

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AMASYA 'NIN ANITSAL ESERLERİ
ve
HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ
RESTİTÜSYON ve KORUMA ÖNERİSİ**

Mimar Ersel OLTULU

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Y. Doç. Dr. Faruk TUNCER

İSTANBUL, 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖNSÖZ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Amaç	1
1.2 Kapsam	2
1.3 Yöntem	2
2. AMASYA'NIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	4
2.1 Amasya'nın Coğrafi Özellikleri	4
2.1.1 Amasya'nın Konumu	4
2.1.2 Yeryüzü Şekilleri	6
2.1.3 Amasya'nın İklimi	6
3. AMASYA'NIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	7
3.1 Amasya'nın Tarihi	7
3.1.1 Türk-İslam Öncesi Amasya Kenti ve Amasya Adının Kaynağı	7
3.1.2 Türk-İslam Dönemi Amasya Kenti	10
3.1.2.1 Danişmendliler Dönemi	10
3.1.2.2 Selçuklular Dönemi	11
3.1.2.3 Moğol Egemenliği (İlhanlılar Dönemi)	11
3.1.2.4 Ertana Beyliği ve Amasya Beyliği	12
3.1.2.5 Osmanlı Dönemi	12
3.1.2.6 Milli Mücadele Yılları	14
3.1.2.5 Cumhuriyet Dönemi	14
4. ANITSAL YAPILAR; MİMARİ ve YAPISAL ÖZELLİKLERİ	15
4.1 Yüzyıllarına Göre Yapılar	15
4.1.1 13.yüzyıl Öncesi Yapılar	22
4.1.2 13. – 14. yüzyıl Yapıları	23
4.1.3 15. – 16. yüzyıl Yapıları	33
4.1.4 16. yüzyıl Sonrası Yapılar	60
4.2 Mimari ve Yapısal Özellikleri	61

5.	HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ	63
5.1	Hızır Paşa Külliyesi'nin Kent İçindeki Konumu.....	63
5.2	Hızır Paşa Külliyesi'nin Tarihçesi.....	65
5.3	Osmanlı Mimarlığında Hızır Paşa Külliyesi'nin Yeri	66
6.	HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ'NİN ANALİTİK DEĞERLENDİRMESİ	72
6.1	Mimari ve Yapısal Özellikleri	72
6.1.1	Plan Özellikleri	73
6.1.2	Cephe Özellikleri	105
6.1.3	Malzeme ve Strüktür Özellikleri	118
6.1.4	Bezeme Özellikleri	123
6.2	Yapısal Bozulma Nedenleri	125
6.2.1	İşlevsel Değişiklikler	125
6.2.2	Taşıyıcı Sistem Sorunları.....	127
6.2.3	Malzeme Bozulmaları.....	128
7.	HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ DEĞERLENDİRME, KORUMA ve RESTORASYON ÖNERİLERİ	132
7.1	Değerlendirme ve Restitüsyon Önerileri	132
7.2	Koruma ve Restorasyon Önerileri	138
7.2.1	Teşhis	138
7.2.2	Niteliksiz Eklerin Arındırılması	138
7.2.3	Strüktürel Önlemler	139
7.2.4	Diğer Müdahaleler	141
7.2.5	Yeni Altyapı Entegrasyonu	142
7.2.6	Periyodik Bakım	143
8.	SONUÇLAR ve ÖNERİLER	144
KAYNAKLAR.....		146
EKLER.....		148
Ek 1	Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2364 sayılı kararı	149
Ek 2	Çaplı Tasarruf Vesikaları ve Tapu Senetleri	154
Ek 3	Vakıf Eski Eser Fişleri.....	159
Ek 4	Rölöve.....	163
Ek 5	Özgün şadırvan rölövesi	193
Ek 6	Restitüsyon	195
Ek 7	Restorasyon projesi.....	208
ÖZGEÇMİŞ.....		227

KISALTMA LİSTESİ

AİY Amasya İl Yıllığı
VAEE Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Amasya'nın konumu (www.amasya.gov.tr)	4
Şekil 2.2 Amasya şehir planı (www.amasya.gov.tr)	5
Şekil 2.3 Amasya ulaşım yolları.....	5
Şekil 2.4 Amasya'nın üç boyutlu görüntüsü	6
Şekil 3.1 Pontus ve Roma devri sikkeleri (Doğanbaş, 2003)	9
Şekil 3.2 Pontus ve Roma devri sikkeleri (Doğanbaş, 2003)	9
Şekil 4.1 1915 yangını öncesi Amasya sivil mimari eserleri (Stüdyo Özden Arşivi)	17
Şekil 4.2 1915 yangını öncesi Amasya anıtları (Stüdyo Özden Arşivi).....	17
Şekil 4.3 1915 yangını sonrası.....	18
Şekil 4.4 Yalıboyu evleri adı verilen sivil mimarlık örnekleri ve kral kaya mezarları	18
Şekil 4.5 Günümüzde Amasya	19
Şekil 4.6 Gabriel'in Amasya planı (1934).....	20
Şekil 4.7 Gabriel'de adı geçen yapılar.....	21
Şekil 4.8 Fethiye Camisi planı (Gabriel, 1934).....	22
Şekil 4.9 Burmalı Minare Camisi'nin Plan ve Kesiti (Gabriel, 1934)	24
Şekil 4.10 Burmalı Minare Camisi kuzey cephesi (Gabriel, 1934).....	24
Şekil 4.11 Burmalı Minare Camisi ve kral kaya mezarlarının 1960'da çekilmiş bir fotoğrafı (www.archnet.org)	25
Şekil 4.12 Burmalı Minare Camisi'nin 2004 yılına ait fotoğrafı	25
Şekil 4.13 Gökmedrese Camisi planı (Gabriel, 1934).....	27
Şekil 4.14 Gökmedrese Camisi perspektifi (Gabriel, 1934).....	27
Şekil 4.15 Gökmedrese Camisi'nin doğu duvarına bitişik kümbet (Gabriel, 1934)	28
Şekil 4.16 Gökmedrese Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı.....	28
Şekil 4.17 Bimarhane planı (Gabriel, 1934).....	29
Şekil 4.18 Bimarhane kesiti (Gabriel, 1934).....	30
Şekil 4.19 Bimarhane perspektif çizimi (Gabriel, 1934).....	30
Şekil 4.20 Bimarhane portalı (Gabriel, 1934)	31
Şekil 4.21 Bimarhane'nin günümüzdeki durumu.....	31
Şekil 4.22 Sarayhan Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı	32
Şekil 4.23 Çilehane Camisi'nin genel görünümü (Gabriel, 1934)	33
Şekil 4.24 Çilehane Camisi planı (Gabriel, 1934).....	34
Şekil 4.25 Çilehane Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı.....	34
Şekil 4.26 Bayezid Paşa Camisi kesiti (Ayverdi, 1972).....	35
Şekil 4.27 Bayezid Paşa Camisi planı (Gabriel, 1934).....	36
Şekil 4.28 Bayezid Paşa Camisi son cemaat yeri (Gabriel, 1934)	36
Şekil 4.29 Bayezid Paşa Camisi'nin 1960'da çekilen bir fotoğrafı (www.archnet.org)	37
Şekil 4.30 Bayezid Paşa Camisi son cemaat yeri süslemeleri	37
Şekil 4.31 Yörgüç Paşa Camisi planı (Gabriel, 1934).....	38
Şekil 4.32 Yörgüç Paşa Camisi giriş eyvanı (Gabriel, 1934).....	39
Şekil 4.33 Yörgüç Paşa Camisi'nin 1960'da çekilen bir fotoğrafı (www.archnet.org)	39
Şekil 4.34 Yörgüç Paşa Camisi'nin günümüzdeki durumu.....	39
Şekil 4.35 Kılari Süleyman Ağa Camisi planı (Yüksel, 1983).....	40
Şekil 4.36 Kılari Süleyman Ağa Camisi son cemaat revakları (Gabriel, 1934).....	41
Şekil 4.37 Kılari Süleyman Ağa Camisi'nin günümüzdeki durumu	41
Şekil 4.38 Sofular Camisi planı (Yüksel, 1983).....	43
Şekil 4.39 Sofular Camisi günümüzdeki durumu.....	43

Şekil 4.40 Gümüşlü Camisi planı (Yüksel,1983).....	44
Şekil 4.41 Önde Meydan Köprüsü, arkada Gümüşlü ve Sofular camilerinin bulunduğu eski bir fotoğraf (Gabriel, 1934).....	45
Şekil 4.42 Günümüzde Gümüşlü Camisi	45
Şekil 4.43 II. Bayezid Külliyesi planı (Gabriel,1934).....	47
Şekil 4.44 Günümüzde II. Bayezid Külliyesi (www.amasya.gov.tr)	47
Şekil 4.45 II. Bayezid Külliyesi genel görünümü (Gabriel, 1934).....	48
Şekil 4.46 II. Bayezid Camisi'nin günümüzdeki durumu	48
Şekil 4.47 Mehmed Paşa Camisi planı (Yüksel,1983).....	49
Şekil 4.48 Mehmed Paşa Camisi eski bir fotoğrafı (Gabriel, 1934).....	50
Şekil 4.49 Mehmed Paşa Camisi'nin günümüzdeki durumu	50
Şekil 4.50 Mehmed Paşa Camisi'nin minberi ve çalınan kapısı (Foto Apaydın Arşivi).....	50
Şekil 4.51 Kapu Ağası Medresesi planı (Gabriel, 1934).....	51
Şekil 4.52 Kapu Ağası Medresesi genel görünümü (Gabriel, 1934).....	52
Şekil 4.53 Kapu Ağası Medresesi perspektif çizimi (Gabriel,1934).....	52
Şekil 4.54 Kumacık Hamamı planı (VAEE, 1983)	53
Şekil 4.55 Kumacık Hamamı soyunmalığı.....	53
Şekil 4.56 Ayas Ağa Camisi ve medresesi (Yüksel, 1983).....	55
Şekil 4.57 Ayas Ağa Camisi girişi	55
Şekil 4.58 Pir Mehmed Çelebi Camisi planı (Gabriel, 1934).....	56
Şekil 4.59 Pir Mehmed Çelebi Camisi'nin eski bir fotoğrafı (Gabriel, 1934)	57
Şekil 4.60 Pir Mehmed Çelebi Camisi 2005 yılı fotoğrafı	57
Şekil 4.61 Hatuniye Camisi planı (Yüksel, 1983).....	59
Şekil 4.62 Yıldız Hamamı, Hatuniye Camisi (ortada) ve Hazeranlar Konağı'nın 1998 yılında çekilen bir fotoğrafı.....	59
Şekil 4.63 Şirvanlı Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı	60
Şekil 6.1 Hızır Paşa Külliyesi'nin uydu fotoğrafı	72
Şekil 6.2 Avlu duvarı ve güney girişi.....	73
Şekil 6.3 Avlu duvarının 1958 tarihli fotoğrafı (Ayverdi, 1989)	74
Şekil 6.4 Avlunun güney duvarında yer alan çeşme	74
Şekil 6.5 Avlunun doğu girişi.....	75
Şekil 6.6 Avlu duvarları	76
Şekil 6.7 Avlunun doğu duvarı ve merdiven	76
Şekil 6.8 Avlunun kuzey duvarı	77
Şekil 6.9 Kuzey cepheleri (Ayverdi, 1989).....	77
Şekil 6.10 Günümüzde kullanılan şadırvan.....	79
Şekil 6.11 Şadırvanın değiştirilmeden önceki hali (Hızır Paşa Camisi Arşivi).....	79
Şekil 6.12 Muhdes yapı grubu	80
Şekil 6.13 Muhdes yapı grubu üst örtüsü	80
Şekil 6.14 Muhdes son cemaat yeri	81
Şekil 6.15 Son cemaat yeri ahşap taşıyıcısı altında bulunan özgün taş sütun kaidesi	81
Şekil 6.16 Hızır Paşa Camisi	82
Şekil 6.17 Doğu cephede yer alan minare girişi.....	83
Şekil 6.18 Z02 giriş kapısı ve doğu penceresi	84
Şekil 6.19 Z02 pencereleri.....	85
Şekil 6.20 Z02 tavan kaplaması.....	85
Şekil 6.21 Kemer üzengi seviyesinin altında yer alan konsollardan bir tanesi	86
Şekil 6.22 Z04'ten Z03 sahına bakış	86
Şekil 6.23 Z04 orta sahn	87
Şekil 6.24 Ahşap minber	88
Şekil 6.25 Z04 doğu duvarında yer alan pencere kapağı (PK1).....	89

Şekil 6.26 Z04 güney duvarında yer alan pencere kapağı (PK2)	89
Şekil 6.27 Z04 güney duvarında yer alan pencere kapağı (PK3)	90
Şekil 6.28 Z04 tavanı.....	91
Şekil 6.29 Z05 oda güney ve doğu duvarları.....	91
Şekil 6.30 Z05 batı duvarında yer alan pencere	92
Şekil 6.31 Z05 tavan kaplaması.....	92
Şekil 6.32 Hızır Paşa Camisi'nde yer alan lahitler	93
Şekil 6.33 Hızır Paşa Camisi'nde yer alan lahitler (Ayverdi, 1989)	94
Şekil 6.34 Hızır Paşa Hamamı planı.....	95
Şekil 6.35 Hamam giriş kapısı ve eşik	96
Şekil 6.36 Soyunmalık zemininde işlenmiş yıldız motifi.....	96
Şekil 6.37 Soyunmalık güney ve batı duvarları.....	97
Şekil 6.38 Soyunmalık kuzey ve doğu duvarları.....	98
Şekil 6.39 Soyunmalık kubbesi	98
Şekil 6.40 Soyunmalık ile ılıkılık arasındaki baca	99
Şekil 6.41 Hela girişi	99
Şekil 6.42 Z03 ılıkılık kuzey ve batı duvarları	100
Şekil 6.43 ılıkılıkta bulunan yıkanma hücresi ve Z04 halvet girişi.....	101
Şekil 6.44 Z04 halvet doğu duvarı	102
Şekil 6.45 Z04 halvet kuzey ve batı duvarları	102
Şekil 6.46 Z05 halvet güney ve doğu duvarları.....	103
Şekil 6.47 Z05 halvet batı duvarı.....	103
Şekil 6.48 Su deposunda bakır kazanın konduğu kısım	104
Şekil 6.49 Amasya Müzesi bahçesinde sergilenen bakır kazan	104
Şekil 6.50 Külhan ve ocak.....	105
Şekil 6.51 Caminin üst örtüsü	106
Şekil 6.52 Çatı konstrüksiyonu.....	106
Şekil 6.53 Caminin üst örtüsü	107
Şekil 6.54 Hızır Paşa Camisi ve Hamamı'nın güneyde bulunan İstasyon Caddesi'nden çekilmiş fotoğrafı	108
Şekil 6.55 Güney cephe rölövesi	109
Şekil 6.56 1 No'lu lahit güney cephesi.....	110
Şekil 6.57 1 No'lu lahit rölöve çizimleri	111
Şekil 6.58 2 No'lu lahit rölöve çizimleri	112
Şekil 6.59 Minarenin kuzeydeki yamaçtan çekilen fotoğrafı.....	113
Şekil 6.60 Hamam girişinin bulunduğu doğu cephe	114
Şekil 6.61 Hamam doğu cephesi rölövesi	115
Şekil 6.62 Hamam güney cephede yer alan alt pencere	116
Şekil 6.63 Hamam batı cephesi rölövesi Caminin üst örtüsü.....	117
Şekil 6.64 Hamam üst örtüsü.....	118
Şekil 6.65 1958 yılına ait bir fotoğraf (Ayverdi, 1989).....	119
Şekil 6.66 Hamamın güney cephesi	121
Şekil 6.67 Hamamın doğu cephesinde yer alan devşirme malzeme.....	121
Şekil 6.68 Hamamın güney cephesinde yer alan üst pencere.....	122
Şekil 6.69 Kirpi saçak sırası	122
Şekil 6.70 Ahşap konsollar.....	123
Şekil 6.71 Ahşap müezzin mahfili.....	124
Şekil 6.72 Maksure korkulukları	124
Şekil 6.73 Hamamın eski bir fotoğrafı (VAEE , 1983).....	126
Şekil 6.74 Hamamın batı cephesi üzerindeki muhdes baca boşluğu.....	127
Şekil 6.75 Külhan çatısı.....	127

Şekil 6.76 Z03 sahnın ahşap tavandaki bozulmalar	128
Şekil 6.77 Caminin güney cephesinde yer alan pencere söveleri üzerindeki bozulma	129
Şekil 6.78 Caminin batı cephesinde yer alan pencere sövesindeki çatlak ve kırılmalar	129
Şekil 6.79 Hamam giriş kapısı.....	130
Şekil 6.80 Aydınlik fenerindeki çimento harç ve metal kasnak uygulaması.....	131
Şekil 7.1 Avlunun eski bir fotoğrafı (VAEE, 1983).....	133
Şekil 7.2 Ayas Ağa Medresesi.....	133
Şekil 7.3 Edirne Muradiye Camisi sahnın ve orta sahnın kubbeleri	135
Şekil 7.4 Cami ve hamam güney cepheleri (Ayverdi, 1989).....	136
Şekil 7.5 Cami planı (Ayverdi, 1989)	137
Şekil 7.6 Hamamın batı cephesi ve külhanı gösteren eski bir fotoğraf (Urak, 1994)	137

ÖNSÖZ

Mimarlık mesleğini sevdiren, bir hayat tarzı olarak benimsememde etkin rol üstlenen, lisans ve lisansüstündeki tüm hocalarımla, bilgi ve becerisini benimle paylaşarak bu çalışmanın oluşmasını sağlayan değerli tez danışmanım Y. Doç. Dr. Faruk Tuncer'e, yalnız hoca değil arkadaş da oldukları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendileri ile tanışma ve çalışma fırsatı yakaladığım, Behruz Çinici, Doğan Tekeli, Oktay Aslanapa, Fuat Şahinler ve Mehmet Alper'e de mesleki duruş ve kabiliyetleri ile beni yönlendirdikleri için teşekkürü borç bilirim.

Çalışmam boyunca benden yardımlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma, fotoğraf arşivi konusunda en büyük desteği aldığım Cavit Öztürk, oğlu Mimar Serhat Öztürk ve tüm çalışanlarına, Amasya Müzesi Müdürü Sayın Ahmet Yüce ve müze araştırmacıları Muzaffer Doğanbaş ile Celal Özdemir'e, Hızır Paşa Camisi görevlilerine ve Amasya'da devlet dairelerinde bana her türlü yardımı sağlayan tüm çalışanlara da ayrıca teşekkür ederim

Uzun zamandır her adımı birlikte attığımız, her zaman yanımda olan biricik eşim Sinem Oltulu'ya, hayatım boyunca bana her konuda destek veren annem Serpil Oltulu ve babam Anibal Oltulu'ya, ablam Sibel Örde, eşi Oğuzhan Örde ve ailemizin neşesi Begüm Örde'ye ve anneannem Cahide Kara ile dedem Ali Kara'ya varlıklarından dolayı teşekkürlerimi sunar, bu çalışmayı onlara ithaf ederim.

ÖZET

Tarih boyunca önemli gelişmelere sahne olmuş, birçok medeniyetin izlerini taşıyan Amasya, Türk Dönemi'nde daha da gelişmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemi, Amasya'daki imar hareketlerinin canlanarak, günümüze kadar gelebilmiş eserlerin ortaya çıkmasını sağlayan bir dönem olmuştur. İstanbul'un fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok açıdan çehre değiştirmeye başladığı bir dönem içerisinde inşa edilmiş olmasına rağmen, eski geleneklerin devam ettirildiği bir uygulama niteliğindeki Hızır Paşa Külliyesi (1465-1466) yapıları çalışma içinde incelenmiştir.

Tezin ilk bölümü, Amasya ile ilgili yardımcı bilgilerin verildiği bölümlerin yanı sıra, Fransız araştırmacı Albert Gabriel'in, 1934'de yazdığı, "Monuments Turcs d'Anatolie" adlı eserinde yer alan yapılardan, günümüze gelebilmiş olan cami, hamam ve medreselerin, güncel durumları ile kıyaslamalı olarak anlatıldığı katalog bölümlerini içermektedir. İkinci bölümde, günümüze cami ve hamamı ulaşabilmiş Hızır Paşa Külliyesi yapılarıyla ilgili belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Harap durumdaki hamam ile nispeten daha iyi durumdaki cami rölöve ve fotoğraflarla belgelenmiş, bu çalışmalar, tarihsel araştırmalar ve kıyaslamalar yapılarla ilgili restitüsyon çizimlerinin yapılmasını sağlamıştır. Sonraki aşamada yapılar günümüz koruma ilkeleri ışığında değerlendirilmiş, koruma ve restorasyon önerileri getirilmiştir. Tez içerisinde yer alan katalog çalışması, Hızır Paşa Külliyesi ile ilgili çalışmalar konusunda destekleyici rol oynamaktadır.

Çalışma Amasya'daki anıtsal eserleri kısmen de olsa tanıtan, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi ile analitik inceleme ve değerlendirmeler çerçevesinde Hızır Paşa Külliyesi yapılarının restorasyona hazır hale getirilmesine katkı sağlayan bilgileri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Hızır Paşa, külliye, çok – fonksiyonlu cami, hamam.

ABSTRACT

Amasya, the city which carries the signs of many civilizations, has witnessed many important events throughout history and has gone under many developments during Turkish Period. The first period of Ottoman Empire, when works that still stand today were built, has a significant importance in public improvements. Although they have been built in a period when Ottoman Empire has began to change followed by Istanbul's conquest, the buildings of Hızır Pasha Complex (1465-1466) have been investigated as they were qualified as applications that reflects the old architectural traditions.

The first section of this thesis gives an overall helpful information about Amasya and includes a comparative index of buildings, like mosques, Turkish baths and madrasahs which still stand and that were mentioned in Albert Gabriel's work "Monuments Turcs d'Anatolie" written in 1934. In the second section, documentary was made for the mosque and Turkish bath of Hızır Pasha Complex which arrived to our time.

The ruined Turkish bath and relatively better Mosque are documented with building surveys and photographs, together with the historical investigations and comparisons reassembling drawings are made. In the subsequent phase, the buildings are evaluated within the contemporary protection principles, preservation and restoration recommendations are given. The index part in this thesis has a supporting role in the researches about Hızır Pasha Complex.

This research contains monumental buildings in Amasya partially and in the frame of analytical investigations and evaluations like building survey, reassembling and restoration studies contributes to Hızır Pasha Complex to be ready for restoration.

Keywords: Amasya, Hızır Pasha, Complex (Kulliye), Multi-functioned Mosque, Turkish bath (Hamam)

1. GİRİŞ

Yeşilirmak etrafındaki verimli toprakları ve savunmaya elverişli oluşumları ile Amasya, ilk çağlardan itibaren önemli bir yaşam alanı olmuştur. Zaman içinde, birçok uygarlık tarafından kullanılan kent, Türk döneminde de önemini sürdürmüştür. 1402’de yapılan Ankara Savaşı ile bozularak dağılma noktasına gelen Osmanlı birliği, Amasya’da destek bulan I. Mehmed’in (Çelebi) sayesinde toparlanmış, imparatorluk olma yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu gelişme sonucunda, 15. yüzyılda en parlak dönemlerinden birisini yaşayan Amasya’da önemli mimari eserler meydana getirilmiştir.

1465-1466 yıllarında yaptırılan Hızır Paşa Külliyesi, Amasya’nın bu parlak döneminde yapılan eserlerindendir. Osmanlı sosyal yaşamında önemli bir yeri olan külliyeler, genelde bir cami etrafında gelişen yapıların bir araya gelmesiyle oluşan nirengi noktalarıdır.

Bu çalışma, Hızır Paşa Külliyesi’nden, günümüze kalmış cami ve hamam yapılarının, özgün işlevleri doğrultusunda korunarak, doğru tekniklerle restore edilmelerini sağlayacak bir öneri çalışma niteliğindedir.

1.1 Amaç

Bu çalışmanın amacı, Amasya kent merkezinde bulunan anıtsal yapıları, Albert Gabriel’in ‘Monuments Turcs d’Anatolie II’ adlı kitabındaki şema ile kıyaslamalı olarak incelemek, kronolojik bir katalog hazırlamak, bunun yanında restorasyona ihtiyaç duyan eserlerden meydana gelmiş Hızır Paşa Külliyesi ile ilgili araştırmalar ışığında, rölöve restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlayarak restorasyon çalışmalarına ve geleceğe ışık tutacak bir kaynak oluşturmaktır*.

Katalog çalışması dahilinde yapılara ait bilgiler verilmiştir.

Amasya’da, yanan, yıkılan ve yok olan eserlerin sayısı oldukça fazladır. Günümüze gelmeyi başaramamış eserlerden bir kısmı, örneklerine sayıca az rastlanan, mimari mirasımızın önemli bileşenlerindendir. Bu nedenle, kalan eserlere gereğinden fazla önem verilmesi gerekmektedir. Katalog çalışması bu önemin bilinci ile hazırlanmış olup, çok sayıdaki eserden yalnızca Gabriel (1934) kitabında isimleri geçen yapıları içermektedir.

Günümüzde kültürel ve mimari mirasın korunmasına yönelik, önemli gelişmelerin yaşandığı Amasya’da halkın da çalışmalara katıldığı gözlenmektedir. Buna rağmen eksiklikler görülmektedir. Bu nedenle doğru koruma politikaları oluşturmak, yerel yönetimlerin ve

* GABRIEL, Albert. (2 Ağustos 1883 – 23 Aralık 1972), Fransız arkeolog, mimar ve sanat tarihçisi, Anadolu Türk mimari eserlerini Batı’da tanıttı. 1926 – 1930 arasında İstanbul Darülfünun’nda sanat tarihi dersleri verdi ve 1939’a kadar Anadolu’da sanat tarihi incelemelerinde bulundu.

devletin politikası olmalıdır. Böylece kent içinde tarihi yapılarda yapılacak her müdahale bilinçli ve sağlıklı olacaktır. Modern koruma ve restorasyon anlayışı içerisinde sunulan bildiriler ve alınan kararlar da halkın aktif görev üstlendiği bütünleşik korumanın önemi ve gerekliliğini anlatmaktadır*.

Çalışmada ayrıca, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan, Hızır Paşa Camisi ve Hamamı yapılarına ait bilgi ve belgenin yanı sıra rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri de yer almaktadır. Günümüzde hamam oldukça bakımsız durumdadır. Külliye'nin çalışma konusu olarak seçilmesindeki amaç, özellikle atıl durumda bulunan hamam için bir koruma projesi hazırlayarak restorasyona hazır hale getirmektir. Çalışmaya başlamadan önce, Amasya Vakıflar Müdürlüğü'nden, projesi bulunmayan ve restorasyona ihtiyaç duyan yapılar hakkında bilgi alınmıştır. Sonrasında Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınan yazılı izin ile Hızır Paşa Külliyesi'nde çalışma izni alınmıştır. Cami ve hamamın özgün işlevi ile tekrar projelendirilmesi, halkın ihtiyaçlarını da karşılamaya yöneliktir. Bu şekilde, hem yapılar hem de kullanıcılar açısından daha olumlu sonuçlar elde edilecektir.

1.2 Kapsam

Çalışma iki ana bölüm şeklinde değerlendirilebilir. Birinci bölümde, Gabriel'in hazırladığı plan çerçevesinde, anıtsal yapılar bir katalog içerisinde ele alınmaktadır. Katalog kapsamında, yapılarla ilgili bilgileri verecek özet cümleler, yapıları en iyi ifade edebilecek şekilde düzenlenmiştir.

İkinci bölüm Hızır Paşa Külliyesi ile ilgili tarihi araştırma, belgeleme, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini içermektedir.

1.3 Yöntem

Çalışma içerisindeki katalogta yer alan yapıların büyük bir kısmı yerinde incelenmiş, güncel fotoğrafları çekilmiştir. Yapıların eski ve yeni fotoğrafları karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışılırken, planları da katalog içerisinde yerini almış, Gabriel'den (1934), diğer kaynaklardan ve yapıların kendisinden alınan bilgiler sonucunda kataloglar hazırlanmıştır.

Hızır Paşa Külliyesi yapılarının belgelenmesi fotoğraf ve rölöve yoluyla yapılmıştır. Çok sayıda detaylı fotoğraf yapılar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. 2005 yılı içerisinde alınan ölçümler ışığında rölöve çizimleri tamamlanmış, hasarlar işlenmiş, yapıların maruz kaldığı sorunlar belirtilmiştir. Kıyaslar, önceki çalışmalar, analogik veriler, özgün belgeler, yapılar

* Amsterdam Bildirgesi (1975), Ahunbay'ın “ Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” adlı kitabında yer almaktadır

üzerindeki izler ve eski fotoğraflar restitüsyonun şekillenmesini sağlarken, restorasyon projesinde, yapıların özgün işlevlerinin sürdürüldüğü, en az müdahale ilkesine bağlı kalan bir çizgi izlenmiştir.

Tarihsel araştırma aşamasında; Amasya’da, Vakıflar Müdürlüğü, Müze, Belediye, Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivleri; eski fotoğraflar için Stüdyo Özden ve Foto Apaydın arşivleri, İstanbul’da ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi incelenmiş, internet kaynakları araştırılmış, çalışmada buralardan alınan bilgiler kullanılmıştır.

2.AMASYA’NIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

2.1 Amasya’nın Coğrafi Özellikleri

Ilıman iklim özellikleri, sulak, verimli arazisi ve savunmaya elverişli yüksek dağları ile Amasya tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin yaşadığı bir kent olmuştur. Çalışmanın bu kısmında, Amasya’nın konumu, yeryüzü şekilleri ve iklimi ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.1.1 Amasya’nın Konumu

40° 15' ve 41° 03' Kuzey Enlemi ile 35° 00' ve 36° 30' Doğu Boylamı arasında bulunan Amasya, Karadeniz Bölgesi’nin Orta Karadeniz bölümünde yer almaktadır. Kuzeyde Samsun, batıda Çorum ve güneyde Tokat Amasya topraklarını çevrelemektedir. Yüzölçümü 5690 km² olan Amasya’nın rakımı 392m’dir. Hamamözü, Göynücek, Gümüşhacıköy, Merzifon, Suluova ve Taşova Amasya’nın ilçeleridir. Bu ilçelerin yanı sıra, 23 belde ve 348 köy Amasya’ya bağlı bulunmaktadır (Şekil 2.1, 2.2) .

Şekil 2.1 Amasya’nın konumu (www.amasya.gov.tr)

Amasya, Transit Karayolu Güzergahı 100-17, 100-18 ve 100-19 kontrol kesim no'lu Avrupa-İran Uluslararası Karayolu üzerinde yer almaktadır. Samsun-Ankara karayolu ile de tüm Karadeniz kıyılarına ve ülkenin iç kesimlerine bağlanmaktadır. Sivas-Samsun demiryolu hattı, ulaşımı sağlayan diğer bir yoldur (Şekil 2.3).

Şekil 2.2 Amasya şehir planı (www.amasya.gov.tr)

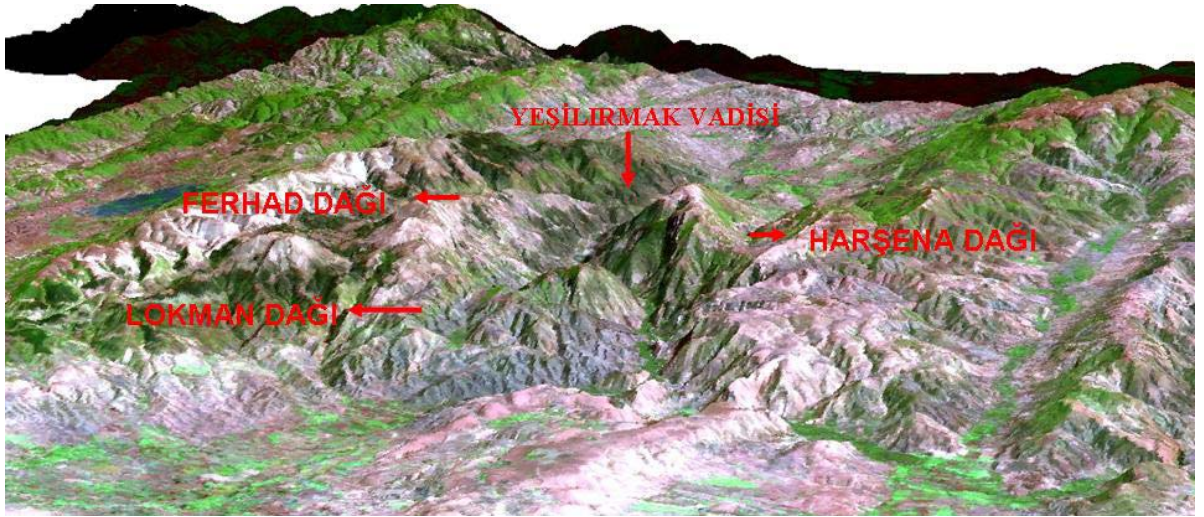
Şekil 2.3 Amasya ulaşım yolları

2.1.2 Yeryüzü Şekilleri

Amasya'nın coğrafi yapısı, Kuzey Anadolu Dağları'nın güney yamaçlarında asırlarca devam eden çeşitli volkanik ve tektonik hareketler sonucu oluşmuş ihtiyar bir yayla görünümündedir. Yeşilirmak, Çekerek, Deliçay, Tersakan ve bunların kolları olan irili ufaklı birçok çay ve dere, yaylada derin vadiler açmış, dar boğazlar ve mahsüldar ovalar meydana getirmiştir (AİY, 1973) .

İl sınırları içinde 140km uzunluğa sahip olan Yeşilirmak'ın antik çağdaki adı İris'tir. Yeşilirmak ayrıca "Nehr-i Amas" ve "Nehr-i Amis" isimleri ile de anılmıştır (Hüseyin Hüsameddin, 1986) .

İl merkezi derin bir vadi etrafında gelişmiştir. Bu merkezi Kırklar Dağı, Karaman Dağı, Lokman Dağı ve Ferhat Dağı çevrelemektedir. Bu dağların ortalama yükseklikleri 800-900 m iken, şehrin en yüksek noktası 2062 m'ye ulaşan Akdağ'dır. Harşena Dağı, şehir merkezinde, küçük ama önemli bir yere sahiptir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Amasya'nın üç boyutlu görüntüsü

2.1.3 Amasya'nın İklimi

Amasya il merkezinde yıllık ortalama sıcaklık 13.9 °C, yıllık ortalama yağış miktarı da 397.5 mm'dir. Yağışların %35.6'sı kış aylarında düşer (AİY, 1973). Bu özellikleri ile Amasya iklimi Karadeniz iklimi ile Kara iklimi arasında geçiş niteliğindedir.

3. AMASYA’NIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

3.1 Amasya’nın Tarihi

Amasya’da yerleşimin M.Ö.13. bine kadar ulaştığı düşünülmektedir. Bu dönemden günümüze, bir çok devletin egemenliği görülmektedir. Hititler’den itibaren önemli bir merkez konumundaki Amasya, Pontus Krallığı’na başkentlik yaptığı dönemde daha da gelişmiş, önemini Roma ve Bizans devrinde de sürdürmüştür. 1075 yılında Amasya’da, Danişmendli egemenliğiyle, yeni bir dönem başlamıştır. Daha sonra Selçuklular, İlhanlılar, Ertana Beyliği ve Amasya Beyliği, en nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu Amasya’da söz sahibi olmuştur.

Türk döneminde Amasya, birçok kez önemli görevler üstlenmiştir. Çelebi Mehmet devrinde, bozulan Anadolu birliğinin yeniden kurulmasında ve milli mücadele yıllarında, vatanın kurtarılmasında Amasya etkin rol oynamıştır. 22 Haziran 1919’da, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından imzalanan Amasya Tamimi’nde alınan kararlar, bağımsızlığa giden yoldaki ilk basamak olmuştur.

3.1.1 Türk-İslam Öncesi Amasya Kenti ve Amasya Adının Kaynağı

Amasya’da son yıllarda yapılan yüzey araştırmalarında kentin, M.Ö. 13. binden, Paleolitik Çağ’ın sonlarından itibaren iskan edildiği anlaşılmıştır (Özdemir, 2001) . Kent çevresinde bulunan höyüklerde Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları ile Hatti Çağı kültürlerine ait yerleşimlerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Anadolu topraklarının Mezopotamyalılar tarafından Hatti Ülkesi olarak anıldığı bilinmektedir. Anadolu’nun yerli halklarından biri olan Hattiler yaklaşık M.Ö. 3. binin ortalarından beri küçük krallıklar, beylikler halinde yaşamaktaydılar. Bir çeşit kent devlet olan bu beylikler M.Ö. 2200’den sonra Hititler’in eline geçmeye başlamıştır. Bu döneme ait eserlerin en güzel ve en önemlilerinden bir kısmı Amasya’da, Mahmatlar Höyük’ünde günyüzüne çıkarılmışlardır. M.Ö. 2100-2000 arasına tarihlenen eserlerin, Anadolu’ya göç eden ilk Hitit boyları tarafından yerli Hattili sanatçılara yaptırıldıkları düşünülmektedir (Akurgal, 2002) . Hitit belgelerinde bahsedilen Hakmiş kentinin bugünkü Amasya olduğu sanılmaktadır (Umar, 1993) . Bu dönemde Amasya’nın Hitit Konfederasyonu’na ait on üç kentten birisi olduğu ve Hattuş’a bağlı Çorum, Yozgat, Sivas, Canik ve Şarkikaraağaç’ın vergilerinin Amasya’da toplanıp Hitit başkentine ulaştırıldığı bilinmektedir. M.Ö. 1200-1190 yıllarında meydana gelen göçler sonucunda Hakmiş (Amasya) şehri de yanarak kül olmuştur. M.Ö.12. yüzyılın başlarında gelen göçmenler tarafından Anadolu’daki hemen hemen tüm kentler yıkılmış, Hitit

Devleti ortadan kalkmış ve "Demir Çağı" başlamıştır (Özdemir, 2001) . Bu dönem Amasya'nın da içinde bulunduğu Orta Anadolu'da, Karanlık Çağ olarak adlandırılmaktadır.

M.Ö.750'den sonra Frigler (Phrygler), siyasal bir güç olarak tarih sahnesine çıkmışlardır (Doğanbaş, 2003) . Amasya'da Frigler'in varlığını belgeleyen eserler, Amasya Kalesi içerisinde bulunan seramiklerdir (Özdemir, 2001) . M.Ö.676 yılında Kafkaslar üzerinden gelen Kimmerler'in saldırılarıyla Frigler yıkılma sürecine girmiştir (Doğanbaş, 2003) . Bu dönemde Amasya'da, Kimmerler'in ve İskitler'in egemenliği görülür. Amasya'da bu döneme ait fazla eser bulunmamıştır.

M.Ö.591 yılında Med hakimiyetine giren Amasya'da, M.Ö.550'lerden itibaren Pers idaresi görülmektedir. Kral I.Darius döneminde Amasya toprakları "Pontus Kapadokyası Satraplığı" içinde yer almış ve 19.Satraplık'ın merkezi olmuştur (Özdemir, 2001) . Merkezi hükümete fazla sıkı olmayan bağları bulunan satraplıklar zaman zaman ayaklanmışlar ve bağımsızlıklarını kazanmak istemişlerdir. Bu olayların da etkisiyle zayıflayan Pers İmparatorluğu M.Ö.333 yılında yapılan savaşta Büyük İskender ordularına yenilmiş ve yıkılmıştır. Amasya'nın içinde bulunduğu Kuzey Kapadokya (Pontus) bölgesi dışında Anadolu'nun büyük kısmı Makedonya Krallığı'nın hakimiyeti altına girmiştir. İskender'in kısa süre sonra ölümü üzerine imparatorluk içinde büyük iç karışıklıklar yaşanmıştır.

Bu gelişmeler devam ederken, M.Ö.301 yılında Pers kökenli Mithridates Ktistes, Pontus Devleti'ni kurmuş, M.Ö.291 yılında alınan Amasya bu yeni devletin başkenti olarak seçilmiştir (Doğanbaş, 2003) . Şehir bu şekilde M.Ö.150-120 yıllarına kadar Pontus Devleti'ne başkentlik yaparak gelişmiş, bu tarihten sonra ise Sinop başkent olmuştur. Başkent olduğu süre içerisinde Amasya sürekli gelişmiş, çeşitli imar faaliyetleri ile bir kültür merkezi haline gelmiştir. Öncelikle savunmaya önem verilmiş, mevcut sur duvarları güçlendirilerek kullanılmıştır. Pontus döneminin en ilgi çekici özelliği, günümüzde de ilgi odağı olan, kayalara oyularak yapılan anıt mezarlardır.

Pontus Devleti de, kendileri gibi küçük krallıkların yaptığı şekilde, Roma İmparatorluğu ile iyi geçinmeye çalışmışlardır. Mithridates Eupator döneminde bozulan ilişkiler sonucu, uzun yıllar sürecek olan Mithridates Savaşları yapılmıştır. M.Ö.63 yılında yapılan savaşta Pontuslar yenilmiş ve Pontus Devleti egemenliği de sona ermiştir. Bunun sonucu olarak Amasya toprakları da Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisine dahil edilmiştir. Kısa bir süre sonra Eupator'un oğlu, Kırım kralı II. Pharnakes'in eline geçtiyse de, M.Ö.47 yılında yapılan savaş sonucu tekrar Romalılar'ın egemenliği altına girmiştir.

Amasya'nın Pontus dönemindeki adı "Amasseia"dır. M.Ö.II yüzyıldan itibaren basılan sikkelerde, AMAΣΣEIA ismi açıkça okunmaktadır. Bu isim Roma döneminde fazla değişmemiş ve "AMACIA" olarak kullanılmıştır (Şekil 3.1, 3.2). Coğrafya biliminin kurucusu sayılan Strabon, Amasya'da doğmuş ve bu topraklardan "Amaseia" olarak söz etmiştir. Doğanbaş'ın aktardığına göre "Amaseia" sözcüğü, ana anlamına gelen ve özellikle "Ana Tanrıça"yı kasteden "Ama" ve onun çeşitlemesi olan "Mâ" ibaresi ile bağlantılıdır. Bu nedenle Amaseia; Persler zamanındaki asıl söyleniş şeklinin Hellen ağızına uydurulmuş biçimidir ve "Ana Tanrıça Mâ'nın Şehri" anlamına gelmektedir (Doğanbaş, 2003) . Şehir bu isim ile günümüze kadar gelmiştir.

Şekil 3.1, 3.2 Pontus ve Roma devirleri sikkeleri (Doğanbaş, 2003)

Amasya M.Ö.47 yılından sonra, yüzyıllarca Roma İmparatorluğu'na ve daha sonra da Doğu Roma İmparatorluğu'na ait bir bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Roma İmparatorluğu döneminde, eyalet statüsündeki Amasya aynı zamanda eyaletler arası yol sisteminin de merkezi konumuna gelmiştir. İmparator Domitianus'tan (M.S.81-96) itibaren, Severus Alexander (M.S.222-235) dönemine kadar şehir sikkelerinin darp edildiği bilinmektedir (Doğanbaş, 2003) . Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Amasya, Doğu Roma İmparatorluğu'nda, on bir livadan oluşan vilayetin merkezi konumuna gelmiştir. Roma ve Doğu Roma İmparatorluğu idaresinde Amasya'da, pek çok kilise, köprü ve mezar yapıldığı bilinmektedir (AİY, 1973) . IV. yüzyılda Hazar hükümdarı Salip Han tarafından işgal edilen Amasya, Marsianus tarafından tekrar Doğu Roma hudutlarına katılmış ve patriklik makamı haline getirilmiştir. VII. yüzyılda kısa bir süre Sasaniler tarafından ele geçirilmişse de, kısa zaman sonra İmparator Heraklius tarafından geri alınmıştır.

Amasya topraklarına yapılan Müslüman akınları Velid I zamanında, 707 yılında Emir Müslime komutasındaki Arap orduları ile başlar (AİY, 1973) . Bu dönemde Amasya sürekli

olarak mücadeleler yaşamış, Müslüman Araplar ile Bizans arasında devamlı el değiştirmiştir. Bu durum, Abbasiler'in son dönemlerine, 1075 yılı, Şubat ortasına kadar süregelmiştir. Bu dönemde Araplar'ın verdiği mücadele, yeni yerleşim yerleri bulmaktan öte, kısa süreli akınlar ve yağmalarla İslam dininin yayılmasını sağlamaktır. Bu nedenle Araplar şehir üzerinde tam bir hakimiyet kuramamışlardır.

3.1.2 Türk-İslam Dönemi Amasya Kenti

1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Türkler Anadolu topraklarına girmiş ve bu toprakları yurt edinmeye başlamışlardır. Sağlam bir strateji ile hareket eden Selçuklular, hızlı bir şekilde ilerleyerek, Anadolu topraklarında söz sahibi olmuşlardır. Fetihleri yapan komutanlar, Selçuklu Devleti'nin izni ile, kazandıkları topraklarda bağımsız beylikler kurmuşlardır.

Bu dönemde, Amasya'da ilk olarak Danişmendliler'in varlığı görülmektedir. Sonrasında Selçuklular, Anadolu'daki Moğol egemenliği sırasında İlhanlılar, daha sonra Ertana Beyliği ve Amasya Beyliği, sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğu Amasya'da hüküm sürmüştür. Milli mücadele yıllarında önemli görevler üstlenen Amasya, Cumhuriyet'in kurulmasına da katkıda bulunmuştur. O günden bugüne Amasya, Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir vilayet olarak yaşamını devam ettirmektedir.

3.1.2.1 Danişmendliler Dönemi

Melik Ahmet Danişmend Gazi tarafından, 14 Şubat 1075 yılında alınan Amasya'da, bu tarihten itibaren Türk egemenliği görülür. Sivas merkezli olarak gelişen Danişmendliler zamanında Amasya'da önemli imar hareketleri olmuştur. Danişmendli Vakfiyesi'ne göre Amasya'da bahçeler düzenlenmiş, surlar ile birlikte bir köprü ve bir saray inşa edilmiştir. Şehrin kuşatılması sırasında şehit düşen Ferhat Gazi'nin anısına, Pon Dağı'nın adının Ferhat Dağı olarak değiştirildiği bilinmektedir (Menç, 2000) . Haçlı Seferleri'nde Selçuklu sultanları ile birlikte aynı saflarda yer alarak savaşan Danişmendliler'de kısa süre sonra iç sorunlar baş göstermiştir. Beyliğin yönetim kademesinde yaşanan bu sıkıntılar sonucu, 1143 yılında Selçuklu sultanı I. Mesud beyliği kendisine bağlamış ve Amasya'yı da kendisine merkez olarak seçmiştir. 1175 yılında, I.Mesud'un oğlu, II. Kılıçarslan zamanında Amasya'daki Danişmendli egemenliğine tamamen son verilmiştir.

Amasya, Danişmendliler zamanında "Amâsiyye" ve "Şehr-i Haraşna" olarak anılmıştır (Doğanbaş, 2003) .

3.1.2.2 Selçuklular Dönemi

Selçuklular döneminde, Amasya'daki ilk imar hareketleri I.Mesud döneminde başlamaktadır. Bu dönemde, kalede ve şehir içinde çeşitli onarımlar yapılmıştır. Sultan Mesud'un "Simre" adını verilen yerleşim yerini kurarak şehri bu yeni yerleşim yerinden yönettiği bilinmektedir. Hüseyin Hüsameddin (1986), bu yeni yerleşimin Amasya ile aynı olmayıp, onun yakınında gelişmiş olabileceğini belirtmektedir. Buna göre asıl Amasya, Yeşilırmak'ın kuzeyinde yer alan İçkale'den ibarettir. Simre ise Yeşilırmak'ın güneyinde, İçkale'nin yakınında bulunan mahallelerin tamamıdır. Yine Hüseyin Hüsameddin'in (1986) çeşitli tarihi kaynaklardan aktardığına göre, Sultan Mesud Simre içerisinde cami, han, medrese, imarethane ve türbe yaptırmış, öldükten sonra da burada bulunan türbeye defin edilmiştir. Amasya ve çevresinde sözü edilen Simre'den başka simreler de vardır. Bunlar sözü edilen Simre'den sonraki tarihlerde ortaya çıkarak gelişmişlerdir (Hüseyin Hüsameddin, 1986) . Amasya'da, Selçuklu devrinden kalan anıtsal yapılar, Gabriel planı çerçevesinde, çalışmanın sonraki kısımlarında detaylı olarak incelenecektir.

I. Mesud'un yerine geçen oğlu II.Kılıçarslan, uzun süren saltanatı sırasında devleti on bir oğlu arasında paylaştırmıştır. Bu paylaşımda Amasya Nizameddin Argunşah'a düşmüşse de, kardeşi Tokat beyi Rükneddin Süleyman Şah 1196'da Konya tahtını ele geçirmiş, bir çok yöre gibi Amasya'yı da kendisine bağlı bir merkez haline getirmiştir.

Sultan I.Alaaddin Keykubat zamanında (1219-1236) Moğollar'a karşı Harzemşahlar'la birleşince Amasya, 1231 yılında Harezm emirlerinden Bereket'e tımar olarak verilmiştir.

Alaaddin Keykubat'ın ölümü üzerine, oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II. zamanında (1236-1246) Amasya Bâbâî İsyanı olayına sahne olmuştur. 1239 yılında bastırılan isyan, zaten iyi yönetilmeyen Selçuklu Devleti'nin daha da zayıflamasına yol açmıştır. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ savaşında yenilen Selçuklu Devleti'nde yıkım süreci başlarken, Anadolu'da Moğol varlığı önemli bir unsur haline gelmiştir.

3.1.2.3 Moğol Egemenliği (İlhanlılar Dönemi)

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isteği üzerine Amasya'da imzalanan anlaşmayla, Anadolu topraklarının büyük bölümü Moğol idaresine geçerken Amasya valiliğine, 1237-1246 yıllarında Amasya kalesi dizdarı olan Seyfeddin Turumtay getirilmiştir.

1258 yılında Moğol imparatoru Mengü Han'ın ölmesiyle imparatorluk topraklarında dört devlet kurulmuş, bu dört büyük devletten biri olan İlhanlılar İl Han Hülagü'nün yedi yıllık

saltanatı sırasında Anadolu'yu işgal ederek hakimiyetleri altına almışlardır. İlhanlılar'ın Amasya'daki egemenliği 1341 yılına kadar sürmüştür. Amasya'da İlhanlı egemenliği sırasında , bir kısmı günümüze ulaşmış, önemli eserler meydana getirilmiştir.

13.yüzyılın sonları genel olarak, Anadolu'da Moğol istilası ve zulmü altında bir kargaşa ve isyanlar dönemidir. Bu dönemde bir gölge haline gelen Selçuklu egemenliği, 14.yüzyıl başında tamamen etkisini yitirmiş ve Selçuklu Devleti ortadan kalkmıştır. İlhanlılar da bu dönemde, 1335 yılında çöküş sürecine girmiştir. 1341 yılından sonra Amasya'da Ertana Beyliği'nin egemenliği görülür.

3.1.2.4 Ertana Beyliği ve Amasya Beyliği

Beyliğin kurucusu, aslen Uygur Türkleri'nden olan Alaeddin Ertana Bey'dir. İlhanlılar'ın hizmetinde emirliğe kadar yükselmiş, Anadolu genel valisi Demirtaş'ın yanında uzun süre çalışarak devlet tecrübesi edinmiş, zaman zaman Anadolu valiliğine vekalet etmiştir. İlhanlılar'ın zayıflamasıyla, Erzincan civarında yapılan savaşta galip gelen Ertana Bey bağımsızlığını ilan etmiştir. Başkent önce Sivas, sonra ise Kayseri olmuştur. Kısa süre sonra Amasya toprakları da Ertana Beyliği'nin eline geçmiştir.

Ertana Bey'in ölümünden sonra, beylik içerisindeki acemi tutum neticesinde, Kadı Burhaneddin ve Hacı Şadgeldi Paşa isimleri öne çıkmaktadır. Kutlu Şah'ın oğlu olan Şadgeldi Paşa, babasının ölümünden sonra, Amasya Emiri olmuştur. Önceleri Ertana Beyliği'ne bağlı görünen Şadgeldi Paşa, 1360 yılında beyliğini ilan etmiştir. Kurulan bu beylik, Amasya Beyliği olarak adlandırılmıştır. Bu tarihten itibaren Şadgeldi Paşa ile Ertana sultan naibi Kadı Burhaneddin arasında uzun süren savaşlar yaşanmıştır. 1382 yılında yapılan savaşta Şadgeldi Paşa ölmüş, yerine oğlu Fahreddin Ahmed geçmiştir. Kadı Burhaneddin baskısına, Canik ve İsfendiyar Beyleri'nin işgal niyetleri de eklenmiştir. Bunun üzerine Ahmed Bey, Bursa'ya bir heyet göndererek, başka bir sancağa karşı Amasya'yı Osmanlı Padişahı I.Murad'a vermeyi teklif etmiştir (AİY, 1973) .

3.1.2.5 Osmanlı Dönemi

Fahreddin Ahmet Bey'in isteği üzerine, ordusuyla İsfendiyar Bey'in üzerine yürüyen I.Murad, Kastamonu'nun işgali üzerine oğlu Yıldırım Bayezid'i Amasya'ya göndermiştir. Bir süre Osmancık kazasında konaklayan Bayezid, Kadı Burhaneddin'e elçi göndererek, Burhaneddin'in Amasya sınırlarını terk etmesini istemiştir. Bu isteğinin reddedilmesiyle Bayezid ordusuyla, 1386 yılında Amasya'ya girerek Ahmed Bey'in sarayına yerleşmiştir.

Yıldırım Bayezid böylece Amasya'da Sancak Beyliği, yani valilik yapan ilk Osmanlı Şehzadesi olmuştur. 1389 yılında, I.Kosova Savaşı'nda babasına yardım amacıyla Kosova'ya giden Bayezid, babasının ölümü ile Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. Amasya'nın idaresi ve Amasya Beylerbeyliği ünvanı, Fahreddin Ahmed Bey'e verilmiştir.

Yıldırım Bayezid'in Amasya'dan ayrılmasıyla cesaretlenen Kadı Burhaneddin, yeni kuvvetlerle, 1391 yılında Amasya Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bu tarihten, Kadı Burhaneddin'in 1399 yılında ölümüne kadar geçen süre içinde Amasya sürekli tehdit altında bulunmuş, 1393 yılında Fahreddin Ahmed Bey tarafından tamamen Osmanlılar'a teslim edilmiştir. I. Mehmed Çelebi bu tarihte, Yıldırım tarafından Amasya Sancak Beyi tayin edilmiştir.

1402 yılında yapılan Ankara Savaşı, Timur'un galibiyeti ve Yıldırım Bayezid'in yenilgisi ile sonuçlanmış, Osmanlı bölünme noktasına gelmiştir. Fetret Devri denen bu dönem yaklaşık on yıl sürmüş, Çelebi Mehmed tehlikeleri ve kardeşlerini bertaraf ederek, 1413 yılında tahta çıkmış, bu başarılarla sonradan vezirlik ve Rumeli Beylerbeyi olarak görev yapmış olan Bayezid Paşa'nın da geniş payı bulunmuştur (Hammer, Tarih yok). 1404 yılında Amasya'da doğan Şehzade Murad, babası Çelebi Mehmed'in padişah olmasından sonra 1415 yılında Amasya valiliğine atanmıştır. Bu sırada Ankara valisi Yörgüç Paşa Amasya'ya davet edilmiş, kendisine Amasya Beylerbeyliği verilerek devlet işlerini yürütmekle görevlendirilmiştir (Menç, 2000). 1421 yılında babasının ölümü ile II. Murat tahta çıkmış, yerini Hamza Paşa'ya bırakmış, kısa zaman sonra Hamza Paşa'nın savaşa katılması ile Yörgüç Paşa yeniden Amasya Beylerbeyi olmuştur. 1431 yılında vezir olan paşanın 1435'de Edirne'ye muhafız atanması üzerine, II. Murad'ın Amasya doğumlu oğlu Şehzade Ahmed Çelebi valiliğe atanmış, üç sene sonra Amasya'da vefat etmiştir. Şehzade Ahmed'in ölümü ile boşalan valiliğe kardeşi Şehzade Mehmed (Fatih) atanmıştır. Menç (2000), Şehzade Mehmed'in lalasının, Yörgüç Paşa'nın kardeşi olan Hayreddin Hızır Paşa olduğunu bildirmektedir. Göreve geldiğinde sekiz yaşında olan şehzade bir sene sonra Manisa valiliğine atanmış yerine büyük ağabeyi Şehzade Alaeddin getirilmiştir ve 1442'ye kadar görevde kalmıştır. Menç (2000), Fatih Sultan Mehmed'in, 1453 yılında İstanbul'u fethine Hızır Paşa'nın çok sayıda asker ve komutanla katıldığını, fetihden altı ay sonra Amasya'ya dönen paşa ve gazilerin büyük törenlerle karşılandıklarını – kaynak göstermeden – belirtmektedir.

1454 yılında, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Bayezid yedi yaşındayken Amasya'ya vali olarak atanarak 1481 yılına kadar aynı görevi sürdürmüş, babası Fatih'in ölümü üzerine tahta çıkmıştır. 1481 – 1512 yılları arasında II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed Amasya'da valilik yapmıştır. Hızır Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa, 1482 yılında, II. Bayezid tarafından vezirliğe

getirilmiş, 1485 yılında bu görevden azledilmiş, daha sonra Şehzade Ahmed'e lala tayin edilmiştir (Yüksel, 1983). Karışıklıklar ve taht mücadeleleri sonucu, 1470 yılında Amasya'da doğan I. Selim (Yavuz), 1512 tarihinde tahtı babası II. Bayezid'den devralmış, İran seferi dönüşünde 1514 – 1515 tarihleri arasında altı ayı Amasya'da geçirmiştir. 1520 – 1566 tarihleri Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarıdır. 1555'de Amasya'ya gelen Kanuni, yedi ay kentte kalmıştır. 1540 – 1553 tarihleri arasında Amasya'da Şehzade Mustafa, 1558 yılında da Şehzade Bayezid valilik yapmışlardır. 1567 – 1568 yılları arasında valilik görevini sürdüren padişah II. Selim'in oğlu Şehzade Murat, Amasya Sancağı'nda görev yapan son şehzade olmuştur.

15. ve 16. yüzyıllarda en parlak dönemlerini yaşayan Amasya, şehzadelerin eğitim gördüğü bir merkez olması sayesinde gelişmiş, önemli sanat ve devlet adamları yetiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirdiği her evreye tanıklık eden kent, 20.yüzyıl başında tekrar önemli görevler üstlenmiştir.

3.1.2.6 Milli Mücadele Yılları

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlayan, bağımsızlık yolunda atılan önemli adımın durak noktalarından birisi de Amasya'dır. 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen ve halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanan Mustafa Kemal Paşa ve çalışma arkadaşları, 22 Haziran tarihlerinde Amasya Tamimi'ni imzalayarak kabul etmişlerdir (Menç, 1992). Amasya'da alınan kararlar, Sivas ve Erzurum kongrelerinin yolunu açmış, “milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” anafikri ile tüm halkı aynı amaca teşvik etmiştir. Amasya bu şekilde, I. Mehmed devrinden sonra ikinci kez, vatanın kurtarılmasında etkin rol oynamıştır.

3.1.2.7 Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilanından sonra Amasya, kısa bir süre Sivas Vilayeti'ne bağlı bir sancak olarak kalmış, 20 Nisan 1924 tarihli, 491 sayılı mülga teşkilâtı esasiye kanununun 89. maddesiyle livalar kaldırılmış, Amasya da vilayet yapılmıştır (AİY, 1973).

Coğrafi nedenlerden gelişimi kısıtlı olan Amasya geçimini büyük ölçüde - verimli toprakları sayesinde - tarıma dayalı olarak sağlamaktadır. Koruma alanındaki gelişmeler, artan turizm potansiyeli ve Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve yüksekokullar ile kısa zaman sonra açılması planlanan Amasya Yeşilırmak Üniversitesi, şehrin gelecekteki konumunu belirleyecek etmenlerin başında gelmektedir.

4. ANITSAL YAPILAR, MİMARİ ve YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Bu çalışmanın amacı, Amasya’da bulunan anıtsal yapıları, genelde, Albert Gabriel’in kullandığı plan şeması çerçevesinde incelemek, özelde ise, restorasyona ihtiyaç duyan, önemli yapılardan meydana gelmiş Hızır Paşa Külliyesi’ne ait bilgileri toplamak, değerlendirmek, Hızır Paşa Camisi ve Hızır Paşa (Sünbül) Hamamı’nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini çizerek restorasyona hazır hale getirmektir. Amasya’da bulunan anıtsal yapılar araştırılırken, çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunun sonucunda yapılar, yapıldıkları yüzyıllara göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Hızır Paşa Külliyesi ile ilgili daha net bilgiler elde etmek ve kesin kararlar vermek amacıyla, Türk dönemi yapıları hem kaynaklardan, hem de yapıların kendisinden alınan bilgilerle irdelenmiş ve bu bilgiler bir katalog çalışması şeklinde sunulmuştur. Katalog çalışması, Gabriel planında olan ve günümüze kadar gelebilmiş cami, hamam ve medreseleri kapsamaktadır.

Mimari ve yapısal özellikler kısmında, yapılarla ilgili bilgiler derlenmiş, yapıların ortak ve farklı özellikleri belirtilmiştir. Buna göre, hangi yapı malzemesinin, yapı türünün, plan şemasının kullanıldığı gibi spesifik sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.1 Yüzyıllarına Göre Yapılar

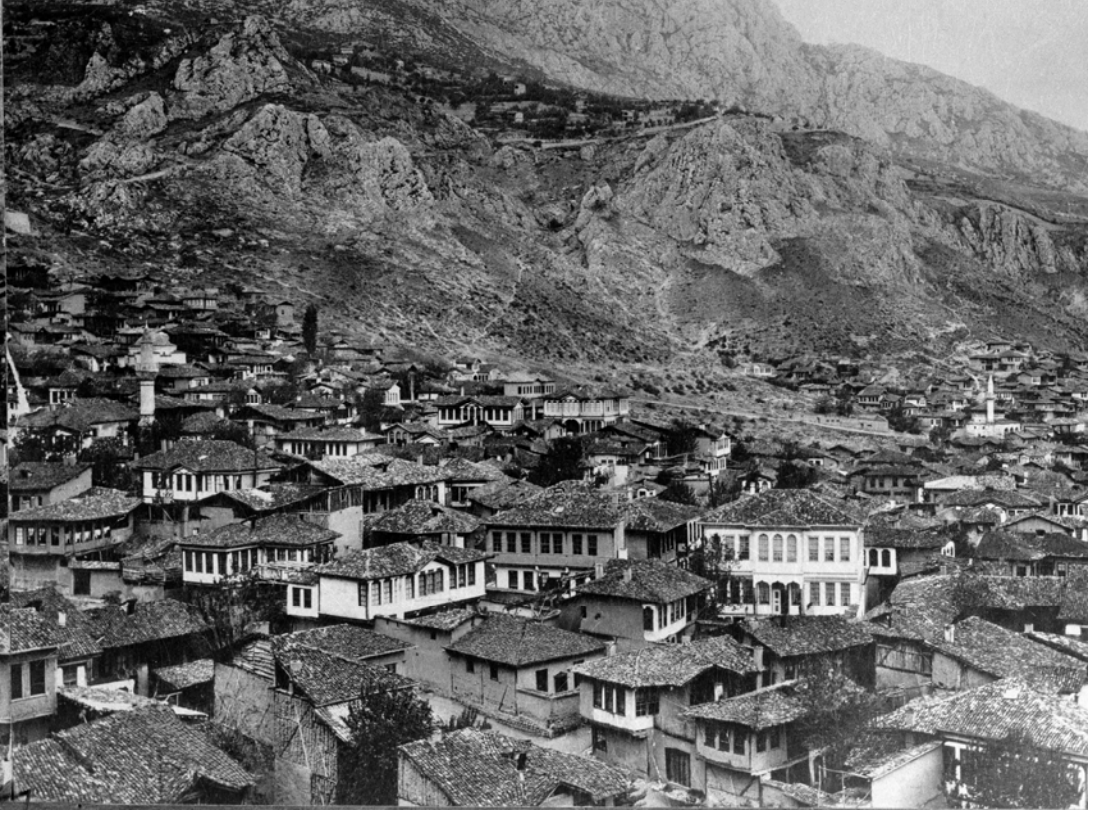
Yerleşimin M.Ö.13. bine kadar ulaştığı bilinen Amasya’da çeşitli uygarlıklar, türlü yapılar meydana getirmişlerdir. Bu yapılardan birçoğu günümüze ulaşamamıştır. Bugüne ulaşan yapıların büyük kısmı Osmanlı dönemine aittir. Amasya Kalesi ve kral mezarlarının tarihi ise çok daha eskilere dayanmaktadır. Oldukça zengin bir tarihe sahip olan Amasya’da, Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Amasya’da 54’ü arkeolojik, 1’i kentsel, 5’i doğal, 2’si arkeolojik ve doğal, 1’isi de tarihi ve kentsel sit olmak üzere toplam 63 adet sit bulunmaktadır. İl genelinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının sayısı 472’dir. Amasya kent merkezinde, tescilli anıtsal yapıların sayısı 73 olup (Ek 1), Amasya’nın bir diğer önemli özelliği olan sivil mimarlık örneklerinin sayısı 126’dır .

Amasya’yı oluşturan doku zaman içinde, çeşitli etkenlerle bozulmuştur. Uzun süren savaşlar ve işgaller sonucu oluşan tahripler, depremler, yangınlar ve seller dokunun bozulmasında önemli rol oynamıştır. Hüseyin Hüsameddin’in (1986) belirttiğine göre, her yeni uygarlık diğerinin üstüne yerleşmiş ve zemin sürekli, katman katman yükselmiştir. Selçuklu devrinde de mevcut zemin daha da yükseltilmiş, Sultan Mesud’un Simre’yi inşa etmesiyle Bizans eserleri ve diğer eski eserler tamamen kaybolmuş, üzerlerine evler, hanlar, camiler yapılmıştır. Dağ etekleri ve yüksek kısımlar fazla değişikliğe uğramamışsa da, şehrin vadi

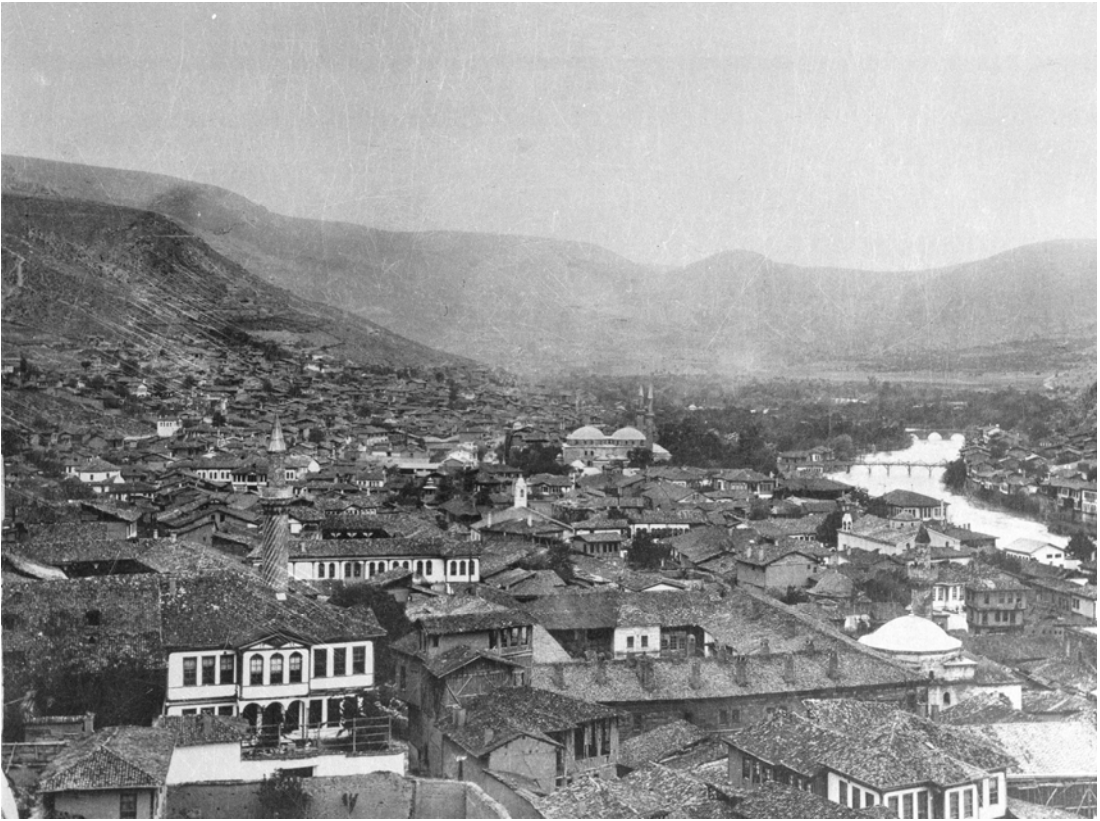
içinde kalan merkezi tamamen dolmuş, Bizans isimleri de değişerek, yerine Türk isimleri kullanılmaya başlanmıştır. Hüsameddin'e (1986) göre, iç çekişmelerin ve haçlılarla yapılan savaşların etkisiyle şehir büyük hasar görmüş ve boydan boya yakılmıştır. Dolayısıyla, şehrin müslümanlar tarafından alınmasından sonra, binaların onarımını da içine alan imar faaliyetleri olmuştur. Bir bakıma şehir yeniden kurulmuş, bu esnada bazı yer isimleri değişmiş, bazıları ise korunmuştur. Helkis, Venk, Mağdinus ve Ayavasıl gibi isimler bugün de kullanılan Bizans isimleridir.

Ayverdi'nin (1972), Hüsameddin Efendi'ye dayanarak verdiği bilgiye göre, Amasya'nın gördüğü ilk musibet Ehl-i Salib'in H. 490 (1097) yılındaki üç aylık işgalidir. Bu dönemde ne kadar kilise, piskoposhane, Komnen sarayı varsa yıkılmıştır. Yine aynı kaynakta, Amasya'da bulunan eserlere zarar vermiş olan büyük felaketlerden de söz edilmektedir (Ayverdi, 1972) . Bu felaketlerin başında depremler ve yangınlar gelmektedir. Zaman zaman taşan Yeşilırmak sularının, kıyıya yakın eserleri tahrip ettiği de bilinmektedir. Amasya'nın 20. yüzyılda yaşadığı en büyük felaketler, 1915 yılı yangını ve 1939 yılı depremidir. 1915 yılındaki depremde, kısa süre içinde şehrin yaklaşık üçte biri yanmıştır (Şekil 4.1, 4.2). Bu alan halk arasında yangın yeri olarak adlandırılmış olup uzunca bir süre boş kalmıştır (Şekil 4.3). Bu yangında birçok sivil mimarlık örneği de yok olmuştur. 26.12.1939 yılında Erzincan'da meydana gelen 7.9 şiddetindeki deprem Amasya'yı da etkilemiş, birçok binanın zarar görerek yıkılmasına neden olmuştur. Birinci derece deprem bölgesi olan Amasya, günümüzde de çeşitli aralıklarla sallanmaktadır. Bugün Amasya'da bulunan sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal eserler, bütün bu felaketlerden sağ çıkabilmiş eserlerdir (Şekil 4.4, 4.5). Günümüzde niteliksiz yapılaşma ve büyük kamu binaları, her kentte olduğu gibi Amasya'da da şehir silüetinin hakim elemanları olmuşlardır.

Gabriel (1934) planında bulunan (Şekil 4.6), günümüze gelebilmiş 13.yüzyıl öncesine tarihlenen tek eser Fethiye Camisi'dir. Burmalı Minare Camisi (1237-47), Gökmedrese (1267) 13. yüzyıl, Bimarhane (1308-1309), Saraçhane Camisi (1372) 14. yüzyıl eserleri olup katalogda yer almıştır. 15. yüzyıl eserleri sayıca fazladır. Çilehane Camisi (1413), Bayezid Paşa Camisi (1414), Yörgüç Paşa Camisi (1430), Kılari Süleyman Kılari Süleyman Ağa Camisi (1484), Sofular Camisi (1485), Gümüşlü Camisi (1485), II. Bayezid Külliyesi (1481-1486), Mehmed Paşa Camisi (1486), Kapu Ağası Medresesi (1489), Kumacık Hamamı (1494) ile Ayas Ağa Cami ve Medresesi (1495) bu dönem eserleridir. Pir Mehmed Çelebi Camisi'nin de 15. yüzyıl yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Bülbül Hatun Camisi (1510) 16. yüzyıl eseri iken, Şirvanlı Camisi ise 19. yüzyıl eseridir. Katalog kapsamında değerlendirilen bu eserlerin büyük kısmı 15. yüzyılda yaptırılmış cami ve medreselerdir.

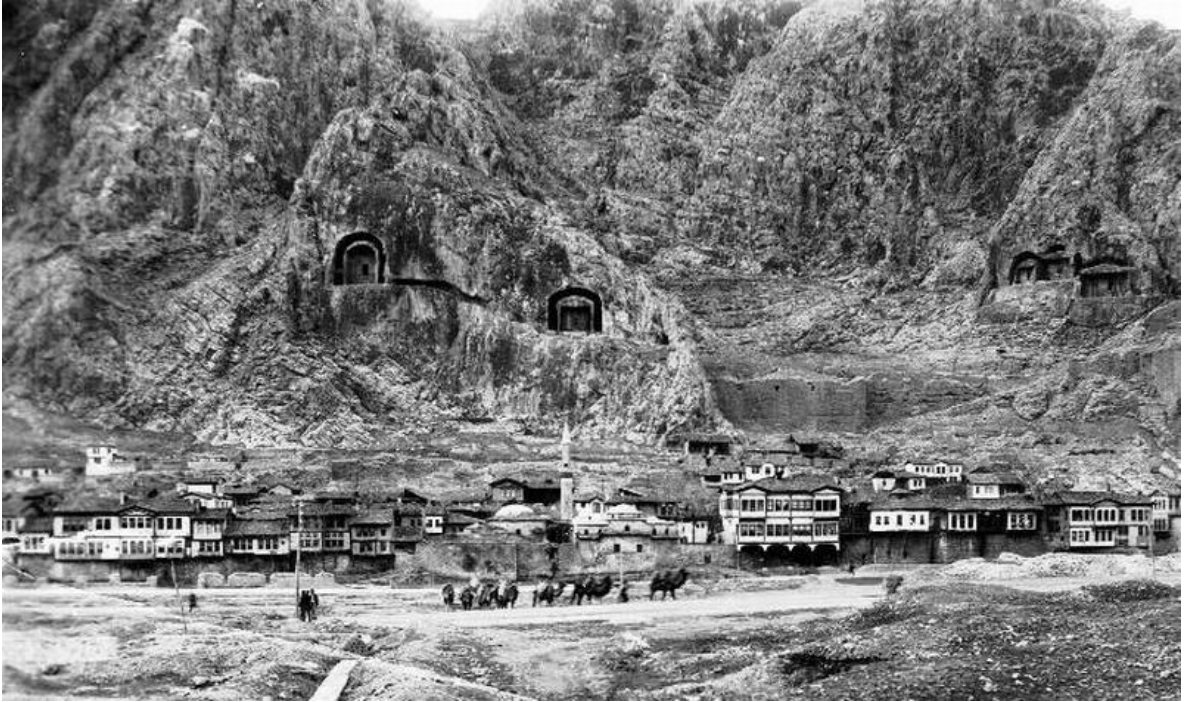
Şekil 4.1 1915 yangını öncesi Amasya sivil mimari eserleri (Stüdyo Özden Arşivi)

Şekil 4.2 1915 yangını öncesi Amasya anıtları (Stüdyo Özden Arşivi)

Şekil 4.3 1915 yangını sonrası (Stüdyo Özden Arşivi)

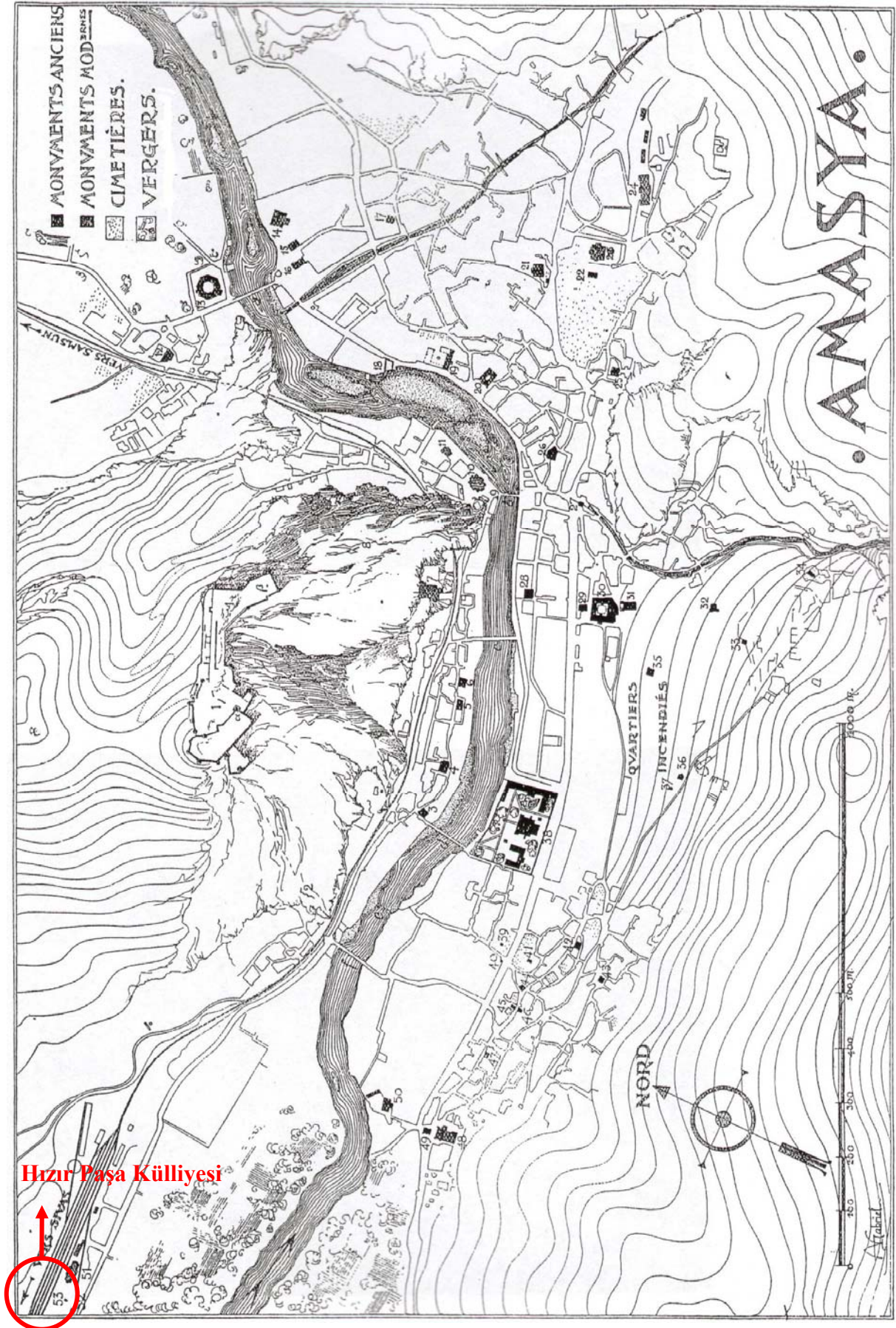

Şekil 4.4 Yalıbozu evleri adı verilen sivil mimarlık örnekleri ve kral kaya mezarları

(www.amasya.gov.tr)

Şekil 4.5 Günümüzde Amasya (Stüdyo Özden Arşivi)

Şekil 4.6 Gabriel'in Amasya planı (1934)

IV. — NOMENCLATURE DES ÉDIFICES

Les édifices sont cités dans l'ordre suivant : partant du Château, je parcours les quartiers de la rive gauche, de l'Ouest à l'Est, puis franchissant le pont *a*, j'énumère les monuments de la rive droite rencontrés successivement en allant de l'Est vers l'Ouest. Les chiffres renvoient aux numéros indiqués sur le plan (Fig. 4).

1. Château.	27. Pazar djamii.
2. Restes de courtines.	28. Saradjkhane djamii.
3. Mesdjid.	29. Kilerî Süleyman Agha djamii.
4. Enderun djamii (<i>Loh minare</i>).	30. Tashkhan.
5. Bülbül khatun djamii.	31. Burmalî Minare.
6. Mesdjid.	32. Fethiye djamii.
7. Palais des Rois du Pont.	33. Hamza Bey djamii.
8. Traces de courtines (?).	34. Mosquée.
9. Tour de l'Horloge	35. Tsheribashî djamii.
10. Konak.	36. Uzun Yol djamii.
11. Belediye.	37. Khalkalî Dede türbesi.
12. Mosquée.	38. Fondations de Sultan Bayezid.
13. Kapî aghasî medresesi.	39. Shehzade türbesi.
14. Mosquée de Bayezid Pasha.	40. Shehzadeler türbesi.
15. Misafirkhane.	41. Tombeau dit Sultan Mes'ud türbesi.
16. Hamam.	42. Mesdjid.
17. Shirvanlî djamii.	43. Mesdjid.
18. Tughrakiye medresesi (<i>Emplacement</i>).	44. Mesdjid.
19. Mosquée de Mehmed Pasha.	45. Khalifet Ghazi türbesi.
20. Tîmarkhane.	46. Shadgeldî türbesi.
21. Medressé de Pir Ilyas (<i>Ashaghî Pirlar</i>).	47. Mosquée en bois.
22. Turbé de Pir Ilyas (<i>Yukarı Pirlar</i>).	48. Gök medrese djamii.
23. Orta mekteb.	49. Turumtay türbesi.
24. Hôpital militaire.	50. Mosquée de Yürgüdj Pasha.
25. Sofular djamii.	51. Gare.
26. Gümüşlüzade djamii.	52. Mosquée.
	53. Turbé.

PONTS

a) Kush köprüsü (<i>Kundj köprüsü</i>) (<i>En pierre</i>).	d) Maydanos köprüsü (<i>En bois</i>).
b) Hükûmet köprüsü (<i>Helkîs köprüsü</i>) (<i>En bois</i>).	e) Sultan köprüsü (<i>Détruit : traces dans le lit du fleuve</i>).
c) Altshak köprü (<i>En bois, sur un pont antique en pierre</i>).	f) Meydan köprüsü (<i>En pierre et brique</i>).

Şekil 4.7 Gabriel'de adı geçen yapılar (1934)

4.1.1 13. Yüzyıl Öncesi Yapılar

Adı: Fethiye Camisi

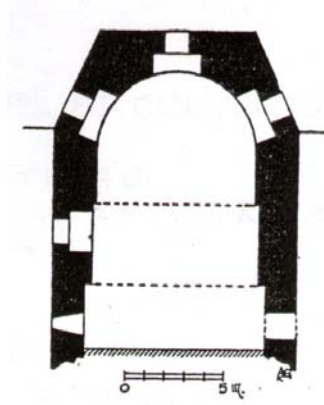
Konumu: Fethiye Mahallesi

Yaptıran: Fetih Gazi

Yapılış Tarihi: VII. Yüzyıl (Kilise), 510 H / 1116 (Cami)

Mimari Özellikleri: VII. yüzyılda yapılan büyük bir kilisenin absis kısmından oluşan cami uzun yıllar harap kalmış, birçok onarım geçirmiştir. Bu nedenle asıl plan şeması hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır (Şekil 4.8).

Yapısal Özellikleri: Yapının iç ve dış yüzeyleri tamamen sıvalı olduğundan orijinal duvar kalıntılarını tespit edilememiştir.

Şekil 4.8 Fethiye Camisi planı (Gabriel, 1934)

Açıklamalar: : Eski bir Bizans kilisesi olan yapı 1116'da Danişmendliler'den Fetih Gazi tarafından camiye çevrilmiştir. 1647 depreminde zarar gören cami, Fethiyeli Mustafa Sıtkı Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Cami bu tarihten sonra, 1638, 1777, yıllarında da onarım görmüş ve 1883'te İncezade Hacı Mehmet Arif Efendi'nin yaptırdığı tamiratta kargir minare eklenmiştir. Bu tamirde ele geçen bir kitabe, VII.yy.Bizans imparatorlarından Phokas'ın kızı H  lene'nin binayı yaptırdığı kayıtlıdır (Hüseyin Hüsameddin, 1986) . 20. yüzyıl ba  ndaki yangınla cami harap olarak, birkaç duvar parçası ve giriş kapısının kar  sında, yarım daire   klinde bir girintili kısım ayakta kalabilmiştir (Gabriel, 1934). 1939 yılındaki depremle harap olan cami, 1956 yılında bir kez daha onarılmış ve hizmete a  lmı  tır (Men  , 2000) .

4.1.2 13. – 14. Yüzyıl Yapıları

Adı: Burmalı Minare Camisi

Konumu: Dere mahallesi

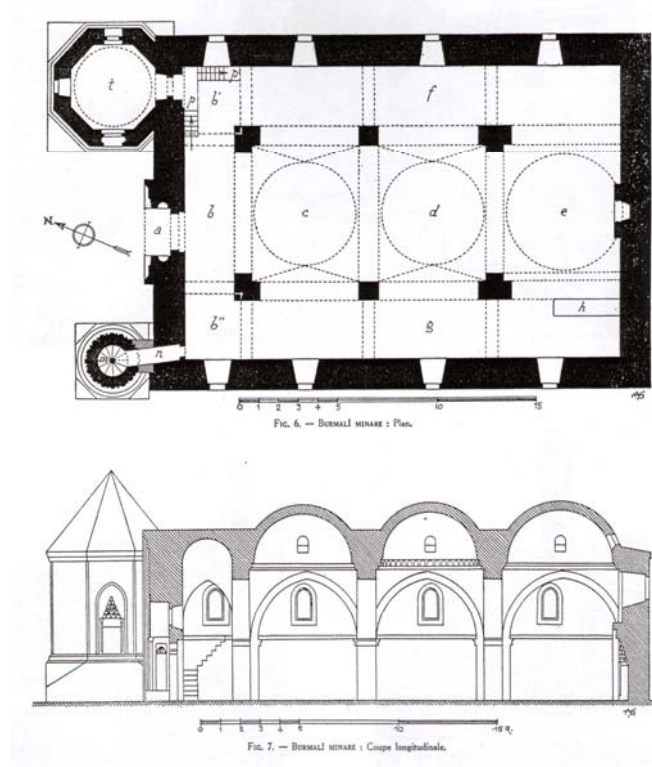
Yaptıran: Necmettin Ferruh Bey

Yapılış Tarihi: 634-644 H / 1237-1247

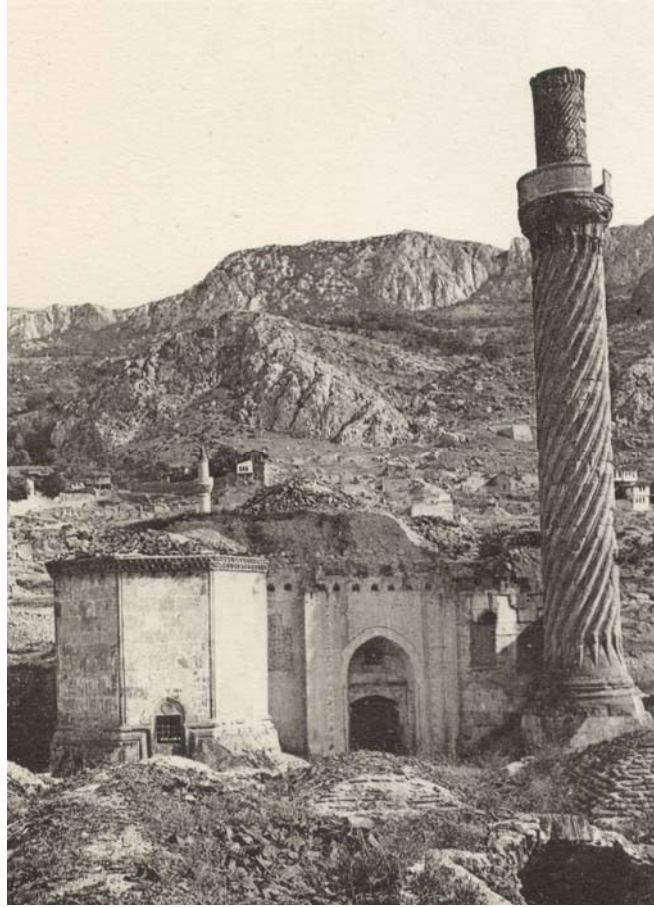
Mimari Özellikleri: Kible duvarına dikey olarak uzanan üç nefli caminin, daha geniş tutulan orta nef, mihrap önündeki daha büyük olan üç kubbe ile, yan nefler ise tonozlarla örtülmüştür. Kuzey cephede yer alan portalın doğusunda cepheye bitişik sekizgen kümbet, batısında ise burmalı minare bulunmaktadır (Şekil 4.9).

Yapısal Özellikleri: Portalın yer aldığı kuzey cephe, kümbet ve minare kesme taşla yapılmış, diğer cepheler moloz taş ile örülmüş olduğu görülmektedir. 1915 yangınına yaşamış olan cami, büyük hasar görmüştür, birçok onarımlar geçirmiştir (Şekil 4.10). Günümüzde kurşun kaplı olan üst örtünün, 1960 yılında çekilen bir fotoğrafta kiremit ile kaplı olduğu görülmektedir. Yapıldığı tarihe kıyasla kiremit örtünün özgün olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.11).

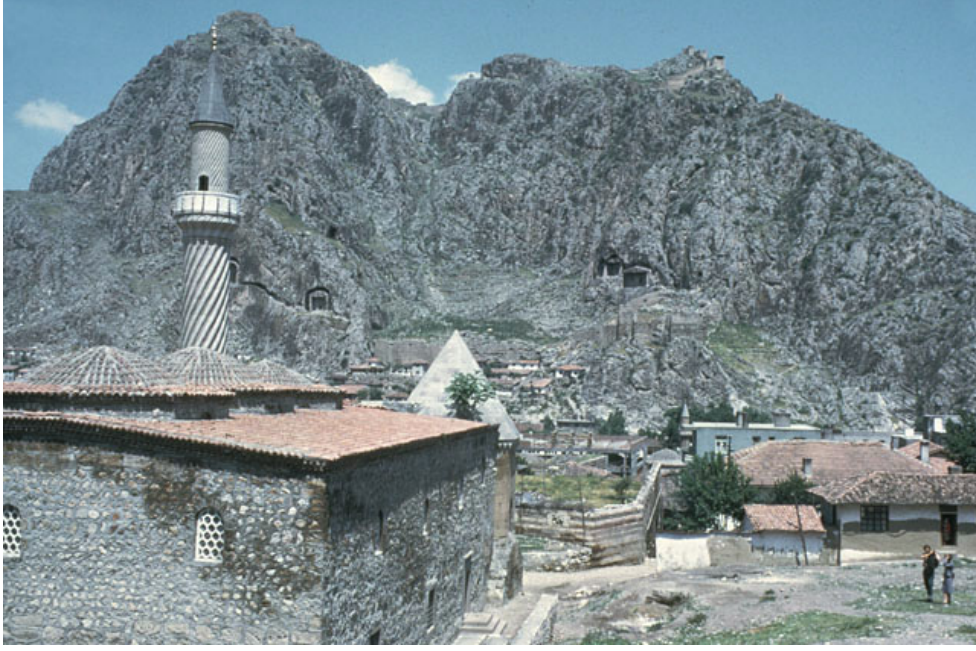
Açıklama : Sivri kemerli bir eyvan şeklindeki portalde, giriş kapısının üzerindeki alınlığın etrafını çeviren kitabe kuşağı, tarihsiz olarak eserin, II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Vezir Ferruh ve kardeşi Haznedar Yusuf tarafından yaptırıldığını bildirmektedir (Aslanapa, 1990). Bu noktadan hareketle yapım tarihinin 1237-1247 arasında olduğu düşünülmektedir. Evliya Çelebi'nin Mahkeme Camisi olarak söz ettiği yapı, 1590'da deprem ve 1602'de yangın sonucu harap olmuş, ahşap olan minaresinin yerine bugünkü minare yapılmıştır (VAEE,1983). Beyaz badana ile sıvanmış mihrap nişinin etrafını kaplayan yeşil çinilerden, en üsttekinde "Mehmed bin Mahmud el Aksaravi" olarak ustanın ismi yer almaktadır (Aslanapa, 1990). Cami plan şeması olarak, ulucami planlarını hatırlatsa da, Kuban (1982), Burmalı Minare Camisi'nin hiç bir İslam ülkesinde eşi olmayan, kökleri Ön Asya'nın Hristiyan mimarilerine dayanan yapılardan birisi olduğunu belirtmektedir (Şekil 4.12). Camiye bitişik durumdaki türbe Cumudar Türbesi adıyla da bilinmektedir. Bu türbede bulunan mumyalar günümüzde Amasya Müzesi'nin bahçesinde, Sultan Mesud türbesi olarak adlandırılan yapıda sergilenmektedir.

Şekil 4.9 Burmalı Minare Camisi'nin plan ve kesiti (Gabriel, 1934)

Şekil 4.10 Burmalı Minare Camisi kuzey cephesi (Gabriel, 1934)

Şekil 4.11 Burmalı Minare Camisi ve kral kaya mezarlarının 1960’da çekilmiş bir fotoğrafı
(www.archnet.org)

Şekil 4.12 Burmalı Minare Camisi’nin 2004 yılına ait fotoğrafı

Adı: Gökmedrese Camisi

Konumu: Gökmedrese Mahallesi

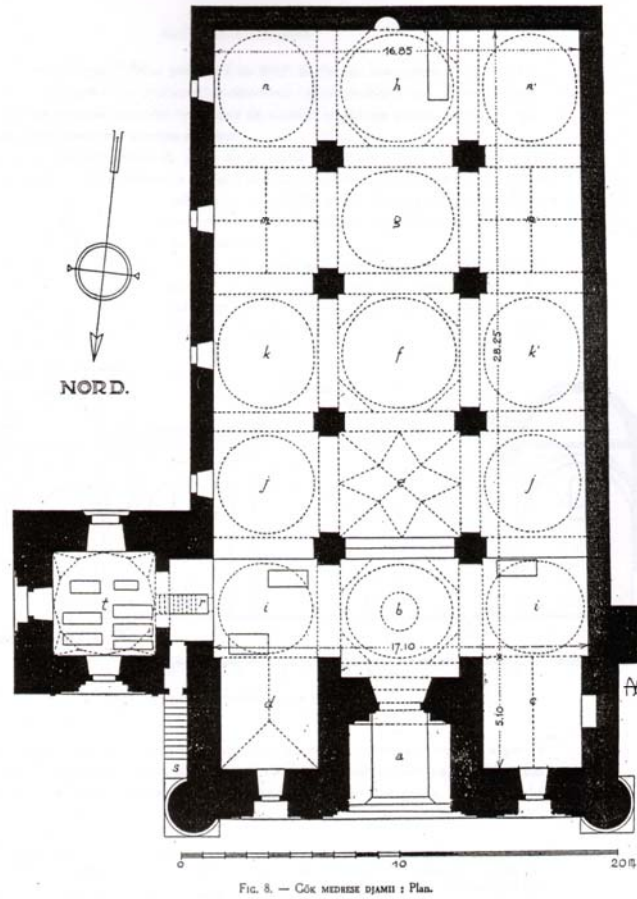
Yaptıran: Seyfeddin Turumtay

Yapılış Tarihi: 1266-1267

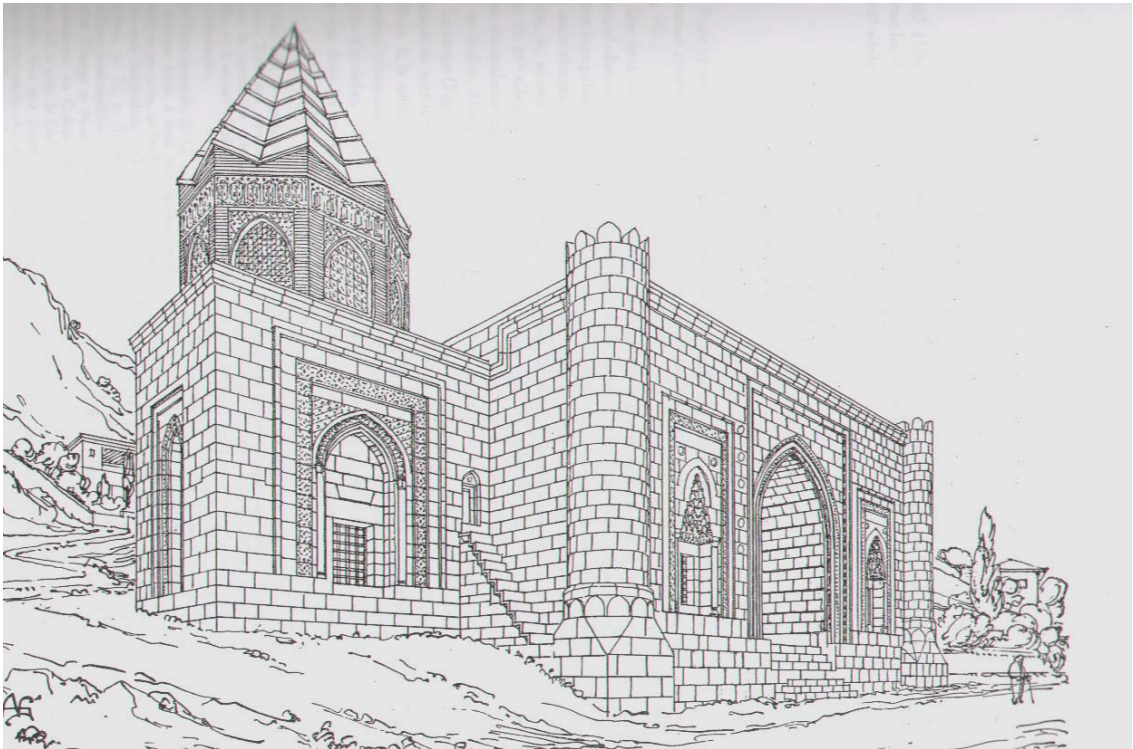
Mimari Özellikleri: Kible duvarına dikey olarak uzanan üç nefli, kubbe ve tonozlarla örtülü bir yapıdır (Şekil 4.13). Orta nef diğerlerinden daha geniş tutulmuştur. Girişin doğusunda, iki katlı kümbet yer almaktadır. Altta kare planlı, üstte sekizgen kasnaklı kümbetin piramidal bir külahı vardır. Anadolu’da eyvan şeklinde portalı olan tek camidir (Aslanapa, 1990). Ulucami plan şemalarını hatırlatan camide, girişin iki yanındaki odalar ile yan neflerin bir kısmının, medrese işlevinin görüldüğü mekanlar olduğu düşünülmektedir (Gabriel, 1934; Aslanapa, 1990).

Yapısal Özellikleri: Kesme taş ile örülmüş kalın duvarlar ile giriş cephesi üzerindeki, sade olmasına rağmen etkili süslemeler ile türbe yapı karakterini oluşturmaktadır (Şekil 4.14). Giriş cephesinin iki köşesinde yer alan yarım silindirik köşe payeleri geç Roma’da görülen kastel tipi kalelerde olduğu gibi beden duvarları yüksekliğince devam etmektedir (VAEE, 1983).

Açıklama : II.Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Amasya Valisi olan Seyfeddin Turumtay tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Adını türbe ve caminin içindeki turkuaz renkli, mavi çini ve sırlı tuğlalardan alan yapı Turumtay Camisi olarak da adlandırılmaktadır (Şekil 4.15, 4.16). Bazı kaynaklarda yapının Amasya’daki en güzel eser olduğundan söz edilmektedir. Hem medrese hem cami olarak kullanılmış olan yapı günümüzde cami işlevini sürdürmektedir.Yapı bir ara Amasya Müzesi olarak da hizmet vermiştir. Kuban (1982), Gökmedrese’nin de Burmalı Minare Camisi gibi, hiç bir İslam ülkesinde eşi olmayan, kökleri Ön Asya’nın Hristiyan mimarilerine dayanan yapılardan birisi olduğunu belirtmektedir. Aslanapa (1990), yapının örtü sisteminin Divriği Ulu Cami’nin örtü sistemine benzediğinden söz etmektedir. Günümüzde sıvalı durumdaki iç mekanlarda, türbeye açılan kısımda turkuaz sırlı tuğlalar dışında süsleme ögesi bulunmamaktadır. Yapının giriş eyvanı karşısında, bağımsız bir yapı şeklindeki Turumtay Türbesi, bu dönemin en meşhur yapılarından.

Şekil 4.13 Gökmedrese Camisi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.14 Gökmedrese Camisi perspektifi (Gabriel, 1934)

Şekil 4.15 Gökmedrese Camisi'nin doğu duvarına bitişik kümbet (Gabriel, 1934)

Şekil 4.16 Gökmedrese Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı

Adı: Bimarhane

Konumu: Pirinçci Mahallesi

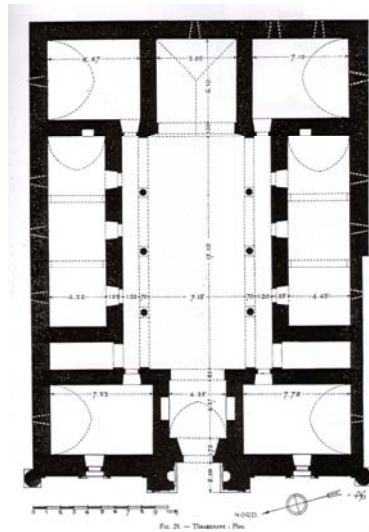
Yaptıran: Anber Ağa ve Anadolu Emiri Ahmed Bey

Yapılış Tarihi: 708 H / 1308-1309

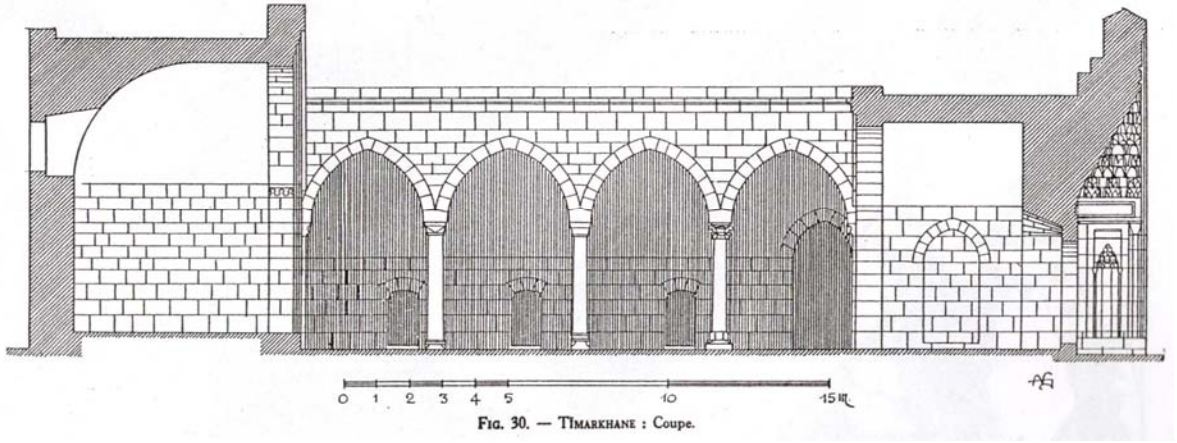
Mimari Özellikleri: Dikdörtgen planlı yapıya batı cephesindeki anıtsal portalden girilmektedir. Portalin arkasında yer alan giriş eyvanının karşısında dersane eyvanı bulunmaktadır. Giriş – dersane eyvanına göre simetrik olan yapının kuzey ve güneyinde hücreler ve revaklar yer alırken avlu üstü açıktır (Şekil 4.17, 4.18). Abidevi portal taş işçiliğinin güzel bir örneğidir.

Yapısal Özellikleri: Kesme taştan yapılmış eserin giriş cephesi diğerlerinden daha farklı tutulmuştur. Anıtsal portal, beden duvarlarından yukarı doğru taşmış olup mukarnaslı bir kavsarası bulunmaktadır. Portalin iki yanındaki pencereler dışında yapı dışarıya kapalıdır. Batı cephede yer alan yarım silindirik köşe payeleri cepheye hareket getiren diğer öğelerdir. Tonozlu üst örtünün toprak damlı olduğu belirtilse de günümüzde kurşun kaplıdır (Şekil 4.19, 4.20, 4.21).

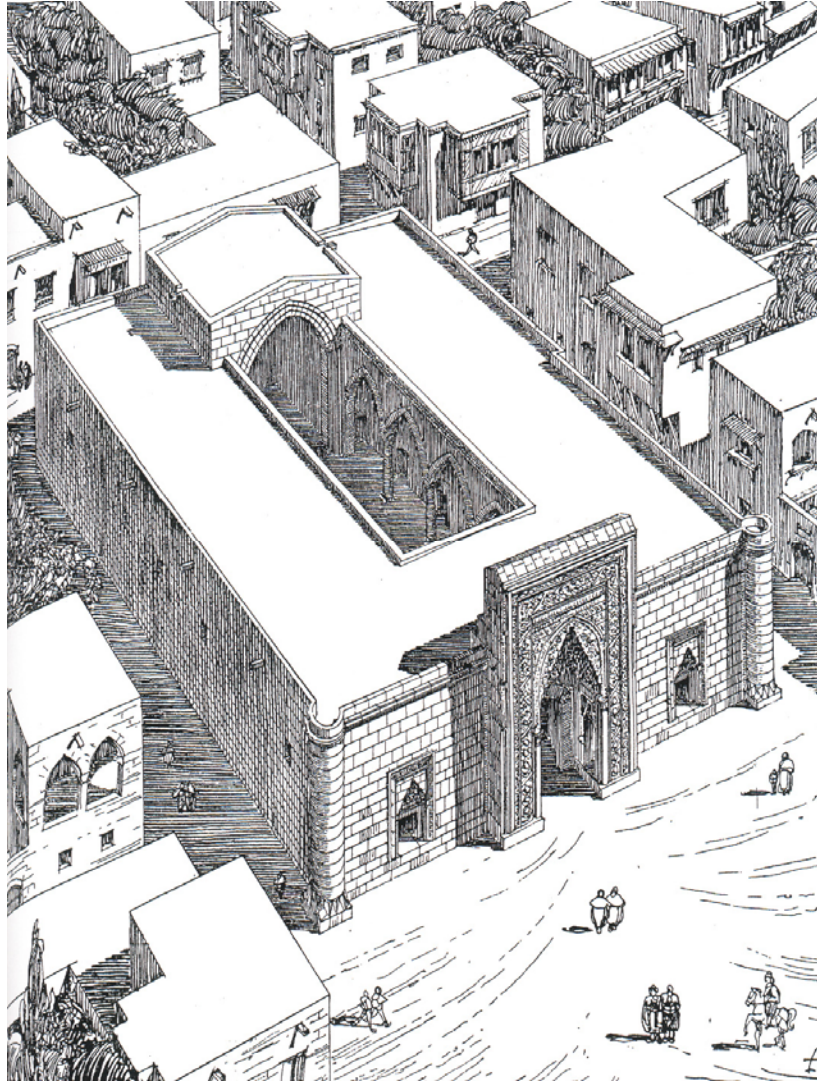
Açıklama : İlhanlı hükümdarlarından, Sultan Olcayto Mehmed Hüdabende ve hanımı Yıldız (İldeş) Hatun adına, köleleri Anber bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Aslen medrese binası olan yapı, gördüğü işlev neticesinde Bimarhane (Tımarhane) adını almıştır. Yapı Sivas ve Divriği Darüşşifalarına benzetilmektedir (VAEE,1983). 1465 yılında, minyatürlü bir eser hazırlayan Sabuncuzade Şerafeddin bin Ali, 14 yıl Bimarhane’de hekimlik yapmıştır. Yapı günümüzde Belediye Konservatuvarı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.17 Bimarhane planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.18 Bimarhane kesiti (Gabriel, 1934)

Şekil 4.19 Bimarhane perspektif çizimi (Gabriel, 1934)

Şekil 4.20 Bimarhane portali (Gabriel, 1934)

Şekil 4.21 Bimarhane'nin günümüzdeki durumu

Adı: Saraçhane Camisi

Konumu: Hacı İlyas Mahallesi

Yaptıran: Şadgeldi Paşa

Yapılış Tarihi: 1372

Mimari Özellikleri: İlk yapıldığında tek kubbeli olan cami, batı tarafına eklenen tek kubbeli ikinci bir mekanla genişletilmiş ve minare bu iki yapının ortasında kalmıştır (Şekil 4.22). İlk kubbeli yapının açılan batı duvarına bir kemer konmuş, bu şekilde kare olan mekan kıble duvarına paralel bir dikdörtgen şeklini almıştır.

Yapısal Özellikleri: Taş ve tuğla ile almalı olarak yapılan cami, kirpi saçak ve kiremit örtülü kubbelerle sonlanmaktadır. Minare tuğladan yapılmış olup yalnızca şerefesi taştandır.

Açıklama : 1372’de Amasya Emiri Şadgeldi Paşa tarafından yaptırılmıştır. İlk yapıldığında Şadgeldi Paşa olarak bilinen cami, Çelebi Sultan Mehmet devrinde çevresinde bulunan saraçlardan dolayı Saraçhane ismini almıştır.

Şekil 4.22 Saraçhane Camisi’nin 2004 yılı fotoğrafı

4.1.3 15. – 16. Yüzyıl Yapıları

Adı: Çilehane (Aşağı Pirler) Camisi

Konumu: Sofular Mahallesi

Yaptıran: Yakup Paşa

Yapılış Tarihi: 816 H / 1413

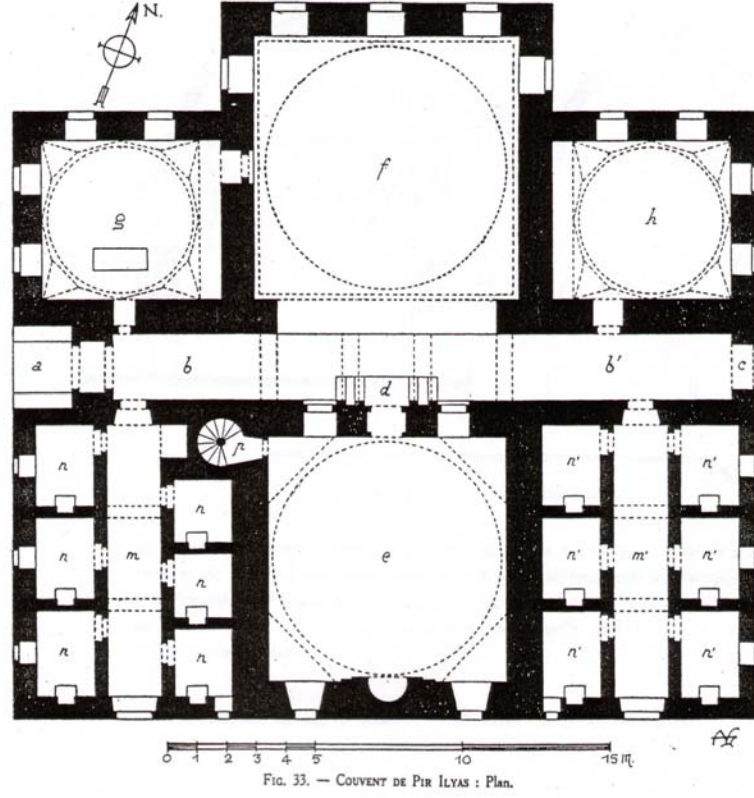
Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazide kurulan yapının, güneyinde mescid ve derviş hücreleri, kuzeyinde ise türbe, şeyh odası ve ayin salonu bulunmaktadır (Şekil 4.23). Yapı girişi, bu iki kısım arasındaki koridorun iki ucundan sağlanmaktadır. Batı duvarında yer alan ana giriş küçük bir eyvan şeklindedir. Minare girişi mescidde bulunan bir kapı vasıtasıyla sağlanmaktadır. Minarenin ayrıca koridordan da bir girişi vardır. Arazi eğimi, yapı içerisinde kot farkları yaratmış, en yüksekte tutulan mescid kısmına ulaşım çift taraflı bir merdivenle sağlanmıştır. Derviş veya çile hücreleri olarak adlandırılan küçük odaların hepsinde bir ocak bulunurken, dördünde pencere ve raf yoktur (Şekil 4.24).

Yapısal Özellikleri: Moloz taş ve tuğladan, almalı olarak örülen duvarlar kurşun kaplı dam ve kubbelerle sonlanmaktadır. Minare de kesme taş ve tuğla ile örülmüştür. Derviş odalarına ait bacalar da tuğla ile örülü olduğu görülmektedir (Şekil 4.25).

Açıklama : Tekke, derviş hücreleri ve türbeden oluşan bir külliye olarak, Osmanlı emirlerinden, Ankara Beylerbeyi Pazarlıoğlu Yakup Paşa tarafından yaptırılmıştır (Ayverdi, 1972). Yapı, Yakup Paşa Medresesi ve Pir İlyas Medresesi olarak da bilinmektedir. Yapı medrese özelliğini 17. yüzyılda kazanmış olup asıl olarak tekke olarak kullanılmıştır. Yapının bulunduğu avlu içerisinde bir de türbe yer almaktadır.

Şekil 4.23 Çilehane Camisi'nin genel görünümü (Gabriel, 1934)

Şekil 4.24 Çilehane Camisi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.25 Çilehane Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı

Adı: Bayezid Paşa Camisi

Konumu: Bayezid Paşa Mahallesi

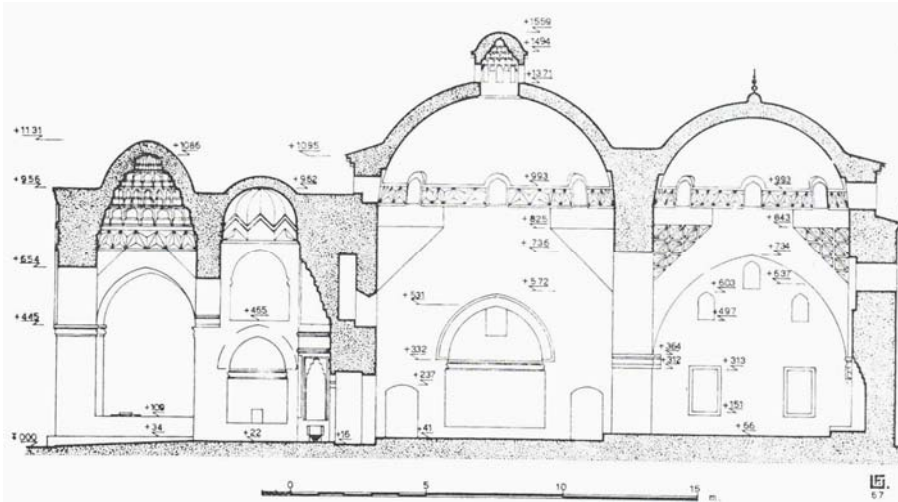
Yaptıran: Bayezid Paşa

Yapılış Tarihi: 817 H / 1414

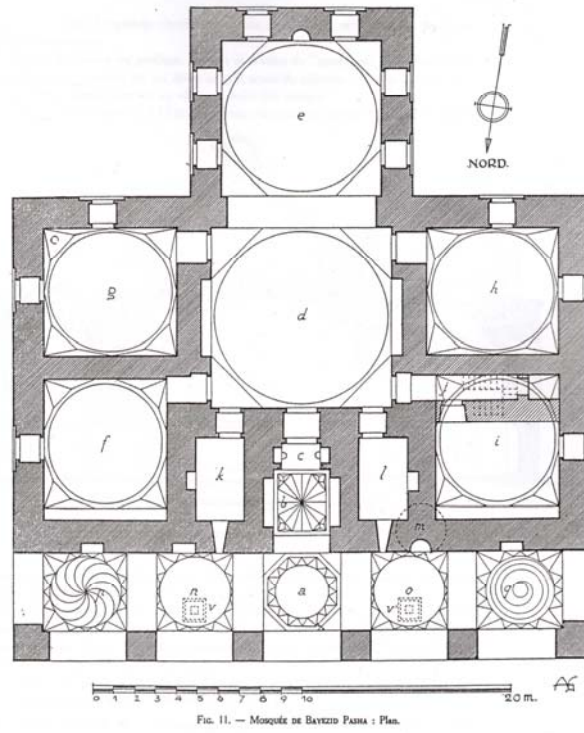
Mimari Özellikleri: Çok-fonksiyonlu veya zaviyeli plan tipi olarak adlandırılan şema içerisinde tasarlanmış yapıya giriş beş bölümlü son cemaat yerinin olduğu kuzey duvarındaki kapı ile sağlanmaktadır. Hepsi birbirinden farklı son cemaat kubbe içleri ve süslemeleri yapının en ilgi çekici kısımlarını oluşturmaktadır. Asıl ibadet mekanı birbiri ardına sıralanmış kubbeli iki hacimden ibarettir. Daha geniş tutulan ikinci kubbenin üzerinde, bu tür yapılarda sıkça karşılaşılan, bir aydınlık feneri bulunmaktadır. Yan odalar misafirler için tabhane odalarıdır (Şekil 4.26, 4.27).

Yapısal Özellikleri: Kesme taş cepheleri, mermer ve kırmızı kalker taşları ile yapı üstün bir ustalık ürünüdür. Üst örtü kurşun kaplıdır.

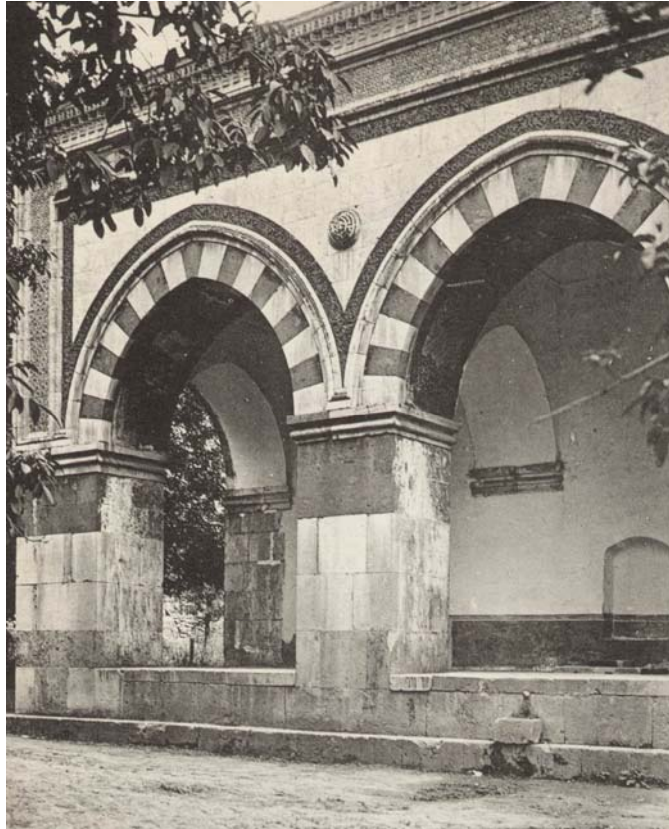
Açıklama : Çelebi Sultan Mehmet zamanında Amasya Emiri Büyük Vezir Bayezid Paşa tarafından yaptırılmıştır. Zaviyeli camilerden olan yapı süsleme bakımından oldukça zengindir (Şekil 4.28, 4.29, 4.30). Taçkapı, mihrap ve son cemaat yerinde kabartma tekniğinde yapılmış, geometrik ve bitkisel süslemeler ile mukarnas ve yazılı kısımlar da bulunmaktadır. Yapının çeşitli yerlerindeki kitabelerde, ikisi mimar, ikisi muallim ünvanlı dört sanatçı ismi kayıtlıdır (Özbek, 2002). Yapı uzunca bir süredir restorasyon çalışmaları nedeniyle kapalı olduğu için içine girme fırsatı bulunamamıştır. Yapının, ırmak kenarında kaya üzerine kazınmış bir de vakfiyesi bulunmaktadır.

Şekil 4.26 Bayezid Paşa Camisi kesiti (Ayverdi, 1972)

Şekil 4.27 Bayezid Paşa Camisi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.28 Bayezid Paşa Camisi son cemaat yeri (Gabriel, 1934)

Şekil 4.29 Bayezid Paşa Camisi'nin 1960'da çekilen bir fotoğrafı (www.archnet.org)

Şekil 4.30 Bayezid Paşa Camisi son cemaat yeri süslemeleri

Adı: Yörgüç Paşa Camisi

Konumu: Gökmedrese Mahallesi

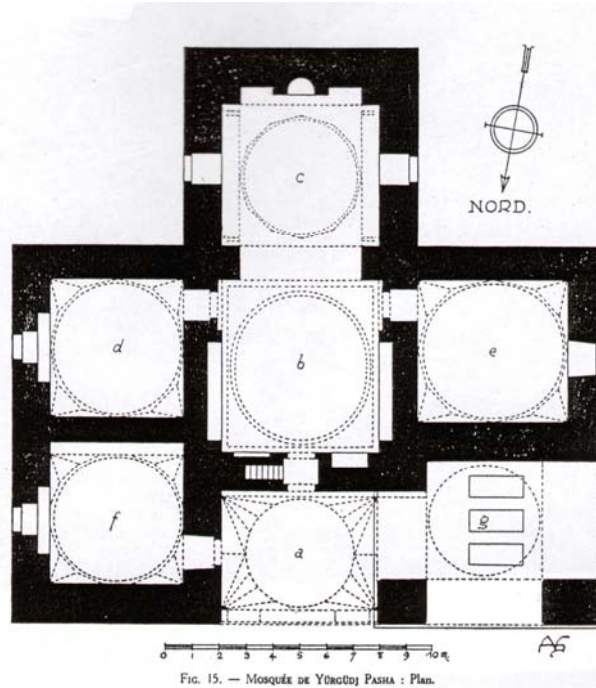
Yaptıran: Yörgüç Paşa

Yapılış Tarihi: 834 H / 1430

Mimari Özellikleri: Çok-fonksiyonlu veya zaviyeli plan tipi olarak adlandırılan şema içinde tasarlanan caminin simetrisi, girişin sağına eklenen hazire ile bozulmuştur (Şekil 4.31). Eyvan şeklindeki giriş birbiri ardı sıralanmış, ana ibadet mekanlarına açılmaktadır (Şekil 4.32). Yan taraftaki odalar tabhane odalarıdır.

Yapısal Özellikleri: Yapının dış duvarları tamamen kesme taşla yapılmıştır. Beyaz mermer ve kırmızı renkli kiremit taşı kullanılan diğer malzemelerdir (Özbek, 2002). Eski bir fotoğrafta kubbelerin kurşun, düz kısımların ise kiremit ile kaplı olduğu görülmektedir (Şekil 4.33). Günümüzde üst örtü tamamen kurşun kaplamadır. Giriş eyvanı, batısındaki hazire, doğusundaki, amacı tam olarak bilinemeyen bir oda ve süslemeleri ile özgün bir yapıdır. Yapının ahşap bir minaresi de bulunmaktadır (Şekil 4.34).

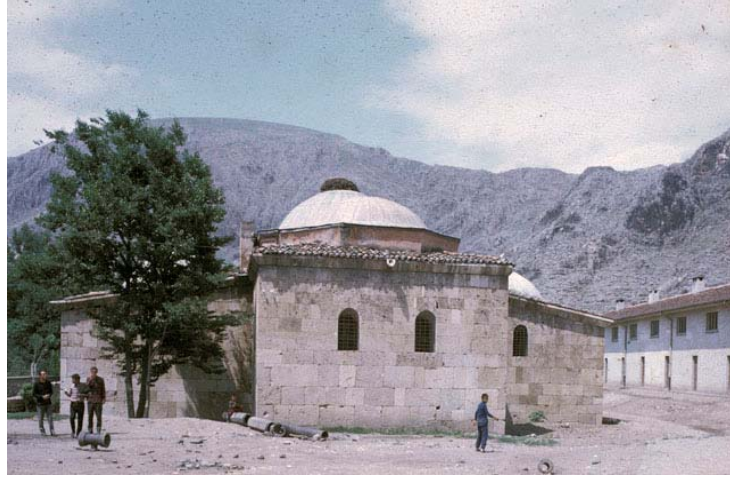
Açıklama : Sultan Çelebi Mehmed'in lalası, II.Murat'ın vezirlerinden, Hızır Paşa'nın kardeşi, Atabey Aptullah oğlu Yörgüç Paşa tarafından yaptırılmıştır. Girişin sağındaki hazirede Yörgüç Paşa ve ailesi medfundur.

Şekil 4.31 Yörgüç Paşa Camisi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.32 Yörgüç Paşa Camisi giriş eyvanı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.33 Yörgüç Paşa Camisi'nin 1960'da çekilen bir fotoğrafı (www.archnet.org)

Şekil 4.34 Yörgüç Paşa Camisi'nin günümüzdeki durumu

Adı: Kiları Süleyman Ağa Camisi

Konumu: Dere Mahallesi

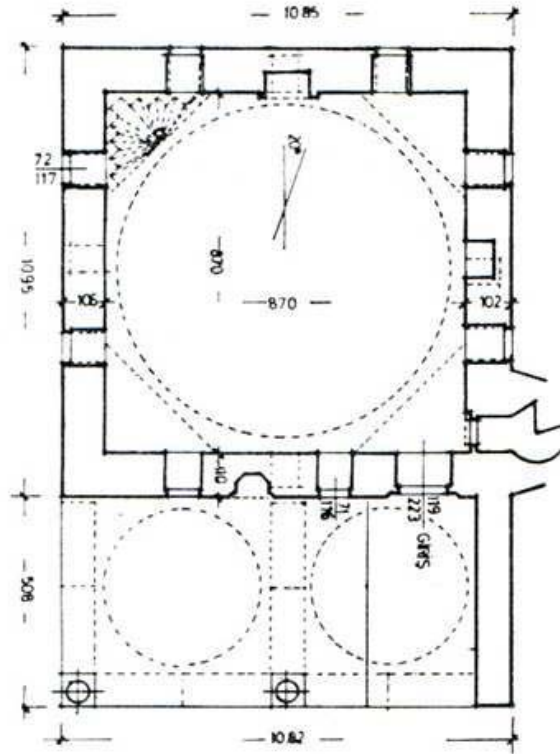
Yaptıran: Kiları Selim Ağa

Yapılış Tarihi: 889 H / 1484

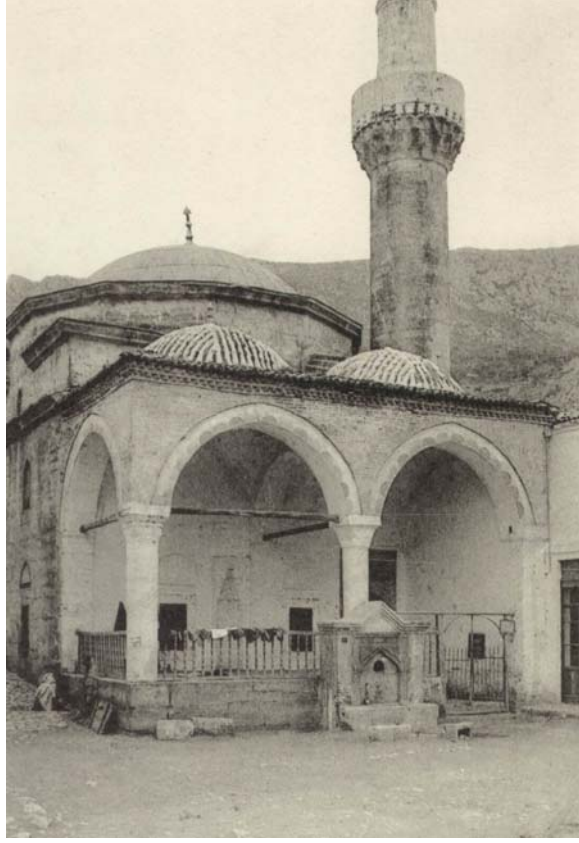
Mimari Özellikleri: Kare planlı ve tek kubbeli yapının iki bölümlü bir son cemaat yeri vardır (Şekil 4.35). Yapının girişi kuzeybatıdaki kapıdan sağlanmaktadır. Kapı üzerinde özgün kitabe bulunmaktadır. Minareye çıkış kapısı harim içerisinde.

Yapısal Özellikleri: Tüm cephelerin ve minarenin kesme taştan yapıldığı caminin son cemaat yerinde ise taş ile tuğladan oluşan almalı bir düzen görülmektedir.

Açıklama : Eski bir fotoğrafta son cemaat yerini çeviren ahşap korkuluklar ile bir çeşme ve uzayarak son cemaat yerini kapatan batı duvarının devamında da bir pencere olduğu görülmektedir (Şekil 4.36). Günümüzde son cemaat yeri metal doğramalarla kapatılmış, son cemaat yerinden dışarı taşan batı duvarı da son cemaat yerini kapatacak seviyeye getirilmiştir (Şekil 4.37). Hemen tüm kaynaklarda “Kiları Süleyman Ağa” olarak geçen isim kitabeye göre “Selim”dir (Yüksel, 1983; VAEE, 1983).

Şekil 4.35 Kiları Süleyman Ağa Camisi planı (Yüksel, 1983)

Şekil 4.36 Kiları Süleyman Ağa Camisi son cemaat revakları (Gabriel, 1934)

Şekil 4.37 Kiları Süleyman Ağa Camisi'nin günümüzdeki durumu

Adı: Sofular (Aptullah Paşa) Camisi

Konumu: Sofular Mahallesi

Yaptıran: Aptullah Paşa

Yapılış Tarihi: 895 H / 1485

Mimari Özellikleri: Yapı çok-fonksiyonlu veya zaviyeli camiler olarak adlandırılan grubun Amasya'daki örneklerinden bir tanesidir. Darü'l-hadis olarak yapılan yapı iki kısımda değerlendirilmektedir. Birinci bölüm, üstü fenerli iç avlunun etrafındaki dört hücre ve minareden, diğer bölüm ise dersane işlevi de gören mescid kısmından oluşmaktadır. Yapı girişi, avluya açılan bir kapıdan sağlanmaktadır. Bu iki kısım arasında 2.10 m'yi bulan bir kot farkı mevcuttur. Mihrap duvarı da kısmen toprağa gömülmüş olduğundan bu kısma yalnızca üst pencereler açılabilmiştir (Yüksel, 1983). Minare girişi, Aptullah Paşa'nın kabrinin de bulunduğu yan avludandır. Yan avluya sol dipte bulunan oda ile mescid duvarı arasındaki çapraz geçitten ulaşılmaktadır (Şekil 4.38).

Yapısal Özellikleri: Taş ve tuğladan oluşmuş almaşık örgü içerisine, çapraz şekilde tuğlaların dizilmesiyle geometrik süslemenin oluşturulduğu minare yapıdaki dikkat çekici öğedir. Moloz taş ile yapılmış beden duvarları arasına, geniş aralıklarla tuğla dizileri konmuştur. Yaklaşık 95 cm genişliğindeki duvarlar köşelerde iri taşlarla kilitlenmiştir (Şekil 4.39).

Açıklama : Sultan II.Bayezid'in beylerbeyi olan Aptullah Paşa tarafından yaptırılmıştır. Oldukça dik bir arazide konumlandığından yapı içinde kot farkı fazladır. Alt kat darü'l-hadis, basamaklarla çıkılan üst kat ise mescid kısmıdır.

A tall, slender stone minaret with a conical roof stands next to a building with a large dome, set against a backdrop of a steep, rocky cliff. The minaret is constructed from light-colored stone blocks and features a bulbous section near the top. The building has a large, dark, domed roof and is also made of stone. The background is a steep, rocky cliff face.

Şekil 4.39 Sofular Camisi günümüzdeki durumu

Adı: Gümüşlü Camisi

Konumu: Gümüşlü Mahallesi

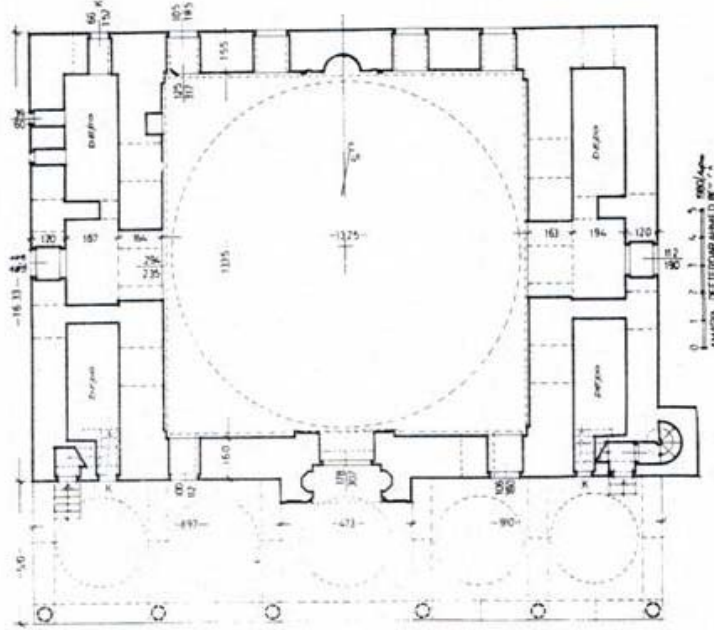
Yaptıran: Mahmut Bey

Yapılış Tarihi: 880 H / 1485

Mimari Özellikleri: Kare planlı harim ve iki yandaki depo hacimlerinden oluşmaktadır. Depoların olduğu kısım üst katta birer mahfil halini almaktadır (Şekil 4.40).

Yapısal Özellikleri: Tamamen kesme taştan yapılmış olan eserde, son dönemin ahşap işçiliği görülmektedir. Kasnak ahşap dikmeli ve sıvalıdır. Kuzey giriş cephesi sıvalı olan yapının diğer cephelerinde taş örgü izlenmektedir. Duvar kalınlıkları 120-160 cm arasında değişmektedir. Minaresi tuğla ile örülmüş yapının üst örtüleri günümüzde kurşun kaplıdır.

Açıklama : İlk olarak 1324-1325 yıllarında Tacettin Mahmud Çelebi tarafından yaptırılan cami 1419 depreminde yıkılmıştır. 1485’de Defterdar Ahmed Bey tarafından kargir cami ve minare inşa edilmiştir. 1612’de yanmış, Şemsettin Paşa tarafından onarımı yaptırılmış, 1688’de Gümüşlüzade İbrahim Bey esaslı bir onarım daha yaptırmıştır. 1721’de tekrar yanınca Mustafa Ağa tarafından tekrar onartılmıştır. Ahşap son cemaat yeri 1903’de, iç mekandaki kalem işleri de 1960 yılındaki tamiratta yapılmıştır. Gabriel (1934) yapının adını Gümüşlüzade Camisi olarak vermektedir. Eski fotoğraflarda, konut dokusu içinde sivrilen yapı, günümüzde bu dokunun kaybolmasıyla tek kalmıştır (Şekil 4.41, 4.42).

Şekil 4.40 Gümüşlü Camisi planı (Yüksel, 1983)

Şekil 4.41 Önde Meydan Köprüsü, arkada Gümüşlü ve Sofular camilerinin bulunduğu eski bir fotoğraf (Gabriel, 1934)

Şekil 4.42 Günümüzde Gümüşlü Camisi

Adı: II. Bayezid Külliyesi

Konumu: Hacı İlyas Mahallesi

Yaptıran: Sultan II. Bayezid

Yapılış Tarihi: 886 – 891 H / 1481-1486

Mimari Özellikleri: Beş bölümlü bir son cemaat yerinin altındaki anıtsal portalden girilen cami, ardarda sıralanmış, kare planlı iki mekan ve bu mekanlara açılan yan mekanlardan oluşmaktadır. Oldukça ferah olan iç mekan birçok pencere ile aydınlatılmaktadır. Plan özellikleri incelenecek olursa, zaviyeli veya çok-fonksiyonlu camilerden, merkezi planlı camilere geçişte önemli bir adımın Amasya II.Bayezid Camisi ile atıldığı düşünülebilir. Caminin batısında yer alan medrese, dershanenin yanına U şeklinde, iki kollu olarak dizilmiş on sekiz adet hücreden meydana gelmektedir (Şekil 4.43, 4.44).

Yapısal Özellikleri: Tamamen kesme taştan yapılmış caminin minarelerinde tuğla ile yapılmış süslemeler görülmektedir. Sövelerde ve son cemaat yerinde mermer de kullanılmıştır. Portalde stalaktitler ve iç mekanda pencere ve kapılarda görülen ahşap işçiliği oldukça nitelikli uygulamalardır. Medresenin de cami gibi kesme taşdan yapıldığı külliye de üst örtüler tamamen kurşun kaplamadır (Şekil 4.45, 4.46).

Açıklama : Amasya'daki tek “selatin” eseri olan külliye yapıları içerisinde cami, medrese, imaret, muvakkithane ve türbe bulunmaktadır. Sultan Bayezid'in emri ile Amasya Valisi Şehzade Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Sultan Bayezid'in kendi adına yaptırdığı diğer külliyeler; Edirne (1484-1488) ve İstanbul'dadır (1501-1506) (Aslanapa, 1996). Bu külliyelerin camilerinde hep merkezi plana doğru gelişme gözlenmektedir. H.999 ve 1079'daki depremlerden zarar gören caminin, H.993'te son cemaat yeri kubbe ve kemerleri yıkılıp tamir edilmiş, H.1197'deki depremde orta mekanın kemeri çökmüş, kubbeler çatlamış, sağ minare eğilmiş, imaret ve tabhanenin kubbesi yarılmıştır. H.1197'de sıcak su ile abdest almak için kuzey kısmına bir tesis eklenmiştir. 1840 yılında Kapancızade Hüseyin Zeki Efendi tarafından külliye avlusuna bir muvakkithane yaptırılmıştır. Günümüzde medrese kütüphane, muvakkithane ise cami görevlilerinin odası olarak kullanılmaktadır.

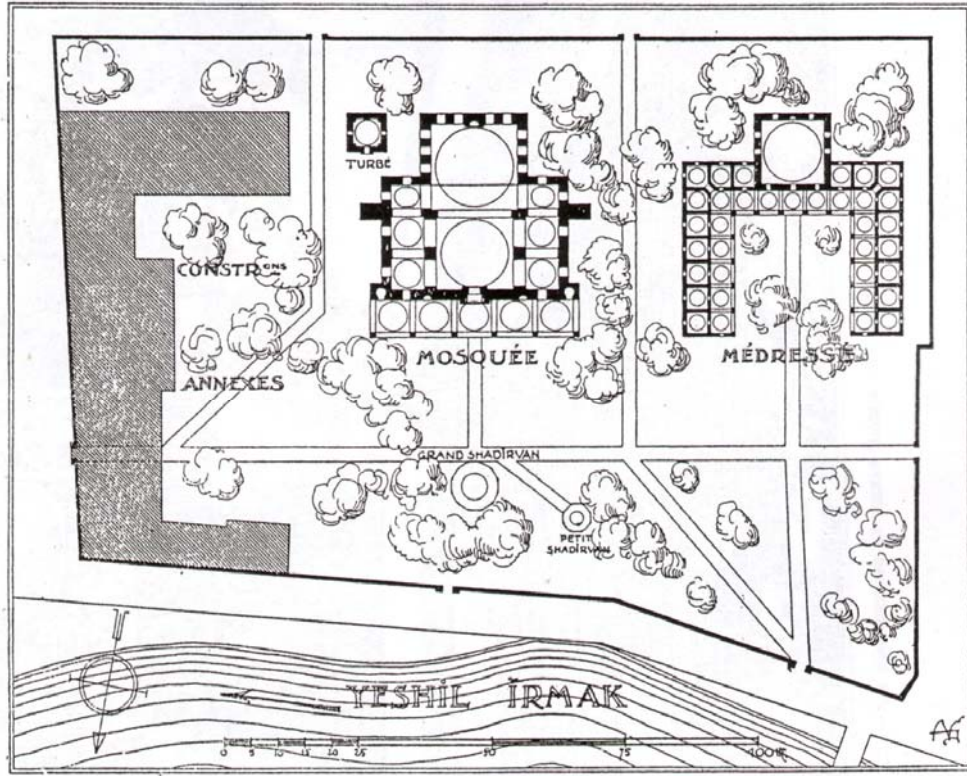

FIG. 21. — LES CONSTRUCTIONS DE SULTAN BAYEZID.

Şekil 4.43 II. Bayezid Külliyesi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.44 Günümüzde II. Bayezid Külliyesi (www.amasya.gov.tr)

Şekil 4.45 II. Bayezid Külliyesi genel görünümü (Gabriel, 1934)

Şekil 4.46 II. Bayezid Camisi'nin günümüzdeki durumu

Adı: Mehmed Paşa Camisi

Konumu: Pirinçci Mahallesi

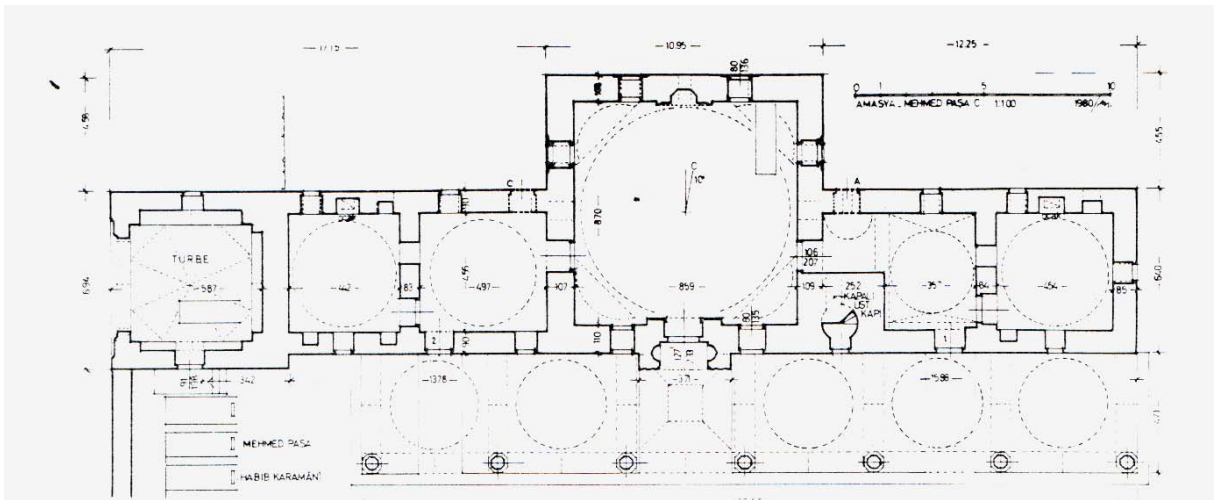
Yaptıran: Mehmed Paşa

Yapılış Tarihi: 891 H / 1486

Mimari Özellikleri: Çok-fonksiyonlu veya ters T planlı tipin örneklerindendir. Cami, minare ve tabhane odalarının girişi, altı bölümlü son cemaat yerinin olduğu kuzey duvarından sağlanmaktadır. Kare planlı asıl ibadet mekanına derin bir niş şeklindeki kapıdan girilmektedir. Bu mekanın doğusunda ve batısında ikişer odanın tabhane odaları olduğu sanılmaktadır. Doğuda bulunan odaya bitişik türbe bulunmaktadır (Şekil 4.47).

Yapısal Özellikleri: Yapı ve bitişigindeki türbe kesme taştan yapılmış olup son cemaat yeri revaklarında mermer kullanılmıştır (Şekil 4.48, 4.49). İç mekanlar çok sadedir. Tamamen mermer olan minber ise ince işçilik ürünüdür.

Açıklama : II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed'in lalası Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde 900 H (1494) tarihi yazılıdır. Mehmed Paşa, Hızır Paşa'nın da oğludur. Camiye bitişik türbede Hızır Paşa'nın medfun olduğu fikri ağır basmaktadır. Mehmed Paşa'nın kabri ise türbenin önündeki hazirededir. Cami ile birlikte tabhane, imaret ve medresenin inşa edilmiş, ancak imaretin yanmış olduğu kaynaklarda yer almaktadır. 1939'da harabe haline gelen yapı daha sonra onarılmıştır. Muhteşem minber kapısı geçtiğimiz senelerde çalınmıştır (Şekil 4.50) .

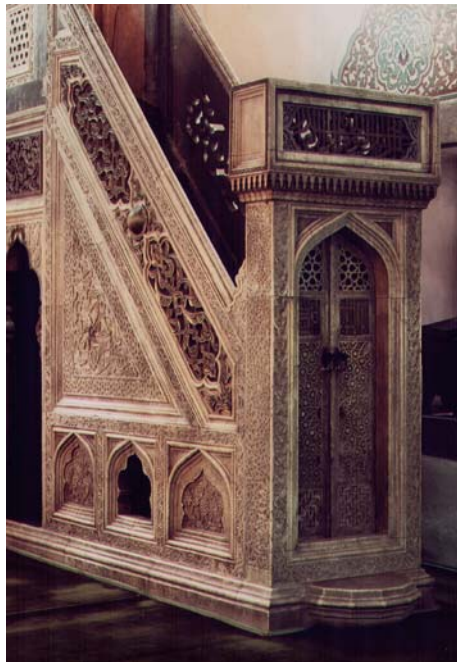
Şekil 4.47 Mehmed Paşa Camisi planı (Yüksel, 1983)

Şekil 4.48 Mehmed Paşa Camisi eski bir fotoğrafı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.49 Mehmed Paşa Camisi'nin günümüzdeki durumu

Şekil 4.50 Mehmed Paşa Camisi'nin minberi ve çalınan kapısı (Foto Apaydın Arşivi)

Adı: Kapu Ağısı Medresesi

Konumu: Şamlar Mahallesi

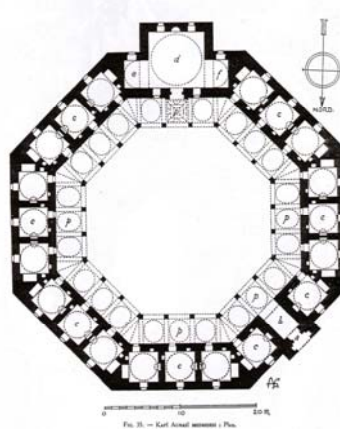
Yaptıran: Kapu Ağısı Hüseyin Ağa

Yapılış Tarihi: 894 H / 1488-1489

Mimari Özellikleri: Sekizgen planı ile yapı diğer medrese yapılarında sık rastlanmayan tarzda bir özellik gösterir (Şekil 4.51). Kare planlı dersane yapının geri kalan kısmından dışarı doğru çıkıntı yaparak vurgulanmış ve iki yanındaki küçük eyvanlarla genişletilmiştir. Sekizgeni oluşturan kollardan; girişin bulunduğu kolda iki, diğer kollarda üçer olmak üzere toplam yirmi oda bulunmaktadır. Bütün odalarda birer alt ve üst pencere, ikişer dolap nişi, kandillik ve ara duvarlarda da birer ocak yer almaktadır. Pencereleler bina dışına açılmaktadır. Odaların önünde çepeçevre dolaşan revak 8 ve 10 kenarlı taş sütunlar tarafından taşınmaktadır. Avlunun ortasında bir de şadırvan bulunmaktadır.

Yapısal Özellikleri: Duvarlar moloz taş ve tuğladan almalı olarak örülmüştür. Eski bir fotoğrafta kiremit ile örtülü olduğu görülen üst örtü günümüzde kurşun taklidi sıva ile kaplanmıştır (Şekil 4.52).

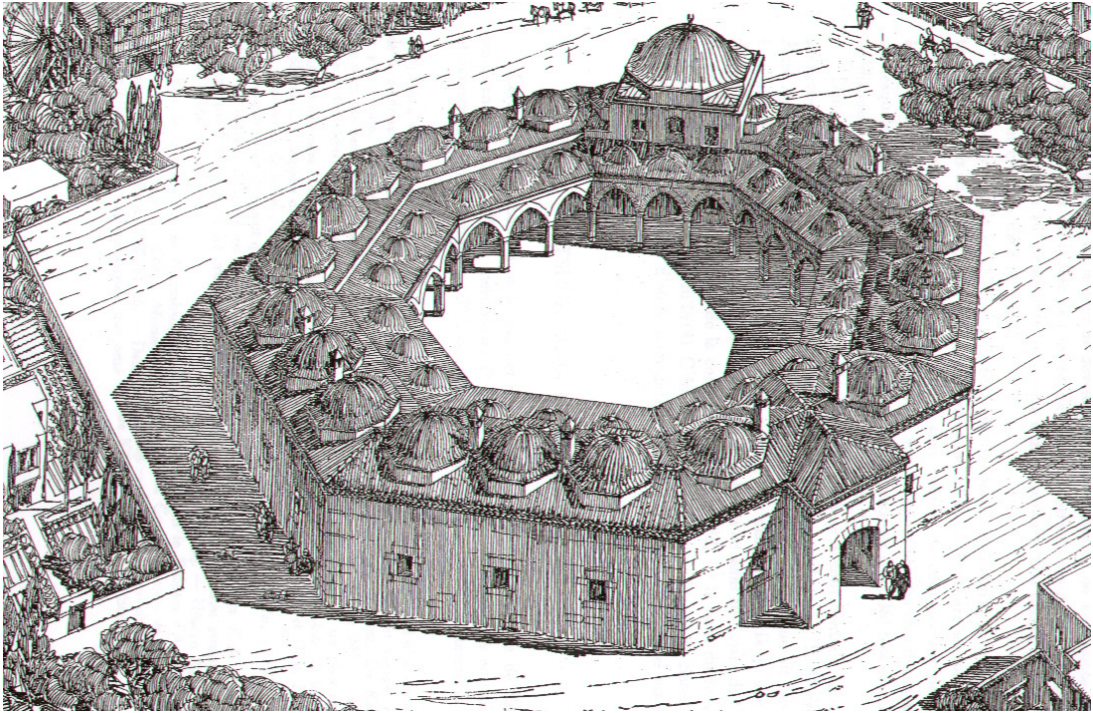
Açıklama : II.Bayezid'in Amasya'daki kapı ağısı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Özgün planına rağmen Yüksel (1983), dersane ve giriş kapısının aynı aksda olmamasından ve kare olarak yapılsaydı, daha fazla oda ihtiva edeceğinden, planın form kaygısı nedeniyle değil, arazinin o günkü topoğrafyasından meydana çıkmış olabileceğini belirtmektedir (Şekil 4.53). Bu şema küçük değişikliklerle İstanbul, Cağaloğlu'nda, Mimar Sinan'ın yaptığı Rüstem Paşa Medresesinde kullanılmıştır. Eski fotoğraflarda oldukça harap olduğu görülen yapı başarılı bir restorasyonla ayağa kaldırılmıştır. Günümüzde de din eğitiminin verildiği yapı Büyük Ağa, Baş Ağa ve Medrese-i Hüseyiniye olarak da bilinir.

Şekil 4.51 Kapu Ağısı Medresesi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.52 Kapu Ağası Medresesi genel görünümü (Gabriel, 1934)

Şekil 4.53 Kapu Ağası Medresesi perspektif çizimi (Gabriel, 1934)

Adı: Kumacık Hamamı

Konumu: Bayezid Paşa Mahallesi

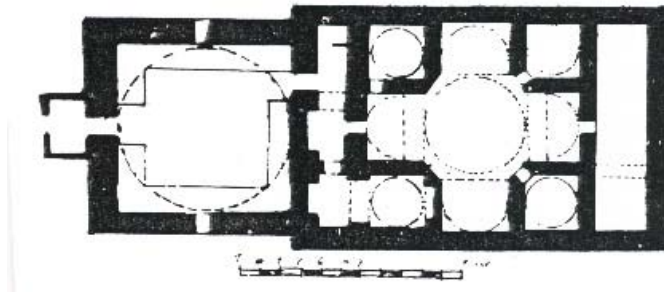
Yaptıran: Ayas Ağa

Yapılış Tarihi: 900 H / 1494

Mimari Özellikleri: Kare planlı soyunmalık, ılıklık ve ana kubbeyi çevreleyen dört eyvan ile iki halvet hücrelerinden oluşan küçük bir hamamdır. Genel olarak dört halvetin yer aldığı plan şemasından farklı olarak, küçük odacıklar ılıklığa katılmıştır. Arkada, sıcaklık duvarı boyunca külhan bulunmaktadır (Şekil 4.54).

Yapısal Özellikleri: Cepheleri moloz taş ile örülü hamamın üst örtüleri alaturka kiremit ile kaplıdır (Şekil 4.55).

Açıklama : Kapu Ağası Ayas Paşa tarafından, Kocacık Hoca Ahmed Çelebizade Hoca Mehmed Çelebi'den alınan arsa üzerine yaptırılmış olup, bu kişinin adına hürmeten “Kocacık” veya “Komacık” adıyla anılmıştır. Günümüzde Kumacık Hamamı olarak adlandırılan yapı, Ayas Ağa Cami, Medrese ve Mektebi'ne vakıftır (Yüksel, 1983). Gabriel (1934) planında isim vermemiş yalnızca yapının hamam olduğunu belirtmiştir.

Şekil 4.54 Kumacık Hamamı planı (VAEE, 1983)

Şekil 4.55 Kumacık Hamamı soyunmalığı

Adı: Ayas Ağa Camisi ve Medresesi

Konumu: Şamlar Mahallesi

Yaptıran: Ayas Ağa

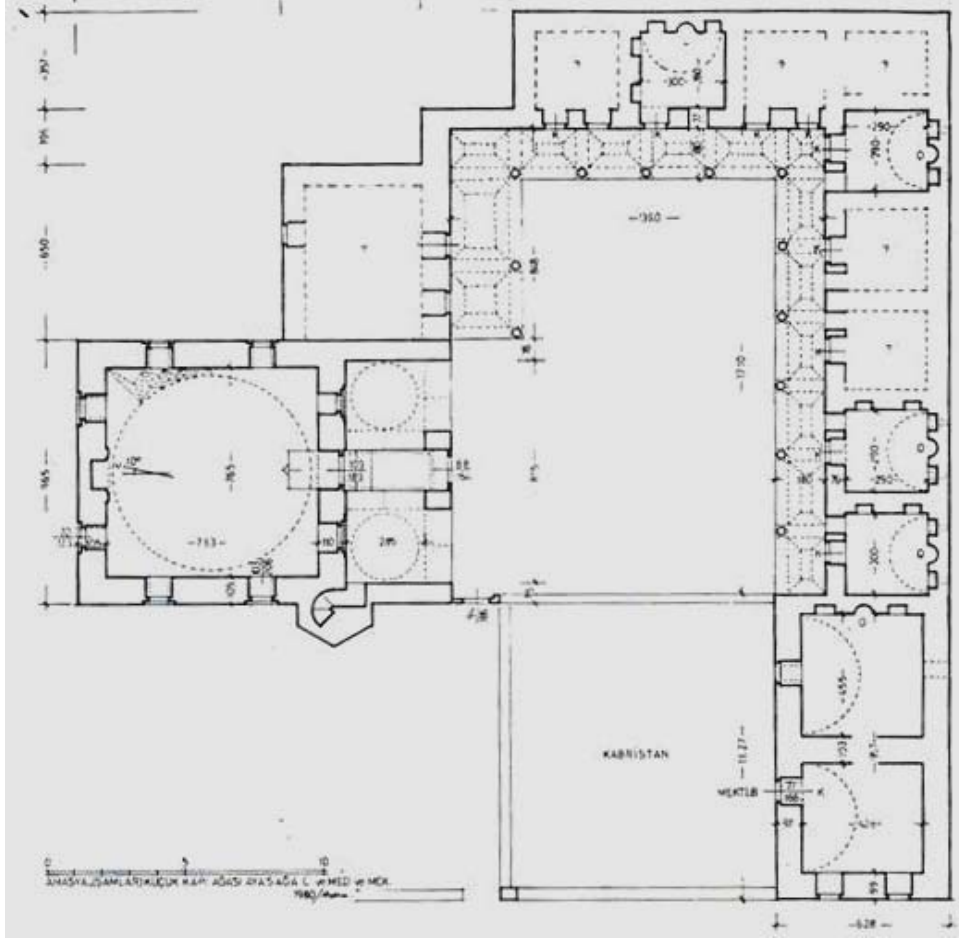
Yapılış Tarihi: 901 H / 1495

Mimari Özellikleri: Tek kubbeli küçük bir cami, medrese ve mektepten oluşan küçük bir külliye şeklindedir. Cami son cemaat yeri Pir Mehmet Çelebi Camisi'nin son cemaat yeri ile benzerlikler göstermektedir. Ortada bulunan aksın daha dar tutulduğu son cemaat alını kalkan duvar şeklinde yükseltilmiş olup üzerinde tuğla ile yapılmış geometrik bezemeler görülmektedir. Avluyu U şeklinde saran medrese odalarında ocaklar ve avluya açılan pencereler bulunmaktadır (Şekil 4.56).

Yapısal Özellikleri: Moloz taş ile inşa edilmiş caminin son cemaat yerinde ve pencere kemerleri ile aynalarında tuğla görülmektedir. Son cemaat yerinde kesme taş ile oluşturulmuş bir düzen söz konusudur (Şekil 4.57). Minare tuğla örgülüdür. Cami kubbesi kurşun, diğer örtüler ise kiremit ile kaplı iken on iki adet mermer sütunun üzerindeki revak da çatı ve kiremit ile örtülüdür *.

Açıklama : İlk olarak Danişmendliler'den Melik Gazi tarafından yaptırılmış olan cami yıkılınca Kapu Ağası Ayas Paşa tarafından yaptırılmıştır. Küçük Ağa ve Şamlar Camisi olarak da adlandırılmaktadır.

* Bakınız Şekil 7.2, s.133

Şekil 4.56 Ayas Ağa Camisi ve medresesi (Yüksel, 1983)

Şekil 4.57 Ayas Ağa Camisi girişi

Adı: Pir Mehmed Çelebi Camisi

Konumu: Dere Mahallesi

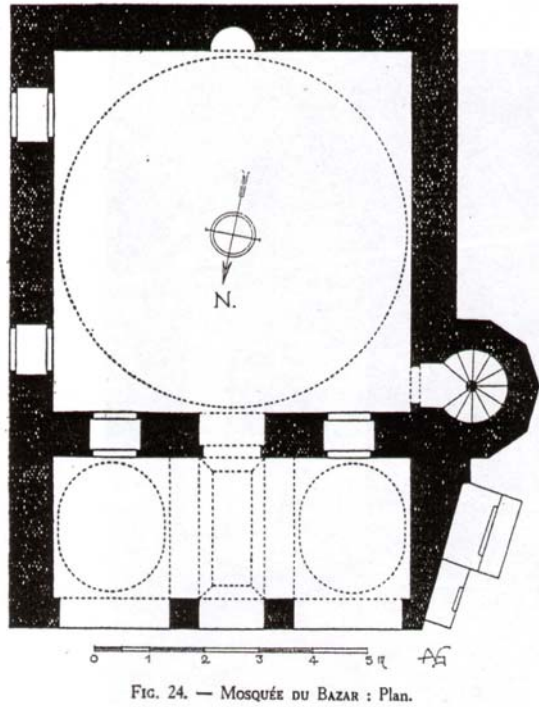
Yaptıran: Pir Mehmet Çelebi

Yapılış Tarihi: 15. yüzyıl

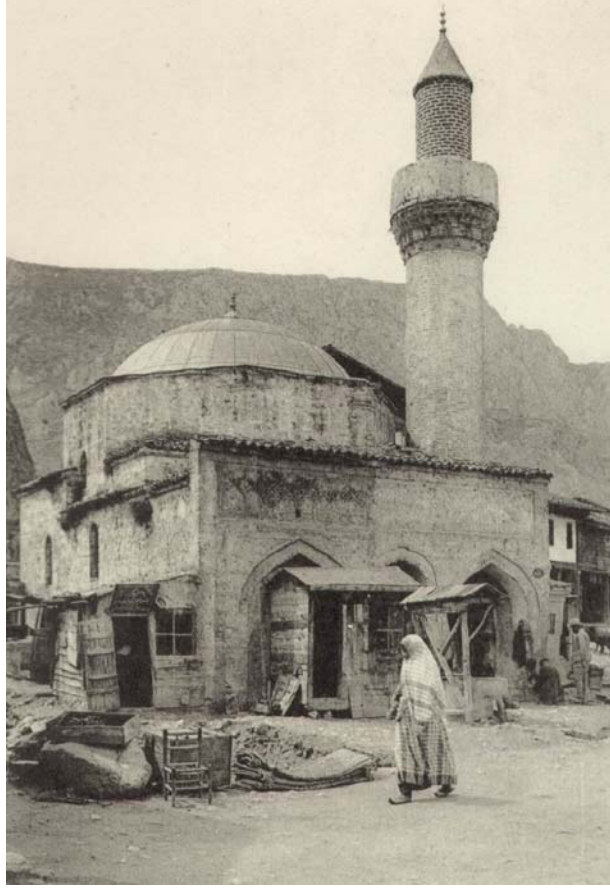
Mimari Özellikleri: Tek kubbeli, örneklerine sık rastlanır tarzdaki camiye üç bölümlü son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephedeki kapıdan girilmektedir. Son cemaat yerinin orta bölümü daha dar tutulmuş ve açıklık Bursa kemeri ile geçilmiştir. Yan bölümler daha geniş olup sivri kemerler kullanılmıştır. Batı cephesine bitişik konumdaki minare girişi ibadet mekanındaki kapı vasıtasıyla sağlanmaktadır (Şekil 4.58).

Yapısal Özellikleri: Yapının beden duvarları moloz taş ile örülmüştür. Minare tuğla iken kubbe kurşun kaplıdır. Son cemaat yeri, kuzey duvarından yükseltilmiş, bu kısma tuğlalar ile geometrik süslemeler işlenmiştir (Şekil 4.59).

Açıklama : Gabriel'in (1934) Pazar Camisi olarak adlandırdığı yapı Murat Camisi olarak da bilinmektedir. Hangi tarihte ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen cami, Gabriel'e (1934) göre 15. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilir. Günümüzde son cemaat yeri basit metal doğramalarla kapatılmış olup, diğer cepheler sıvalıdır (Şekil 4.60).

Şekil 4.58 Pir Mehmed Çelebi Camisi planı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.59 Pir Mehmed Çelebi Camisi'nin eski bir fotoğrafı (Gabriel, 1934)

Şekil 4.60 Pir Mehmed Çelebi Camisi 2005 yılı fotoğrafı

Adı: Bülbül Hatun Camisi

Konumu: Hatuniye Mahallesi

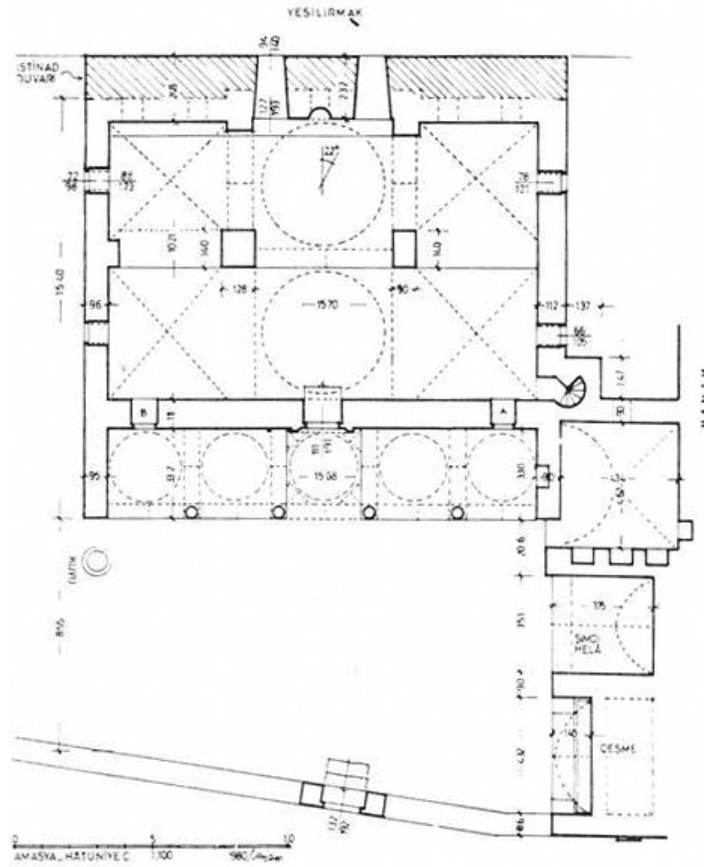
Yaptıran: Bülbül Hatun

Yapılış Tarihi: 915 H / 1510

Mimari Özellikleri: Mekan ortasında yer alan iki kargir ayakla, mihraba paralel şekilde gelişme gösteren camide, mihrap aksındaki iki bölüm kubbe, yanlardaki mekanlar ise tonoz örtülüdür. Yapıya giriş beş bölümlü son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephedeki kapı vasıtasıyla sağlanmaktadır (Şekil 4.61).

Yapısal Özellikleri: Cami cepheleri günümüzde sıvalı olup, son cemaat yerinde tuğla örgü görülmektedir. Tuğla kirpi saçak sırasının altı, boydan boya meander motifi ile süslenmiştir. 95-110 cm arasındaki duvar kalınlıkları, mihrap cephesinde 250 cm'ye kadar çıkmaktadır. Bunun sebebinin altta yer alan Roma dönemi sur duvarları olduğu düşünülmektedir.

Açıklama : II.Bayezid'in hanımı ve Şehzade Ahmed'in annesi Bülbül Hatun tarafından yaptırılmıştır. Caminin bitişiğinde bir sibyan mektebi ve hamam bulunmaktadır. Hamam, Sultan Mesud'un emirlerinden Rıdvan Ağa tarafından yaptırılmış olup günümüzde Yıldız Hamamı olarak tanınmaktadır (Şekil 4.62). Cami halk arasında Hatuniye Camisi olarak bilinmektedir.

Şekil 4.61 Hatuniye Camisi planı (Yüksel, 1983)

Şekil 4.62 Yıldız Hamamı, Hatuniye Camisi (ortada) ve Hazeranlar Konağı'nın 1998 yılında çekilen bir fotoğrafı

4.1.4 16. yüzyıl Sonrası Yapılar

Adı: Şirvanlı (Azeriler) Camisi

Konumu: Bayezidpaşa Mahallesi

Yaptıran: Şeyh Hacı Mahmud Efendi

Tarihi: 1887-1895

Mimari Özellikleri: Kare planlı, tek kubbeli bir yapıdır. Dışarıda, kubbenin dört köşesinde dört küçük kubbe daha bulunmaktadır. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunan yapının klasik sütun başlıkları üzerindeki sivri kemerler, kırmızı ve beyaz olmak üzere iki renkli işlenmişlerdir. Girişin solunda caminin minaresi vardır. Caminin doğu kenarına bitişik, kare planlı bir türbe, büyük bir kemerle camiye açılmaktadır.

Yapısal Özellikleri: Kesme yaştan yapılmış olan caminin kubbesi kurşun kaplamalıdır. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmaktadır. Camiye bitişik olarak yapılmış türbenin üzeri ise pandantifli kubbe ile örtülmüştür. Cümle kapısı, taş işçiliği ve motifleri bakımından Türk mimari anlayışına ve taş işçiliğine has özellikler içermemektedir (VAAE, 1983) . Caminin 1891 yılında yapılan minaresi de kesme taşdan olup on iki köşelidir.

Açıklamalar: Kafkasya'nın Karabağ ve Şirvan şehirlerinden gelen muhacirler tarafından Karabağlı Şeyh Hamza'ı Nigari adına yaptırılmıştır. Caminin banisi Şeyh Hacı Mahmud Efendi, Azeri Türkleri'nden topladığı yardımlarla ve Mir Hasan Efendi'nin nezaretinde caminin yapımına 1887'de başlayıp, 1895'de bitirmiştir (Şekil 4.63). Türbede Şeyh Hacı ile Mir Hasan Efendi bulunmaktadır.

Şekil 4.63 Şirvanlı Camisi'nin 2004 yılı fotoğrafı

4.2 Mimari ve Yapısal Özellikleri

Gabriel (1934) tarafından hazırlanan plan çerçevesinde, günümüze gelebilmiş cami, medrese ve hamamların değerlendirildiği katalog çalışmasının asıl amacı, yapıların ortak özelliklerini ortaya çıkararak spesifik sonuçlara ulaşmaktır. Bu sonuçların, Hızır Paşa Külliyesi yapılarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmalarına ışık tutacak bilgiler içereceği düşünülmüş, planimetrik özellikler daha detaylı tetkik edilmiştir.

Amasya'nın anıtsal eserleri incelendiğinde, yapıların büyük bir kısmının 15. yüzyıla tarihlendiği görülmüştür. Kuzucular (1993), tezinde Amasya'da Türk dönem yapılarını inceleyerek inşa tarihleri ile günümüze gelemeyenlerin – sebep belirtmeksizin – ortadan kalkış tarihlerini belirlemiştir. Bu yapılar irdelendiğinde; 13. ve 14. yüzyıllarda inşa edilen eserlerden özellikle cami, türbe ve hamamların bir kısmının günümüze ulaştığı görülmektedir. Günümüze gelemeyen eserlerin büyük çoğunluğu mescid ve medreselerdir. 15. ve 16. yüzyılda yapılan eserlerden de benzer şekilde, cami ve türbeler günümüze gelebilmiştir. Bu dönemde mescid ve tekke sayılarında önemli bir artış gözlenmekte ise de bugün ayakta olanların sayısı hayli azdır. 17., 18. ve 19. yüzyıllarda mescid ve tekkelerin yanı sıra, yapılan medrese sayısı da artmıştır. Bugün bu yapıların da büyük kısmı yok olmuştur. Dikkat çeken bir nokta da 15. yüzyıldan sonra cami olarak tanımlanan yapı sayısının azlığıdır. Bu süre içerisinde 19. yüzyılda yapılan Şirvanlı Camisi tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Camiler yerine daha küçük ölçekli mescidlerin yapıldığı görülmektedir.

Katalog kapsamında ele alınan eserlerin çok büyük kısmı 15. yüzyıla ait eserlerdir. Çalışmanın muhtelif kısımlarında açıklanan olgu, Amasya'nın 15. yüzyılda en parlak dönemlerinden birisini yaşadığıyla ilgilidir. Kanımızca Bursa, Edirne ve İstanbul ekseninde gelişen mimari çizgi içerisinde Amasya da önemli rol oynamaktadır. Çelebi Mehmed'in Amasya'da güçlenmesi, sonrasında şehzadelerin yetiştirildiği merkezlerden birisi olması kentin Osmanlı çağındaki önemi arttırmıştır. Bu dönemde, padişahlara lalalık ve vezirlik yapan, Bayezid Paşa, Yörgüç Paşa, Hızır Paşa ve Mehmed Paşa gibi devlet adamları önemli eserlerin banisi olmuşlardır. Bu yapılar bir anlamda güç ve prestijin de sembolüyü. Amasya'nın bu devirde, hanedana verilen destek sayesinde zenginleştiğini yapılan eserlerden anlamaktayız. Kuban'ın da belirttiği gibi (1982), anıtsal mimarlık ekonomik güce dayanmaktadır.

Bu şekilde ekonomik gücün sağlandığı bir ortamda, 15. yüzyılda, çok-fonksiyonlu cami veya zaviyeli cami denilen yapıların yapıldığını görmekteyiz. Yukarıda adı geçen kişiler tarafından yaptırılan, katalogda ve çalışmanın diğer kısımlarında belirtilen eserler, cami ve tabhane

işlevlerini taşımaktadırlar. Osmanlı'nın en hızlı gelişme gösterdiği 14. ve 15. yüzyıllarda yapılan bu yapılar bir anlamda sultan – halk bütünleşmesinin simgesi olarak düşünülebilir (Kuban, 1982).

Katalog kapsamında değerlendirilen yapıların ortak bir özelliği kullanılan yapı malzemeleri ile ilgilidir. Buna göre yapıların beden duvarları daha çok kesme taş ve moloz taş ile örülmüştür. Taş ve tuğla ile oluşturulmuş almaşık örgüye de bazı yapılarda rastlanmaktadır. Minarelerde taş ve tuğla ile örülmüş örnekler bulunmaktadır. Açıklığa bağlı olarak camilerde, duvarların kalın tutulmasının mukavemeti etkilediği düşünülmektedir. Yıkıcı depremler geçiren kentte, revaklı medreseler, küçük mescidler ve camilerin son cemaat revaklarının en fazla hasar gören kısımlar olduğu, medrese ve mescidlerin bu nedenle günümüze ulaşamadığı fikri akıllara gelmektedir. Tekke ve mescidlerin bir kısmının ahşap yapılar olması, büyük yangınlar ve seller yaşamış olan bu yapıların ayakta kalamamalarının başlıca sebebidir.

Bu verilerden yola çıkarak, günümüze gelen eserlerin; önem, malzeme ve işçilik bakımından diğerlerinden üstün yapılar olduğu düşünülmektedir. Günümüze gelmeyi başaran yapıların bir kısmı devrin kültürel ortamının bir bileşeni iken, bazı yapılarda örneklerine sık rastlanmayan etkilenmeler görülmektedir. Tüm bu özellikleri ile kalan yapıların korunarak mimari mirasımızın devamının sağlanması gerekmektedir.

5. HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ

Çalışmanın bu bölümünde, önemli yapılardan meydana gelmiş Hızır Paşa Külliyesi'ne ait bilgiler analitik olarak değerlendirilmiş, bunun sonucunda koruma ve restorasyon önerileri hazırlanmıştır.

5.1 Hızır Paşa Külliyesi' nin Kent İçindeki Konumu

Cami ve hamamı günümüze ulaşmış Hızır Paşa Külliyesi, Amasya'nın kuzeybatısındaki Ok Meydanı (İstasyon Meydanı) üstünde , önceden Komninus Sarayı, sonradan Kavak denilen yüksek bir yerde kurulan Hızır Paşa mahallesinde bulunmaktadır (Hüseyin Hüsameddin, 1986) . Külliye ve külliye'nin içinde bulunduğu mahalle adını külliye'nin banisi Hızır Paşa'dan almaktadır. Belgelere göre mahallenin adı, en azından 1523 (H. 929) yılından beri Hızır Paşa'dır (Kuzucular, 1993). Araştırmalar sonucu, 1846 (H. 1262) yılında cereyan eden bir olayda da Hızır Paşa mahallesinin adına rastlanmıştır* .

Ayverdi (1989), 1957 yılında ziyaret ettiği külliye'nin şehrin en batısında, mahallelerin bittiği yerde, Şeyh Cui Köyü'ne giden yolun üstünde yer aldığını belirtmektedir. 1930 tarihli bir fotoğrafta Hızır Paşa mahallesinin diğer mahallelerden uzak ve bağımsız konumu dikkat çekmektedir (Şekil 5.1).

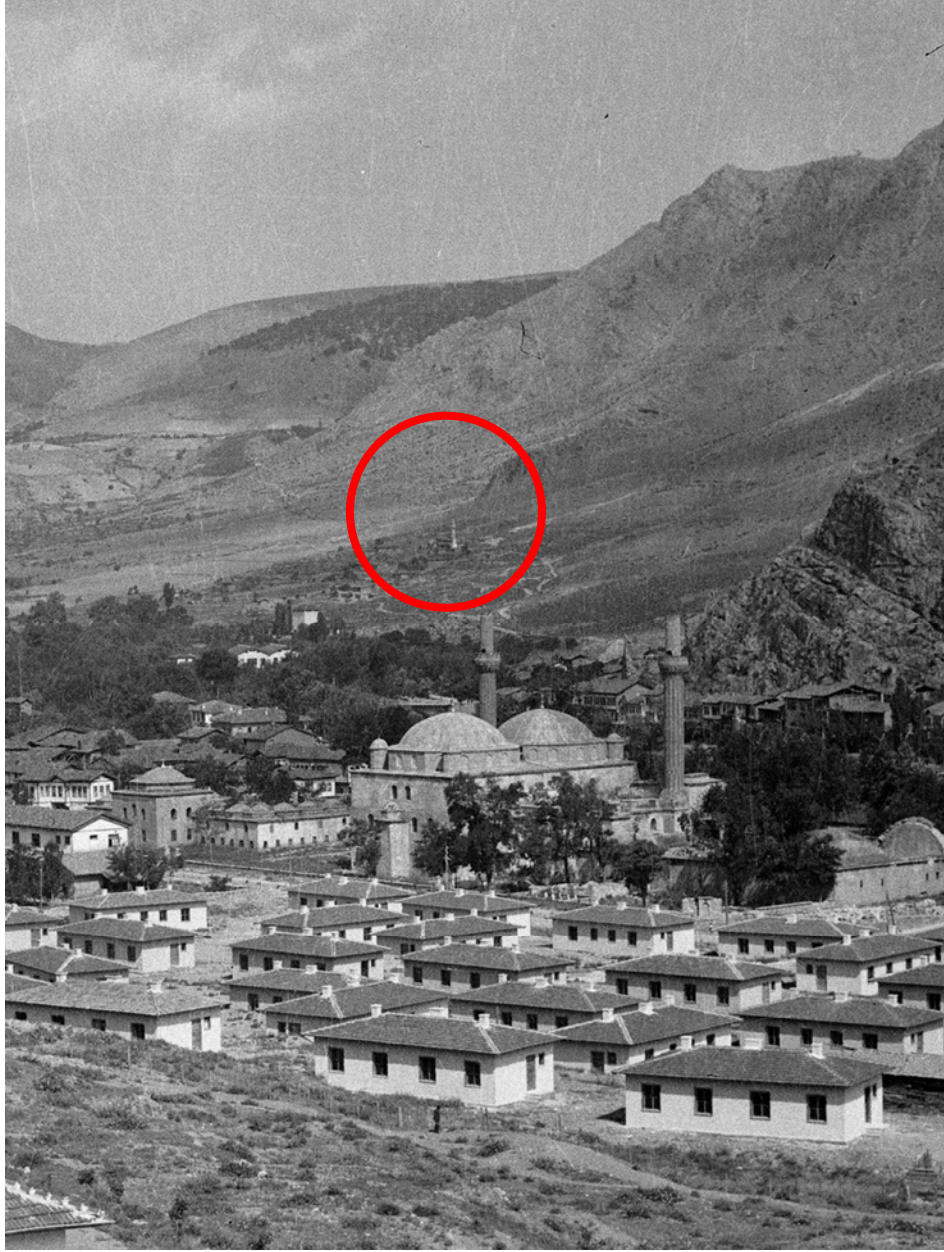

Şekil 5.1 Amasya'nın 1930 yılında çekilmiş bir fotoğrafı (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi : Aralarındaki düşmanlıktan ötürü, Hasan adlı şahsı öldüren, Hızır Paşa Mahallesi mütemekkinlerinden kıpti Hasan Ali'nin yakalandığına ve suçunun sabit görüldüğüne dair Amasya Meclisi'nin mazbatas (A.) MKT. Gömlek No:96, Tarih: 29 / Ca / 1262)

Mahalle ve külliye'nin konumu ile ilgili başka bir fotoğrafta; ön planda afet evleri arkada ise Hızır Paşa mahallesi görünmektedir (Şekil 5.2).

Bu verilerden yola çıkarak, külliye'nin yapıldığı dönemden itibaren uzunca bir süre şehir merkezinden kopuk, adeta bir dinlenme ve inziva merkezi olarak varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir.

Şekil 5.2 1960'lı yıllara ait bir fotoğraf (Stüdyo Özden Arşivi)

Günümüzde Kurşunlu ve Şeyhcu mahalleleri ile çevrili durumdaki Hızır Paşa mahallesinde yer alan külliye yapılarından Hızır Paşa Camisi 46 pafta, 388 ada, 4 parselde, Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı) ise 46 pafta, 389 ada, 7 parselde yer almaktadır (Ek 2).

5.2 Hızır Paşa Külliyesi' nin Tarihçesi

Külliye'yi oluşturan yapılar beylerbeyi Atabey-zade Hayreddin Hızır Paşa tarafından 1465-1466 (H.870) yılları arasında yaptırılmıştır. Hüseyin Hüsameddin (1986), Hızır Paşa'nın vefatına kadar, günümüzde kendi adıyla anılan mahallede ikamet ederek cami-i şerif, medrese, mekteb, zaviye, çifte hamam ve bir çok çeşme yaptırıp vakıflarını tanzim ettiğini belirtmektedir. Gabriel (1934) de benzer şekilde şehrin kuzey batısında bir cami, bir ilkokul, bir medrese, bir zaviye, çifte hamam ve bir çok çeşmeden ibaret, etrafı duvarlarla çevrili bir alanda Hayreddin Hızır Paşa tarafından yaptırılan bir grup eserden söz etmektedir. Ancak hamamın soğukluğunun üç cephesinin işlenmiş olması hamamın çifte hamam olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bu noktada araştırmacılar hamamın çifte hamam olmadığı ve yukarıda belirtilen kaynaklarda bir hata yapıldığı görüşünde birleşmektedirler.

Hüseyin Hüsameddin (1986), ufak ve şekli pek zarif bir minaresi olan caminin, doğu ve kuzey taraflarını çeviren medresesi, önündeki şadırvanı ve batısındaki hamamı ile bir avlu içine alındığını belirtmektedir. Külliye'den günümüze cami ve hamam ulaşmıştır. Medrese muhtemel bir doğal afet sonucu yok olurken özgün avlu döşemeleri ile şadırvanın mevcut kısmı yakın bir tarihte mermer kaplanmış olup bu şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

Hızır Paşa vakfiyesinde; vakfın Fatih Sultan Mehmet zamanında yapıldığı ve Amasya meydanında olduğu kaydedildikten sonra vakıflar sıralanmaktadır. Elde edilecek gelirlerin ne şekilde dağıtılacağına anlatıldığı bölümde, sekiz hücrede ikamet eden talebelere verilecek para ve yiyecekten bahsedilmektedir (Ayverdi, 1989) . Külliye'yi oluşturan cami, hamam ve sekiz hücreli olduğu anlaşılan medrese ve diğer hizmet birimleri hakkındaki detaylı araştırma ve buna bağlı değerlendirme çalışmanın ileri kısımlarında sunulacaktır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan, 19. yy. ikinci yarısına ait belgelerde Hızır Paşa Vakfı'na ait her türlü gelir ve gider ile ilgili bilgiler verilmektedir*. Amasya Vakıflar

* Hızır Paşa Vakfı ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler:

- Amasya sancağı dahilinde Devlet Hatun Vakfı, Hızır Paşa Vakfı, Atik Ali Paşa Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıflardan tahsil olunan icare, aşar, ferağ, intikal miktarı ile medfuat kayıtları (Ev.d. Gömlek No:22202)
- Amasya'da bulunan Çelebi Sultan Mehmed Han Evkafı, Devlet Hatun Evkafı, Hızır Paşa Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların musakkafat ve müstegallatının ferağ ve intikalat hasılatıyla kağıt bahası ve kalemiye miktarı (Ev.d. Gömlek No:21781)
- Beşiktaş'da İbrahim Ağa Evkafı, Amasya'da Hızır Paşa Evkafı, İnegöl'de Şahin Lala Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların vezaif kayıtları (Ev.d. Gömlek No:21756)
- Amasya'da Hızır Paşa Vakfı'nın hasılat ve masarıfat muhasebesi (Ev.d. Gömlek No:10927)

Müdürlüğü'nde incelenen dosyada 1960'lı yıllarda, Samsun'un Çarşamba ilçesinde, evladiyelik hisselerini alamayan Hızır Paşa sülalesi üyelerine ait kayıtlara rastlanmıştır.

Bu noktada Hızır Paşa ve ailesi ile ilgili bilgileri vermek yerinde olacaktır. Özellikle Fetret Devri ve onu izleyen dönemde Amasya, hanedana verdiği destek sayesinde zenginleşerek gelişmiş, önemli sanat, devlet ve din adamları yetiştirmiştir. Hızır Paşa'nın içinde bulunduğu Atabey Sülalesi, Selçuklu Sultanı Sultan Mesud'un atabeyi olan Nasıruddin Ahmet Bey'in soyundan gelenlere verilen isimdir. Bu sülalenin üç büyük kolu; Hoca Mehmed Paşa-zade, Yörgüç Paşa-zade ve Hızır Paşa-zade'dir. (Hüseyin Hüsameddin, 1986). Hızır Paşa Atabey-zade Abdullah Bey'in oğlu, Yörgüç Paşa'nın kardeşi ve Mehmed Paşa'nın babasıdır. Lala ve vezir olarak önemli görevler üstlenmiş olan Yörgüç Paşa ve Mehmed Paşa, Amasya ve yakın çevresinde önemli mimari eserler yaptırmışlardır. Hızır Paşa oğlu Mehmed Paşa'nın 1486'da yaptırdığı caminin bitişiğinde medfundur. Bu isimlerin her biri hanedana verilen destek ve üstlenilen görevler neticesinde 15.yy. Amasyası'nın önde gelen isimleri olmuşlardır.

5.3 Osmanlı Mimarlığı'nda Hızır Paşa Külliyesi' nin Yeri

Cami ve hamamı günümüze gelebilmiş Hızır Paşa Külliyesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmeye başladığı çok önemli bir zaman diliminde yapılmıştır. İstanbul'un fethi ile başlayan, devletin ve - minimal ölçekte - yapıların merkezileşmesi ile devam eden bu süreç, dünya mimarlık tarihine geçecek yapıların gelişmesini sağlamıştır. Çalışmanın bu kısmında, Osmanlı mimarlığında külliye teması ve Hızır Paşa Külliyesi'ni oluşturan yapı türleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çeşitli fonksiyonları olan birkaç yapıdan meydana gelen mimari kompozisyona külliye adı verilmektedir. Sultanların, devlet adamlarının ve diğer nüfuzlu kişilerin dini ve ekonomik nedenlere bağlı olarak yaptırdıkları külliyeler vakıf sistemi sayesinde sürekli yaşamışlardır. Vakıf yönetmeliklerine vakfiye, yöneticilerine de mütevellî adı verilmektedir (Ödekan, 1998). Merkezde caminin yer aldığı kompozisyonun diğer parçaları; hamamlar, medreseler, sibyan mektepleri, imaretler, çeşme ve sebiller olarak sıralanabilir. Bu haliyle külliyeler, sosyal hayatın en önemli merkezleri ve odak noktaları olmuşlardır.

Külliye'nin temel yapısı olan cami, medresenin dersliği olarak eğitim amacına hizmet ederken, hayır sahiplerinin ilk yaptırdığı yapı, çalışanların temizliğinin karşılandığı hamamlardır (Ödekan, 1998).

Külliyelerin içinde veya dışında, ticaret amacıyla kurulmuş yapılardan elde edilen gelirler külliye giderlerine ayrılmaktadır. Hayır sahipleri tarafından kurulan külliye çevresinde veya

başka yerlerde irat (gelir) ve akar yaptırılması gelenek halindedir (Ödekan, 1998). Anadolu’da her dönem, cami, medrese ve bazen bir hamamı barındıran küçük ölçekli külliye yapılmışsa da, fetihten sonra, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’da yaptırdığı külliye, düzgün bir mimari kompozisyon içinde bir araya getirilmiş anıtsal külliye fikrinin ilk örneği sayılmaktadır. Mimar Sinan’ın, Kanuni Sultan Süleyman adına yaptığı Süleymaniye külliyesi en önemli örneklerden birisi olup, 16. yy.’dan sonra böylesi büyük çaplı bir külliye yapılmamıştır (Kuban, 1970).

Osmanlı çağından önce de Anadolu’da, cami, medrese ve bazen bir hamamı içeren küçük ölçekli külliye yapılmıştır. Hızır Paşa Külliyesi bu geleneğin devamı niteliğinde, küçük bir külliye dir.

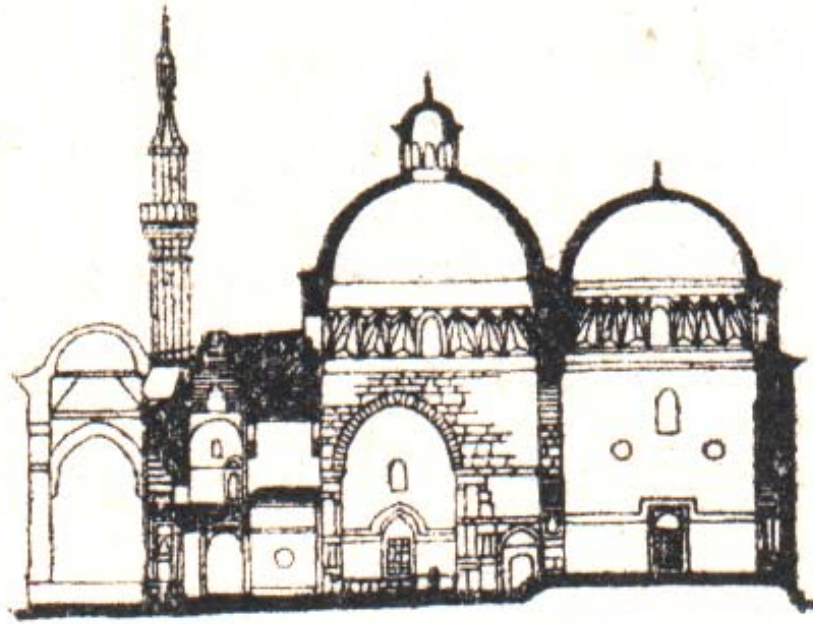
İlk dönem Osmanlı mimarisinde görülen, Bursa, Edirne ve Amasya gibi şehirlerdeki cami, zaviye, tabhane fonksiyonlarını barındıran yapı tipi, eski İslam Camisi geleneği ile Osmanlı toplumunda önemli bir yeri olan tarikatlerin tekke, zaviye geleneğini birleştiren yapılardır (Kuban, 1970). Çok-fonksiyonlu, zaviyeli, kanatlı, ters T planlı veya çapraz mihrerli (Kuran,1964) cami olarak adlandırılan bu yapılar camiden çok, genellikle tarikat şeyhi ve müritlerini barındıran zaviye, geçici yolcular için kısa süreli misafirhane olarak kullanılan tabhane ve tekke görevi gören, aynı zamanda bir namaz hacmi ihtiva eden yapılardır. Zaman içinde cami fonksiyonu daha önem kazanmış, yapılar birbirinden ayrı inşa edilmiştir. Erken Osmanlı mimarisinin en dikkat çekici yapıları olan çok-fonksiyonlu camilerin her bakımdan en önemli örneği Bursa’da, 1419–1424 yılları arasında yapılan Yeşil Cami’dir (Şekil 5.3).

Çok-fonksiyonlu camilerde esas ibadet mekanı genellikle, giriş eksenini üzerindeki arka arkaya iki kubbeli mekandan güneyde bulunanı olup, bu mekanın zemini arkasındaki kubbeli mekanın zemininden daha yüksektedir ve mihrabı vardır (Eyice, 1963). Arkada bulunan sofanın kubbesi, yapıdaki diğer tüm kubbelerden daha geniş tutulmuştur. Bu kubbenin üzerinde genellikle aydınlık feneri, sofanın ortasında, kubbenin altında da havuz yer almaktadır. Yapılardaki yan hücreler ve odalar daima bu mekana açılmaktadır (Özbek, 2002).

Eyice (1963), Erzen (1996) ve diğer kaynaklar bu yapıların plan şemasının Selçuklu dönemi cami, medrese ve hamamlarında kullanılan şema olduğunu belirtmektedir. Özbek (2002), Semavi Eyice’ye dayanarak verdiği bilgide, bu tipteki yapıların çoğunun ilk yapıldığında minareleri olmadığını, mevcutların da sonradan eklendiğini belirtmektedir.

Çok-fonksiyonlu camiler, zamanın sosyo-kültürel ortamında önemli görevler üstlenmişlerdir. Osmanlı tarihinde, özellikle İstanbul’un fethine kadar kütüphane halinde İslamlaşma ve devletin kompozitlenmesi söz konusu değildir. Bu noktada misyoner dervişler diğer bir adıyla

kolonizatör Türk dervişleri, ordulardan önce fetihlere başlamış, Anadolu halkını İslamlaştırma ve gerekli alt yapıyı oluşturma için çalışmışlardır. Bu dervişler içinde, Türk-İslam memleketlerinden gelen öncülerin kabile reisleri, gelip yerleştikleri yerlerde hanedan tesis etmiş soy ve mevki sahibi mühim şahsiyetler de vardır. Birçok köylere ismini veren, batıya doğru Türk akını ile beraber ilerleyen benzerlerini doğuran zaviyeler ve bu zaviyelerle harbe giden, siyasi nüfuzlarını padişahların hizmetinde kullanan dervişler bu devrin önde gelen şahsiyetleridir* (Barkan, 1942).

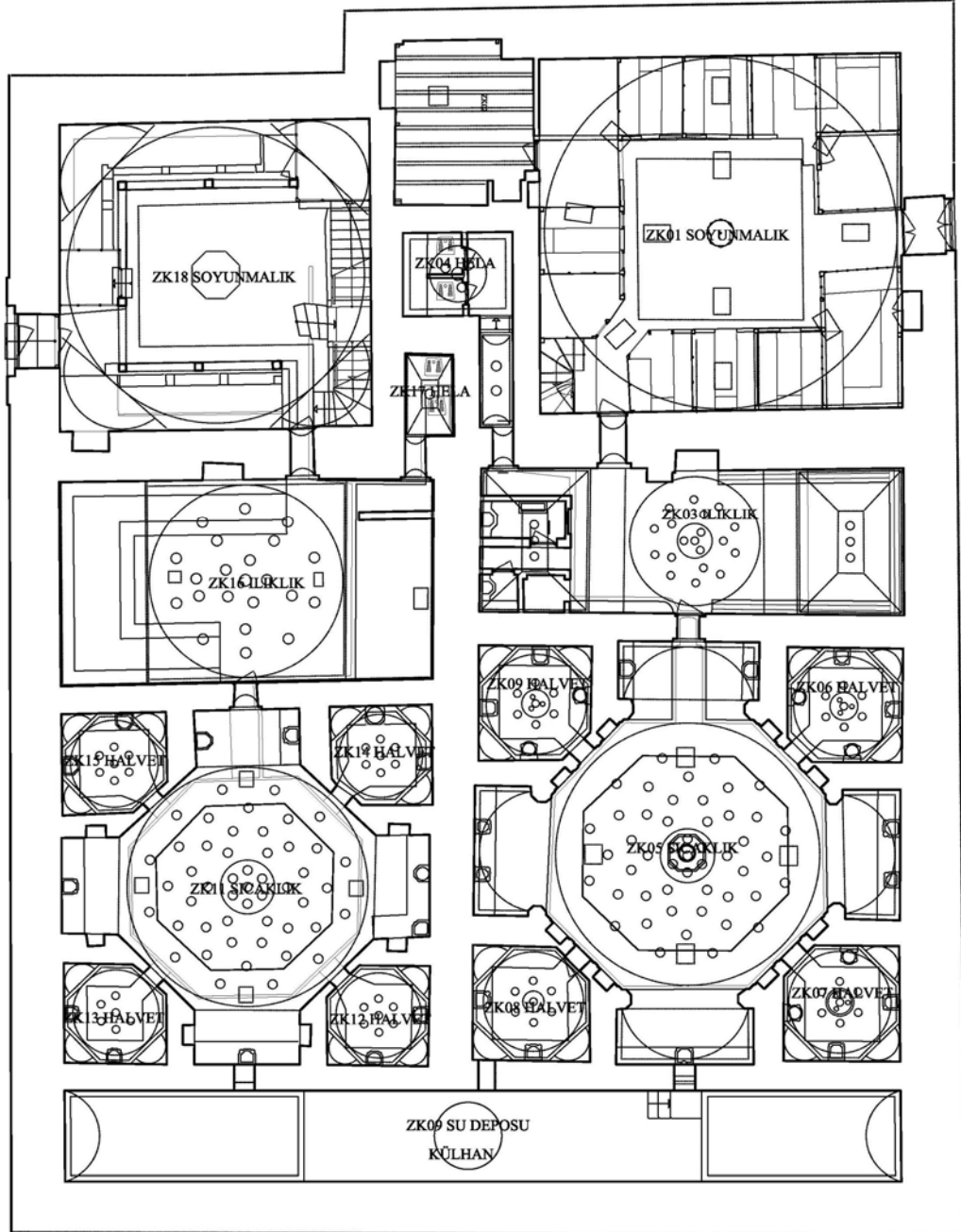
Şekil 5.3 Yeşil Cami kesiti (Kuban, 1970)

Hızır Paşa Külliyesi yapıları içinde hamam da yer almaktadır. İslam uygarlığı hamam yapısını Geç Roma'dan almış ve devam ettirmiştir. Erken Devir hamamları, boyutça küçük ve planları asimetrik, Klasik Devir hamamları ise daha çok simetrik, kadın erkek tarafları ayrı çifte hamamlardır (Kuban, 1970). Dış mimarisi, diğer yapı türlerine kıyasla, gösterişsiz olan hamamlarda soyunmalık kısmının kubbesi kompozisyona hakimdir. Genel olarak hamamlarda; soyunmalık (camekan), ılıklik (soğukluk), helalar, sıcaklık, külhan ve su deposu yer almaktadır (Şekil 5.4).

Yıkanma kısımlarına girilmeden önce elbiselerin çıkarıldığı, çıkışta ise dinlenme mekanı niteliğindeki soyunmalık (camekan), Roma hamamlarındaki karşılığı "Apoditarium" olan, hamamın en büyük mekanıdır. 14.-15. yüzyıllardan itibaren kare planlı, kubbe ile örtülü

* Bu konu ile ilgili en önemli kaynakların başında Ömer Lütfi Barkan'ın makaleleri gelmektedir.

soyunmalıklar görünmeye başlamış, yine 15. yüzyılda soyunmalık duvarlarına pencereler açılarak mekanın daha fazla ışık alması sağlanmıştır (Çakmak, 2002). Genellikle soyunmalıkların ortasında bir havuz, etrafında yükseltilmiş sekiler üzerinde kerevetler bulunmaktadır (Kuban, 1970). Soyunmalık kubbelerinin üzerinde aydınlık fenerleri tasarımın hakim öğelerindendir.

Şekil 5.4 Çorum Ali Paşa Hamamı planı

Aralık, soyunmalık ve ılıklik arasında, buhar çıkışını önlemek maksadı ile tasarlanmış küçük bir mekandır. 15. yüzyılda boyutları küçülmeye başlayan aralık, 16. yüzyılda ortadan kalkmıştır. Aralığın ortadan kalkması ile buhar ve ısı kaybını önlemek için soyunmalık ile ılıklik arasındaki kapı üzerine yaşmaklı bir baca konulmuştur (Çakmak, 2002).

Ilıklık (soğukluk), Roma hamamlarında “Tepidarium” adı verilen, sıcak bölümlere girmeden önce vücudu alıştırmak ve aralarda dinlenmek amacıyla kullanılan bölümdür. Kare mekanlı, kubbe örtülü örnekler olduğu gibi, tonoz ve kubbenin birlikte kullanıldığı, dikdörtgen ılıkliklar da sıkça kullanılmıştır. Ilıklıktan hela ve tıraşlıklara da geçilmektedir.

Sıcaklık mekanının, Roma hamamlarındaki adı “Caldarium” dur. Genellikle merkezi kubbeli, ortasında göbek taşı bulunan hacim etrafında eyvanlar ve halvet adı verilen daha sıcak, özel yıkanma birimleri yer almaktadır. Halvetlere genelde kare hacmin pahlı köşesinden girilir.. Halvet ve eyvanlarda, üzerinde kurnalar bulunan sekiler yer almaktadır. Halvetler genelde kubbe, eyvanlar ise tonoz örtülüdür

Sıcaklığın gerisinde, sıcaklık boyunca uzanan, beşik tonozlu, genelde ince uzun bir dikdörtgen şeklindeki su deposunun ortasında, suyun ısınmasını sağlayacak bakır kazanın konulduğu, daire şeklinde bir çukur bulunmaktadır. Su deposu ile eyvan ya da halvetlerin ortak duvarında yer alan pencere su seviyesini kontrol ve tamirat amaçlı kullanılmaktadır.

Su deposunun ve hamam döşemelerinin altında, külhanda yakılan ateş hamamın ve suyun ısıtılmasını sağlamaktadır. Yakıt olarak genellikle çam ve meşe odunu kullanılmaktadır (Ürer, 2002). Külhandan gelen sıcak hava, döşemelerin altında, cehennemlik denen özel galerilerden dolaşır ve hamamı ısıtır. Bu havanın dışarı atılması, düşeyde sıva altına yerleştirilmiş, tütekliklerle sağlanmaktadır.

Hamamlarda aydınlatma, mahremiyet ve ısıtma sorunları nedeniyle daha çok kubbe ve tonozlardaki ışıklıklar vasıtasıyla olmaktadır. Bu deliklerde filgözü adı verilen cam fanuslar bulunmaktadır. Soyunmalık pencereleri ve aydınlık feneri diğer aydınlatma elemanlarıdır. Çakmak (2002) ve Ürer (2002), duvarlarda yer alan nişlerin şamdan, kandil, mum gibi aydınlatma elemanlarının yerleştirildiği yerler olduğunu belirtmektedir. Bazı mekanların üzerinde yer alan kubbeden dışarı doğru yükseltlen, üzerinde birden çok ışık deliğinin bulunduğu yarım kubbesel formda, ışık kubbesi adı verilen detaylara da rastlanmaktadır (Çakmak, 2002).

Hızır Paşa Külliyesi yapıları içerisinde medresenin de yer aldığı bilinmektedir. Ancak medrese günümüze gelememiştir. Osmanlı’da genellikle yüksek derecede din eğitimi verilen kurumlar olan medreseler, sibyan mektepleri ile de yakından ilişkilidir. Okuma yaşına gelmiş

çocukların devam ettiği sibyan mekteblerine vakfiyelerde, “daru’tta’lim”, “muallimhane”, “Mektep” ve “Mektephane” denilmektedir. 15. ve 16. yüzyıllarda nefis-i Amasya’da 200 sibyan mektebi bulunduğu rivayet edilmektedir (Baltacı, 1976). Aynı kaynakta, Osmanlı medreselerinin sayısının beş yüz civarında olduğu, Osmanlılar’dan önce yapılıp, Osmanlılar devrinde kullanılmaya devam edenler ile birlikte bu sayının bine yaklaştığını belirtilmektedir.

Osmanlılar’da, genel olarak İslam ilimlerinin okutulduğu medreselerin yanında, ihtisas medreseleri olan, hadis eğitim ve öğretiminin yapıldığı daru’l-hadisler, Kur’an eğitim ve öğretiminin yapıldığı daru’l-kurralar ve tıp medreseleri bulunmaktadır.

Medreseler genel olarak bir derslane ve etrafındaki öğrenci hücrelerinden meydana gelmektedir. Bazı cami ve mescidlerin, çevrelerine öğrenci hücreleri ilave edilerek derslane olarak kullanıldığı veya medrese dershanesinin mescid olarak kullanıldığı durumlar da bulunmaktadır (Baltacı, 1976).

15. ve 16. yüzyıllarda medreseler okutulan temel ilim ve kitaplara göre; yirmili, otuzlu, kırklı, ellili, sahn-ı seman ve altmışlı medreseler olarak adlandırılmaktadır (Baltacı, 1976).

Hızır Paşa medresesinin günümüze ulaşamaması nedeniyle, medrese kısmı ile ilgili detaylı bilgi edinilememiş, restitüsyon çizimi yapılamamıştır. Bu nedenle medreseler hakkında basit, temel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

6. HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ'NİN ANALİTİK DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu kısmında, Hızır Paşa Külliyesi'nden günümüze kadar gelmeyi başaramamış, Hızır Paşa Camisi ile Hızır Paşa (Sünbül Hamamı) Hamamı, 2005 yılında alınan rölöveler ışığında analitik olarak değerlendirilmiş, güncel durumu belgelenmiştir.

6.1 Mimari ve Yapısal Özellikleri

Hızır Paşa Mahallesi'nde, şehrin büyük bölümüne hakim konumdaki bir platform üzerinde yer alan Hızır Paşa Külliyesi kuzeyden Malazgirt Caddesi, güneyden Kısım Sokak ile çevrili durumdadır (Şekil 6.1).

Şekil 6.1 Hızır Paşa Külliyesi'nin uydu fotoğrafı

Caminin, merkezde olduğu kompozisyonda avlu doğuda, hamam ise batıda yer almaktadır. Mimari ve yapısal özelliklerin analogik veriler çerçevesinde değerlendirileceği bu bölümün, kendisinden sonra gelecek restitüsyon ile koruma ve restorasyon önerilerine ışık tutacak nitelikte olması hedeflenmiştir (Ek3).

6.1.1 Plan Özellikleri

Günümüzde Hızır Paşa Camisi olarak adlandırılan yapıya doğuda yer alan avludan geçilerek girilmektedir. Avlunun doğu kısmında görevli odası, depo ve tuvaletler yer alırken, kuzeyde arazi eğimi nedeniyle yükselen istinad duvarı avlu sınırını meydana getirmektedir. Caminin güneybatı köşesindeki boşlukta iki lahitin bulunduğu bir hazire, batısında ise hamam yer almaktadır. Hamam girişi avlu dışından sağlanmaktadır.

Proje kapsamında çizilen rölövede cami içi kotu ± 0.00 m kotu olarak kabul edilmiştir (Ek 4). Buna göre, cami girişi önündeki ortalama kotu $+ 0.04$ m olan L şeklindeki avluya, güney ve doğu duvarlarında yer alan iki farklı kapıdan girilmektedir. Güney yönündeki kapı küfeki söveli olup özgündür (Şekil 6.2). -1.81 m olan yol kotundan kapıya özgün taş merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kapının etrafındaki avlu duvarlarında, özgün halde avluyu çevrelediği düşünülen, 24×24 cm kare bir taban üzerinde yükselen, orta kısımları pahlı küfeki taş parmaklıklardan ve briketten oluşturulmuş, gelişigüzel bir uygulama mevcuttur. 1958 yılında çekilen bir fotoğrafta kapının ve avluyu oluşturan duvarların günümüzdeki halinden farklı olduğu görülmektedir (Şekil 6.3). Güney yönündeki avlu duvarının dışında çeşme bulunmaktadır (Şekil 6.4). Doğu duvarı üzerindeki kapı muhdes olup bu kısımda avlunun özgün şeklinin değiştiği düşünülmektedir (Şekil 6.5).

Şekil 6.2 Avlu duvarı ve güney girişi

Şekil 6.3 Avlu duvarının 1958 tarihli fotoğrafı (Ayverdi, 1989).

Şekil 6.4 Avlunun güney duvarında yer alan çeşme

Şekil 6.5 Avlunun doğu girişi

Avlunun doğuya ve güneye bakan duvarlarında altta moloz taş, üstte niteliksiz briket duvar uygulaması devam etmektedir (Şekil 6.6). Avluyu doğu yönden sınırlandıran muhdes briket duvarların yanında Malazgirt Caddesine çıkan merdiven bulunmaktadır (Şekil 6.7). Bu duvarlar aynı zamanda muhdes müstemilat yapılarının da arka duvarlarıdır. Duvar üzerinde bulunan kapı bir depoya açılmaktadır.

Avlunun kuzey duvarı, arazi eğimi nedeniyle bir istinad duvarı şeklinde olup altı moloz taş, üstü ise briket olarak örülmüştür (Şekil 6.8). Duvar komşu parselde bulunan yapının bahçe duvarına kadar devam etmektedir. Kuzey duvarının, yapının geçirdiği onarımlar sırasında değişerek bugünkü şeklini aldığı, kesin yapım tarihi belli olmayan su deposunun da bu esnada toprak altında kaldığı bilinmektedir (Şekil 6.9).

Şekil 6.6 Avlu duvarları

Şekil 6.7 Avlunun doğu duvarı ve merdiven

Şekil 6.8 Avlunun kuzey duvarı

Şekil 6.9 Kuzey cepheleri (Ayverdi, 1989)

Avlunun ortasında şadırvan, onun hemen batısında musalla taşı yer almaktadır. Bu kısımda ortalama kot +0.04 m'dir. Avlunun bu bölümünde üç adet çam ağacı vardır. Günümüzde kullanılan şadırvan, özgün şadırvanın üzerine mermer kaplanarak oluşturulmuştur (Ek 5). Döşeme ve oturaklar da değiştirilerek üzeri ahşap çatı konstrüksiyonu ile kapatılmıştır (Şekil 6.10). 1990'lı yıllarda çekilen bir fotoğrafta özgün şadırvanın ayakta kalmış bölümü görülmektedir (Şekil 6.11).

Avlunun "L" şeklindeki doğu ve kuzey bölümüne birkaç basamak ile çıkılmaktadır. Kuzeyde kalan kısım üzerinde, gelişmiş altı adet çam, dört adet servi ile bir incir ağacı sıralanmakta, doğuda kalan kısım ise müştemilat olarak kullanılmaktadır. Briket ile inşa edilen yapı grubunun avluya bakan ön cepheleri sıvalıdır. Burada, kuzeyden güneye sırasıyla; tuvaletler, depo, görevli odası ve yine bir depo yer almaktadır (Şekil 6.12). Tuvaletler ve yanındaki deponun üzerindeki sundurma marsilya tipi kiremit ile kaplıyken, diğer sundurmalar saç ile kaplanmıştır (Şekil 6.13). Ağaçların ve muhdes yapı grubunun bulunduğu bu kısmın kotu +1.25 m'dir.

Caminin kuzey duvarının yamaca yaslanması nedeniyle, giriş doğu cephesinden sağlanmıştır. Girişin önüne günümüzde, iç ölçüleri yaklaşık olarak 9.13 m x 2.00 m olan ahşap bir son cemaat yeri yapılmıştır (Şekil 6.14). Ahşap taşıyıcılar altında kargir sütun kaidelerine rastlanması özgün tasarımda da bir son cemaat yerinin bulunduğu kanıtıdır (Şekil 6.15). Osmanlılar'ın geliştirdikleri cami şemasında, girişi revaklı cami tipini geliştirmiş başka İslam ülkesi yoktur (Kuban, 1982). Bu şema içinde son cemaat yeri mihrap aksında, girişin bulunduğu kuzey cephesine eklemlenmiş olarak yer almaktadır. Hızır Paşa Camisi'nde ise, arazinin eğimli olması nedeniyle giriş doğu duvarında yer almış, bu şekilde farklı ve özgün bir uygulama ortaya çıkmıştır.

Cami plan şeması itibarı ile çok-fonksiyonlu, zaviyeli, kanatlı veya ters T planlı cami olarak adlandırılan gruba dahildir (Şekil 6.16). Çalışmada yukarıda belirtilen adlandırmalardan, bu yapıların kullanım amaçlarını daha iyi tasvir etmesi nedeniyle, Doğan Kuban'ın (Kuban, 1970) "çok-fonksiyonlu camiler" tabiri tercih edilmiştir.

Ahşap doğramaları yenilenmiş, üzerinde kitabe bulunmayan kapıdan girilen ve rölövede Z02 oda olarak adlandırılmış mekan, bir kemerle caminin diğer kısımlarından ayrılmaktadır. Buradan sırasıyla, ana ibadet mekanları olan sahn ve orta sahna, sahnın batı duvarında yer alan bir kapı ile de başka bir odaya geçilmektedir.

Şekil 6.10 Günümüzde kullanılan şadırvan

Şekil 6.11 Şadırvanın değiştirilmeden önceki hali (Hızır Paşa Camisi Arşivi)

Şekil 6.12 Muhdes yapı grubu

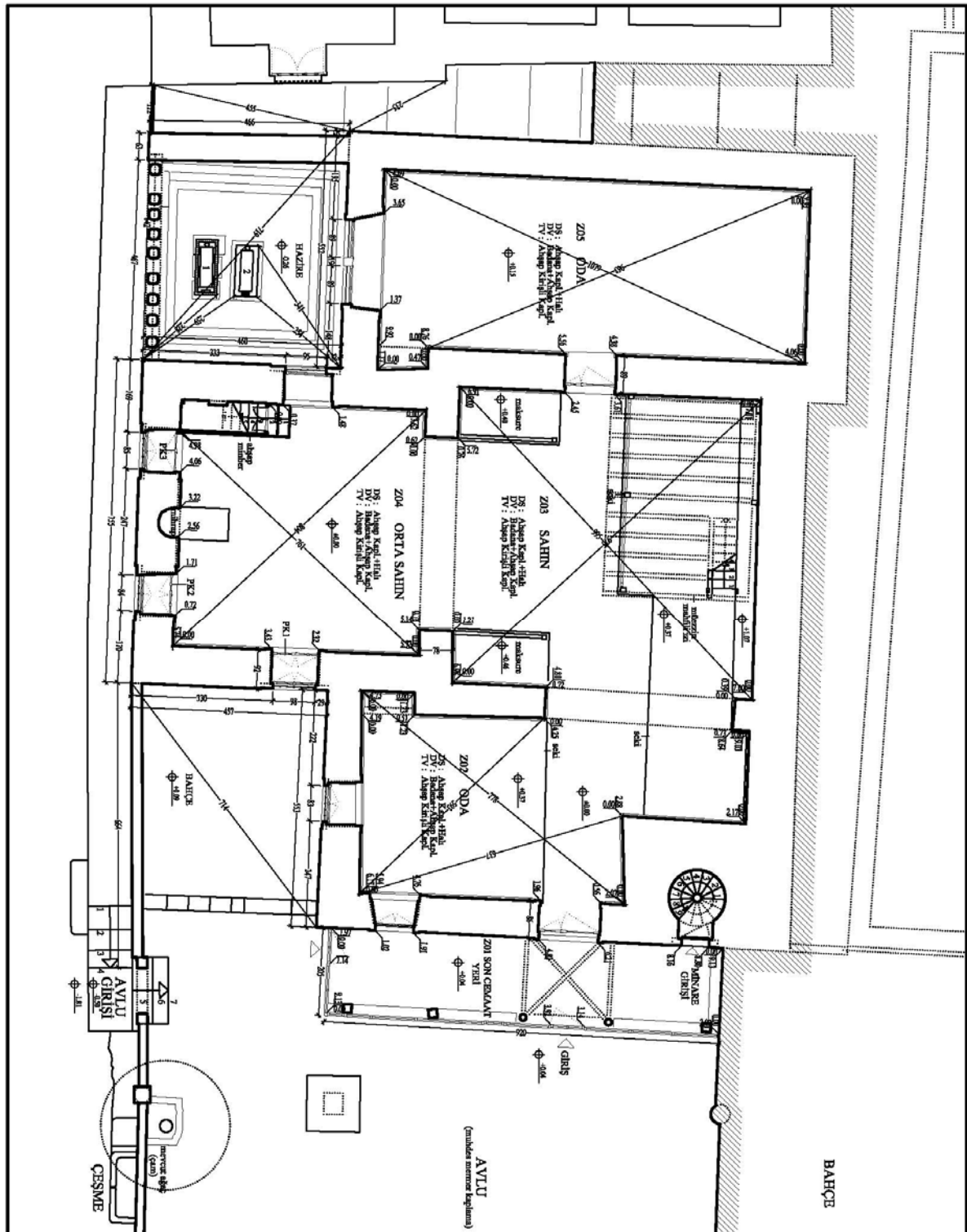
Şekil 6.13 Muhdes yapı grubu üst örtüsü

Şekil 6.14 Muhdes son cemaat yeri

Şekil 6.15 Son cemaat yeri ahşap taşıyıcısı altında bulunan özgün taş sütun kaidesi

Şekil 6.16 Hızır Paşa Camisi planı

Minare tabanı Z02 kodlu oda içerisinde, kuzey – güney doğrultusunda 2.88 m, doğu – batı doğrultusunda ise 2.07 m girintilidir. Z02 giriş kapısının yer aldığı duvar üzerinde bulunan minare giriş kapısı günümüzde muhdes son cemaat yeri içerisinde kalmaktadır. Tepe noktası kotu +1.65 m olan küçük, kemerli bir kapıdan girilen minarede, yaklaşık 20 cm çapındaki seren etrafında taş basamaklar yer almaktadır (Şekil 6.17). 45 basamakla, şerefeye çıkan, 0.51 m x 1.54 m boyutlarındaki kapı önüne gelinmektedir. Şerefede genişliği 62 cm olan bir dolaşım alanı bulunurken, 95 cm yüksekliğinde, 11 cm kalınlığındaki şerefe parapetleri birbirlerine demir kenetler ile sabitlenmişlerdir.

Şekil 6.17 Doğu cephede yer alan minare girişi

Z02 kodlu odanın kuzey ve güney yönlerinde sekiler bulunurken orta aksı diğer mekanlarla bağlantıyı sağlayan bir koridor niteliğindedir. +0.37 m kotundaki ahşap sekilerin üstü halı kaplıdır. Odanın doğu ve kuzey duvarlarının kesiştiği noktada bulunan minare tabanı,

mekanın 2.17 m x 2.88 m ile 4.19 m x 6.17 m boyutlarındaki iki dikdörtgen meydana getirmesine neden olmuştur. Güney ve doğu duvarlarındaki pencerelerden güneyde yer alanı özgün nitelikte olup diğeri muhdestir (Şekil 6.18, 6.19). Odanın tavanı, yaklaşık 12 cm x 12 cm ebatındaki ahşap kirişlerin üzerindeki ahşap kaplamadan ibarettir. Ahşap kaplamaların yerden yüksekliği 4.54 m'dir (Şekil 6.20).

Şekil 6.18 Z02 giriş kapısı ve doğu penceresi

Şekil 6.19 Z02 pencereleri

Şekil 6.20 Z02 tavan kaplaması

Üzengi seviyesinde taş konsollar ile desteklenen kemer, Z02 kodlu oda ile ana ibadet mekanları olan sahnın ve orta sahnının bağlantısını sağlamaktadır (Şekil 6.21). Z03 kodlu sahnında, +0.37 m kotlu sekiden çıkılan ahşap müezzin mahfili bulunmaktadır (Şekil 6.22). Mekan, Z04 kodlu orta sahnından tepe noktası zeminden 4.97 m yukarıda olan bir kemer, Z05 kodlu odadan da batı duvarındaki bir kapı vasıtasıyla ayrılmaktadır. Kemerin her iki tarafında, duvara bitişik durumda, mekana bakan taraflarında ahşap korkuluklar bulunan iki küçük maksure vardır. Z03 kodlu sahnın, yaklaşık olarak 7.00 m x 7.00 m boyutlarındaki bir kare şeklindedir.

Şekil 6.21 Kemer üzengi seviyesinin altında yer alan konsollardan bir tanesi

Şekil 6.22 Z04'ten Z03 sahına bakış

Mihrap ve minberin bulunduğu Z04 kodlu orta sahnın da, Z03 sahnın gibi asıl ibadet mekanlarındandır. Yaklaşık 5.74 m x 5.74 m ebatında bir kare şeklindeki mekan, doğu ve batı duvarlarındaki altlı üstlü dört pencere ile güney duvarındaki altta iki, üstte tek pencere vasıtası ile aydınlatılmaktadır. Cami iç mekan duvarlarının tümü, yakın bir tarihte, oturan bir insanın omuz hizasına gelecek şekilde, ahşap ile kaplanmıştır. Mihrap nişi ve çevresi de ahşap ile kaplanan bölgeler arasındadır (Şekil 6.23). Mihrap önündeki seki, kible ve mihrabı vurgulayan öğelerdendir. Mihrap güneyden batıya 4° dönüktür. Güneyden doğuya 12° 30' olması gereken açı ile arada 16° fark vardır (Ayverdi, 1989). Özbek (2002), Ayverdi'ye dayanarak verdiği bilgide; erken dönem yapılarının çoğunda, mihrabın kible yönünden değişik açılarda sapma göstermesinin, aynı cephedeki duvar kalınlığının kuzey ve güney uçlarına göre farklılık göstermesi gibi yapı teknolojisi olarak yeterli birikimin olmadığına işareti anlamına geldiğini bildirmektedir.

Şekil 6.23 Z04 orta sahnın

Mihrabın yanında, batı duvarına bitişik şekilde ahşap minber bulunmaktadır. Şaşırtma çubuklarla yapılmış tablalı, ortaları oyma sekiz köşe yıldızlı (Ayverdi, 1989) minber, metal bir alemle son bulmaktadır (Şekil 6.24).

Güney ve doğu duvarında yer alan alt sıra pencerelerinin ahşap kapakları bulunmaktadır (Şekil 6.25, 6.26, 6.27). Rölöve detay çizimlerinde, kapaklı pencerelere PK1, PK2 ve PK3 isimleri ile kodlanmıştır. Bu kapakların özgün olduğu ve diğer özgün pencerelerde de benzer kapaklar olduğu düşünülmektedir. Oldukça nitelikli bu kapaklar üzerindeki kalın yağlı boya tabakasına ahşap minber üzerinde de rastlanmaktadır. Alt ve üst sıradaki tüm pencereler ahşap pervazlar ile çevrilidir.

Şekil 6.24 Ahşap minber

Şekil 6.25 Z04 doğu duvarında yer alan pencere kapağı (PK1)

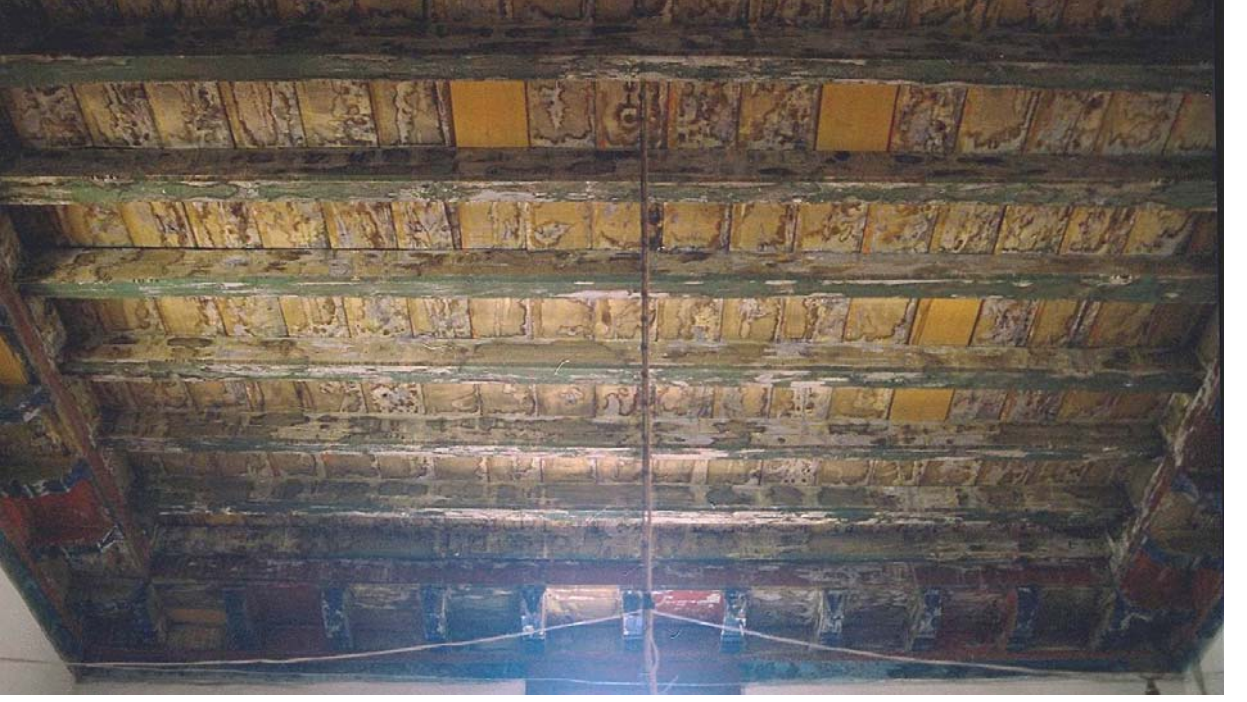
Şekil 6.26 Z04 güney duvarında yer alan pencere kapağı (PK2)

Şekil 6.27 Z04 güney duvarında yer alan pencere kapağı (PK3)

± 0.00 m kotlu Z03 ve Z04 kodlu mekanlarının ahşap döşeme kaplamalarının üzeri halı döşelidir. Duvarlar diğer odalar gibi badanalıdır. Bu mekanlardaki tavan kaplaması, yine bu plan tipine sahip camilerde örneğine rastlanmayan tarzda ahşap kirişli tavadır. Her iki tavanda da, profilli ahşap konsollar tarafından desteklenen ahşap bordür, ortada ise ahşap kirişler üzerinde ahşap kaplamalar bulunmaktadır (Şekil 6.28). Diğer oda tavanlarının sadeliğine karşın Z03 ve Z04 kodlu mekanların tavanları boyalıdır. Z03 sahında ahşap kaplamanın zeminden yüksekliği 5.10 m, Z04 orta sahında ise 5.17 m'dir.

Z05 kodlu odaya, Z03 kodlu sahinin batı duvarında yer alan kapı vasıtasıyla girilmektedir. Mekan ölçüleri yaklaşık olarak 4.06 m x 9.93 m'dir. Odanın güney ve batı duvarlarında birer adet pencereden, güney cephedeki, yer itibarı ile özgün, boyut itibarı ile ise orijinalden farklıdır (Şekil 6.29). Batı duvarındaki, dıştan tuğla ile kapatılmış pencerenin ise muhdes olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.30). Odanın döşemesi ahşap kaplama üzeri halı, tavanı ise ahşap kirişli tavadır (Şekil 6.31). Döşeme kotu +0.15 m, tavan kotu +3.83 m olan odanın, az sayıdaki cemaatin, vakit namazlarını kılmak için tercih ettikleri mekan olması sebebiyle batı duvarına bir klima monte edilmiştir.

Şekil 6.28 Z04 tavanı

Şekil 6.29 Z05 oda güney ve doğu duvarları

Şekil 6.30 Z05 batı duvarında yer alan pencere

Şekil 6.31 Z05 tavan kaplaması

Caminin dışında, güneybatıdaki köşe boşluğunda iki mermer lahit bulunmaktadır (Şekil 6.32). Ayverdi (1989), lahitlerden birisinin yüzünde karanfil ve sünbüller, ortasında da bir hançer resmi olup yazı bulunmadığını, diğerinde ise 1005 (1596 – 1597) ve rahmet duasının açık şekilde okunup isim kısmının bozuk olduğunu belirtmektedir. Aynı kaynakta yer alan 1958 tarihli fotoğrafta, arka planda yer alan lahitin baş kısmında, günümüzde yerinde bulunmayan bir taş görülmektedir (Şekil 6.33). Hüseyin Hüsameddin (1986) , Hızır Paşa Camisi avlusunda, Hızır Paşa'nın damadı Kasım Bey'in oğlu Oruç Bey'e ait 870 (1466) tarihli türbeden bahsetmekte iken Gediz Urak (1994), güneydeki lahitin 869 (1464) tarihinde vefat eden Oruç Bey'e ait olduğunu belirtmektedir. Hızır Paşa'nın Oruç bin Kaasım Bey'in kabrinde cüz okunması için Muharrem 870 (1465 Ağustos) tarihli bir vakfiyesi olduğu bilinmektedir (Ayverdi, 1989). Çalışma kapsamında, yerinde yapılan incelemelerde lahitler üzerinde herhangi bir yazıya rastlanmamıştır. Şu halde, haziredeki lahitlerden birisinin Oruç Bey'e ait olduğu fikri ağır basmaktadır.

Şekil 6.32 Hızır Paşa Camisi'nde yer alan lahitler

Güneyde bulunan lahit çalışmada 1 No'lu lahit olarak, kuzeydeki lahit ise 2 No'lu lahit olarak adlandırılmıştır.

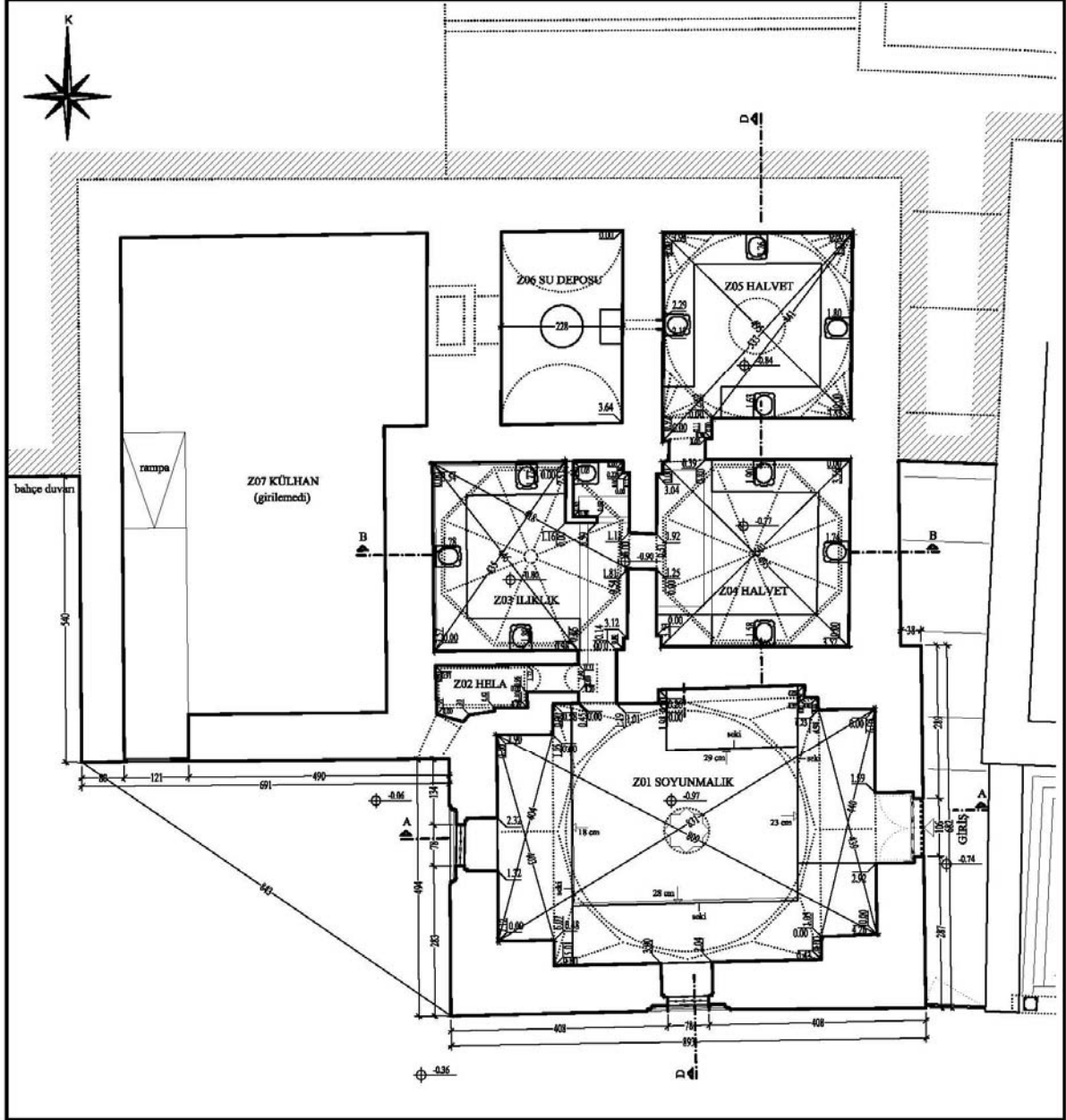

Şekil 6.33 Hızır Paşa Camisi'nde yer alan lahitler (Ayverdi, 1989)

Lahitlerin bulunduğu alan, kuzey ve doğudan cami cepheleri, batıdan üst kotu +0.88 m olan bir duvar, güneyden de avlu duvarlarında rastlanan taş parmaklıklar ile çevrilidir. Toprak zemin üzerine kısmi olarak kaldırım taşı döşenmiş olup, lahitler ve bulundukları alan oldukça bakımsız durumdadır.

Caminin batısında bulunan Hızır Paşa Hamamı'nın "Sünbül Hamamı" olarak da anılması ile ilgili iki görüş vardır. Hüseyin Hüsameddin (1986), her sene kadınların sünbül mevsiminde hamamı ziyaret edip gezdikleri için bu adın verildiğini söylerken Ayverdi (1989), üzerinde karanfil ve sünbüller bulunan lahite itafen bu ismin kullanılmış olabileceğini belirtmektedir.

Soyunmalık, ılıkılık ve iki halvetden ibaret küçük bir hamam olan Hızır Paşa Hamamı'nın (Sünbül Hamamı) girişi, cami ile arasında yer alan yaya yolundan, batı duvarındaki bir kapı ile sağlanmaktadır (Şekil 6.34). Günümüzde kullanılmayan hamamın, giriş kapısının önündeki kot -0.74 m olup, çift kanatlı ahşap kapı önünde devşirme malzeme ile yapılmış bir eşik bulunmaktadır (Şekil 6.35).

Şekil 6.34 Hızır Paşa Hamamı planı

Şekil 6.35 Hamam giriş kapısı ve eşik

Hamam giriş kapısı, Z01 kodlu soyunmalık hacmine açılmaktadır. Giriş kısmı ve hemen karşısındaki bölüm oldukça dar eyvanlar olarak nitelendirilebilecek nişler, yaklaşık 5.00 m x 5.00 m kare planlı orta mekanın genişlemesini sağlamıştır. Soyunmalık ortasında kot -0.97 m olup, zemin kaplaması mermerdir. Döşeme kaplamasının tam ortasına, 0.85 m çapında bir daire içerisine, mermerden, sekiz uçlu bir yıldız motifi işlenmiştir (Şekil 6.36).

Şekil 6.36 Soyunmalık zemininde işlenmiş yıldız motifi

Dört tarafı, zemine göre yüksekliği 18 cm ile 29 cm arasında değişen şap sekilerle çevrili soyunmalığın güney cephesinde bir alt, bir üst pencere, batı duvarında da bir alt pencere bulunmaktadır (Şekil 6.37). Alt pencerelerde doğrama bulunmazken üst pencerede beton bir dışlık yer almaktadır. Doğu duvarında, sivri kemerli geniş bir niş ile hamamın diğer mekanlarına geçişi sağlayan kapı boşluğu vardır (Şekil 6.38). Günümüzde iç mekandaki kapılarda doğrama bulunmamasına rağmen, özgün halde birisi soyunmalık, diğeri ılıkılık tarafında iki basit ahşap kapı kanadının olduğu bilinmektedir (Urak, 1994). Soyunmalık pendentif geçişli kubbe ile örtülü olup, kubbe üzerinde bir aydınlık feneri yer almaktadır (Şekil 6.39). Kargir kubbe ile örtülü soyunmalığa sahip hamamlarda, kubbe merkezine yerleştirilen, ahşap veya kargir aydınlık fenerleri bulunur. Hızır Paşa Hamamı aydınlık feneri, bu uygulamanın en eski örneklerindendir (Ertuğrul, 2002).

Şekil 6.37 Soyunmalık güney ve batı duvarları

Şekil 6.38 Soyunmalık kuzey ve doğu duvarları

Şekil 6.39 Soyunmalık kubbesi

Soyunmalığın kuzey duvarındaki bir kapı ile hamamın diğer mekanlarına geçilmektedir. 0.70 m x 1.00 m ebatındaki bu bölümün üzerinde bir baca mevcuttur (Şekil 6.40). Hamamlarda, soyunmalık kısmına buharın girmesini önlemek için soyunma bölümünün kapısı üzerine yağmaklı bir baca yerleştirildiği bilinmektedir (Ertuğrul, 2002). Kapının hemen batısındaki dehliz, yaklaşık 0.91 m x 1.71 m ölçülerindeki hela ile bağlantıyı sağlamaktadır (Şekil 6.41). Günümüzde helanın güney duvarındaki penceresi kapatılmış olup hela taşı da sökülüştür. Z04 kodlu halvette ve ılıkılıkta, pis su tahliyesi amacıyla kullanılan 10 cm genişliğindeki mermer oluklar hela girişi hizasında yer altına akmaktadır.

Şekil 6.40 Soyunmalık ile ılıkılık arasındaki baca

Şekil 6.41 Hela girişi

Z03 kodlu ılıklik, yaklaşık 3.54 m x 3.64 m ölçülerinde bir mekandır. Halvetlere geçişin sağlandığı doğu duvarı dışında kalan kısımlar, genişliği 60 cm, zeminden yüksekliği 16 cm olan mermer sekilerle çevrilmiş olup, üzerinde yenilenmiş kurnalar yer almaktadır (Şekil 6.42). Döşeme kaplaması, sekiler, kurnalar ve seki üzerinden 70 cm yukarıda sonlanan duvar kaplamaları yenilenmiş mermerdir. Mekanın kuzey duvarının batı köşesinde, muhdes bölücü bir duvar ile ana yıkanma hacminden ayrılmış, tıraşlık veya gusülhane olarak kullanıldığı düşünülen bölüm vardır (Şekil 6.43). Kurnaların bulunduğu, ana yıkanma bölümünde zemin kotu -0.80 m, halvetlere geçişin sağlandığı doğu duvarı önünde kot -0.90 m'dir. Sekiz dilimli kubbe üzerinde on üç adet ışıklık bulunmakta olup kubbeye geçiş düzlem üçgenlerle sağlanmıştır.

Şekil 6.42 Z03 ılıklik kuzey ve batı duvarları

Şekil 6.43 ılıkılıkta bulunan yıkanma hücresi ve Z04 halvet girişi

Z03 kodlu ılıkılığın doğu duvarındaki kapı ile yaklaşık 3.56 m x 3.51 m boyutlarındaki Z04 kodlu halvete girilmektedir. Kuzey, güney ve doğu yönlerinde, mermer sekilerle sarılı mekanda üç adet özgün kurna bulunmaktadır (Şekil 6.44). Sekilerin önündeki, asıl yıkanma mekanında kot -0.77 m'dir. Sekiz dilimli kubbe üzerindeki ışıklıkların sayısı on dördtür. Kuzey duvarında yer alan kapı ile Z05 kodlu diğer bir halvete girilmektedir (Şekil 6.45).

Dört tarafı mermer sekiler ve üzerindeki kurnalar ile çevrili durumdaki Z05 kodlu halvet, yaklaşık 3.52 m x 3.57 m ölçülerinde, kareye yakın bir plandan ibarettir (Şekil 6.46). Mekan ortasında okunan kot -0.84 m olup, kapıya doğru hafif bir eğim, suyun Z04 halvette yer alan oluklara akmasını sağlamaktadır. Mekan üzerini örten basık kubbe, üzerinde yedi ışıklığın bulunduğu bir ışık kubbesi ile son bulmaktadır. Kubbeye geçiş beş dilimli tromplarla sağlanmıştır. Batı duvarında, hemen bitişikteki su deposuna açılan pencere ile büyük bir pencere ile bu pencerenin altında daha küçük ebatta, Gediz Urak'ın (1994), gözetleme penceresi olarak nitelendirdiği bölüm bulunmaktadır (Şekil 6.47).

Şekil 6.44 Z04 halvet doğu duvarı

Şekil 6.45 Z04 halvet kuzey ve batı duvarları

Şekil 6.46 Z05 halvet güney ve doğu duvarları

Şekil 6.47 Z05 halvet batı duvarı

2.28 m x 3.64 m ölçülerindeki, tonoz örtülü su deposunda su boruları ve bakır kazanın konduğu boşluk görülmektedir (Şekil 6.48). Amasya Vakıflar Müdürlüğü'ndeki dosyalarda, 1972 yılındaki onarımda sökülerek Amasya Müzesi'ne götürüldüğü belirtilen bakır kazan halen müze bahçesinde sergilenmektedir (Şekil 6.49).

Şekil 6.48 Su deposunda bakır kazanın konduğu kısım

Şekil 6.49 Amasya Müzesi bahçesinde sergilenen bakır kazan

Hamamın batısında, ayrı bir bölüm halindeki külhan, ısıtma sisteminin bulunduğu kısımdır. Günümüzde hamamın kullanılmamasından dolayı , güvenlik tedbiri olarak, güney yöndeki külhan kapısı ahşap elemanlarla kapatılmıştır. Bu nedenle külhanın iç kısmının ölçüleri tam olarak alınamamıştır. Rölöve ölçüm çalışmalarından önce hazırlanan krokiler, hamamın üst örtüsünden çekilen fotoğraflar ve konu ile ilgili daha önceki çalışmalar plan şemasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buna göre; Z06 kodlu su deposunun bulunduğu kısmın ekseninde, 1.20 m genişlik ve 1.00 m derinlikte teğet kemerli bir açıklıktan ibaret ocak bulunmaktadır (Şekil 6.50). Ocağın bulunduğu bu bölümün kotu, hamamın iç mekan kotlarından daha aşağıdadır.

Şekil 6.50 Külhan ve ocak

6.1.2 Cephe Özellikleri

Günümüzde ahşap konstrüksiyonlu, çok büyük oranda alaturka kiremit, küçük bir kısımda da marsilya tipi kiremitin kullanıldığı bir beşik çatı ile örtülü olan Hızır Paşa Camisi cephe kotları çatı meyiline göre değişmektedir (Şekil 6.51). Çalışma kapsamında, Z03 sahinin tavan kaplamaları arasında bulunan delikten ulaşılan çatı arasına güvenlik nedeniyle girilmemiş, fotoğraf yoluyla belgeleme yapılmıştır (Şekil 6.52).

Şekil 6.51 Caminin üst örtüsü

Şekil 6.52 Çatı konstrüksiyonu

Günümüzde ahşap bir son cemaat yeri ilave edilen Hızır Paşa Camisi'nin doğu cephesi, diğer tüm cepheler gibi sıvalıdır. Muhdes son cemaat yeri saçak kotu +2.30 m, kısmen alaturka, kısmen marsilya tipi kiremit ve saç ile kaplı sundurmanın üst noktasının kotu ise +3.76 m'dir. Z02 kodlu odaya ait duvarda, saçak kotu +4.59 m iken, Z04 orta sahinin doğu duvarındaki saçak kotu +6.45 m'dir. Bu duvar üzerinde, +0.35 m ve +1.54 m kotları arasındaki, orta sahına ait, küfeki söveli, lokmalı demir parmaklıklı alt pencere ile +3.26 m ve +4.71 m arasındaki üst pencere yer almaktadır (Şekil 6.53). Bu kısımda küçük bir bahçenin tanzim edilerek, özgün avlu duvarına ait taşlar kullanılarak konturunun belirlendiği görülmektedir.

Şekil 6.53 Caminin üst örtüsü

Cami ve hamamın birlikte panoramik bir görüntü sunduğu en önemli cephe olan güney cephe, şehrin farklı noktalarından da izlenebilmektedir (Şekil 6.54). Plan özellikleri bölümünde bahsedilen pencerelerden, Z02 oda ve Z04 orta sahinin alt pencereleri küfeki söveli ve lokmalı demir parmaklıklılıdır. Z04 mekanına ait üst pencerede söve bulunmazken, hazireye bakan, Z05 kodlu oda penceresi ahşap pervazlar ile çevrilmiştir. Bu pencerede muhdes demir

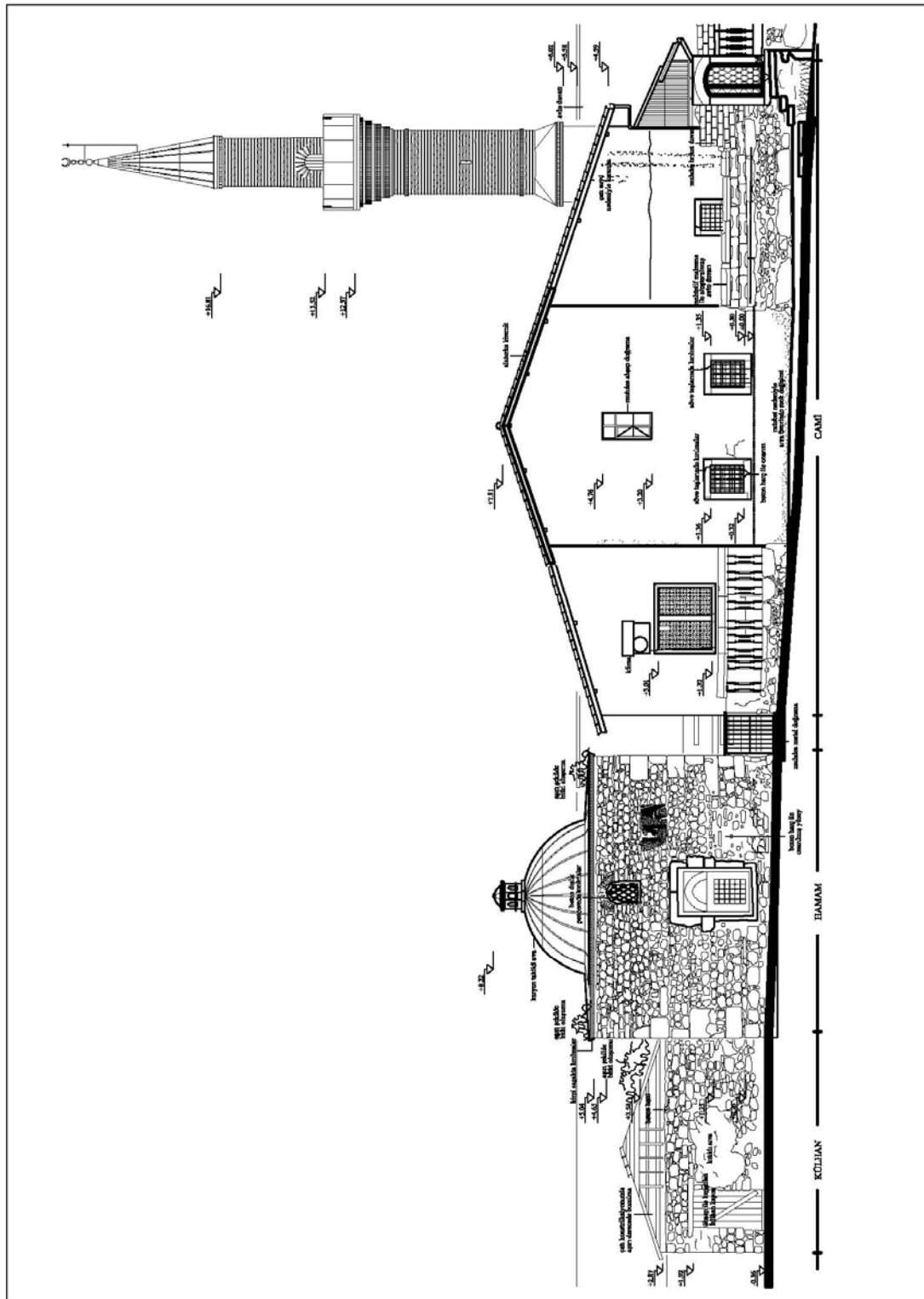
parmaklıklar yer almaktadır. Pencerenin sol üst köşesinde, içeride bulunan klimanın tesisat üniteleri, cephe bütünlüğünü bozacak niteliktedir. Hazire güney taraftan küfeki parmaklıklar ve üzerindeki harpuşa ile sınırlandırılmıştır. Z04 kodlu orta sahinin güneye bakan kible duvarının frontonlu bitiş kotu (mahya kotu) +7.91 m'dir (Şekil 6.55).

Şekil 6.54 Hızır Paşa Camisi ve Hamamı'nın güneyde bulunan İstasyon Caddesi'nden çekilmiş fotoğrafı

Caminin batı cephesinde, Z04 orta sahına ait bir alt, bir üst pencere ile Z05 kodlu odanın batı duvarının köşesinde yer alan, tuğla ile kapatılmış pencere bulunmaktadır. Z04'e ait alt pencere, diğer özgün alt pencereler gibi küfeki söveli ve lokmalı demir parmaklıklıdır. Cephenin zemin kotları, cami ile hamam arasındaki, güneye doğru meyilli yürüyüş yolunun eğimine göre değişmektedir. Bu kısımda ayrıca, hazireyi batı yönden saran, üst kotu +0.85 m olan duvar da izlenebilmektedir.

Caminin kuzey cephesi ile hemen arkasındaki istinad duvarı arasında genişliği 95 cm ile 195 cm arasında değişen geçiş, biriken suyun akmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

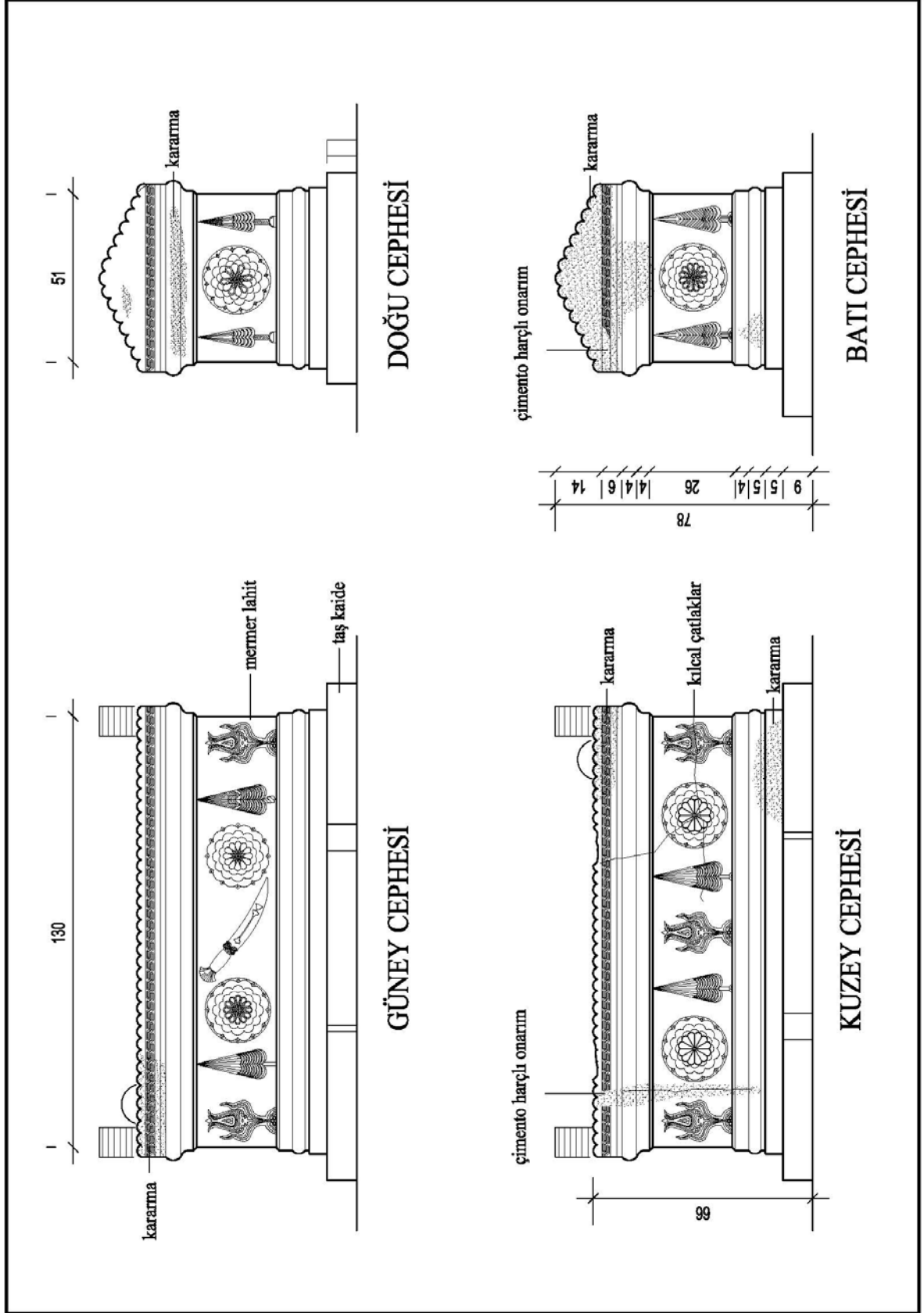
Şekil 6.55 Güney cephe rölövesi

Caminin güneybatıdaki köşe boşluğunda yer alan lahitlerden, 1 No'lu lahitin güney cephesinde, ortada bir hançer, hançerin sağında ve solunda gülçe, servi ağacı ve stilize çiçek motiflerinden oluşan bir düzen söz konusudur (Şekil 6.56). Kuzey cephesinde, ortada ve iki köşede stilize çiçekler ile içe doğru servi ve gülçelerden oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Doğu ve batı cephelerinde, ortada bir gülçe, gülçenin iki yanında birer servi yer almaktadır. Bu cephelerde aynı malzeme ile oluşturulmuş frontonlar bulunmaktadır (Şekil 6.57).

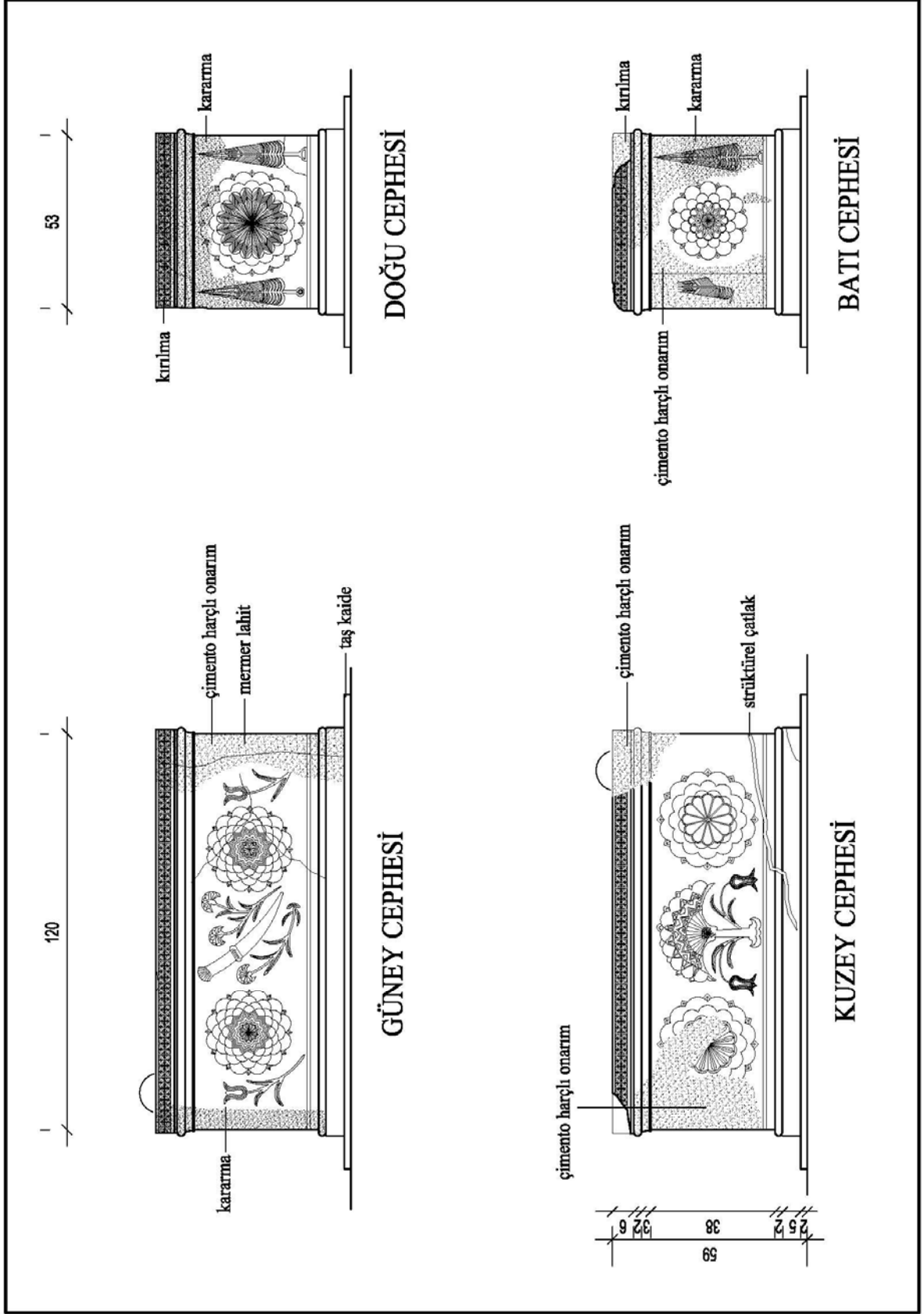
Kuzeyde bulunan lahit 2 No'lu lahit olarak adlandırılmıştır. Lahitin güney cephesinde ortada hançer ve stilize çiçek motifleri, yanlarda gülçeler ve köşelerde yine çiçek motifleri, kuzey cephede ise ortada bir çiçek motifi ile iki yanda birer gülçe yer almaktadır. Doğu ve batı cephelerinde ortada bir gülçe, iki yanda birer servi kompozisyonu tamamlamaktadır (Şekil 6.58).

Şekil 6.56 1 No'lu lahit güney cephesi

Şekil 6.57 1 No'lu lahit rölöve çizimleri

Şekil 6.58 2 No'lu lahit rölöve çizimleri

Gövde, şerefe altı ve külaha kadarki kısımlarda tuğla, şerefe korkuluklarında ise küfeki taşının kullanıldığı minarede, gövdenin kürsü ve şerefeye yakın kısımlarında birer, şerefe altında ise dört sıra, külah altında da bir sıra tuğla bezeme bulunmaktadır (Şekil 6.59). Şerefe alt kotu +12.57 m, üst kotu ise +13.52 m iken, külah altında kot +16.81 m'dir.

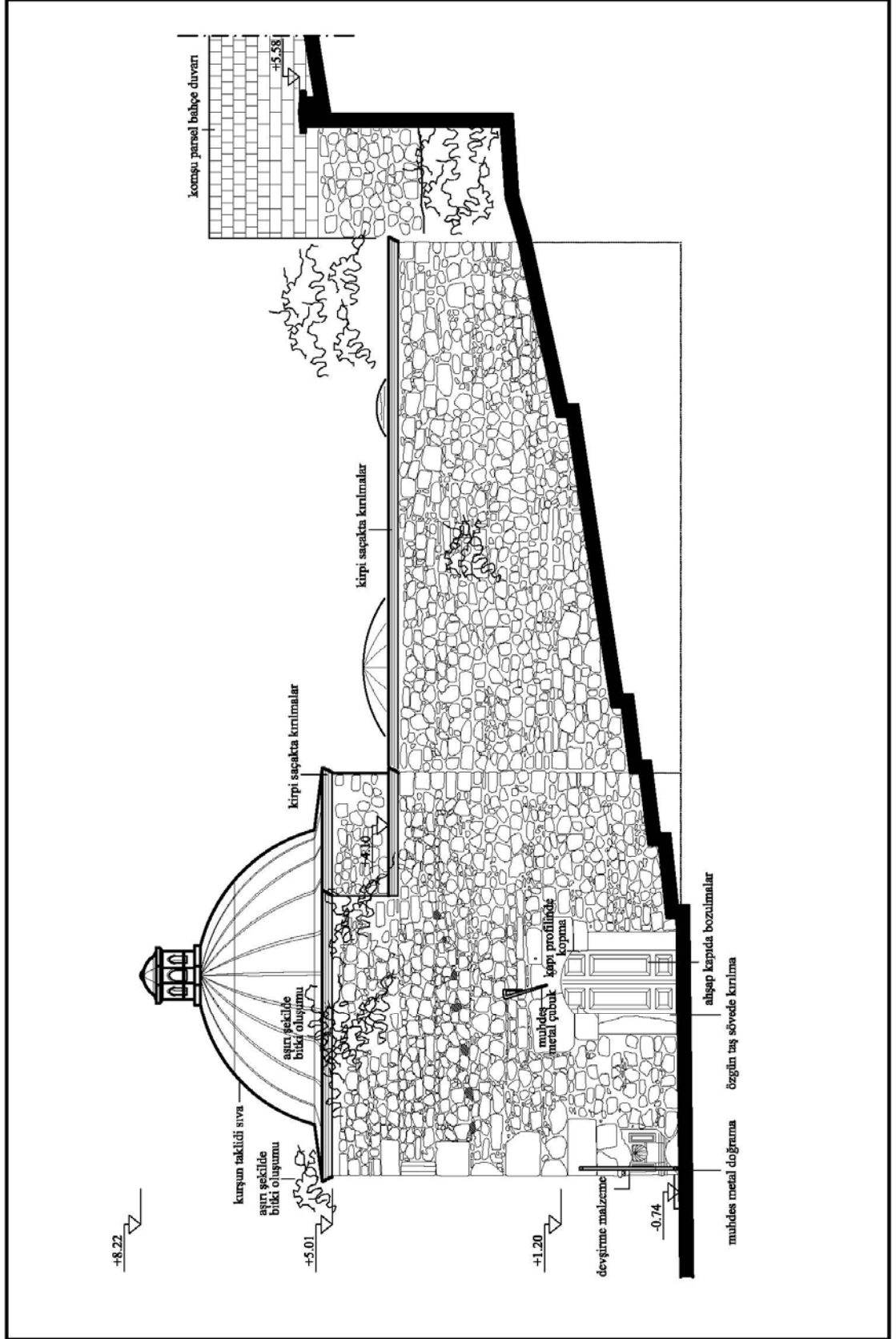

Şekil 6.59 Minarenin kuzeydeki yamaçtan çekilen fotoğrafı

Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı) girişı, cami ile hamam arasında bulunan dar yaya yolundan, doğu duvarında yer alan kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 6.60). Üzengi seviyesinde bulunan taş konsollardan birisinin kopmuş olduğu kapının tepe noktası kotu +1.20 m'dir. Doğu cephede yer alan kirpi saçakların alt kotu; soyunmalık hacminin yaklaşık 4.65 m'lik bölümüne ait kısmında + 4.10 m, diğer kısımlarda ise + 3.91 m olarak tespit edilmiştir. Zemin kotu, cami ile hamam arasında yer alan yaya yolunun eğimine bağlı olarak değişmektedir (Şekil 6.61).

Şekil 6.60 Hamam girişinin bulunduğu doğu cephe

Şekil 6.61 Hamam doğu cephesi rölövesi

Güney cephede yer alan, soyunmalık hacmine ait, hafifletme kemerli, düz atkılı alt pencere +0.26 m ile +1.25 m arasındadır. Cepheden 10 cm içte olan pencere, profilli bir silme ile cephe hizasına getirilmiştir (Şekil 6.62). Ayverdi (1989), hafifletme kemerinin sövenin iç hizasında olmasının, du devir eserlerinde rastlanmayan hatalı bir iş olduğunu, kemerin sövenin dış tarafından başlaması gerektiğini belirtmektedir. Teğet kemerli üst pencere 0.75 m x 1.07 m ölçülerinde olup + 3.58 m ile + 4.65 m kotları arasındadır. Tuğla kirpi saçak alt kotu +5.01 m ile + 5.04 m arasında değişmektedir*.

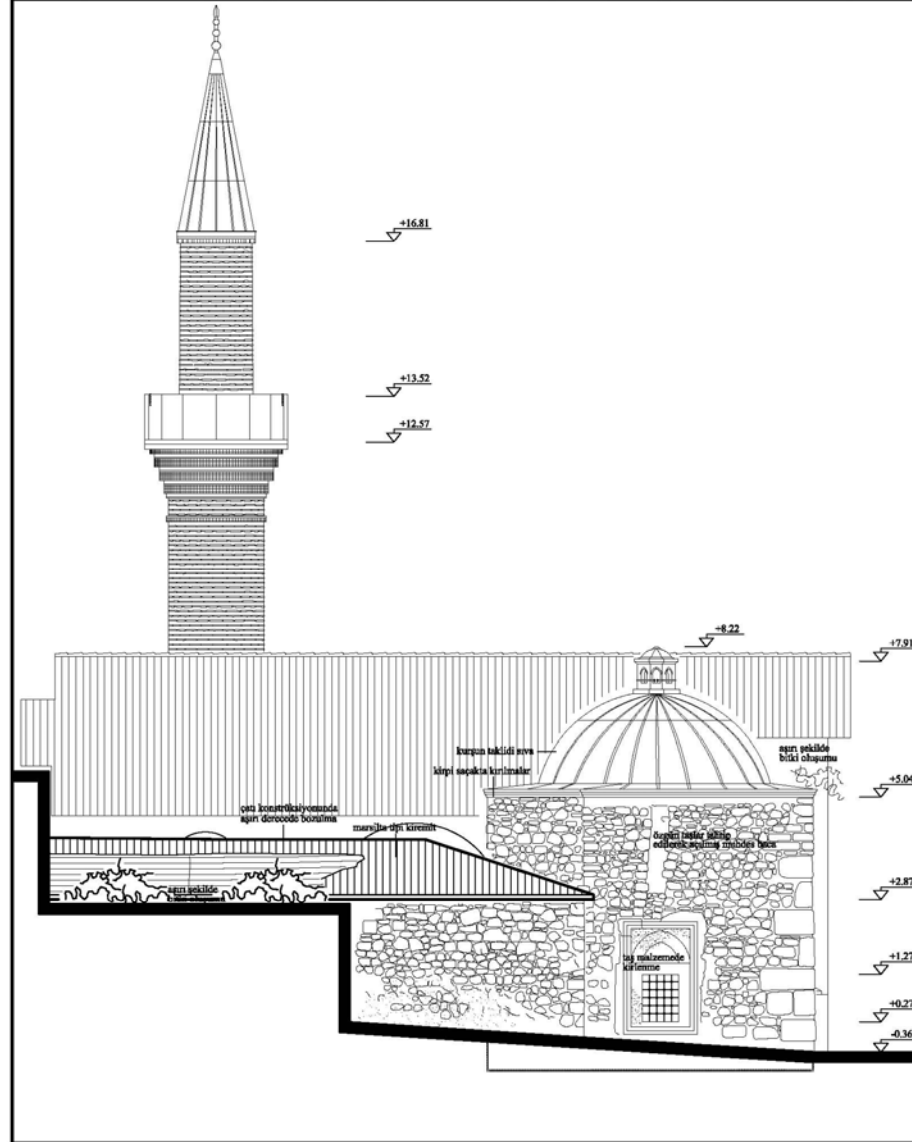

Şekil 6.62 Hamam güney cephede yer alan alt pencere

Külhan girişi, güney cephede yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Kapı önündeki kot – 0.36 m iken, lentolu kapının üst kotu + 1.92 m'dir. Günümüzde kapı güvenlik amacıyla kapatılmıştır. Ahşap makaslı çatı ile örtülü külhanın saçak kotu +2.87 m'dir.

* Bakınız: Sayfa 109, Şekil 6.55

Hamamın batı cephesinde, soyunmalığa ait bir diğer alt pencere, güney cephedeki ile aynı özelliklere sahip olup, + 0.27 ile + 1.27 kotları arasındadır. Külhanın batı cephesi ise komşu parsel yapılarına ait istinad duvarı ile sınırlandırılmış durumdadır (Şekil 6.63).

Şekil 6.63 Hamam batı cephesi rölövesi

Günümüzde hamam üst örtüsü kurşun taklidi sıvalıdır durumdadır (Şekil 6.64). Soyunmalık kubbesinde bulunan sekizgen planlı aydınlık fenerinin kubbesi de sıvalı olup kotu + 8.22'dir.

Şekil 6.64 Hamam üst örtüsü

6.1.3 Malzeme ve Strüktür Özellikleri

Günümüzde avlu duvarlarında, özgün moloz taş, özgün küfeki parmaklıklar, devşirme malzemeler ve muhdes briketlerden oluşmuş gelişigüzel bir uygulama mevcuttur. Avlunun doğusunda bulunan hela, depo ve görevli odaları da niteliksiz briket ve ahşaplar ile yapılmış, oldukça niteliksiz uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların avluya bakan cepheleri ve iç mekanları kısmen sıvalı iken diğer kısımlar sıvasızdır. Üst örtülerde marsilya tipi kiremit ve saç kaplama uygulanmıştır.

Avlu zemini ve şadırvan muhtelif boyutlardaki yeni mermerler ile, ahşap taşıyıcılarla oluşturulmuş şadırvan çatısı da alaturka kiremit ile kaplanmıştır *.

Günümüzde cami cepheleri sıvalı olduğu için özgün yapı malzemesi mevcut kaynaklar doğrultusunda belirlenmiştir. 1958 yılında çekilen bir fotoğrafta, kargir olarak moloz taş kullanıldığı, avlu döşemesinin de yine taş kaplama olduğu görülmektedir (Şekil 6.65). Fotoğrafta ayrıca; minare kaidesinde tuğla sırası, rölövede Z04 orta sahnin olarak adlandırılan ana ibadet mekanının doğu duvarında kerpiç uygulaması da dikkat çekmektedir. Taş duvarlar

* Bakınız 6.1.1 Plan Özellikleri

üzerindeki kerpiç uygulama bu kısımların tamir görmüş olduğunu göstermektedir. 1990'lı yıllarda yapılan muhdes son cemaat yeri, ahşap taşıyıcıları altında görülen sütun kaideleri bu fotoğrafta; giriş kapısının her iki yanında bulunmakta, üzerinde ahşap dikmelerin taşıdığı bir sundurma yer almaktadır.

Şekil 6.65 1958 yılına ait bir fotoğraf (Ayverdi, 1989)

Yapılan ölçümlere göre duvar kalınlıkları, 75 cm ile 110 cm arasında değişirken, ortalama kalınlık yaklaşık olarak 85 cm'dir. Ana taşıyıcılar moloz taş iken, özgün pencereler küfeki sövelidir. Ahşap kapı ve pencere doğramaları yenilenmiştir. Pencere kapakları, minber, müezzin mahfili ve maksure ahşapları ise özgün olup çeşitli onarımlar geçirmişlerdir. Tüm mekanlarda, tavanlar ahşap kirişli, döşemeler ahşap kaplama üzeri halı döşelidir. Bugün iç ve dış, tüm duvarlar sıvalı ve badanalıdır. Çatı konstrüksiyonu ahşap, örtü ise büyük oranda alaturka kiremit ile kaplıdır.

Kürsü kısmında taş ile tuğlanın birlikte kullanıldığı kargir minarede, pabuç, gövde ve petek kısımlarında tuğla tek yapı malzemesidir. Duvar kalınlığı yukarı çıkıldıkça azalmaktadır. Gövdenin güneye bakan tarafındaki aydınlatma boşluğundan yapılan ölçümde 28 cm olan kalınlık, üst kısımlarda 20 cm'ye kadar düşmektedir. Şerefe korkulukları küfeki olup, metal kenetlerle birbirlerine sabitlenmişlerdir. Minare, metal kaplama bir külâh ve alemle son bulmaktadır.

Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı), cami gibi kargir, moloz taş ile örülmüştür. Soyunmalık hacminin köşeleri, daha çok düzgün kesim devşirme taşların bulunduğu, büyük boyuttaki taşlarla örülmüştür (Şekil 6.66). Giriş kapısında bulunan, devşirme malzeme kullanarak yapılmış eşikten çalışmanın önceki kısımlarında söz edilmişti *. Diğer bir devşirme malzeme, yine girişin yer aldığı doğu cephesi üzerindedir. Doğü cephenin sol alt köşesinde, ortasında bir istiridye kabuğu, yanlarda ise tamamlayıcı öğelerin bulunduğu antik bir taş vardır (Şekil 6.67). Devşirme malzeme kullanımında genel olarak, kabartmalı, motifli kısımların ters çevrilerek, düz kısımların örgü içine dahil edildiği görülmektedir. Burada ise bilinçli bir şekilde, belki de deniz kabuğu – su – hamam ilişkisi içinde değerlendirilmek istenmiş bir uygulama söz konusudur. Şekil 6.65’de cami köşe taşlarında da büyük boyutlu, devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

Güney ve batı cephede yer alan pencerelerin, söve, silme, kemer aynası ve kemerleri küfekidir. Güney cephede yer alan pencere kemeri ise tuğladan yapılmıştır (Şekil 6.68). Örgü içerisinde de yer yer tuğlaya rastlanmasına rağmen ana örgü malzemesi taştır. Tuğla daha çok bitişlerde, kirpi saçakta kullanılmıştır (Şekil 6.69). Kirpi saçaklı tuğla korniş, Osmanlı duvar tekniğinin karakteristik özelliklerinden birisi olup Anadolu ve genellikle Batı Bizans topraklarına özgü bir motiftir (Kuban, 1982).

Duvar kalınlıkları 75 cm ile 90 cm arasında değişmektedir. İç kısımdaki duvarlar ve kubbeler tamamen sıvalıdır. Üst örtüde günümüzde kurşun taklidi sıva uygulaması vardır **.

* Bakınız S.96, Şekil 6.35

** Bakınız S.118, Şekil 6.64

Şekil 6.66 Hamamın güney cephesi

Şekil 6.67 Hamamın doğu cephesinde yer alan devşirme malzeme

Şekil 6.68 Hamamın güney cephesinde yer alan üst pencere

Şekil 6.69 Kırpi saçak sırası

6.1.4 Bezeme Özellikleri

Hızır Paşa Camisi ve Hamamı, oldukça sade yapılar olarak tasarlanmışlardır. Cami içerisinde herhangi bir süsleme veya hat kuşağı görünmese de, uzun zamandır bu camiyi kullanan bazı mahalle sakinleri ile yapılan konuşmalarda, yapı içerisinde, duvarlarda hat yazısı bulunduğu, ancak aşırı bozulma nedeniyle bu yazıtların tamamen kaldırıldığı belirtilmiştir.

Günümüzde, Z03 sahn ve Z04 orta sahn mekanlarına ait tavanlar cami içerisinde en dikkat çekici kısımlardır. Profilli ahşap konsollar, giriş ve tavan kaplamaları boyalıdır (Şekil 6.70). Hızır Paşa Camisi özgün durumu ile günümüze gelebilmiş zaviyeli camilerden, ahşap tavanlı yagane örnektir (VAEE, 1983).

Şekil 6.70 Ahşap konsollar

Müezzin mahfili, maksureler, pencere kapakları ve minberdeki ahşap işçiliği dikkat çekici diğer bezeme özellikleridir (Şekil 6.71, 6.72). Sitalize motifler kullanılarak yapılmış bu ahşap elemanlardan, bitiş elemanı olarak kullanılan babalar, çoğunlukla gösterişli, süslü elemanlardır (Uluengin vd, 2001)*.

* Kaynakta, orijinal ahşap elemanlarını yitirmeden günümüze kadar gelebilmiş örneklerden bir tanesi olan İstanbul Yatağan Camisi'nde kullanılan babalarla ilgili çalışma yer almaktadır.

Şekil 6.71 Ahşap müezzın mahfili

Şekil 6.72 Maksure korkulukları

Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı) tıpkı cami gibi sade ve gösterişsizdir. Tamamen sıvalı iç yüzeylerde herhangi bir bezeme yoktur. Kuban (1970), duvar kaplamalarının rutubet etkisiyle çabuk bozulacağı hamam hacimlerinde ancak kubbelerin süslenebileceğini belirtmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan hamamın, Z03 ılıkılık ile Z04 halvet pendentifleri üzerine yapılan kabartma panolar ve Z05 halvetteki dilimli tromplar basit bezeme unsurlarıdır*.

6.2 Yapısal Bozulma Nedenleri

Yapıldığı dönemden bu yana zamanın aşındırıcı etkisine maruz kalmış yapılar, bu süre zarfında bir çok doğa olayı da yaşamıştır. Bununla birlikte, sosyo – kültürel ortamdaki değişiklik, zaman içerisinde bazı işlevlerin ve bu işlevleri barındıran yapıların terk edilmesine neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümü, yapılan incelemeler ışığında, bozulma nedenlerinin açıklandığı kısımdır.

6.2.1 İşlevsel Değişiklikler

Günümüzde Hızır Paşa Camisi kullanılmakta iken Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı) 1990'lı yılların başında, restorasyon çalışmalarının başlayacağı gerekçesiyle kapatılmış, ancak yaklaşık on beş senedir herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2006 yılı proje ihaleleri içinde Hızır Paşa Hamamı da yer almıştır.

Yapıldığı dönem özelliklerini yansıtır şekilde; cami işlevinin yanı sıra, konaklama ve dersane işlevlerini de barındıran, çok-fonksiyonlu şema içinde tasarlanan Hızır Paşa Camisi günümüzde yalnızca ibadet amacıyla kullanılmaktadır. Rölövede Z02 oda olarak adlandırılan hacmin, özgün halde dersane , Z03 sahnin ve Z04 orta sahninin ibadet mekanları, Z05 odanın da tabhane olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Günümüzde Z05 kodlu oda, cemaat tarafından vakit namazlarında, Z03 ve Z04 kodlu mekanlar ise daha kalabalık olan, bayram ve cuma namazları gibi özel günlerde kullanılmaktadır. Girişte yer alan Z02 kodlu oda ise, diğer mekanların ihtiyacı karşılaması nedeniyle kullanılmamaktadır. Ahşap elemanlarla yapılan muhdes son cemaat yeri, namaz vaktine yetişemeyenlerin yararlanacağı bir mekan olmaktan çok, ayakkabılıkların bulunduğu kapalı bir hacim niteliğindedir. Maksureler ve minber dini ritüelin parçası olarak işlevini sürdürmektedir. Minare, diğer tüm camilerde olduğu gibi, sembolik anlamını sürdürmektedir.

* Bakınız Bölüm 6.1.1 Plan Özellikleri

Hızır Paşa Hamamı, yapıldığı tarihten bu yana özgün işlevini sürdürmüş, bu nedenle işlevsel değişikliğe uğramamıştır. Eski bir fotoğrafta soyunmalığın güney duvarına bir kapı açıldığı görülmektedir (Şekil 6.73). Özgün tasarıma aykırı bu müdahale sonraki onarımlarda düzeltilerek kapı kapatılmıştır.

Hamamın kullanılmaması güvenlik açısından bazı endişeleri beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, hamam ve cami arasında yer alan yaya geçidi girişi metal doğrama ile külhan girişi de ahşap elemanlarla kapatılmıştır.

Soyunmalığın batı cephesine, belirli bir dönemdeki kullanıma bağlı olarak bir baca eklenmiştir. Günümüzde baca görünmese de taşlar üzerindeki etkisi izlenebilmektedir (Şekil 6.74).

Şekil 6.73 Hamamın eski bir fotoğrafı (VAEE , 1983)

Şekil 6.74 Hamamın batı cephesi üzerindeki muhdes baca boşluğu

6.2.2 Taşıyıcı Sistem Sorunları

Tüm cepheleri sıvalı cami ile sıvasız durumdaki hamamın iç ve dış duvarlarında herhangi bir strüktürel problem görülmemektedir. Ancak sağlıklı bir fikir edinmek amacıyla sıvaların kaldırılarak inceleme yapılması gerekmektedir.

Külhanın üzerini örten çatı elemanlarındaki eksilmeler gözle görünür durumdaki en belirgin taşıyıcı sistem sorununu yaratmaktadır (Şekil 6.75).

Şekil 6.75 Külhan çatısı

6.2.3 Malzeme Bozulmaları

Zamanın olumsuz etkisine, kullanıma ve diğer bazı faktörlere bağlı olarak, yapı malzemelerinde bir takım hasarlar ortaya çıkmıştır. Caminin iç mekanında bozulma ahşap kısımlarda yoğunlaşmaktadır. Özgün pencere kapakları, minber, maksure ve müezzin mahfili ahşapları üzeri oldukça kalın bir yağlı boya tabakası ile kaplıdır. Bu kalın tabaka, detayları örterek algılamayı zorlaştırmaktadır.

Ahşap tavanlardan, özellikle Z03 ve Z04 kodlu ana ibadet mekanlarına ait olanların boyalarında bozulma görülmektedir*. Bunun başlıca nedeni, çatıdan çatı arasına ve oradan da iç mekanlara kadar ulaşan yağmur ve kar sularıdır (Şekil 6.76).

Cami özgün pencerelerinin küfeki sövelerinde yer yer çatlaklar ve kırılmalar vardır. Bununla birlikte, lokmalık demir parmaklıklar ve sövelerin birleşim noktalarında, bu tip yapılarda sıkça karşılaşılan problemlerden; söz konusu kısmın kurşunla doldurulmaması neticesinde ortaya çıkan, biriken suyun donarak taş söveyi patlatması şeklinde gelişen hasar izlenmektedir (Şekil 6.77, 6.78). Bu kısımların kireç doldurularak problemin giderilmeye çalışıldığı görülmüştür.

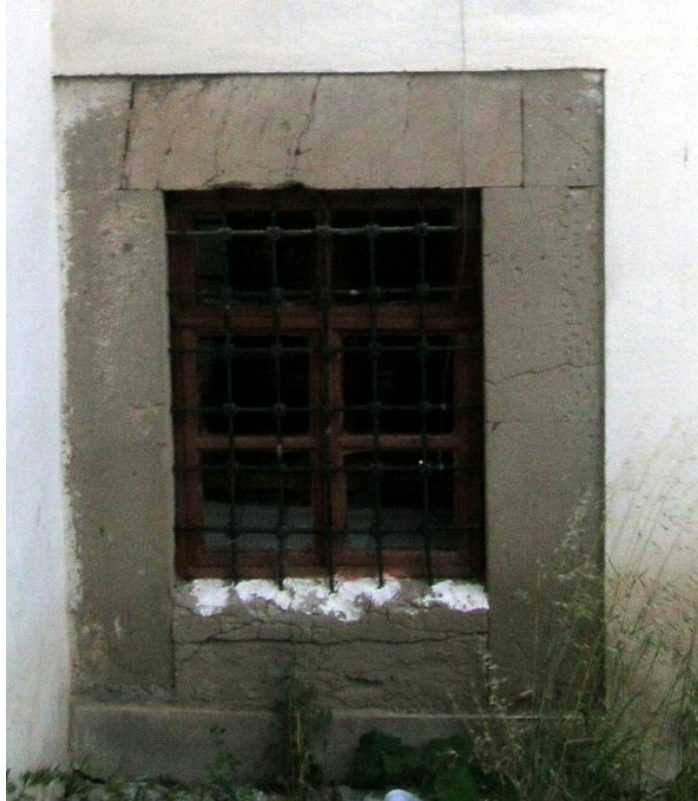

Şekil 6.76 Z03 sahnin ahşap tavadaki bozulmalar

* Bakınız S.91, Şekil 6.28

Şekil 6.77 Caminin güney cephesinde yer alan pencere söveleri üzerindeki bozulma

Şekil 6.78 Caminin batı cephesinde yer alan pencere sövesindeki çatlak ve kırılmalar

Üst örtüdeki problemler ile yağmur oluk ve borularındaki bozulmalar sonucu sızan su sıvalı durumdaki cephelerin kirlenmesine yol açmaktadır. Hazire etrafındaki duvarlar üzerindeki çimento harç uygulamaları, bütünlüğü bozucu etki göstermektedir. Bu tip yapılarda çimento kullanımı; çimento ile özgün harç arasındaki farklı katsayılar nedeniyle, malzemelerin birbirinden farklı oranda çalışmasına, bunun sonucunda çatlamalara ve kırılmalara yol açmaktadır.

Hamam günümüzde kullanılmadığı için daha bakımsız durumdadır. Üst örtünün bozulmasından ve metruk durumdan olumsuz etkilenen iç mekan sıva ve boyaları oldukça sorunludur. Tüm duvar ve kubbe sıvalarında kabarma ve dökülme mevcuttur. Ilıklık ve halvetlerdeki mermer döşeme ve duvar kaplamaları yenilenmiş olup sorunsuz gözükmektedir. Mekan içinde izlenebilen bakır su boruları paslı vaziyettedir*.

Günümüzde iç mekanda doğrama bulunmamaktadır. Ahşap giriş kapısı özgün niteliğini ve özelliklerini kaybetmiştir. Giriş kapı kemerinin üzengi kısmında, profilli bir konsollar yer alırken kuzeyde bulunanı büyük oranda aşınmıştır (Şekil 6.79). Söve taşları da kısmen bozulmuştur.

Şekil 6.79 Hamam giriş kapısı

* Bakınız Bölüm 6.1.1 Plan Özellikleri – hamam fotoğrafları

Moloz taş ile oluşturulmuş tüm cephelerde, üst örtüye yakın yerlerde ve derzler arasında otsu bitki oluşumları gözlenmektedir. Zamanla aşınan derzlerin arasına rüzgarla uçuşan polen ve tohumların yerleşmesi sonucu ortaya çıkan otsu bitki oluşumu, moloz taş ile örülmüş yapılarda oldukça sık rastlanan bir sorundur. Komşu parsellerle bitişik durumda bulunan kuzey cephe ve batı cephenin büyük kısmında odunsu bitki oluşumları da gözlenmektedir.

Hamamın doğu cephenin sol alt köşesinde yer alan antik taş çevresinde, güney ve batı cephelerindeki pencere söveleri çevresinde ve güney cephede, kapatılan muhdes kapının bulunduğu noktada çimento harç ile onarılmış bölgeler vardır. Güney cephede, üst kotta yer alan beton dışlık pencere de oldukça harap haldedir*.

Üst örtü kurşun taklidi sıva ile kaplıdır. Özellikle soyunmalık kubbesi eteklerinde sıvada kırılmalar vardır. Bu durum, bölgedeki kirpi saçak sırasının da olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Aydınlık feneri üzerinde yer alan pencerelerin çevresinde çimento harçla onarım izi görülmektedir. Fener ayrıca demir bir kasnak ile sarılı durumdadır (Şekil 6.80).

Şekil 6.80 Aydınlık fenerindeki çimento harç ve metal kasnak uygulaması

Ilıklık ve halvetlerin kubbeleri üzerindeki ışıklıkların üzerinde günümüzde hiçbir filgözü kalmamıştır. Bu durum yağmur ve kar sularının mekan içlerine işlemesine ve buna bağlı sorunlara yol açmaktadır.

* Bakınız S.122, Şekil 6.68

7. HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ DEĞERLENDİRME, KORUMA ve RESTORASYON ÖNERİLERİ

Çalışmanın bu bölümü restitüsyon ve restorasyon önerilerini içermektedir. Hızır Paşa Külliyesi yapılarının analitik değerlendirmesi sonucunda elde edilen birikim, dönem yapılarının özellikleri ve kaynaklar çerçevesinde şekillenerek restitüsyon önerisini meydana getirmiştir.

Koruma ve restorasyon önerileri oluşturulurken en az müdahale ilkesi ışığında hareket edilmiştir. Yapılar özgün işlevleri ile korunurken, değişen şartlar göz önüne alınmış, günümüz konfor koşulları projeye aktarılmıştır.

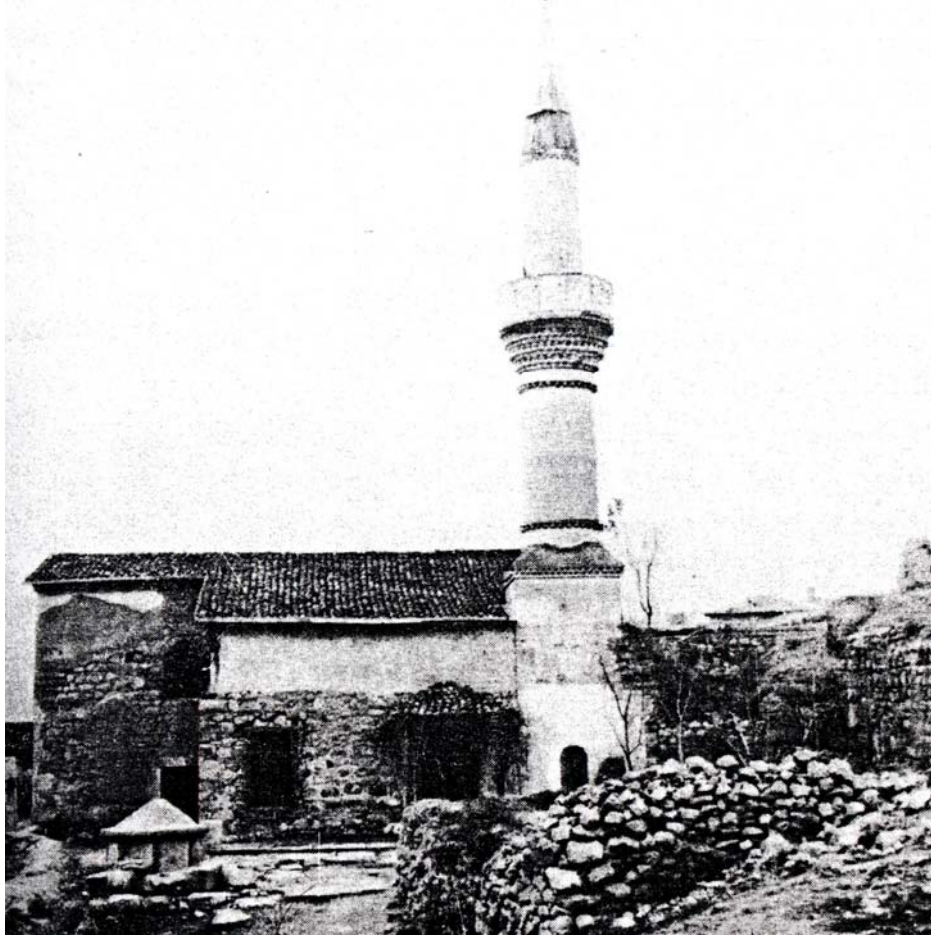
7.1 Değerlendirme ve Restitüsyon Önerileri

Hızır Paşa Külliyesi yapılarından günümüze cami ve hamamı ile avlunun güney duvarındaki çeşme ulaşabilmiştir. Özgün halde külliye yapıları arasında, sekiz hücreli medrese, mekteb ve birçok çeşmenin de bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır*. Bununla birlikte, Hızır Paşa'nın kendi medresesi bitişiğinde bir kütüphane kurduğu, mektebin de caminin bitişiğinde yer aldığı bilinmektedir (Hüseyin Hüsameddin, 1986).

Günümüzde medreseye ait izlere rastlanmamaktadır. Hüseyin Hüsameddin (1986), medresenin caminin kuzey ve doğusunu çevrelemiş vaziyette bulunduğunu, küçük odalı, gayet güzel bahçesi olan kargir medrese odalarının önünde, yaz günlerinde kullanılmak üzere birer çıkmanın yer aldığını belirtmektedir. Kaynakta 1687 yılından 1900 yılına kadar medresede müderrislik yapan din adamlarının listesi de yer almaktadır. 1958 yılında külliyezi ziyaret eden Ekrem Hakkı Ayverdi, yerinde yaptığı araştırmalarda, medrese odalarının caminin girişi karşısında olduğunu, şadırvanın cami ve medrese arasında bulunduğunu belirtmektedir (Ayverdi, 1989). Eski bir fotoğrafta, medrese hücrelerine ait olduğu düşünülen kalıntılar görünmektedir (Şekil 7.1).

Bu veriler ışığında, medrese hücrelerinin avlunun kuzey ve doğu kısmını çevrelediği, kuzeydoğu köşesinde de helaların yer aldığı düşünülmüştür. Ancak eldeki verilerin yetersizliği, avlu sınırlarının değişip değişmediğinin bilinmemesi ve görsel malzeme bulunmaması nedeniyle restitüsyon çizimi, vaziyet planı ölçeğinde ve şematik olarak yapılmıştır (Ek 6). Fazlaca bilgi bulunmamasına rağmen, 1495 yılında yapılan Ayas Ağa Medresesi'nin Hızır Paşa Medresesi ile benzerlikler taşıdığı söylenebilir (Şekil 7.2).

* Bakınız Bölüm 5.2 Hızır Paşa Külliyesi'nin Tarihçesi

Şekil 7.1 Avlunun eski bir fotoğrafı (VAEE, 1983)

Şekil 7.2 Ayas Ağa Medresesi

Çok-fonksiyonlu şema içinde inşa edilen caminin, girişin bulunduğu doğu duvarına bitişik, kargir sütunlar üzerinde taşınan revakının bulunduğu, revakın medrese odaları önünde de devam ettiği düşünülmektedir.

Cami girişindeki odanın kaynaklarda mekteb ve kütüphane olarak belirtilen mekan olduğu, sahn ve orta sahnın günümüzde olduğu gibi ana ibadet mekanları olarak kullanıldığı, ana mekandan bir kapı vasıtasıyla geçilen batı taraftaki odanın da misafirlerin konaklaması için tabhane olarak düzenlendiği düşünülmüş ve projeye aktarılmıştır.

Restitüsyon çizimlerinde Z02 mekteb olarak adlandırılan mekanın doğu duvarında, günümüzde tip ve boyut itibarı ile diğer pencerelerden farklı bir pencere bulunmaktadır. Taşların tahrip edilmesiyle yapılmış bu pencerenin muhdes olduğu açıktır. Ancak pencere boşluğunun iç duvarda genişlemesi ve çok-fonksiyonlu camilerde mekan içlerinde ocak ve dolap nişlerinin yer alması, özgün tasarımda burada bir ocak nişi bulunduğunu düşündürmüştür.

Ayverdi (1989) tarafından, tamamen yeni olduğu belirtilen minare yerine restitüsyonda, Yörgüç Paşa Camisi'nin minaresine benzer, mekan içerisindeki kapı vasıtasıyla ulaşılan ahşap bir minare eklenmiştir.

Günümüzde orijinal döşeme kaplamaları üzerine mermer döşenerek yükseltilmiş avlu kotunun özgün tasarımda yaklaşık 25 cm daha aşağıda olduğu, Z02 mekteb kotu ile sahn ve orta sahn kotlarının da, pencerelerin oldukça aşağıda kalması sebebiyle, günümüzdekinden daha alçak olduğu düşünülmektedir. Çok – fonksiyonlu cami şemasına uygun olarak sahından orta sahına bir basamakla çıkılmaktadır.

Ana ibadet mekanlarından bir kapı vasıtasıyla ayrılan batı odası, ziyaretçilerin kaldığı bir tabhane olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde diğer pencerelerden farklı boyutta ve sövesiz olarak yapılmış, mekanın güney duvarında yer alan pencere özgün halde, diğer pencerelerle aynı boyutta ve küfeki söveli olmalıdır. Odanın batı duvarında yer alan pencerenin de muhdes olduğu düşünülmüş ve restitüsyona aktarılmamıştır. Tabhane odası olarak kullanıldığı tahmin edilen odanın, ısıtma ile ilgili elemanlarının bulunması gerekmektedir. Bu nedenle, simetriyi sağlayacak şekilde, batı duvarında bir ocak olduğu düşünülmüştür.

Eşine rastlanmayan şekilde ahşap tavanlı olan caminin, özgün örneklerin ve kaynakların incelenmesi neticesinde kargir kubbeli olduğuna karar verilmiştir. Yerinde incelenen Bursa Yeşil Cami ile Edirne Muradiye Camisi, devrin ve çok-fonksiyonlu camilerinin en önemli örneklerinden olup kare planlı sahn ve orta sahnın üst örtüsü kubbelidir (Şekil 7.3). Amasya'da Yörgüç Paşa ve Bayezid Paşa camileri gibi örneklere sıkça rastlanmaktadır.

Çalışmada daha önce sunulan fotoğraflarda ve 1958 tarihli diğer bir fotoğrafta, orta sahin duvarlarının üst kısmının kerpiç ile onarıldığı görülmektedir (Şekil 7.4). Bu noktalardan hareketle, kare planlı sahin ve orta sahına sahip Hızır Paşa Camisi'nin de kubbe, yan mekanların da tonoz ile örtülü olduğu fikrine varılmıştır. Ayverdi (1989) ve Urak (1994) da bu tezi desteklemektedir. Ayverdi (1989), kendi deyimiyle, kroki mahiyetinde bir plan denemesi çizerek mekan örtülerini göstermiştir (Şekil 7.5). Bu veriler ışığında çizilen restitüsyonda, sekizgen kasnakların içinde, üçgen kuşakla kubbeye geçilmiş, daha büyük olan sahin kubbesinde, yine türün birçok örneğinde varolan, hamamın soyunmalık kubbesi üzerinde yer alana benzer şekilde bir aydınlık feneri tanımlanmıştır. Caminin üst örtüsü, muhtemel bir doğal afette büyük hasar görmüş veya yıkılmış, sonrasında ahşap tavanlar ve çatı yapılmış olmalıdır. Hamam cepheleri gibi cami cephelerinin de sıvasız olduğu, köşelerde büyük boyutlu devşirme malzemelerin, diğer kısımlarda moloz taş örgünün kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 7.3 Edirne Muradiye Camisi sahin ve orta sahin kubbeleri

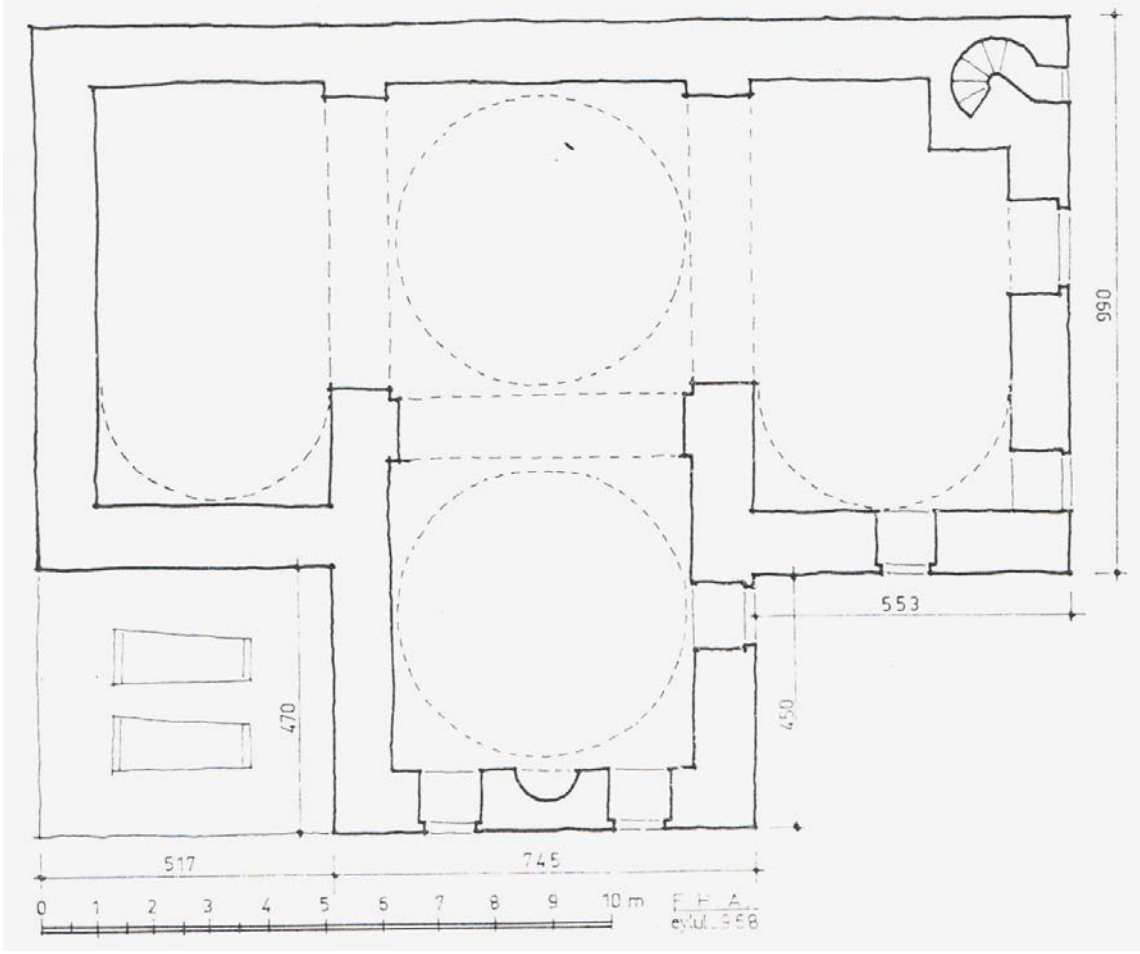
Belgelerde cami su deposu ile birlikte yer almaktadır. Hamamın suyunun Şeyh Cui Dede türbesinden sağlandığı bilinmektedir. Günümüzde bu su kesilmiştir. Fotoğraf ve belgelerde görülen su deposunun, suyun kesilmesine paralel bir tarihte yapıldığı düşünüldüğünden restitüsyonda değer kazanmamıştır.

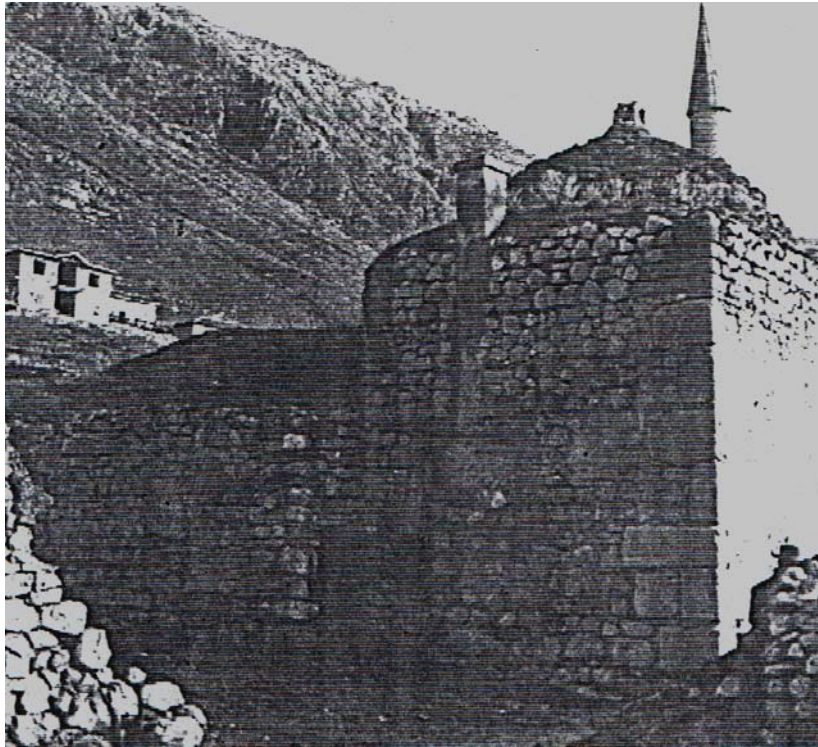
Şekil 7.4 Cami ve hamam güney cepheleri (Ayverdi, 1989)

Caminin belirsizliğine karşın hamam özgün özelliklerini yansıtır şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Günümüzde soyunmalık pencerelerinde doğrama bulunmamaktadır. Özgün halde burada basit ahşap doğramaların bulunduğu yukarıdaki fotoğrafta görülmektedir. Bu kısmın soyunmalık olarak kullanılması, mahremiyeti sağlayacak önlemleri beraberinde getirmiş olmalıdır. Mekan içerisinde yapılan incelemelerde kapak izlerine rastlanmamıştır. Pencerelerin üzerinde, duvarlarda görülen çiviler mahremiyetin basit perdelerle sağlandığını göstermektedir. Urak (1994), soyunmalık, ılıkılık arasında ve hela girişinde basit kapıların bulunduğunu belirtmektedir. Bu veriler de restitüsyona işlenmiştir. Hamamın üst örtüsünün kurşun olduğu, ılıkılık ve halvet kubbelerinin üzerinde filgözlerinin yer aldığı eski fotoğraflarda görülmektedir.

Özgün tasarımda hamamın batısında yer alan külhanın günümüzdekinden farklı olduğu görülmektedir (Şekil 7.6). Aynı fotoğrafta, soyunmalıkta alt pencerenin kapatıldığı ve batı duvarına bir bacanın ilave edildiği izlenmektedir. Urak (1994), külhanın üstünün basit bir sundurma ile kapatıldığı belirtmektedir. Çizilen restitüsyon bu verilere göre şekillenmiştir.

Şekil 7.5 Cami planı (Ayverdi, 1989)

Şekil 7.6 Hamamın batı cephesi ve külhanı gösteren eski bir fotoğraf (Urak, 1994)

7.2 Koruma ve Restorasyon Önerileri

Günümüzde hamamın harap durumu ile cami ve avluda görülen bazı yanlış uygulamalar müdahaleyi kaçınılmaz kılmaktadır. İçinde bulunduğumuz bu dönemde, her evin kendine has banyosu olsa da, böylesi yaygın bir hamam kültürü, Hızır Paşa Hamamı'nın (Sünbül Hamamı) asıl fonksiyonu ile değerlendirilmesinin başlıca sebeplerindendir. Yapıların özgün işlevleri ile kullanılacak olması, modern koruma anlayışına paralel şekilde en az müdahale ilkesini de beraberinde getirmektedir.

Günümüz konfor koşullarını sağlamak ve birtakım fonksiyonları karşılamak amacıyla yapılacak müdahalelerin geri alınabilir müdahaleler olması gerekmektedir. Yeni yapılacak binaların, özgün yapılarla uyum içinde olması bir başka dikkat edilmesi gereken husustur.

Özgün tasarımda kubbeli olduğu düşünülerek restitüsyona aktarılan Hızır Paşa Camisi, günümüzde ahşap tavanlarının varlığı ile diğer dönem yapılarından farklılaşmaktadır. Çağdaş restorasyon kuramlarının öncülerinden Camillo BOİTO (1836-1914), ilk tasarımdan sonra, değişik dönemlerde yapılan eklerin, anıtın bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Ahunbay, 1999). Bu noktadan hareketle, restorasyon projesinde ahşap tavanların korunması yöntemine gidilmiştir.

7.2.1 Teşhis

Uygulama yapılmadan önce, yapıları meydana getiren yapı malzemeleri, kimyasal ve mekanik açıdan laboratuvar şartlarında incelenmeli, önerilecek yeni malzemelerin eskileri ile fiziki ve kimyasal açıdan uyum içinde olmasına dikkat edilmelidir. Bu noktada, en iyi müdahale özgün yapı malzemelerinin kullanılması olacaktır. Özgün malzemenin temin edilemediği durumlarda, analiz sonuçlarına uygun, uzun vadede yan etkileri olmayacak malzemeler kullanılmalıdır. Teşhislerin yapılması yanlış uygulamaları engelleyerek, müdahalelerin sağlıklı ve uzun ömürlü olmasını sağlayacaktır. Niteliksiz eklerden arındırılan yapılarda strüktürel önlemlerin alınması, binaların özgünlüğüne zarar vermeyecek onarım ve altyapının kurulması gerekmektedir.

7.2.2 Niteliksiz Eklerin Arındırılması

Güncel durumu ile ilgili bilgilerin 6. bölümde verildiği Hızır Paşa Külliye'sinde, avlunun doğu yönünde yer alan muhdes kapının yerine güney girişindeki gibi küfeki söveli ve kemerli kapı yapılırken, avlu duvarlarının muhdes kısımlarının temizlenmesi gerekmektedir (Ek 7). Avlu, hazirenin güneyinde ve muhdes örgü içinde rastlanan küfeki taş korkuluklar ile çevrilerek kötü görüntüsünden kurtarılacaktır.

Avlunun doğusunda, içinde tuvalet, depo ve görevli odalarını barındıran muhdes ek yapılar bulunmaktadır. Briket ile örülmüş yapılar, niteliksiz, gelişigüzel uygulamalardır. Söz konusu yapıların kaldırılarak, yerine aynı ihtiyaçları karşılayacak ve ısıtma merkezi olarak kullanılacak yeni hacimler yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, mevcut ihtiyaçları karşılamaya yönelik, sade ve gösterişsiz yapılar tasarlanmıştır.

Avluda bulunan, özgün şadırvanın üzeri mermer kaplanarak yapılmış şadırvan mermerleri sökülerek özgün şadırvan ortaya çıkarılacak, üzeri günümüzdeki gibi ahşap çatı ile kapatılacaktır. Avlu mermer döşeme kaplamaları da sökülerek özgün döşeme kaplamaları ortaya çıkarılacak, gereken yerlerde onarım yapılacak ve tesviye edilerek kullanılacaktır.

Restorasyon projesinde, cami girişine 1990'lı yıllarda yapılan ahşap son cemaat yeri kaldırılarak taşıyıcılar altındaki özgün sütun kaidelerinin ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu muhdes yapı yerine, özgün sütun kaidelerinin üzerindeki ahşap dikmeler tarafından taşınan bir revaklı giriş yapılacaktır. Tavan ahşap kaplama, üst örtü ise sundurma olacaktır. Girişin kemer ve duvarlarında, Amasya geleneksel mimarlığında sıklıkla kullanılmış bağdadi çita ve sıva uygulama önerilmiştir. Ahşap malzeme geri alınabilme, kolay temin edilebilme ve değiştirilme özellikleri nedeniyle tercih edilmiştir.

Camide, Z02 kodlu odanın doğu duvarındaki ve Z05 kodlu odanın batı duvarındaki muhdes pencereler kapatılacak, Z05'in güney duvarında, özgün pencerelerden farklı boyuttaki pencere ise, özgün pencereler doğrultusunda küfeki söve ve lentolu olarak yenilenecektir. Cami iç mekanlarında, duvarlardaki muhdes ahşap kaplamalar da sökülecek, tüm sıva ve boyalar yenilenecektir.

Günümüzde kurşun taklidi sıva ile kaplı durumdaki hamamın üst örtüsü kurşun ile kaplanacak, filgözleri yenilenecektir. Tuğla kirpi saçakların da özgün malzeme ile tamamlanması gerekmektedir.

7.2.3 Strüktürel Önlemler

Hızır Paşa Camisi ve hamamında yapılan araştırmalar sonucunda, taşıyıcı sistemi oluşturan elemanlarda gözle görülür bir strüktürel soruna rastlanmamıştır. Bununla birlikte, günümüzde cami cephe ve iç mekanları ile hamamın iç mekanlarının tamamen sıvalı durumda olması kesin bir yargıya varmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle, bu kısımlarda raspa yapılarak sıvaların sökülmesi ve özgün taşıyıcıların incelenmesi gerekmektedir. Herhangi bir strüktürel probleme rastlanması durumunda, problemin niteliğine göre; özgün harç ve özgün malzeme ile tamir, epoksi esaslı ve özgün malzemeye uyumlu yapıştırıcı ile tamir gibi yöntemlerle

tamir yapılması gerekmektedir. Belirtilen yöntemler, bu tür yapılarda sıkça uygulanan yöntemlerden olup, çıkabilecek problemlerin niteliğine göre farklı uygulama yöntemleri geliştirilmelidir.

Çalışma kapsamında, Hızır Paşa Camisi ahşap çatısı fotoğraf yoluyla belgelenirken, alttaki ahşap tavanlara zarar verme endişesiyle, çatı arasına girilmemiştir. Uygulama sırasında, çatının açılarak taşıyıcı elemanların incelenmesi gerekmektedir. Bozulma görülen elemanlar değiştirilmelidir. Ahşap çatı konstrüksiyonunda yapılan güçlendirmenin ardından, merteklerin üzerine kaplama tahtası çakılarak membran su yalıtımı serilmelidir. Bu şekilde, sağlamlaştırılan ve yalıtımı yapılan çatının periyodik olarak bakımdan geçirilmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili detaylı açıklama çalışmanın sonraki kısımlarında yer almaktadır.

Hızır Paşa Hamamı (Sünbül Hamamı) cephelerinde derzlerde boşalma, bazı kısımlarda da çimento esaslı harç ile tamamlama görülmektedir. Çimento esaslı harç, farklı fiziksel ve kimyasal özellikleri ile uzun vadede yapılara zarar vermektedir. Farklı katsayılar nedeniyle özgün harç ile çimento esaslı harç farklı çalışmakta, bunun sonucunda özgün taş ve tuğla malzemelerde çatlama, kırılma ve yüzey kayıpları görülmektedir. Derzler arasında, rüzgar yardımı ile taşınan polenlerin oyuklara yerleşmesi neticesinde, bitkisel oluşumlar görülmektedir. Bu oluşumların engellenmesi ve harca zarar vermesi engellenmelidir. Bu tür binalarda, özellikle gövdeli bitkilerin kökleri duvarların içine çok fazla girmişse, köklerin bulunduğu noktaya zehir enjekte edilmelidir (Küçükaya, 2004). Bu noktada, derzlerin kısmi olarak açılarak, özgün harçla tekrar derzleme yapılması, strüktürel ve estetik yarar sağlayacaktır. Özgün horasan harç karışımını sağlayabilmek amacıyla malzeme analizi gerekmektedir. Anıt mimarisinde karşılaştığımız horasan harcı ana malzemeleri tuğla kırığı ve kireçtir. Osmanlı döneminde horasan harcı hazırlamada kullanılacak tuğlaların yeni ve iyi pişirilmiş olmaları gerektiği şartnamelerde belirtilmiştir. Hidrolik olan bu harcın mukavemeti oldukça büyüktür. (Böke vd., 2004).

Günümüzde külhanın ahşap makas sistemle yapılmış çatısı oldukça kötü durumdadır. Bu nedenle külhan çatısı sökülerek çatı yenilenmelidir. Cami çatısı detayına uygun şekilde burada da, kaplama tahtaları üzerine su yalıtımı serilmeli, depolama ve ısıtma amacıyla kullanılan mekanın su alması önlenmelidir. Çatı ile kurşun kaplanacak yüzey arasına metal yağmur oluğu yapılması, çatı suyunun hamamın üst örtüsü üzerinde birikmesini önleyecektir.

Kuzeyde yamaca yaslanan yapıların duvar ve temellerinin su alarak bozulmalarını önlemek maksadıyla, uzmanlarınca drenaj sisteminin yapılması gerekmektedir.

7.2.4 Diğer Müdahaleler

Avlunun kuzey kısmında, +1.25 m kotundaki bahçe, üzerinde bulunan ağaçlar nedeniyle herhangi bir değişikliğe tabi tutulmamış, yalnızca bahçeye çıkan merdivende ve servis hacimlerine giden yolda düzenlemeler yapılmıştır.

Günümüzde cami içi döşemeleri ahşap kaplama üzeri halı döşelidir. Önerilen müdahale, döşemelerin açılarak incelenmesi, ısıtma tesisatı döşenerek üzerinin tekrar ahşap kaplanmasıdır. Son olarak, camiler için hazırlanan özel cami halıları serilecektir.

Pencere kapakları sökülerek üzerindeki boya tabakaları temizlenecek, emprenye ve fümigasyon işlemlerinden sonra, boyanarak yerine takılacaktır. Minber, müezzin mahfili ve maksure ahşapları yerinde temizlenecek, sürme emprenye ve boya uygulanacaktır. Boyaların yeterli kalınlıkta ve homojen olarak sürülmesi, zaman içinde yenilenmesi gerekmektedir (Günay, 2002)*

Ahşap tavanlar emprenye işlemlerinden geçirilmeli, özgün boya kimyasal ve fiziksel özellikleri araştırıldıktan sonra göre boya uygulanmalıdır

Özgünlüğünü büyük ölçüde sürdüren Hızır Paşa Hamamı'nda (Sünbül Hamamı), soyunmalık kapısı sökülerek incelenmeli, kullanılabilir durumda ise gerekli işlemlerden geçirilerek kullanılmalı, kullanılamayacak durumda ise özgün tasarım doğrultusunda yeniden yapılmalıdır. Soyunmalıkta bulunan, mermer üzeri şap sekilerin özgün halde mermer üzerine kerevet adı verilen ahşap oturma yerleriyle döşeli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle özgün tasarım doğrultusunda detaylandırma yapılacaktır.

İç mekan sıvaları ve tesisatın yenilenmesinin ardından mermer kaplamaların elden geçmesi, kullanılamayacak durumda olanların yenilenmesi gerekmektedir.

Günümüzde hamam cephelerinde fazla bir kirlilik yoktur. Eski fotoğraflarda, soyunmalığın güney cephesinde, üzerinde “Sünbül Hamamı” yazan tabelanın altında, yine aynı ibarenin boya ile yazıldığı görülmektedir. Bu yazının çok küçük bir kısmı bugün de izlenebilmektedir. Müdahale olmaksızın yok olan bu yazının yağmur ve kar sularının etkisiyle kaybolduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, cephelerin atomize su püskürtme yöntemi ile temizlenmesi önerilmektedir. Cephelerin yıkanarak temizlenmesi, suda çözünür kirler söz konusu olduğunda başarılı sonuç vermektedir (Ahunbay, 1999). Gerektiği taktirde ince uçlu tel fırçalar da taşta zarar vermeden kullanılabilir.

* Kaynakta ahşap elemanlar ile ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır.

Külhan ve ocak kısımlarında gerekli sıhhileştirmeler yapıldıktan sonra özgün işlevi ile kullanılmaya devam edecektir.

Hazirede yer alan lahitler üzerinde günümüzde, kırılan ve kopan kısımlar, kirlenmeler ile çimento esaslı harcın kullanıldığı yüzeyler göze çarpmaktadır. Harcın sökülmesinin ardından, kirlenen yüzeyler taş zarar vermeden temizlenmelidir. Kopan kısımlar epoksi esaslı yapıştırıcı, özgün taş tozu ve pirinci ile az miktarda beyaz çimento kullanarak hazırlanan suni taşla tamamlanmalıdır.

Restorasyon uygulamasının ardından, cami girişine yakın bir yere, yapıların inşa tarihini içeren bir tabela ile restorasyon edildikleri tarihi gösteren – tamir kitabesi şeklinde – bir tabela konması önerilir.

7.2.5 Yeni Altyapı Entegrasyonu

Özgün işlevleri ile korunmaya devam edecek yapılarda, mevcut tesisatın yeterliliği araştırılarak gerekli güncellemelerin yapılması gerekmektedir.

Avluda yer alan hizmet binalarına ait her türlü tesisat da kurulmalıdır. Hizmet binaları arasında yer alan erkek ve kadın tuvaletleri, günümüzde tuvaletlerin bulunduğu kısımda konumlanmış, kanalizasyon sisteminin sorunsuz çalıştığı düşünülmüştür. Aksi halde, temiz ve kirli su tertibatının elden geçmesi, uygun çözümlerin uygulanması yerinde olacaktır.

Hamamın ısıtma sistemi, özgün halde olduğu gibi - külhandaki ocakta yanan ateşin su deposundaki bakır kazanı ve suyu ısıtması - devam edecektir. Bu nedenle; biriken buharın ve ocakta yanan ateşin dumanın atılması için tüteklikler ve bacanın temizlenmesi gerekmektedir. Hamamın su tesisatı da özgün tasarıma uygun şekilde yenilenmelidir. Herhangi bir ısıtma sistemi bulunmayan camide ise, döşeme altından ısıtma sistemi kurulacak, bununla ilgili tesisatlar, avluda yeni yapılacak olan hizmet binasında konumlandırılacaktır. Ahşap elemanların yer aldığı cami iç mekanlarında yangın tertibatının kurulması da alt yapı çalışmaları içerisinde yer almaktadır.

Şehrin büyük bölümüne hakim konumdaki külliye yapılarının gece aydınlatılmasının yapılması, estetik açıdan olduğu kadar, bu yapılara verilen önem ve değer de bir göstergesidir. İç mekan aydınlatmalarının da gelişigüzel şeklinden kurtarılıp belirli bir düzene getirilmesi yerinde olacaktır.

7.2.6 Periyodik Bakım

Bütün yapılar, iklim koşulları, bir takım doğa olayları, kullanım ve diğer bazı faktörlere bağlı olarak yıpranmaktadır. Kısa zaman içinde bu yıpranma küçük bozulmalara yol açmakta, bozulmalar zamanla arttığında da yapılar daha ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle yapıların belirli dönemlerde bakımdan geçirilmesi gerekmektedir. Bakım yapılmadığı takdirde her şekilde daha pahalıya mal olacak uygulamalar gerekmektedir. Periyodik bakım, korumanın devamlılığını temin eden unsurların başında gelmektedir. Venedik Tüzüğü'nde belirtildiği gibi “anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır” (Ahunbay, 1999).

Periyodik bakım kapsamında yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir. Üst örtü elemanları - cami ve külhanda kiremit, hamamda kurşun kaplama - kontrol edilerek kırılan, bozulan kiremitlerin değiştirilmesi, kurşun kaplamadaki ve fil gözlerindeki kırılma ve delinmelere karşı uygun önlemlerin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, cami su tahliye oluk ve boruları sürekli gözden geçirilmeli, tıkanan, bozulan kısımlar uygun yöntemlerle temizlenmeli veya değiştirilmelidir. Ahşap elemanlar, üzerine sürülecek koruyucu ve boya çeşidine göre uygun aralıklarla kontrol edilmeli, gerektiğinde yeniden boya yapılmalıdır. Isıtma, elektrik ve su tesisatlarının da uzmanları tarafından sürekli gözlem altında tutulması gerekmektedir.

8. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yeşilırmak vadisinde kurulan Amasya, verimli toprakları ve savunmaya elverişli jeolojik oluşumları ile ilk çağlardan itibaren önemli bir yaşam alanı olmuştur. Günümüze kadar geçen süre içerisinde Amasya'da birçok uygarlık yaşamış, önemli mimari eserler meydana getirilmiştir. Pontus Krallığı'na başkentlik yapan kentte, kayalara oyulan mezarlar bugün de – geleneksel konut dokusu ile birlikte – şehir silüetini oluşturmaktadır. Türk – İslam döneminde de imar faaliyetleri devam etmiş, halen kullanılmakta olan Burmalı Minare, Gökmedrese, Turumtay Türbesi ve Bimarhane gibi yapılar inşa edilmiştir. İşlev ve planimetrik özellikleri bakımından örneklerine az rastlanır durumdaki bu yapılar mimarlık tarihimizin önemli bileşenlerindendir.

Osmanlılar döneminde şehzadelerin eğitildiği bir merkez konumundaki Amasya, 15. yüzyılda en parlak devirlerinden birini yaşamıştır. Erken Devir Osmanlı Mimarisi'nin, Bursa ve Edirne ile birlikte en nitelikli yapıları Amasya'da bulunmaktadır. Buna rağmen Amasya'nın bu eserleri çok fazla tanınmamaktadır. Şehre karakterini veren oluşumların başında, Yeşilırmak kıyısında, kral mezarlarının hemen altında ve Roma dönemi sur duvarlarının üzerinde inşa edilen, geleneksel konut dokusu gelmektedir. Bu birliktelik akıllardaki Amasya imgesini oluşturmaktadır. Böylesi güzel bir oluşum, varlığı ile öne çıkmakta, major yapılar ikinci planda kalmaktadır. Amasya yapılarının Bursa ve Edirne'deki örnekler kadar ön planda olmamasının bir nedeni de sultan tarafından yaptırılan yapı sayısının azlığıdır. Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan külliye ve Merzifon'daki Çelebi Mehmed Medresesi dışındaki yapılar daha çok vezir ve paşalar tarafından yaptırılmıştır. Güç ve prestij simgesi olan bu yapıların, nitelikli malzeme ve işçilik ürünü olmaları halen ayakta olmalarının başlıca sebebidir. Vezirlik ve lalalık görevlerinde bulunan devlet adamlarının yaptırdığı Yörgüç Paşa, Mehmed Paşa ve Bayezid Paşa camileri devrin diğer önemli yapılarındandır.

Birçok yapının günümüze ulaşamamasının başlıca sebebi depremler, yangınlar ve sellerdir. 1915 yangını şehrin büyük bölümünü harabeye çevirmiş, sivil mimarlık örnekleri tamamen yok olurken, major yapılarda da önemli hasarlar oluşmuştur. 1939 yılında Erzincan merkezli depremde de birçok yapı kısmen veya tamamen yıkılmıştır. Mehmed Paşa ve II.Bayezid camileri gibi bazı yapılar bu depremden oldukça hasarlı çıkarken, başarılı restorasyonlar sayesinde bugüne kadar ayakta kalabilmişlerdir. Restorasyon uygulamalarında yapılara uygun bir işlev verilmesi gerekmektedir. Bimarhane, yapısal olarak başarılı bir restorasyon örneği olmamasına rağmen, belediye konservatuarı olarak kullanılmakta, yaz aylarında halka açık

konserlerin verildiği, sergilerin düzenlendiği bir kültür merkezi olarak halkla iç içe yaşamını sürdürmektedir.

Günümüzde yapıların maruz kaldığı başka bir tehlike hırsızlıktır. Mehmed Paşa Camisi minber kapısı ile Bayezid Külliyesi içinde yer alan kütüphanede bulunan el yazması Kuran'ı Kerim'in çalınması yapıların karşı karşıya olduğu tehlikeyi göstermektedir. Birçok caminin halılarının çalınması da sıkça duyulan haberlerdendir. Herkesin yararlanabileceği konumdaki kamu yapılarında bu tür olayların olması üzücüdür. Gelişmiş alarm sistemleri, hırsızları ve yangınları önlemede etkin rol oynayabilir. Bu alanda detaylı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Depremlere karşı yapıların bulunduğu alanlarda zemin etüdlerinin yapılması ve sellere karşı da önlem alınması yapıları korumada önemli rol oynayacaktır.

Mimar ve sanat tarihçileri olarak görevimiz bu yapıları korumak, onları hak ettikleri noktalara taşımak ve kısmen halkı bilinçlendirmek olmalıdır. Vandalizm, hırsızlık gibi problemler ekonomik durum ve eğitimle ilgili olup çözümleri uzun vadede aranmalıdır. Yapıların korunmasında, kapılara kilit vuran bir anlayışı da benimsememiz mümkün değildir. Halkın bu yapılarla iç içe olması, koruma bilincinin gelişerek yapıların ve onları oluşturan bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılması en büyük dileğimizdir. Devlet politikası her zaman korumanın yanında olmalı, yerel yönetimlerin bu konudaki yetkisi arttırılmalıdır.

Çalışma kapsamında ele alınan Hızır Paşa Külliyesi (1465-1466), Amasya'nın bu parlak döneminin eserlerindendir. Günümüzde kullanılmayan hamam harap halde olmasına rağmen özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Cami, zaman içinde birtakım değişmelere uğramış olup halen kullanılmaktadır. Bu çalışma, Amasya'nın anıtsal eserlerini – kısmen de olsa – tanıtmakta, buradan hareketle Hızır Paşa Külliyesi yapılarına referanslar vermektedir. Yapıların günümüzdeki durumu rölöve ve fotoğraflarla belgelenmiş, edinilen bilgi ve referanslarla restitüsyon çizimleri şekillenmiştir. Son aşamada, yapıların özgün işlevleri doğrultusunda korunarak, doğru tekniklerle restore edilmelerini sağlayacak restorasyon çizim ve önerileri yer almıştır.

Hızır Paşa Külliyesi için önemli bir kaynak olduğunu düşündüğümüz çalışmamızın, Amasya'daki diğer anıtsal yapıların korunmasına da yarar sağlayacak bir kaynak olmasını umuyoruz.

KAYNAKLAR

- Abdi-Zâde Hüseyin Hüsameddin, (1986), Amasya Tarihi Cilt 1, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Ahunbay, Z., (1999), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul.
- Akurgal, E., (2002), Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul.
- Aslanapa, O., (1990), Türk Sanatı Cilt 1-2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aslanapa, O., (1996), Osmanlı Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Ayverdi, E. H., (1972), Osmanlı Mi'mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806 – 855 (1403 – 1481) II, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- Ayverdi, E. H., (1989), Osmanlı Mi'mârîsinde Fâtih Devri 855 – 886 (1451 – 1481) III, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- Baltacı, C., (1976), XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., (1942), “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, II: 279-304, Ankara.
- Böke, H., Akkurt, S. ve İpekoğlu, B., (2004), “Tarihi Yapılarda Kullanılan Horasan Harcı ve Sıvalarının Özellikleri, Yapı Dergisi, 269: 90-95, İstanbul.
- Çakmak, C., (2002), Tire Hamamları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Doğanbaş, M.(2003), Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya, Kendi yayını, Ankara.
- Ertuğrul, A. D., (2002), Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Mevcut Hamamları, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Erzen, J. N. (1996), Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.
- Eyice,S., (1963), “İlk Osmanlı Devrinin Dini – İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 23:1-80, İstanbul.
- Gabriel, A., (1934), Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya – Tokat – Sivas, E.de Boccard, Paris.
- Günay, R., (2002), Geleneksel Ahşap Yapılar Sorunları ve Çözüm Yolları, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- Hammer, J. V., (Tarih yok), Osmanlı Tarihi, (Çev., M. Ata), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (1970), 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Kuban, D., (1982), Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A.,(1964), İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Ankara.
- Kuzucular, K., (1993), Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Küçükkaya, G., (2004), Taşların Bozulma Nedenleri Koruma Yöntemleri, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- Menç, H., (1992), Milli Mücadele Yıllarında Amasya Portreler - Belgeler, Kendi yayını, Ankara.
- Menç, H., (2000), Tarih İçinde Amasya, Kendi yayını, Ankara.

- Ödekan, A., (1998), “Küllüye”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (II): 1075-1077, YEM Yayın, İstanbul.
- Özbek, Y., (2002), Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453), T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, C., (2001), Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları, , Kendi yayını, Ankara.
- Uluengin, F., Uluengin, B. ve Uluengin M. B., (2001), Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları, YEM Yayın, İstanbul.
- Umar, B., (1993), Türkiye’deki Tarihsel Adlar, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Urak, G., (1994), Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (baskıda).
- Ürer, H., (2002), İzmir Hamamları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yüksel, İ. A. (1983), Osmanlı Mimârîsinde II. Bayezid Yavuz Selim Devri (886-926 / 1481-1520) V, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
-, (1973), Amasya İl Yıllığı, Amasya.
-, (1983), Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İlaveli II. Baskı, Ankara.

INTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.amasya.gov.tr
- [2] www.archnet.org

EKLER

Ek 1	Ankara Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2364 sayılı kararı
Ek 2	Çaplı Tasarruf Vesikaları ve Tapu Senetleri
Ek 3	Vakıf Eski Eser Fişleri
Ek 4	Rölöve
Ek 5	Özgün şadırvan rölövesi
Ek 6	Restitüsyon
Ek 7	Restorasyon projesi

Ek 1 Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2364 sayılı kararı

T.C
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 5.5.1992 210
Karar Tarihi ve No. : 5.5.1992 2364

Toplantı Yeri
ANKARA

2863-3386 SAYILI YASAYA GÖRE TESCİL EDİLEN VE TESCİLİNİN
DEVAMINA KARAR VERİLEN ANITSAL YAPILAR

LİSTE-II
SAYFA-I

Sıra No	Yeni Env. No	Eski Env. No	Adı	Adres	Pafta	Ada	Parse
1	A1	-	Kale	Hatuniye Mah.			
2	A2	-	Kaya Mezarları	Hatuniye Mah.			
3	A3	1	İstasyon Köprüsü	Hatuniye Mah.	53		
4	A4	-	Sur Kalıntısı	Hatuniye Mah.	53	436	3
5	A5	4	Yukarı Hamam	Hatuniye Mah.	53	436	34-3
6	A6	8	Çeşme	Hatuniye Mah. 59 nolu kapı yanı	53		
7	A7	28	Loğ Minare Camii	Hatuniye Mah.	54	454	22
8	A8	9	Çeşme	Hatuniye Mah. 39 nolu kapı yanı	54	454	26
9	A9	13	Çukur Hamam	Hatuniye Mah.	54	454	37
10	A10	19	Çeşme	Hatuniye Mah.	54	454	
11	A11	14	Hatuniye Camii	Hatuniye Mah.	54	454	45
12	A12	15	Sıbyan Mektebi	Hatuniye Mah.	54	454	46
13	A13	-	Sur Kalıntısı	Hatuniye Mah.	54		
14	A14	22	Alçak Köprü	Hatuniye Mah.	55		
15	A15	29	Sur Kalıntısı	Hatuniye Mah.	55	469	16-1
16	A16	66	Saraçhane Camii	Hacı İlyas Mah.	15	202	2
17	A17	80	Eski Adliye	Hacı İlyas Mah.	15	202	1
18	A18	60	Bedesten	Dere Mah.	15	200	19

Cökçe GÜNEL
Müdür

T.C
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 5.5.1992 210
Karar Tarihi ve No. : 5.5.1992 2364

Toplantı Yeri
ANKARA

LİSTE-II
SAYFA-II

Sıra No	Yeni Env. No	Eski Env. No	Adı	Adres	:Pafta	Ada	Parsel
19	A19	103	Kilari Süleyman Ağa Camii	Dere Mah.	15	228	3
20	A20	61	Taşhan	Dere Mah.	15	229	1
21	A21	62	Burmali Minare Camii	Dere Mah.	15	222	1
22	A22	58	Beyazıd Külliyesi	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22a	58A	Çeşme	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22b	58B	imaret	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22c	58C	Türbe	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22d	58D	Çınar-	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22e	58E	Şadırvan	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22f	58F	Çınar	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22g	58G	Muvatkithane	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22h	58H	Cami	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
	A22i	58İ	Medrese	Hacı İlyas Mah.	26	278	21
23	A23	57	Anonim Türbe	Yüzevler Mah.	18	273	19
24	A24	75	Gökmedrese Camii	Gökmedrese Mah.	29	581	6
25	A25	76	Turumtay Türbesi	Gökmedrese Mah.	29	331	1
26	A26	77	Yörgüç Paşa Camii	Gökmedrese Mah.	29	327	2
27	A27	73	Halifet Gazi tür ve Medreseii	Gökmedrese Mah.	30	316	23
28	A28	74	Şatgeldi Paşa Tür.	Gökmedrese Mah.	30	317	16
29	A29	72	Kadılar Türbesi	Gökmedrese Mah.	30	317	1-2
30	A30	71	Kadılar Çeşmesi	Gökmedrese Mah.	30	317	3
31	A31	70	Narlıbahçe Çeşmesi	Üçler Mah.	25	283	1
32	A32	60	Sultan Mesud Tür.	Üçler Mah.	25	283	2
33	A33	63	Fethiye Camii	Fethiye Mah.	19	240	1
34	A34	104	Temenna Mescidi	Fethiye Mah.	16	529	23
35	A35	59	Kaya Mezarı				
36	A36		Taceddin Medresesi	Dere Mah.	15	211	22
			ve türbesi				

T.C
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 5.5.1992 210
Karar Tarihi ve No. : 5.5.1992 2364

Toplantı Yeri : ANKARA

LİSTE-II
SAYFA-III

Sıra No	Yeni Env. No	Eski Env. No	Adı	Adres	:Pafta	Ada	Parsel
37	A37	56	Ekin Pazarı Camii	Dere Mah.	15	210	1
38	A38	82	Gümüşlü Cami	Gümüşlü Mah.	12	184	7
39	A39	-	Kaya Mezarı				
40	A40	87	Sofular Camii	Sofular Mah.	13	195	68
41	A41	88	Pir İlyas Türbesi	Sofular Mah.	13	773	6
42	A42	90	Çilehane	Sofular Mah.		822	1
	A42a	90	Cami	Sofular Mah.		822	1
	A42b	90	Türbe	Sofular Mah.		822	3
	A42c	90	Çeşme	Sofular Mah.		822	2
43	A43	91	Şih Hamdullah Tür.	Sofular Mah.		1004	8
44	A44	55	Bimarhane	Pirinçci Mah.	12	171	16
45	A45	65	Mehmet Paşa Hamamı	Pirinçci Mah.	10	163	24
46	A46	64	Mehmet Paşa Camii	Pirinçci Mah.	10	163	14
47	A47	199	Ek Okul Binası	Pirinçci Mah.	10	163	13
48	A48	99	Kılıçarslan ilk ok.	Pirinçci Mah.	10	163	13
49	A49	100	Konak Hamamı	Pirinçci Mah.	10	163	27
50	A50	96	Salamet Hatun Tür.	Pirinçci Mah.		1030	6
51	A51	54	Azeriler Camii	Beyazıd paşam.	5	138	1
52	A52	53	Kumacık Hamamı	Beyazıd paşam.	4	39	2
53	A53	52	Beyazıd Paşa Camii	Beyazıd Paşam.	4	121	1
54	A54	51	Künç Köprü				
55	A55	-	Yazılı kaya				
56	A56	50	KapıAğası Medresesi	Şamlar Mah.	63	36	1
57	A57	49	Çeşme	Şamlar Mah.	63	36	1
58	A58	48	Küçük Ağa Külliyesi	Şamlar Mah.	69	44	1
	A58a	48	Cami	Şamlar Mah.	69	44	1
	A58b	48	Medrese	Şamlar Mah.	69	44	1
	A58c	48	Hazire ve Türbe	Şamlar Mah.	69	44	1
59	A59	-	Ayşe Hatun Türbesi	Şamlar Mah.	59	679	1
60	A60		Yukarı Türbe	Şamlar Mah.	59	673	3

T.C
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 5.5.1992 210
Karar Tarihi ve No. : 5.5.1992 2364

Toplantı Yeri
ANKARA

LİSTE-II
SAYFA-IV

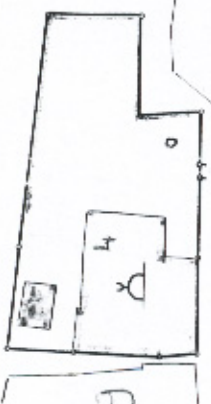
Sıra	Yeni Env.	Eski Env.	Adı	Pafta Ada Parsel		
No	: No	: No	:			
61	A61	38	Belediye	Helkıs Mah.	58	466 1
62	A62	37	Hükümet Konağı	Helkıs Mah.	58	466 2
63	A63	113	Çağlayan Köprüsü			
64	A64	114	Ziyere Köprüsü			
65	A65	79	Halkalı Evliya Türbesi	Şehirüstü Mah.	21	264 7
66	A66	109	Hızır Paşa Camii		46	388 4
67	A67	110	Sümbül Hamamı		46	389 7
68	A68	107	Hamza Dede Türbesi		48	424 1
69	A69	108	Kurtboğan Türbesi		48	424 1
70	A70	106	İstasyon Binası		48	424 1
71	A71	111	Hünkar Çeşmesi			
72	A72	-	Taşova Yolundaki Kaya Mezarı			
73	A73		Ferhat Su Yolu			

Ash Gökçe.

Gökçe GÜNEL
Müdür

Ek 2 Çaplı Tasarruf Vesikaları ve Tapu Senetleri

y o l

389

389

Türkiye

Cumhuriyeti

GAPLI TASARRUF VESİKASI

İli	İlçesi	Mahalle veya Köyü	Sokak veya Mevkii	Kütük Sayfa No.			
Amasya	Merkez	Hızırpaşa	Mahallode	219			
Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	YÜZ ÖLÇÜMÜ		VERGİ NUMARASI		
			ha.	m. ²	dm. ²	Yeni Eski	Gencil No.
46	388	4		898	00		

CİNSİ Bahçeli Kârsır Hızırpaşa Camii ve Su Deposu

Mal sahibinin adı, soyadı ve babasının adı :

Yakıflar Genel Müdürlüğü

1000

Fen Memuru veya
Teknisyen

Refet Doruk

Fen Âmiri veya
Fen Kontrol Memuru

Salih Ersan

Kâtip 27/1/1970

Lütfiye Ağaoglu

Türkiye

Cumhuriyeti

ÇAPLI TASARRUF VESİKASI

İli	İlçesi	Mahalle veya Köyü	Sokak veya Mevkii	Kütük Sayfa No.		
AMASYA	Merkez	Hızır paşa		226		
Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	YÜZ ÖLÇÜMÜ		VERGİ NUMARASI	İrat veya Kıymeti
			Pa.	m. ²		
46	389	7	-	256	-	
CİNSİ						

Mal sahibinin adı, soyadı ve babasının adı, :

Nakıflar Genel Müdürlüğü

Fen Memuru veya
Teknisyen

Mustafa Coşkun

M. Coşkun

Fen Amiri veya
Fen Kontrol Memuru

Arif Ak

Katip / / 19

Kadaströ Müdürlüğü

Kadaströ Müdürlüğü

İli	Amasya	Türkiye Cumhuriyeti TAPU SENEDİ	FOTOĞRAF
İlçesi	Merkez		
Bucağı			
Mahallesi	Hızırpaşa		
Köyü			
Sokağı			
Mevkii	Mahallede		

Verginin			G. Safi	Vergi	Satış	Pafta	Ada	Parsel	Yüz Ölçümü		
Genel	Özel		İradı	Kıymeti	Bedeli	No.	No.	No.	He.	M ²	Dm ²
No.	No.										
					Tashihi	46	388	4	-	898	00

GAYRİMENKULÜN	Vasfı	Bahçeli kargir Hızırpaşa camisi ve su deposu.
	Sınırı	Planında.
	İktisabı	Taşınmaz malın tamamı Vakıflar Genel Müdürlüğü adında kayıtlı iken bu kez Vakıflar Bölge Md(Samsun)nün bila tarih ve 1384 sayılı talepleri üzerine 2762 sayılı yasanın 14 ncü maddesi uyarınca ilgili vakıf adına tashihen tesli edildi.
	Sahibi	Hızır Paşa Vakfı.

GELDİSİ		Yevmiye No.	Cilt No.	Sahife No.	Sıra No.	Tarihi	GİTTİSİ	
Cilt No.	3	2008	3	219	-	26.6.985	Cilt No.	
Sayfa No.	219	Siciline uygundur. İlhan Menekşeoğlu Tapu Sicil Müdürü					Sayfa No.	
Sıra No.							Sıra No.	
Tarihi							Tarihi	
NOT: Mülkiyetin gayri ayni haklar ile şerhler için tapu kütüğüne mütacaat edilmelidir.								

İli		Amasya		Türkiye Cumhuriyeti TAPU SENEDİ				FOTOĞRAF		
İlçesi		Merkez								
Bucakı										
Mahallesi		Nızırpaşa								
Köyü										
Sokağı										
Mevkii		Mahallede								
Verginin		G. Safi İradı	Vergi Kıymeti	Satış Bedeli	Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	Yüz Ölçümü		
Genel No.	Özel No. Eski Yeni							He.	M ²	Dm ²
				Tashihi	46	389	7	-	256	00
GAYRİMENKULÜN	Vasfı	Hamam.								
	Sınırı	Planında.								
	İktisabı	Taşınmaz malın tamamı Vakıflar Genel Müdürlüğü adında kayıt lı iken bu kez Vakıflar Bölge Md(Samsun)nün bila tarih ve 1384 sayılı talepleri üzerine, 2762 sayılı yasanın 14.cü maddesi uyarınca ilgili vakıf adına tashihen tescil edildi.								
	Sahibi	Hızır Paşa Vakfı.								
GELDİSİ		Yevmiye No.	Cilt No.	Sahife No.	Sıra No.	Tarihi	GİTTİSİ			
Cilt No.	3	2008	3	226	-	26.6.1985		Cilt No.		
Sayfa No.	226	Siciline uygundur. İlhan Enekeoğlu Tapu Sicil Müdürü						Sayfa No.		
Sıra No.								Sıra No.		
Tarihi								Tarihi		
NOT: Mülkiyetin gayri ayni haklar ile şerhler için tapu kütüğüne müracaat edilmelidir.										

Ek 3 Vakıf Eski Eser Fişleri

T. C.
VAKIFLAR--

Genel Müdürlüğü

Abide ve Yapı İşleri Dairesi

ABİDE VE ESKİ ESER FİŞİ

Dosya No. : 05.01.01/29

'Ayeti : AMASYA

Kitabe No. :

Kazası : MERKEZ

Arşiv F. No. :

Nahiyesi :

Eserin adı :

(Türlü isim ve şöhretleri) HIZIR PAŞA CAMİİ:

Bulunduğu yer :

(Mahalle, semt, sokak, köy, kapı No.) Amasya İstasyonunun kuzeyindeki tepede yarı haraptır

Yapıldığı tarih ve devri : Tahminen XV.yy.

Bânisi : Hızır Paşa

Vakfı :

Mimar ve ustası :

Kitabesi :

(Varsa usulüne göre yazılacaktır)

Mahallî teşkilâtta vakfiyesi :

Detter No.

Sahife No.

Eserin mimarî vasıfları : Original durumu ile günümüze kadar gelebilmiş olan zaviyeli camilerden ahşap tavanlı yegane örnektir. Hızır Paşa Camiinde mekân takımı bu tipin diğer örneklerinden üst mertebesinde olduğu kadar, camie giriş cephesinde yan mekân üzerinde olmasıdır. Arazinin meyilli oluşu dolayısıyla arazi güney tarafına yapılan bir duvarla flâtfon haline getirilmiş bu flâtfon üzerine kurulmuş olan caminin kuzey cephesi tepenin yamacı ile birleşmiştir. Bu durumda kuzey cepheye son cemaat yeri yapmak mümkün olmamış ve caminin giriş kısmı doğu cephedeki yan mekân üzerine alınmıştır. Caminin plânında, orta eksen üzerindeki esas ibadet mekânı ise bu tipin (D.Arkada)

Eserin onarıldığı tarihler ve onarımı yapanlar :

Eserin bugünkü durumu : Çok harap vaziyette onarına muhtaç ve ibadete açıktır.

Tapu ve kadastro kaydı :

(Mümkün olanların çapları da konacaktır.)

Çevresi hakkında bilgiler :

(Etrafında istimlak konusu var mıdır?)

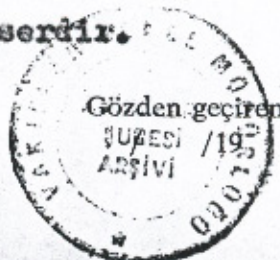
Fotoğraf adedi

Plân, kesit, cephe adedi :

Netice : Korunması gerekli eski eserdir.

Tescili yapan
/ /19 69

Sabih Erken

Onandı / /19

62

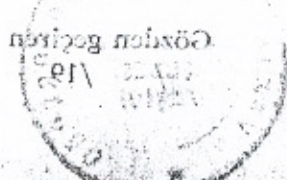
diğer örneklerinden olduğu gibi gene iki bölümden meydana gelmektedir ki, her iki bölümü ortasından büyük bir kemer ayırmaktadır. Güney bölüm kuzeydekinden daha dardır.

Dış yapıda olduğu kadar iç mekânda proporsiyon ve mekân kons-triksiyonu bakımından büyük bir sadelikle yapılmış olan camide, bat-yöndeki yan mekan sadece bir kapı ile esas ibadet mekanına açılmakt-ve içinde bulunan bir ocak yan mekanın esas görevini artaya koymak-tadır.

Bütün üst örtü bingiler üzerine oturan ahşap tavan ve kiremi-li bir çatı ile sağlanmaktadır. Moloz taştan yapılmış dış duvarlar fazla bir özellik göstermemekte fakat bazı cephede bir son cemaat-yerinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Camiin yer aldığı plâtförmün güney duvarında birde çeşmesi bulunan Hızır Paşa camiin diğer bir hususiyette plâtförmün etrafını çeviren korkulukların bulunmasıdır.

Hızır Paşa camiinin batı tarafında camie ait birde küçük hamamı bulunmaktadır ki kare plânlı ve kubbeli küçük bir soyunmalığ-ı yer alır. Kuzeyde kare plânlı küçük soğukluk ve bunu takiben kuzeyde gene kare plânlı sıcaklık ile özel halvet hücreleri hamam plânını tamamlar.

Tescilli yapar
1/19
Mühür

Oran 1/19

T. C.
VAKIFLAR

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ABİDE VE YAPI İŞLERİ DAİRESİ
Vakıf Eski Eser Fişi

DOSYA NO. :
KİTABE NO. :
KÜTÜPHANE ve
ARŞİV FİŞ NO. :

İL : Amasya
İLÇE : Merkez
BUCAK :

Eserin Adı : Hızır Paşa Hanımı
(Türü Ad ve Şöhretleri)
Bulunduğu Yer : Amasya İstasyonunun kuzeyindeki tepede
(Mahalle, Köy, Sokak, Kapı No.)
Yapıldığı Tarih / Devri : XV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir.

Bânisi : Hızır Paşa

Vakıfı :

Mimar ve Ustası :

Kitabesi :
(Varsa ayrıca fiş düzenlenecektir)

Mahalli Teşkilâtta Vakfiyesi :

Defter No.

Sayfa No.

Mimari Özellikleri : Hızır Paşa camii batı tarafında camie ait bir de küçük hanımı bulunmaktadır ki, kare planlı ve kubbeli küçük bir sarımsanlığı vardır. Güneyde yine kare planlı küçük sığınak ve bunu takiben kuzeyde gene kare planlı sığınak ile üçe bölünmüştür. Kalvet kısımları hanım planını tamamlar.

Çerçevesi Yıllar ve Çerçevesi :

Bugünkü Durumu :

Tapu ve Kadastro Kaydı :
(Mümkün Olanların Çapları da Konacaktır)

Çevresi ile İlgili Bilgiler :
(İstinlak Konusu Varmıdır?)

Fotoğraf Sayısı :

Plan, Kesit, Cephe Sayısı :

Not :

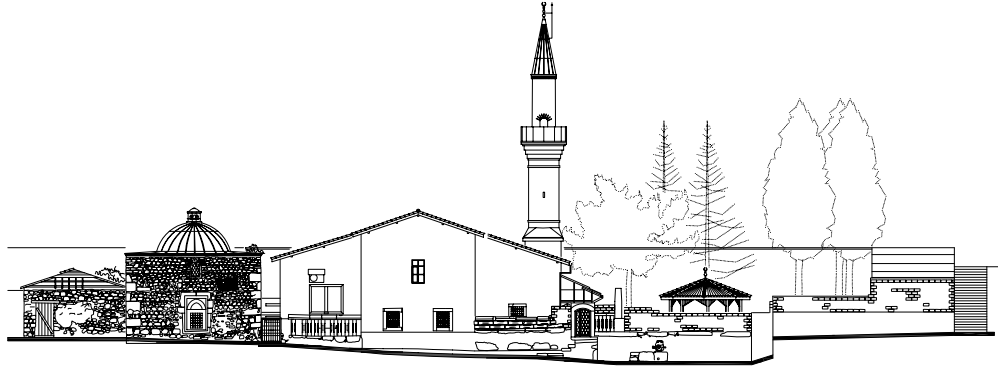
TESCİLİ YAPAN
/ / 19

Sabih Erken

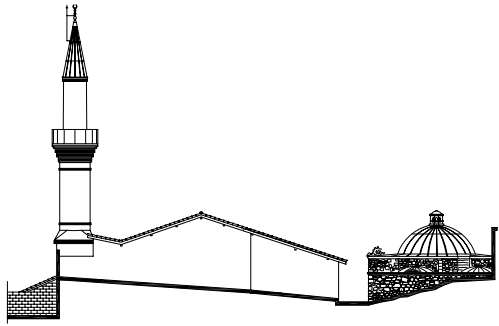
İNCELEYEN
/ / 19

ONANDI
/ / 19

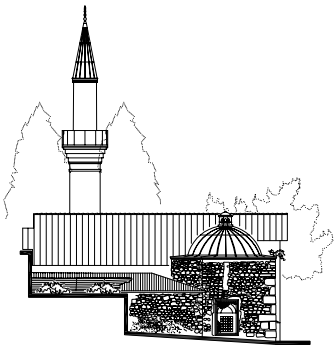
Ek 4 Rölöve

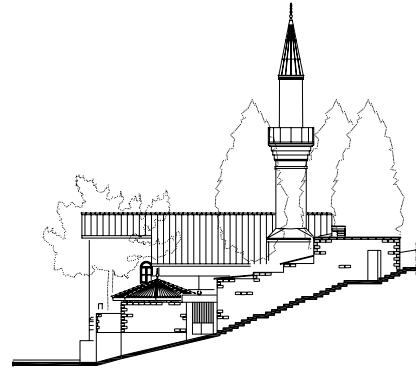
GÜNEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

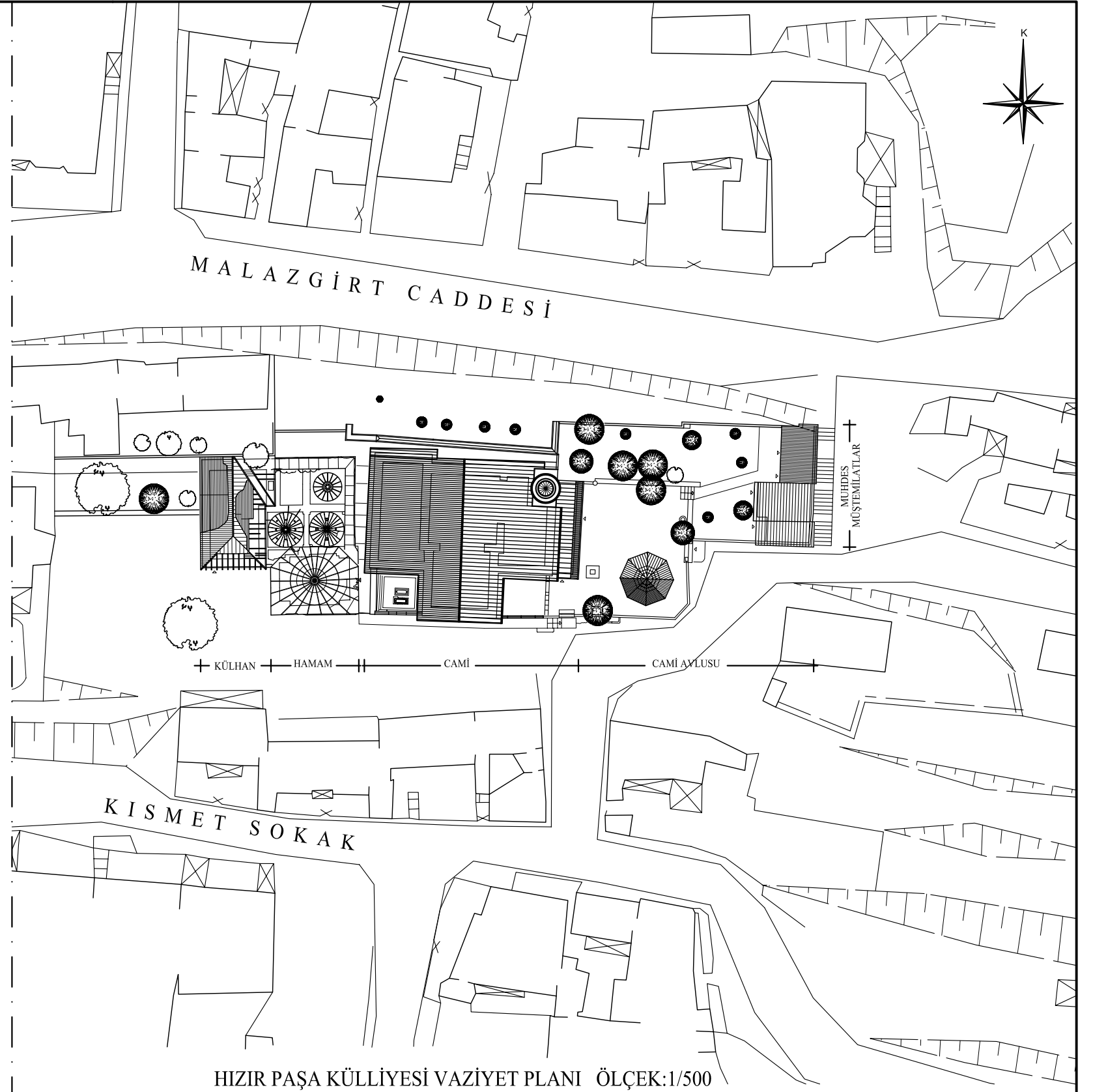
KUZEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

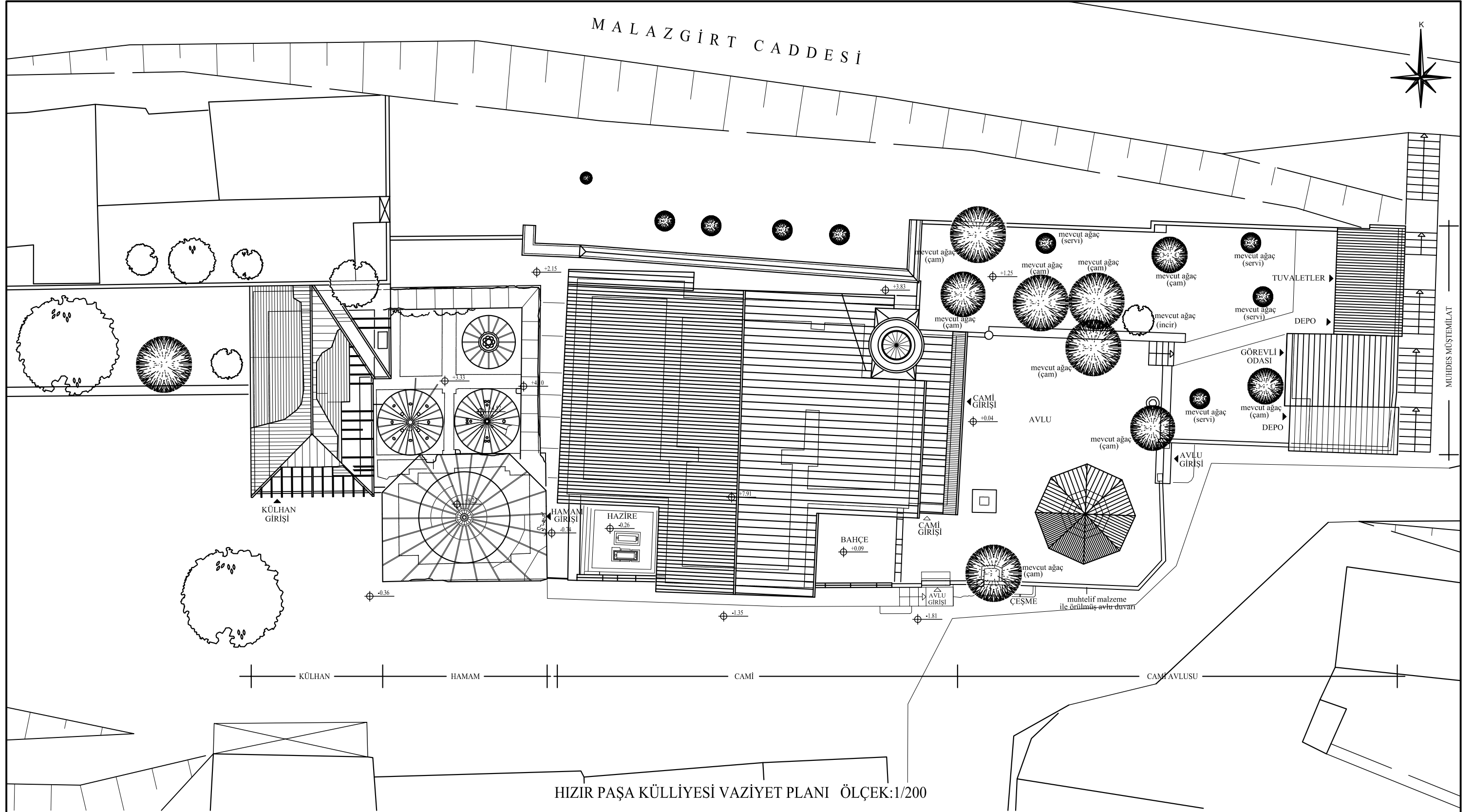

BATI CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

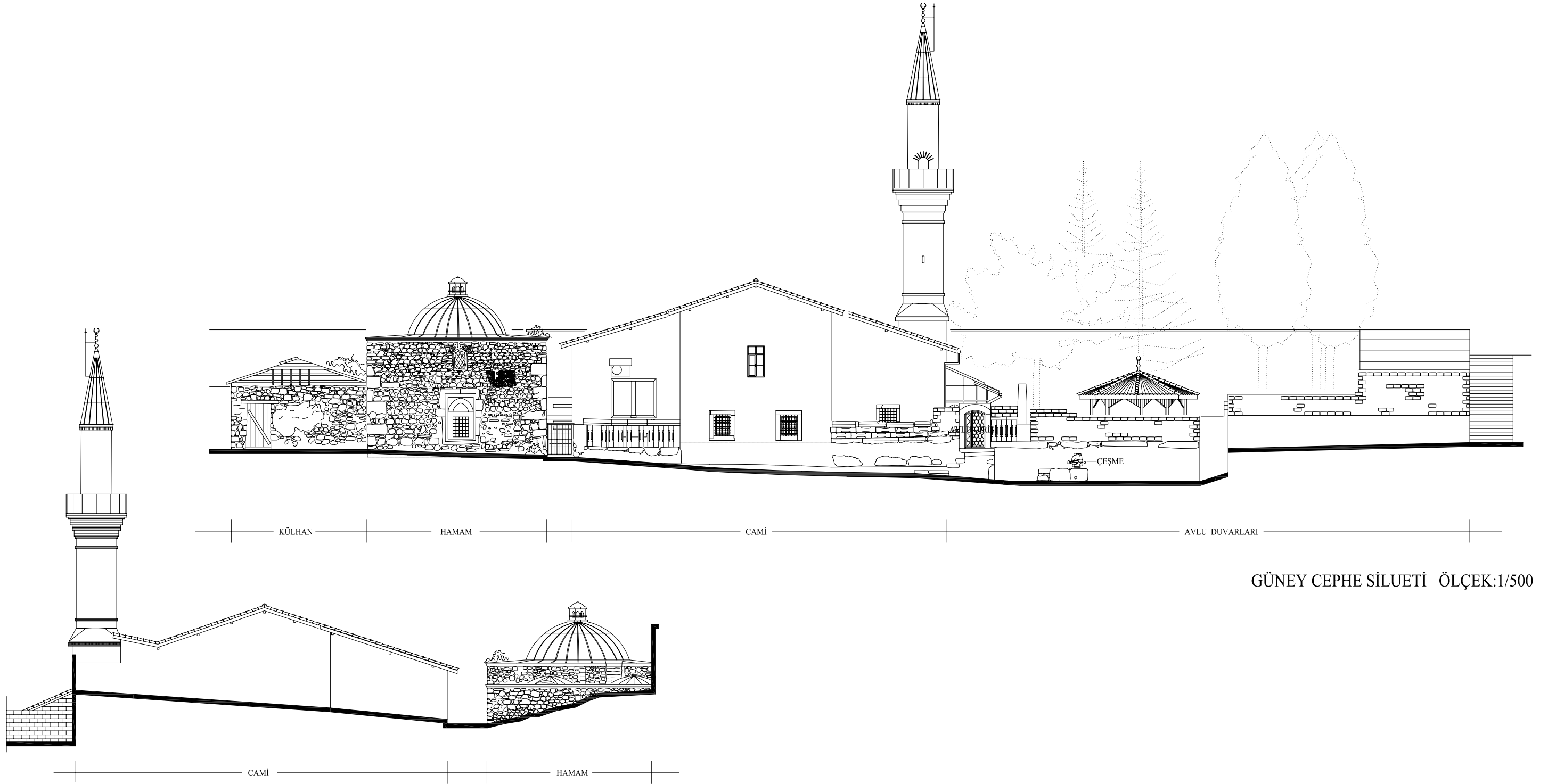

DOĞU CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

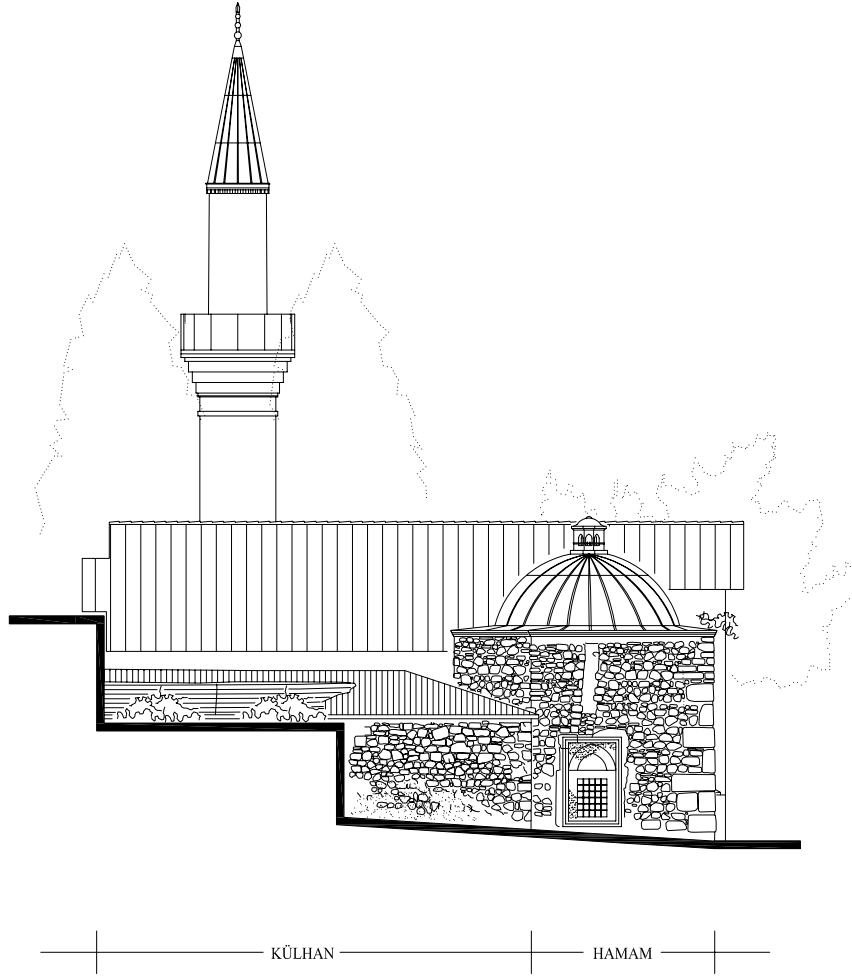

HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ VAZİYET PLANI ÖLÇEK:1/200

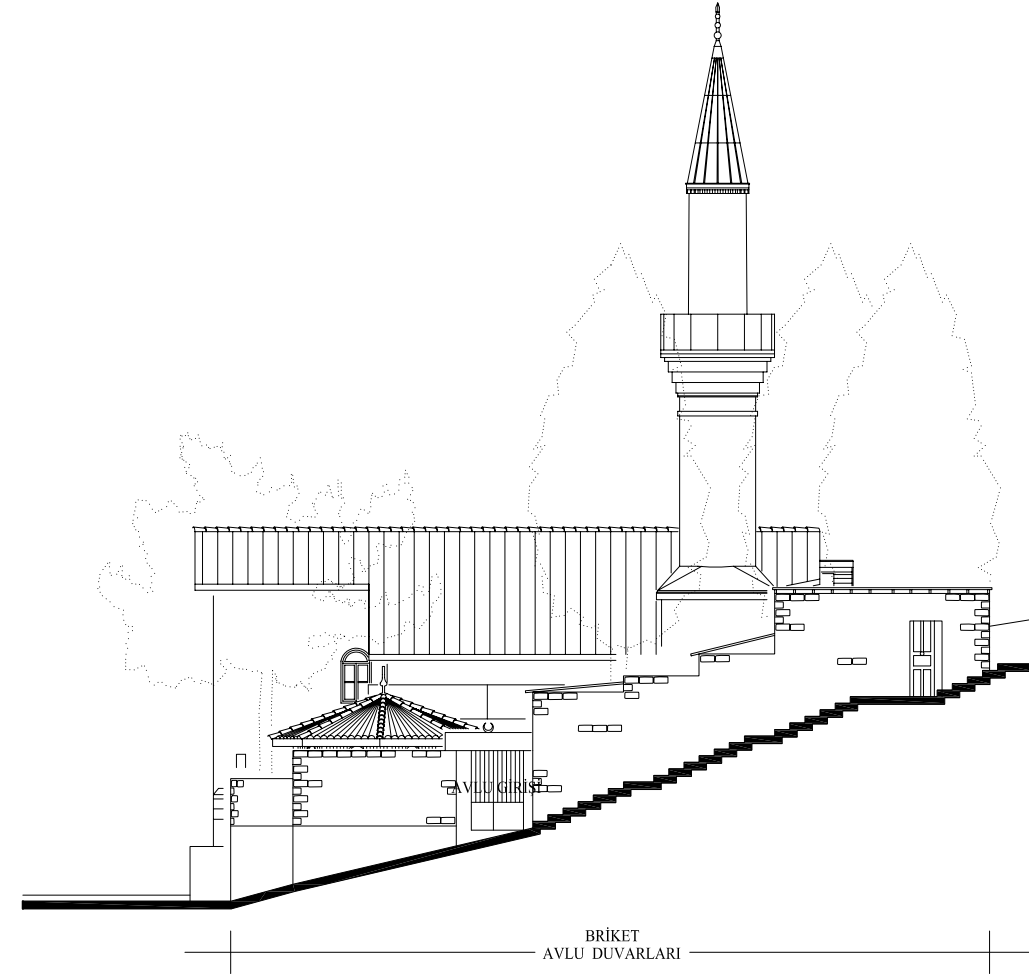

GÜNEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

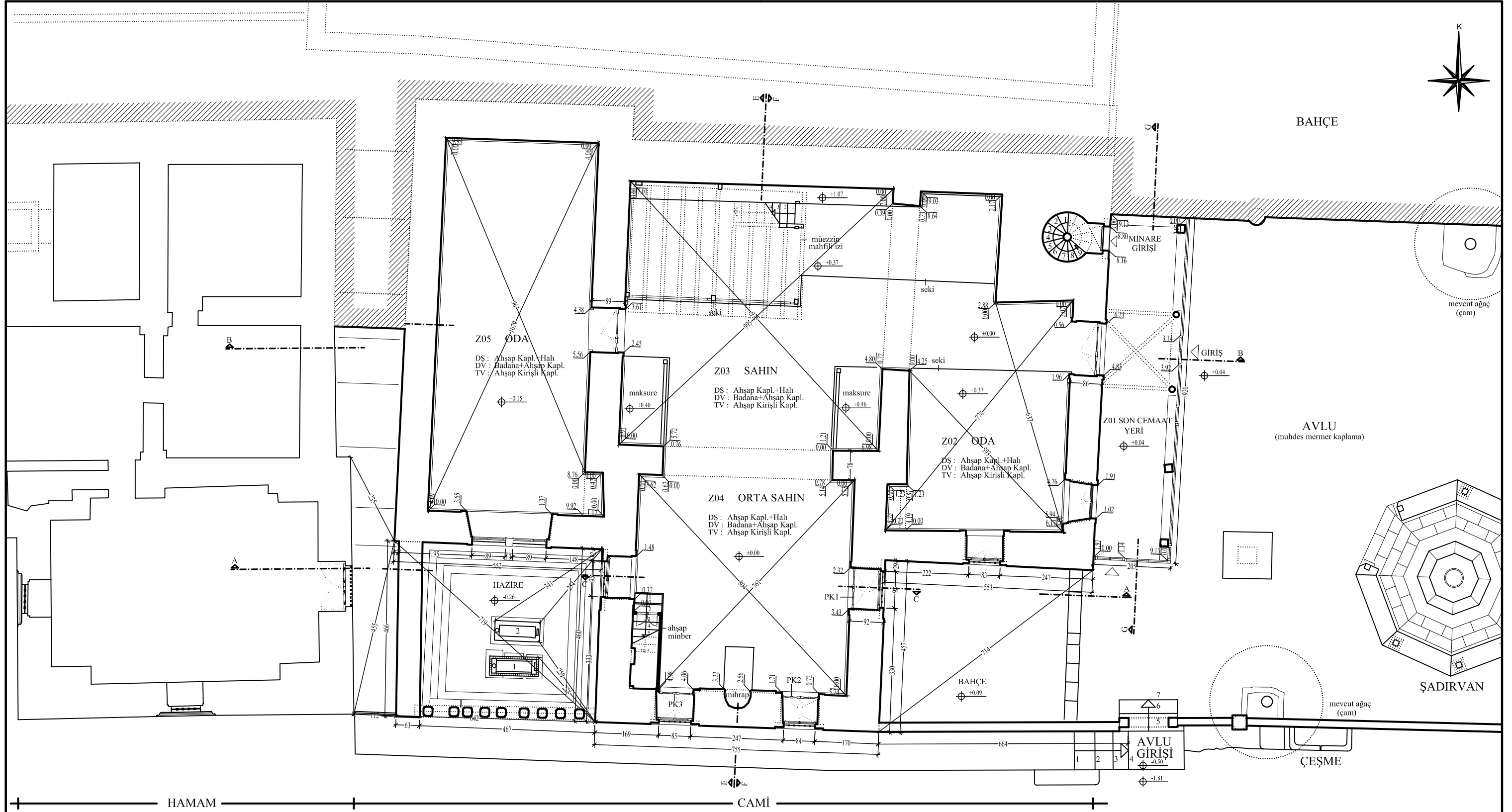
KUZEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

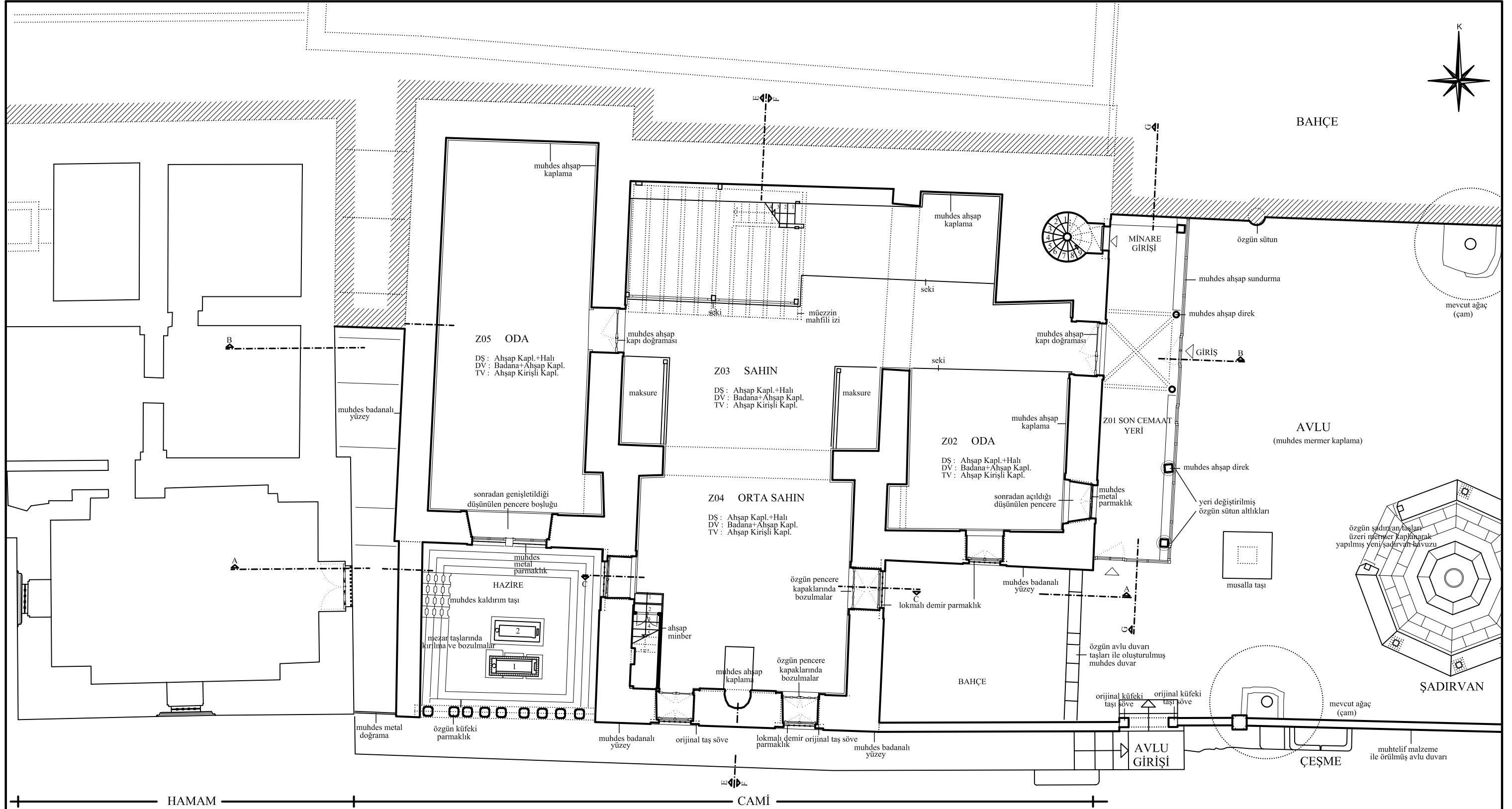
BATI CEPHE SİLUETİ ÖLÇEK:1/500

DOĞU CEPHE SİLUETİ ÖLÇEK:1/500

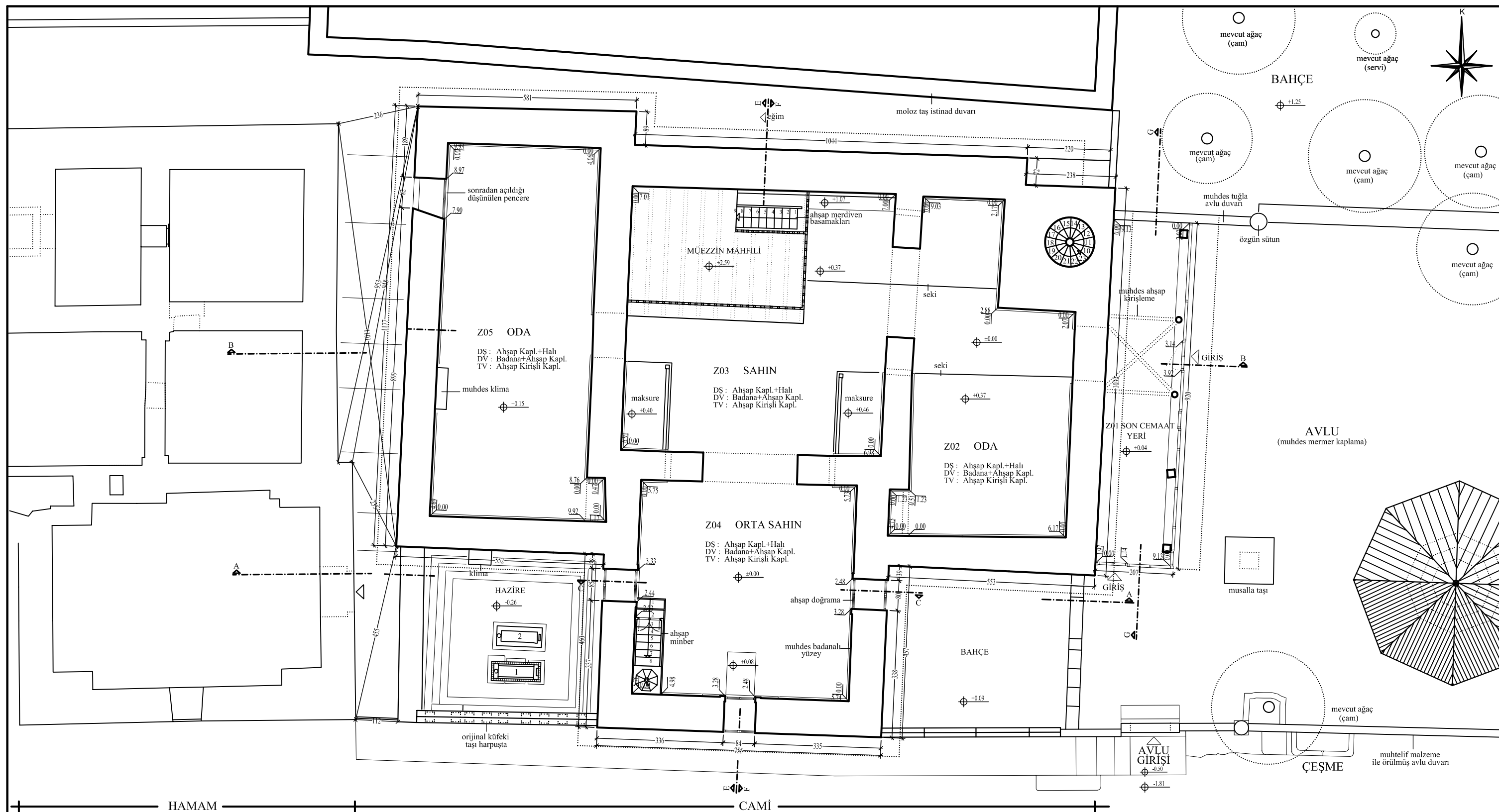

HIZIR PAŞA CAMİSİ +1.35 KOTU PLANI (ÖLÇÜLÜ) ÖLÇEK:1/100

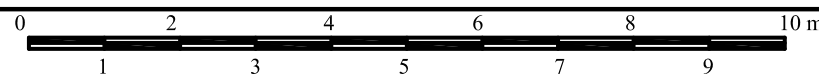
P7

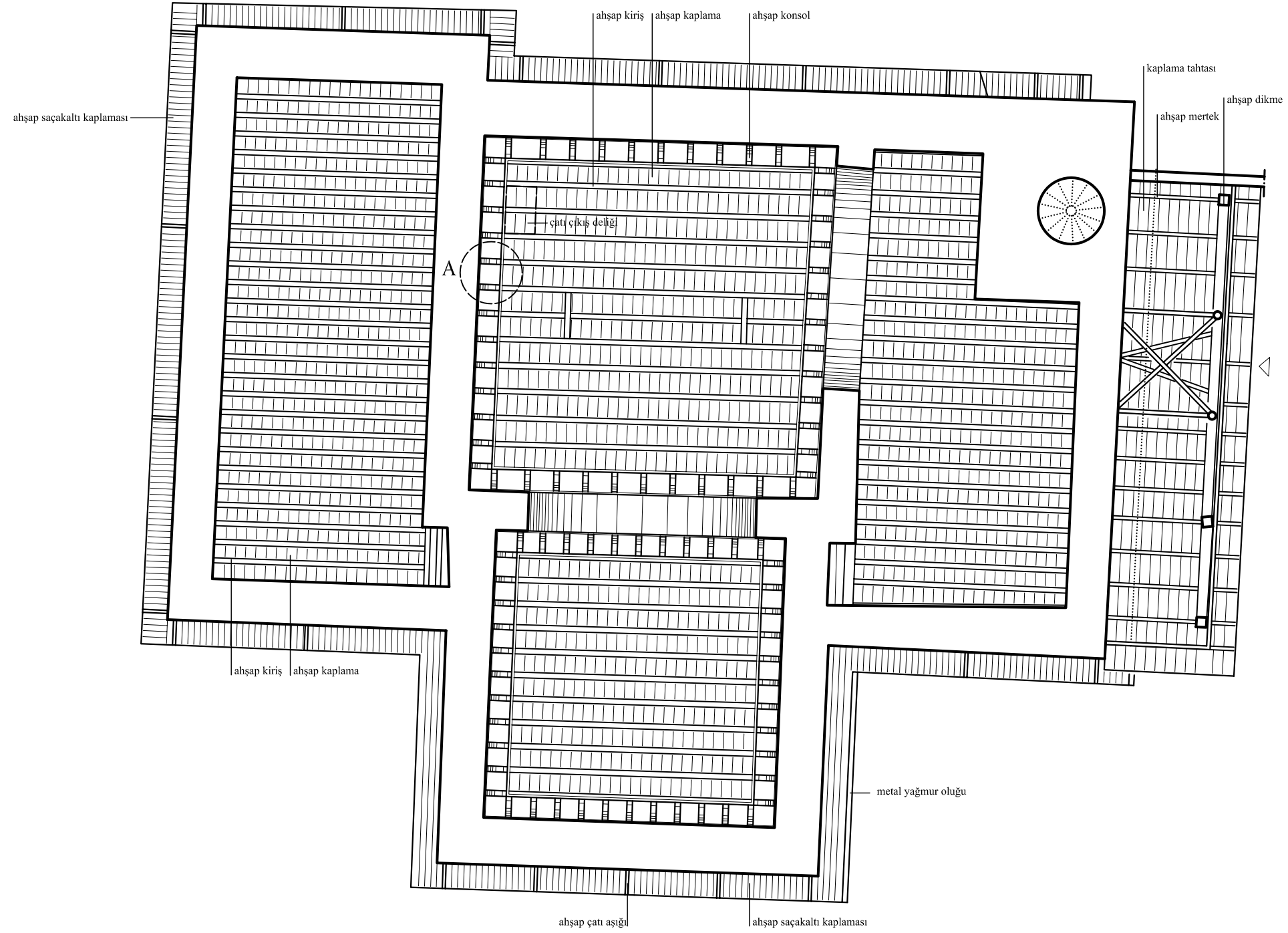

HIZIR PAŞA CAMİSİ +3.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

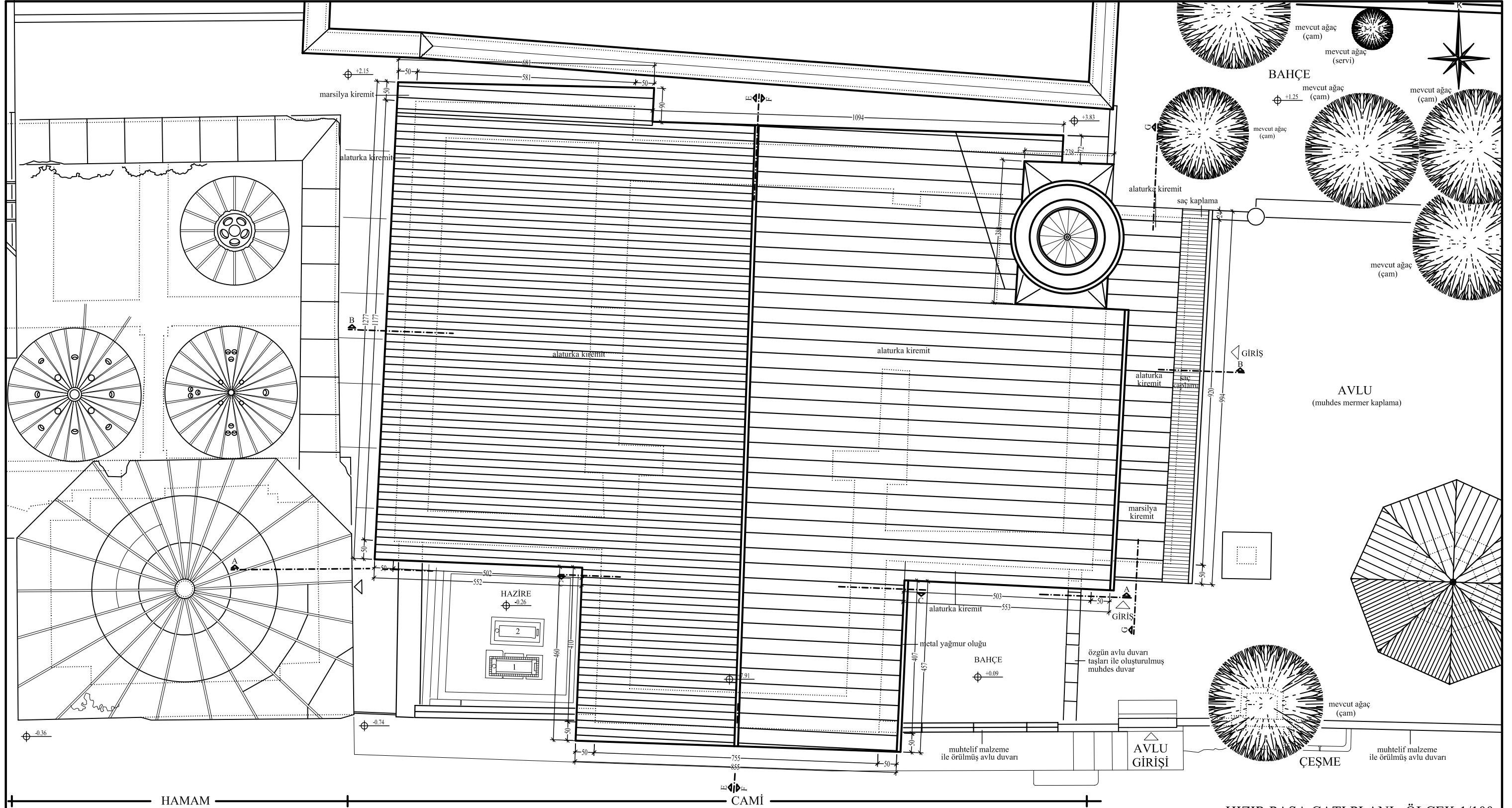
DANIŞMAN: Y.DOÇ.DR.FARUK TUNCER

3534013 ERSEL OLTULU

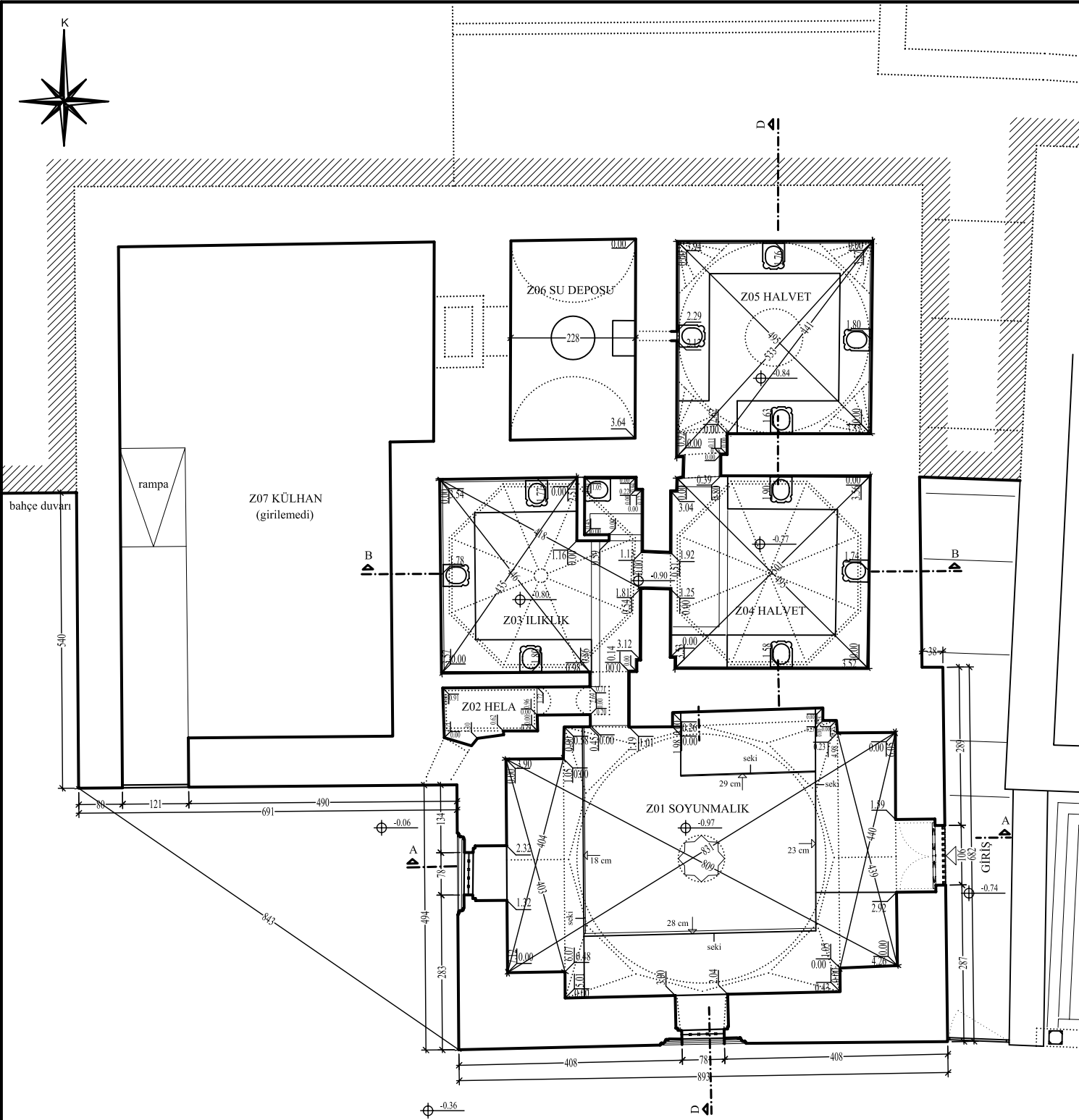

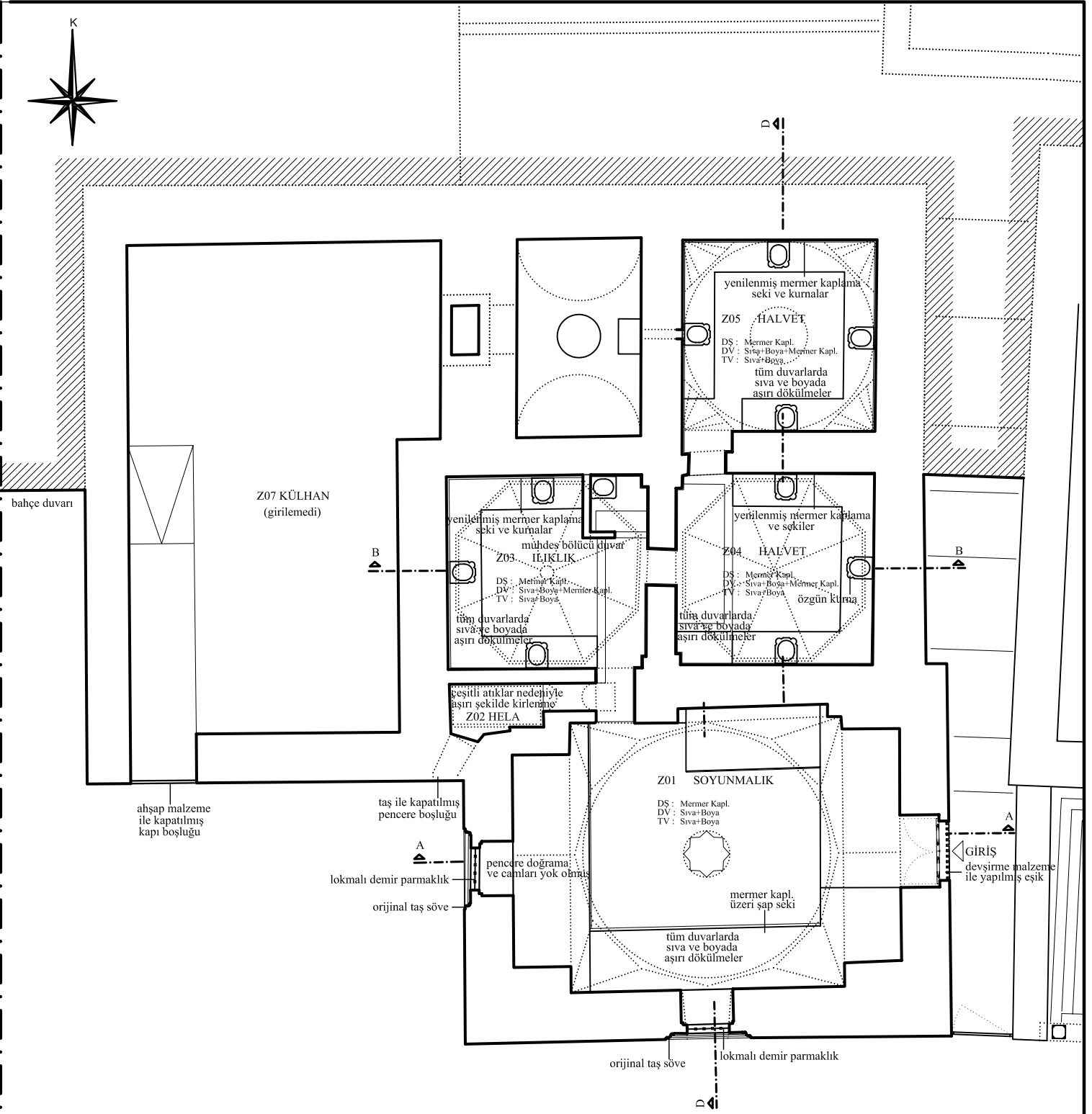
HIZIR PAŞA CAMİSİ TAVAN PLANI ÖLÇEK:1/100

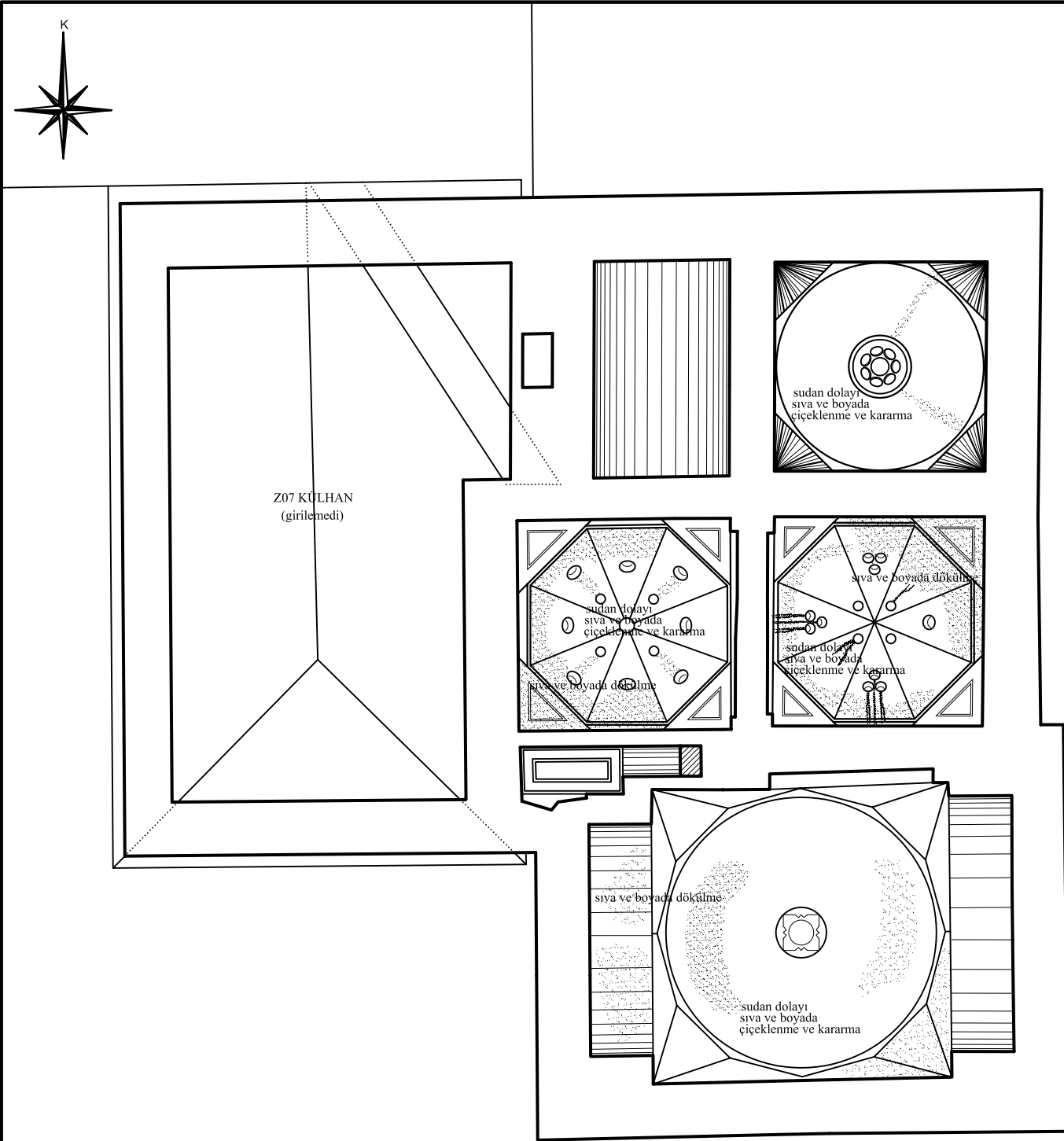
HIZIR PAŞA ÇATI PLANI ÖLÇEK:1/100

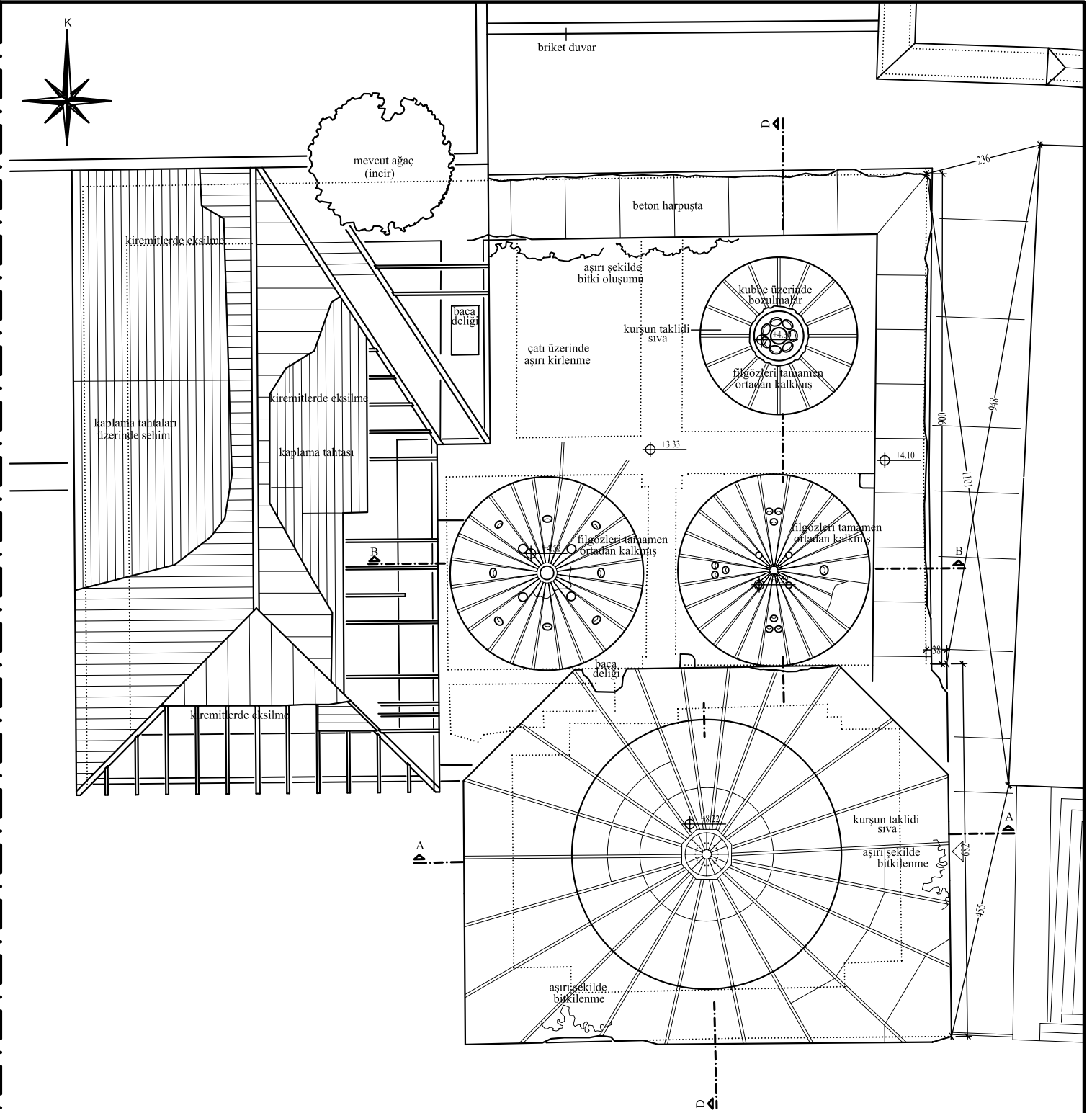
HIZIR PAŞA HAMAMI +0.50 KOTU PLANI (ÖLÇÜLÜ) ÖLÇEK:1/100

HIZIR PAŞA HAMAMI +0.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

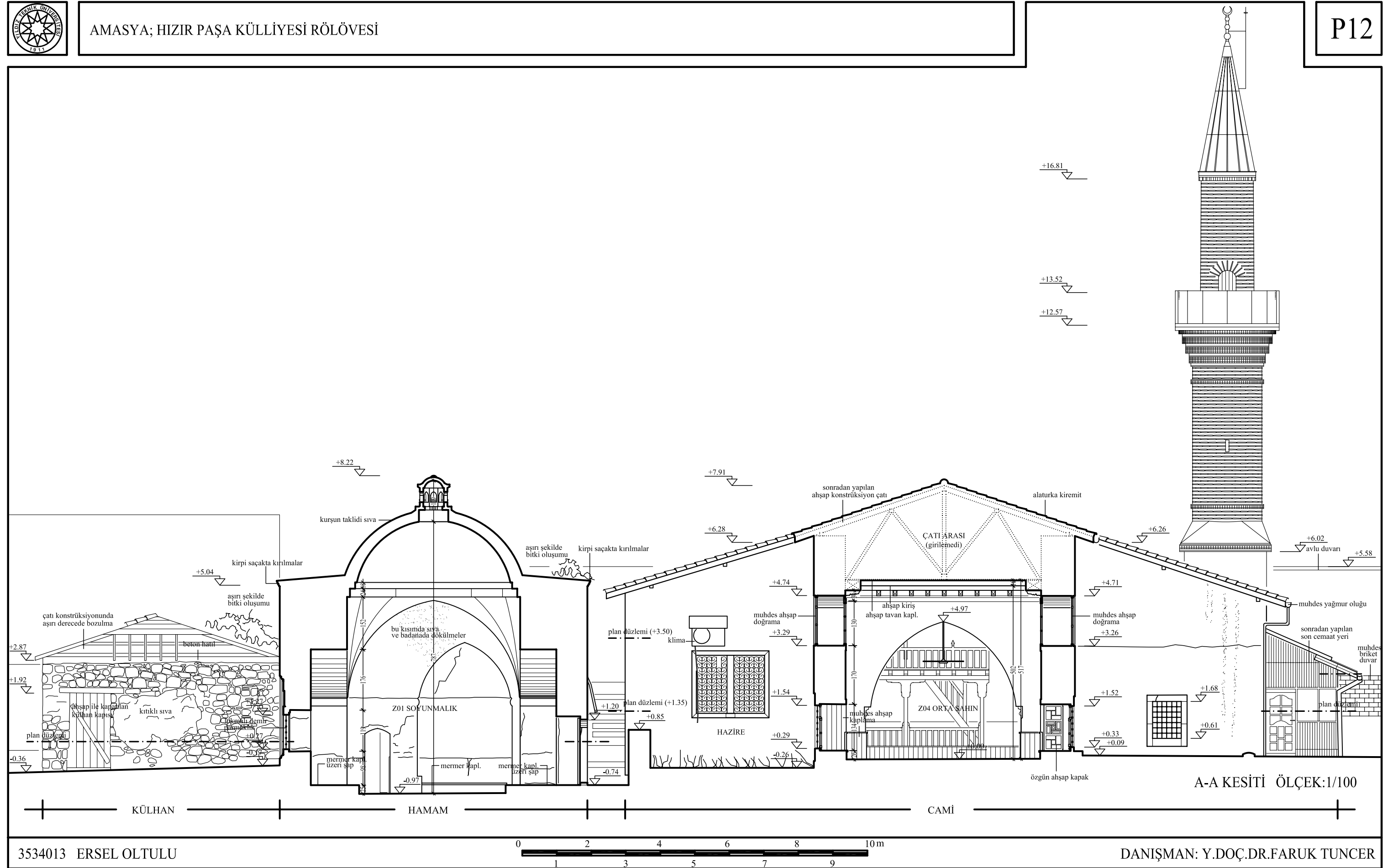
HIZIR PAŞA HAMAMI TAVAN PLANI ÖLÇEK:1/100

HIZIR PAŞA HAMAMI ÇATI PLANI ÖLÇEK:1/100

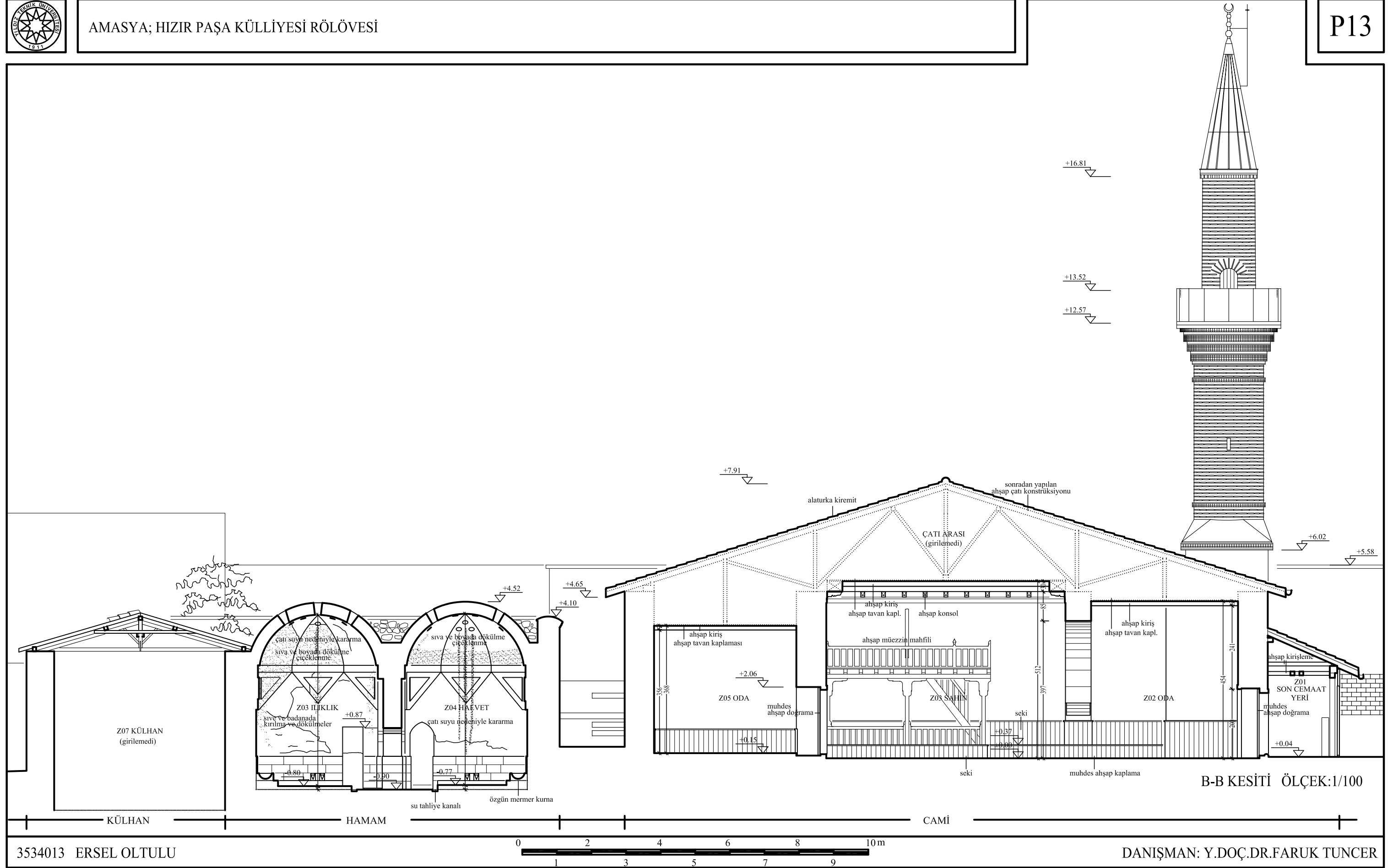

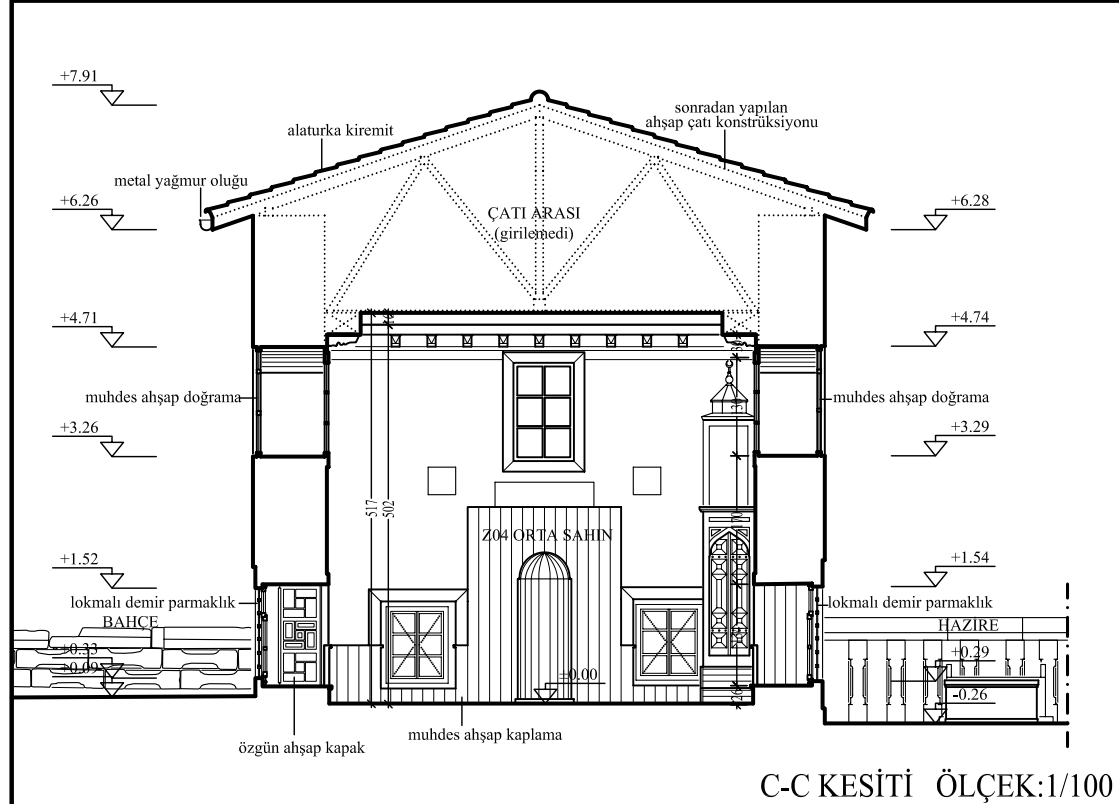
P12 |

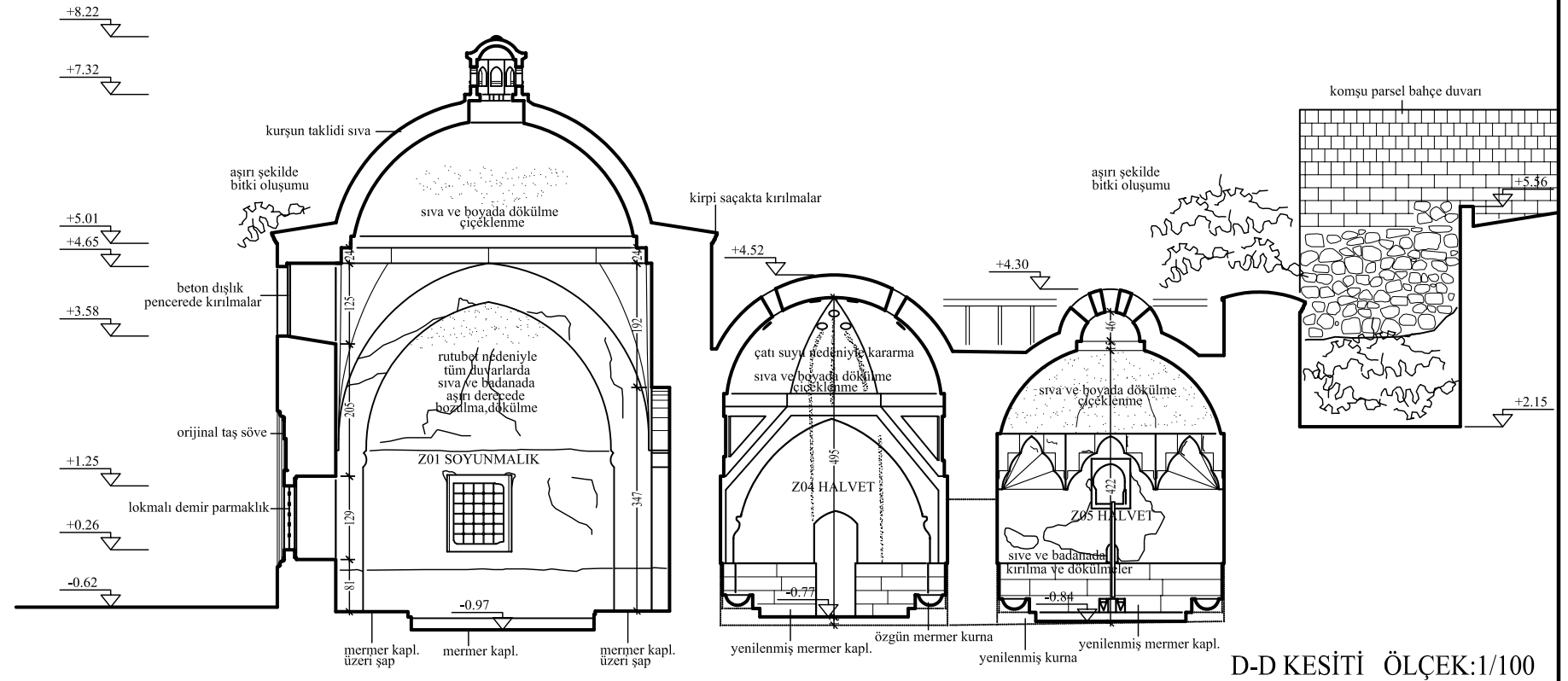
3534013 ERSEL OLTULU

DANIŞMAN: Y.DOÇ.DR.FARUK TUNCER

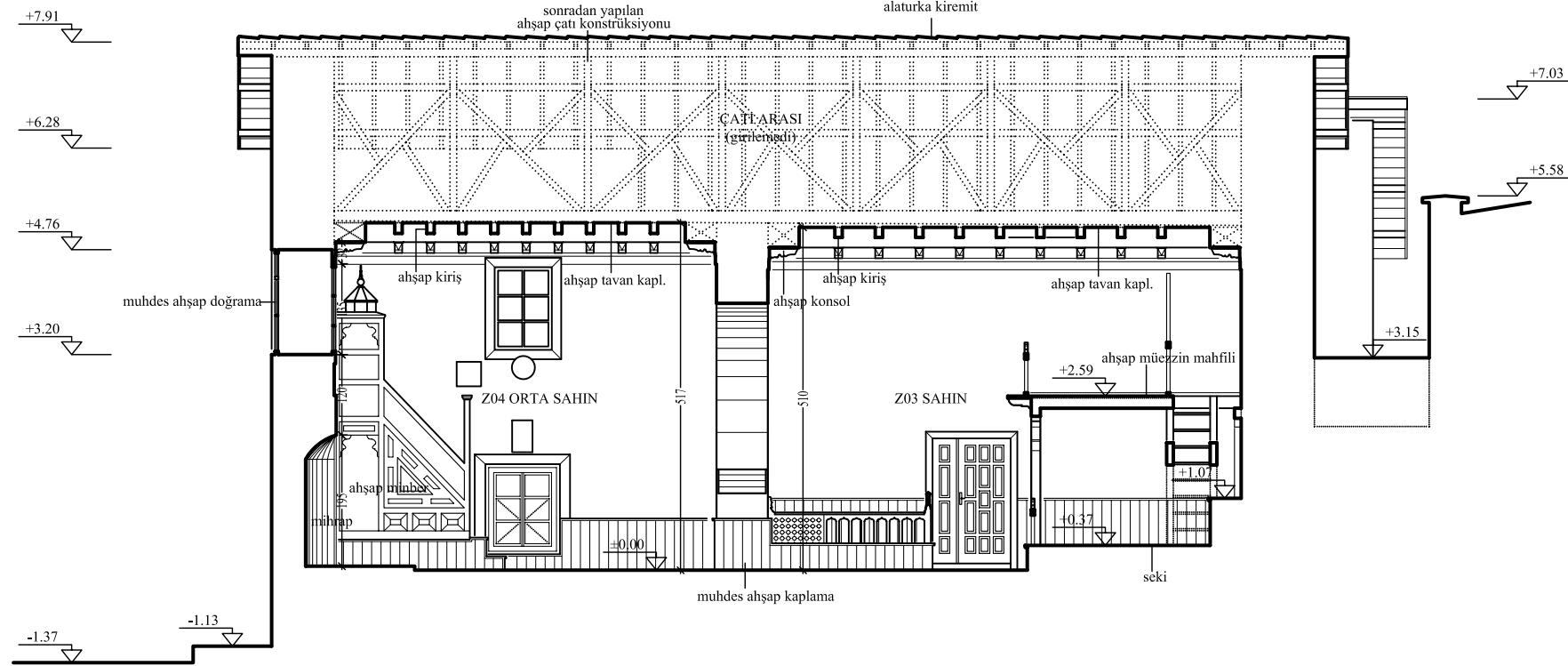

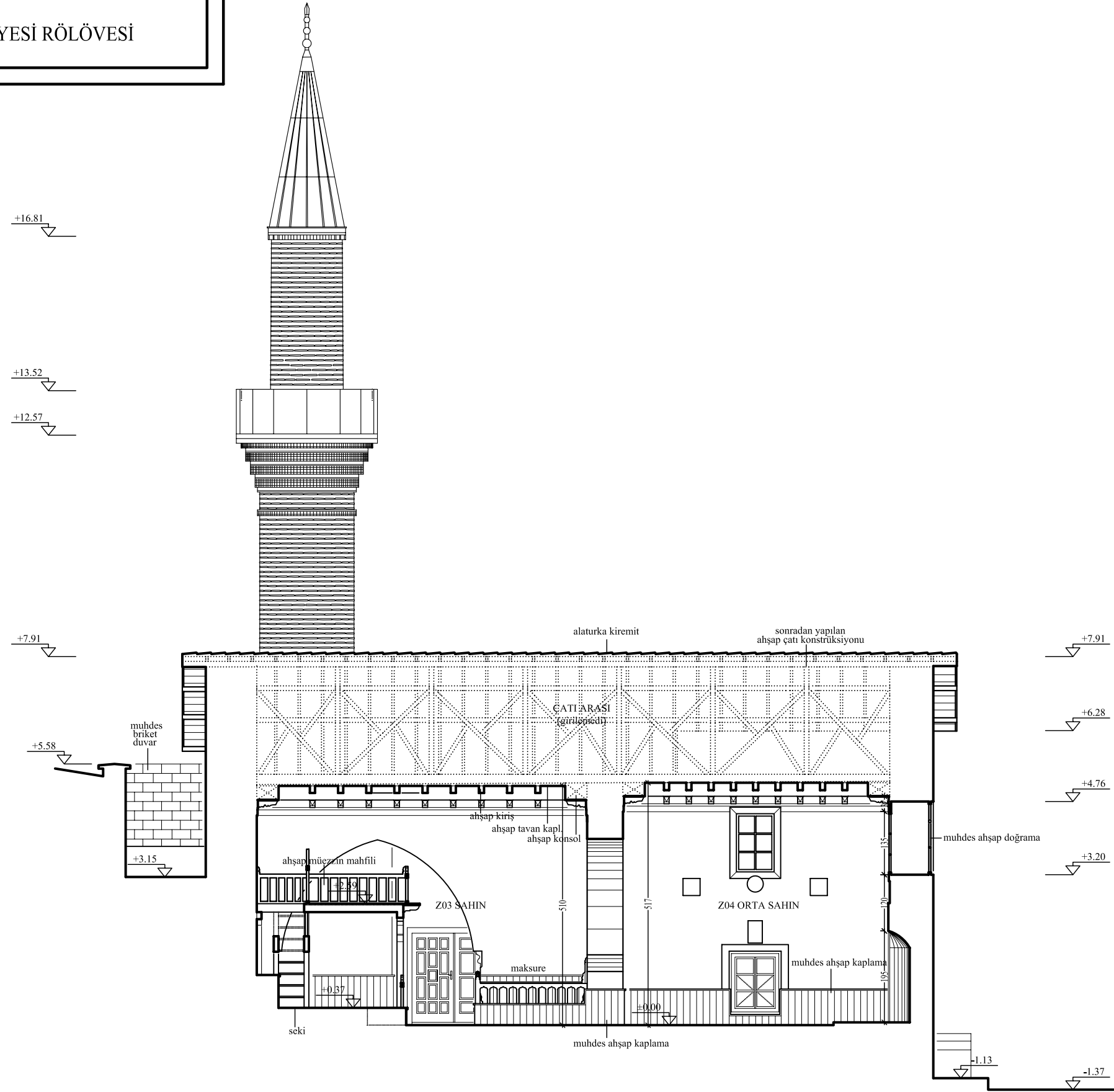
C-C KESİTİ ÖLÇEK:1/100

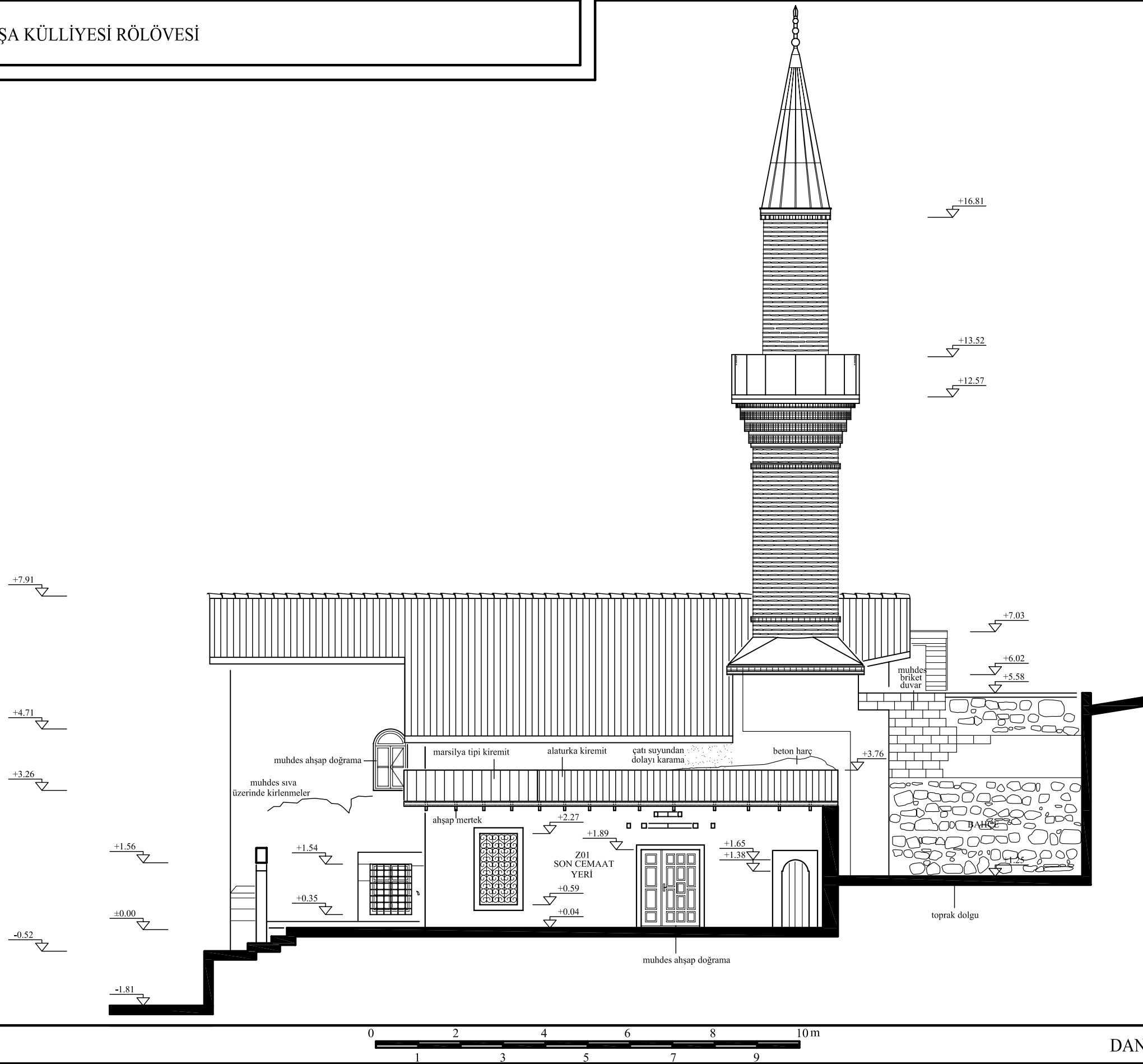
D-D KESİTİ ÖLÇEK:1/100

E-E KESİTİ ÖLÇEK:1/100

F-F KESİTİ ÖLÇEK:1/100

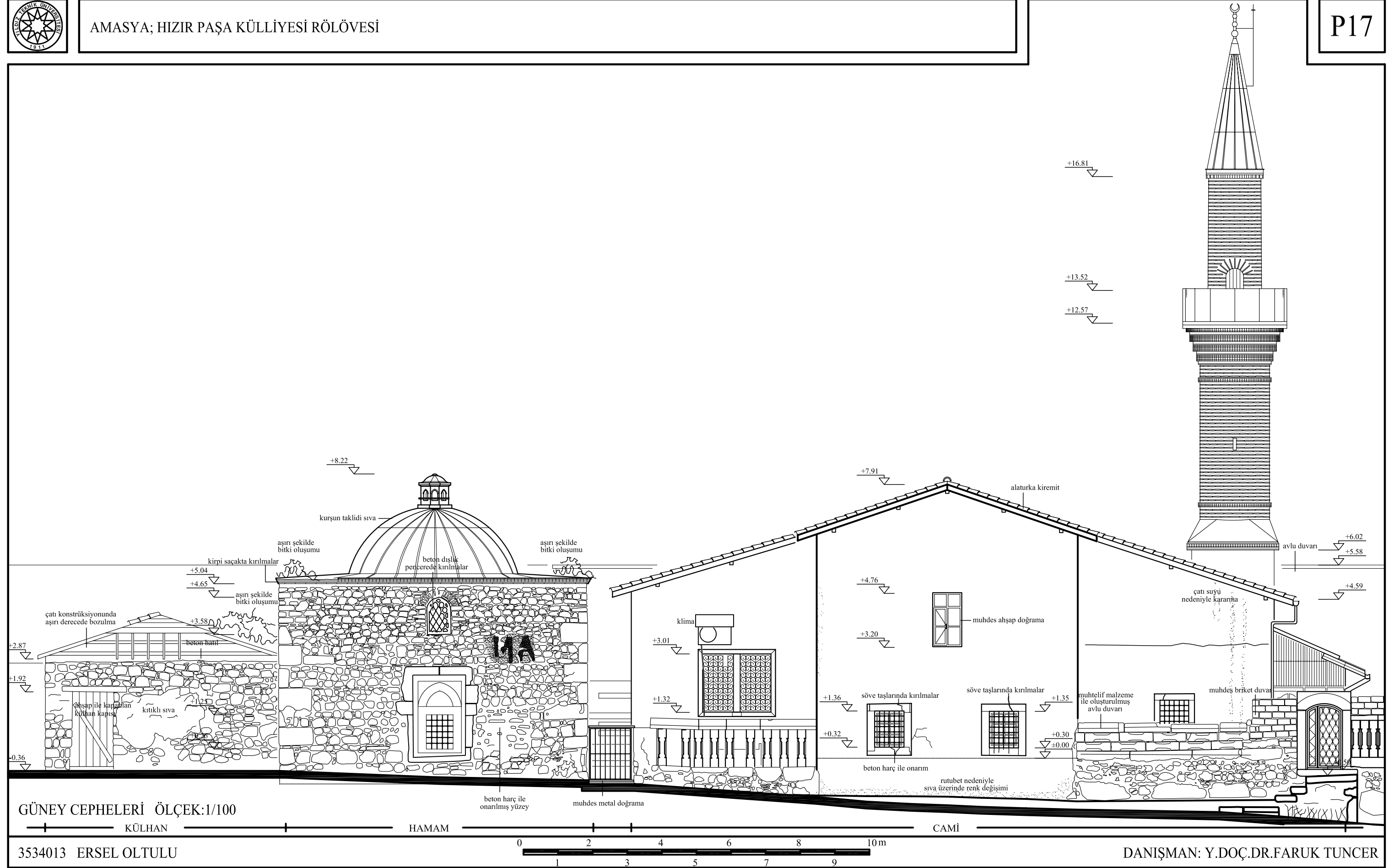

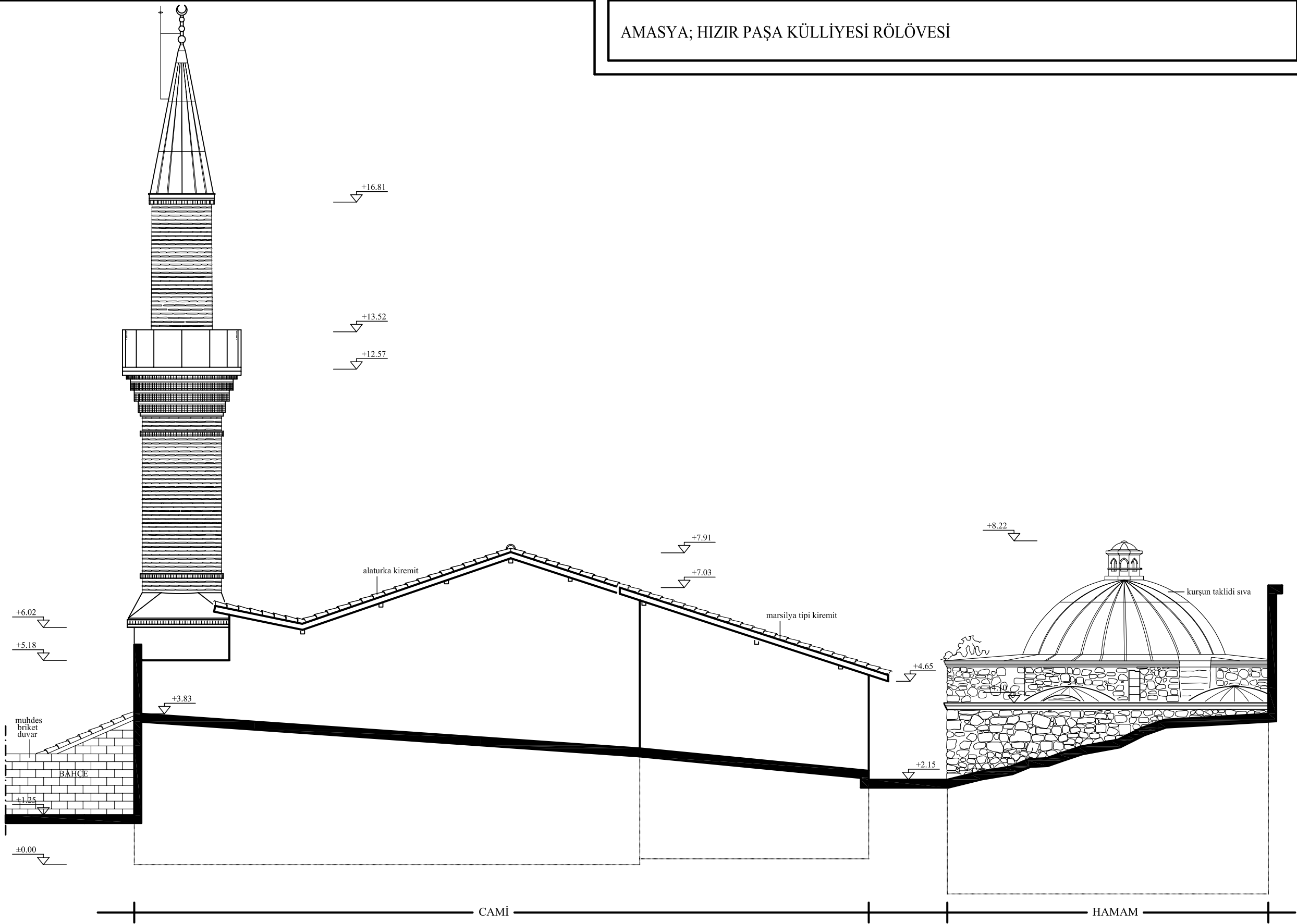
G-G KESİTİ ÖLÇEK:1/100

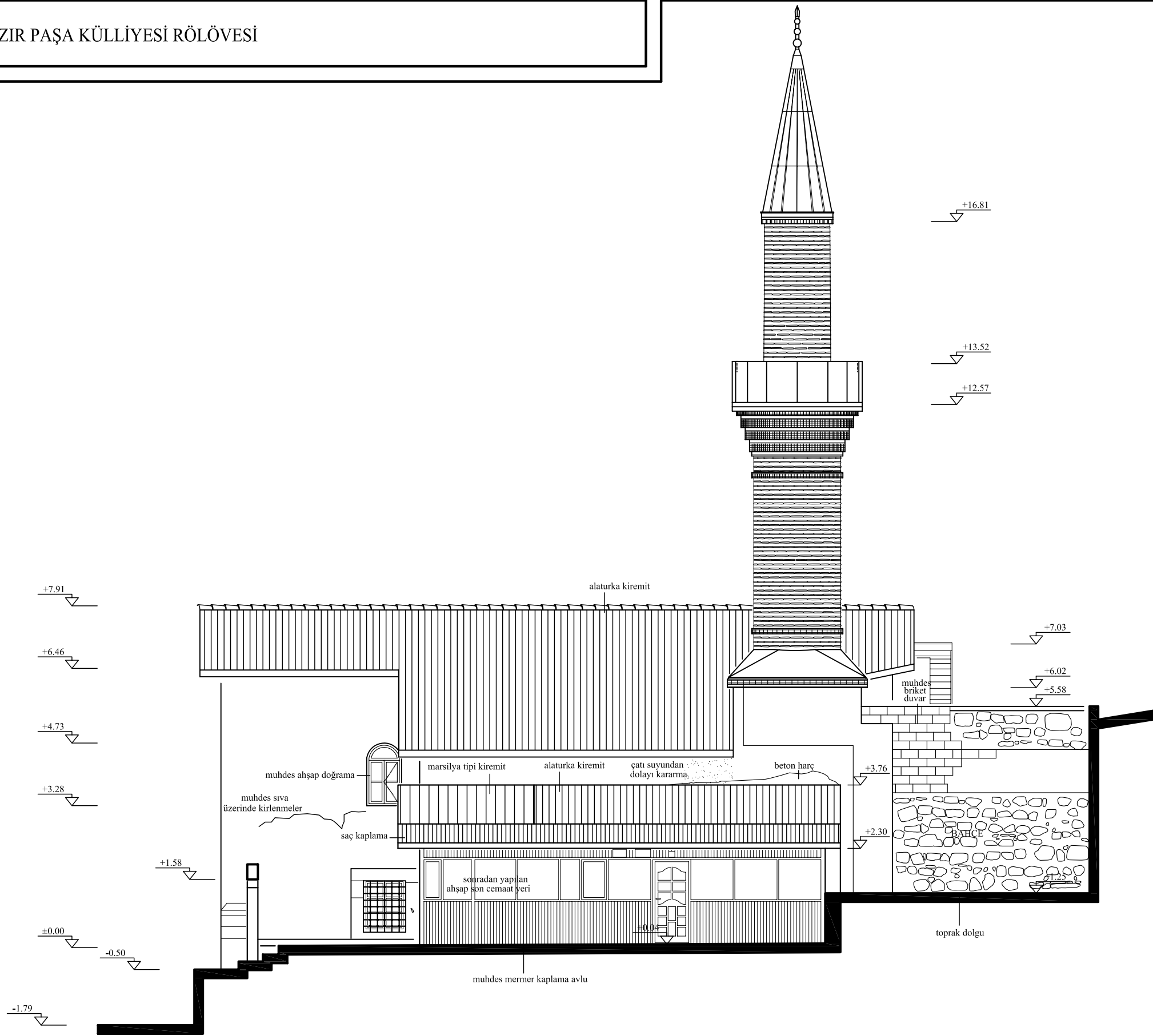
AMASYA; HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ RÖLÖVESİ

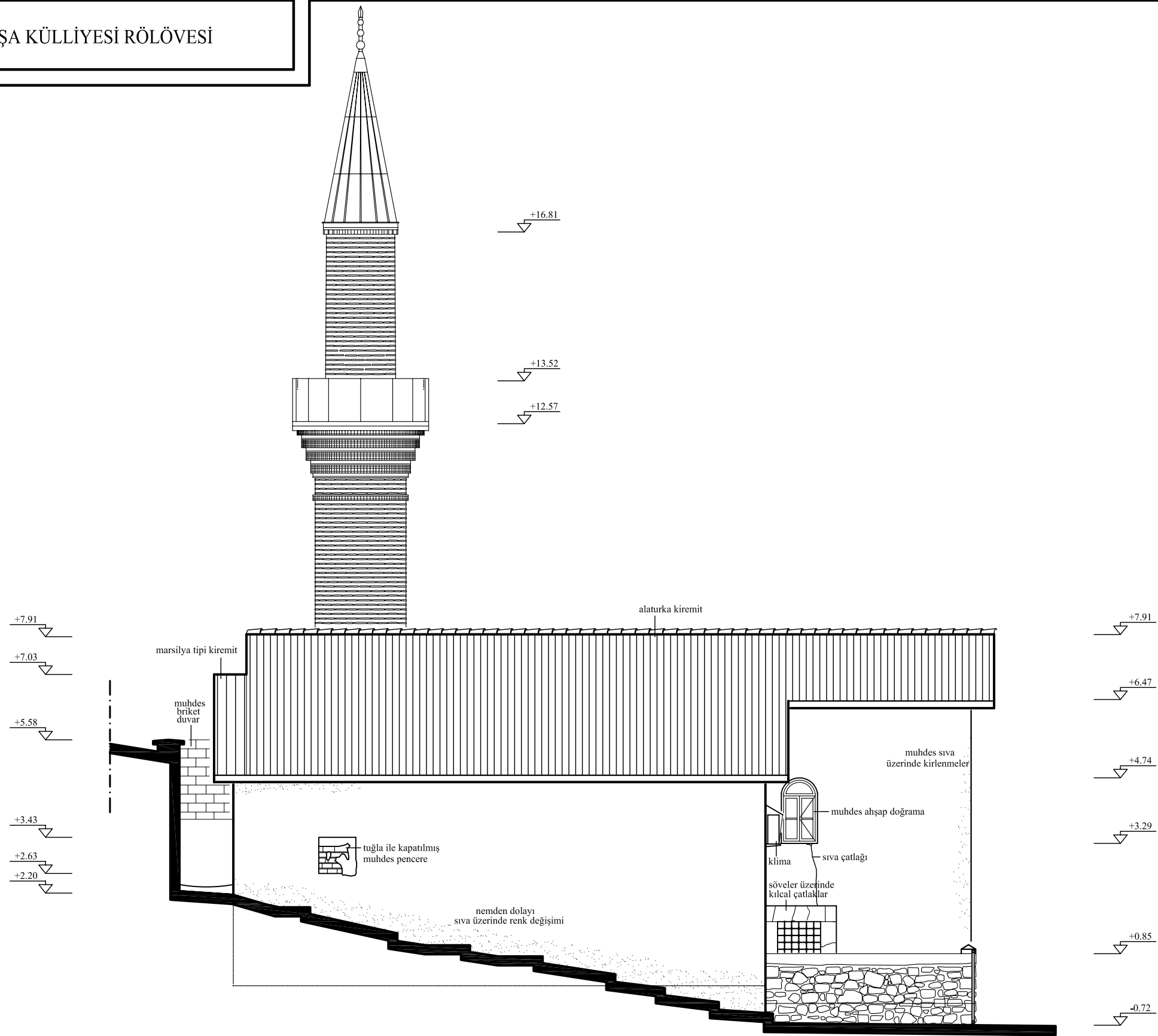
P17

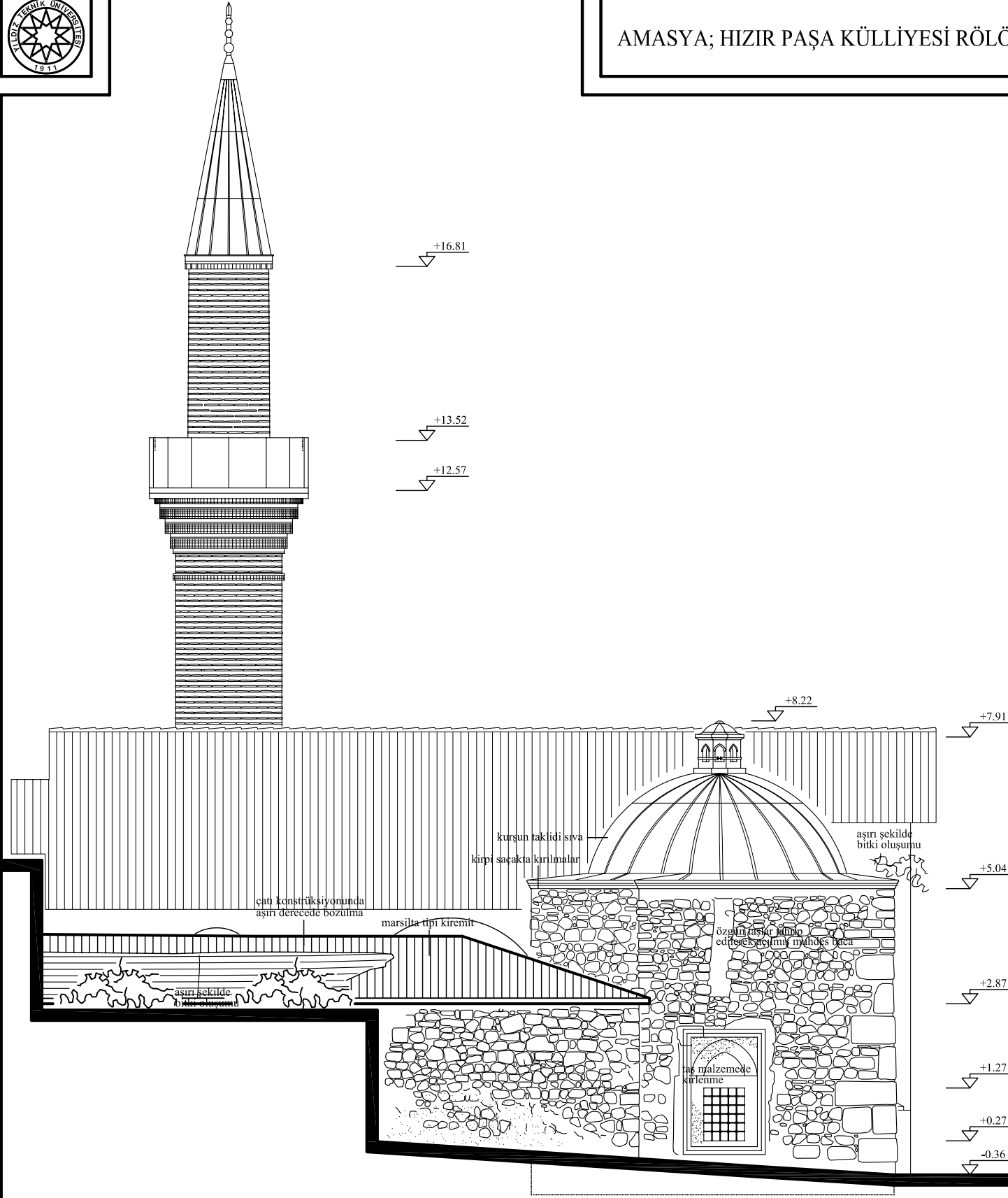

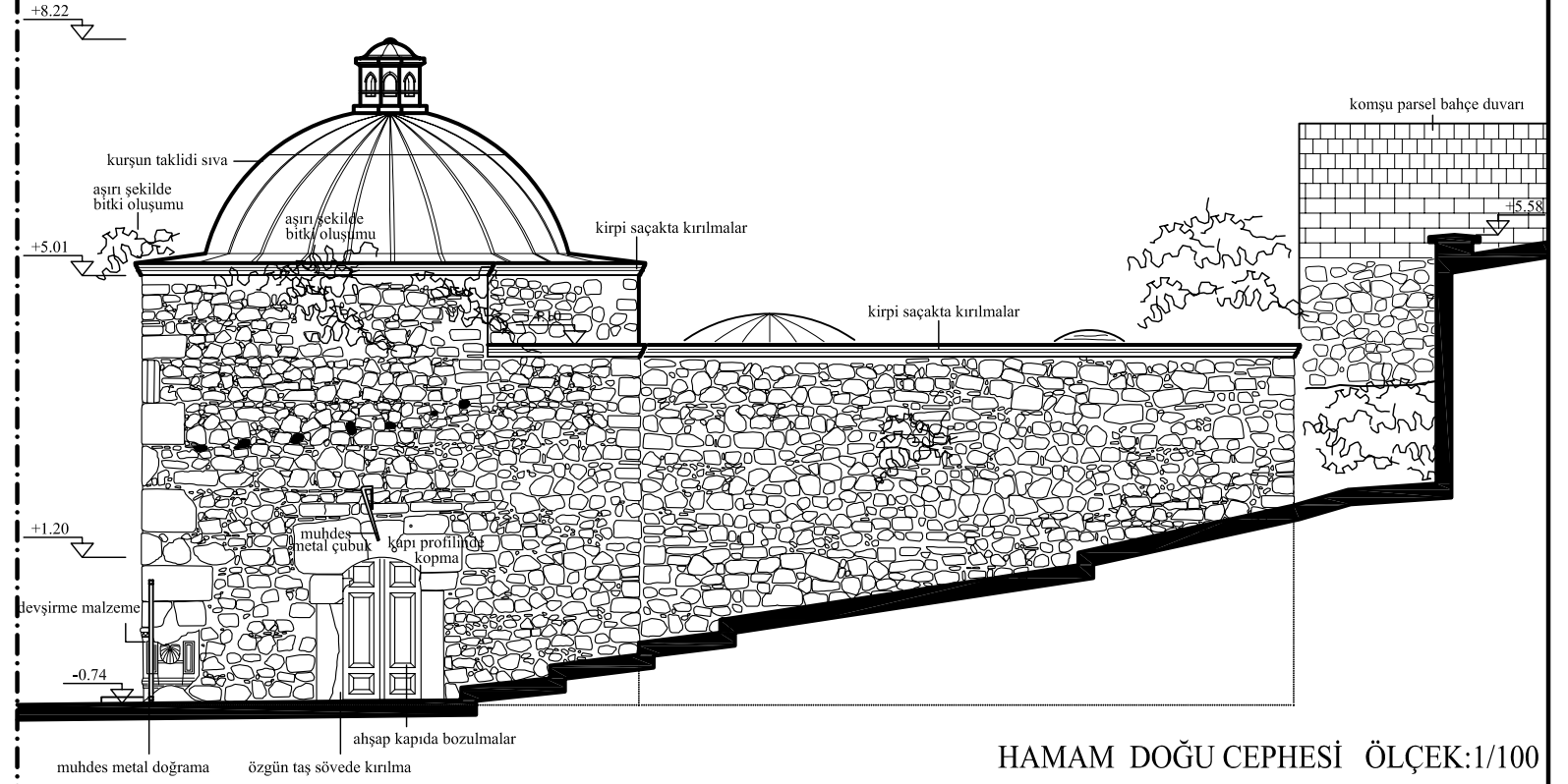
KUZEY CEPHELERİ ÖLÇEK:1/100

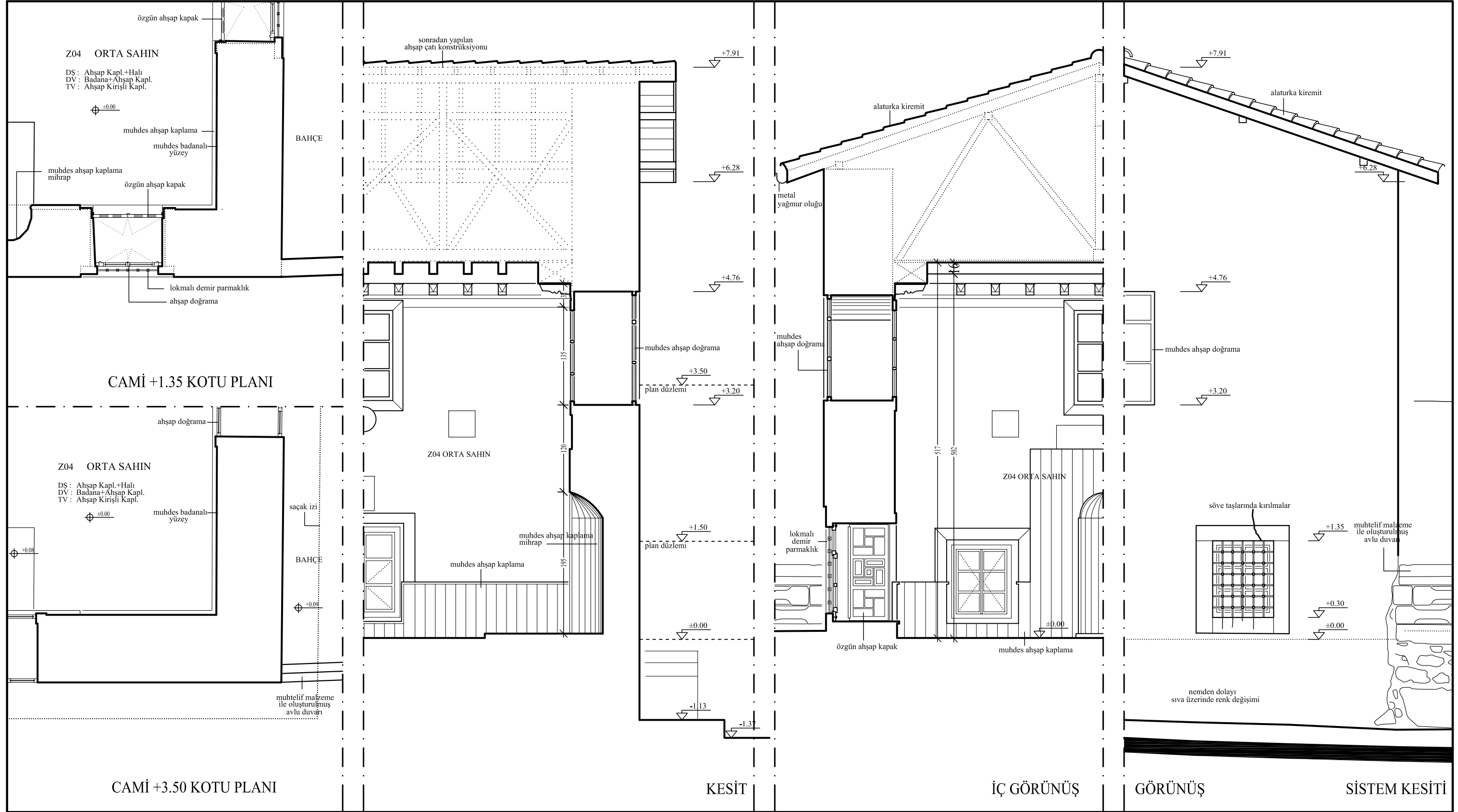

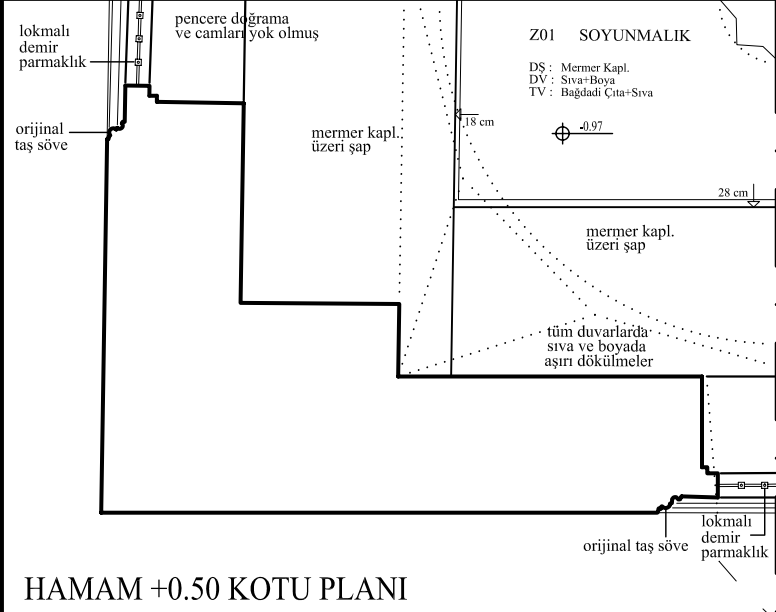

HAMAM BATI CEPHESİ ÖLÇEK:1/100

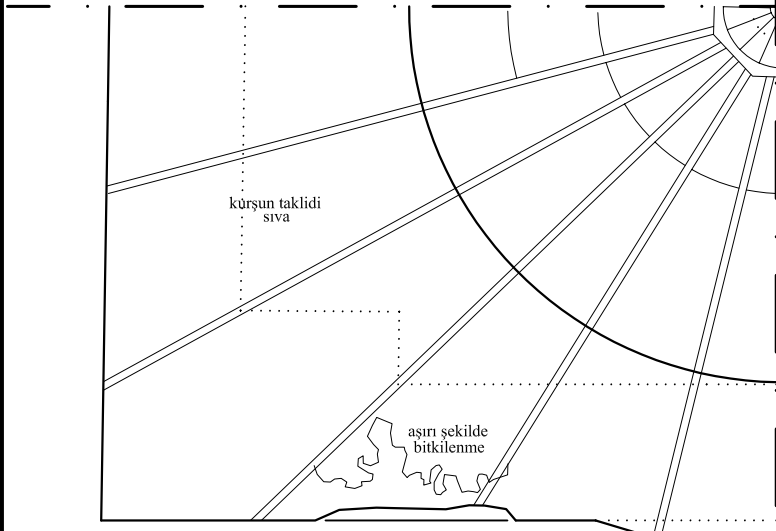

HAMAM DOĞU CEPHESİ ÖLÇEK:1/100

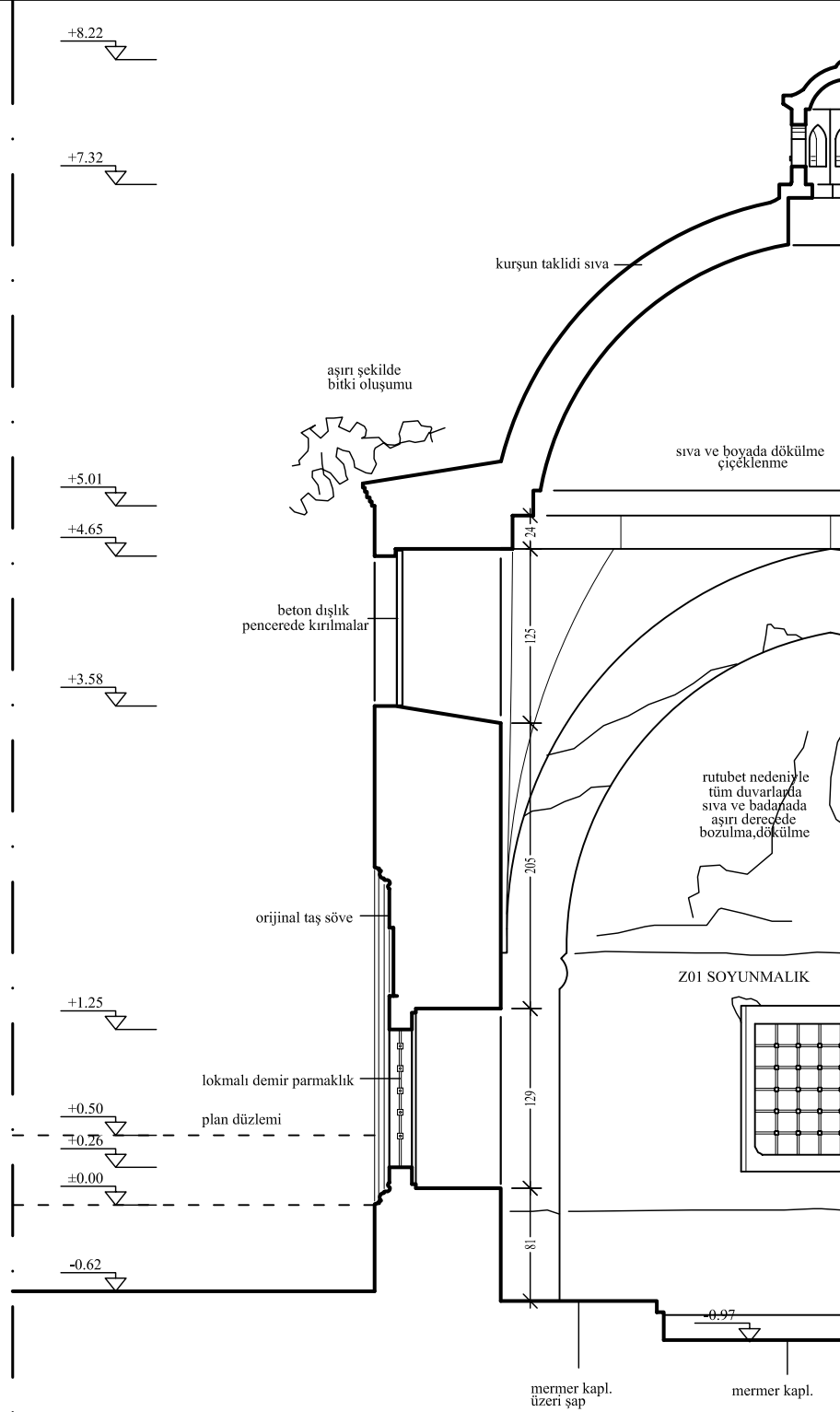

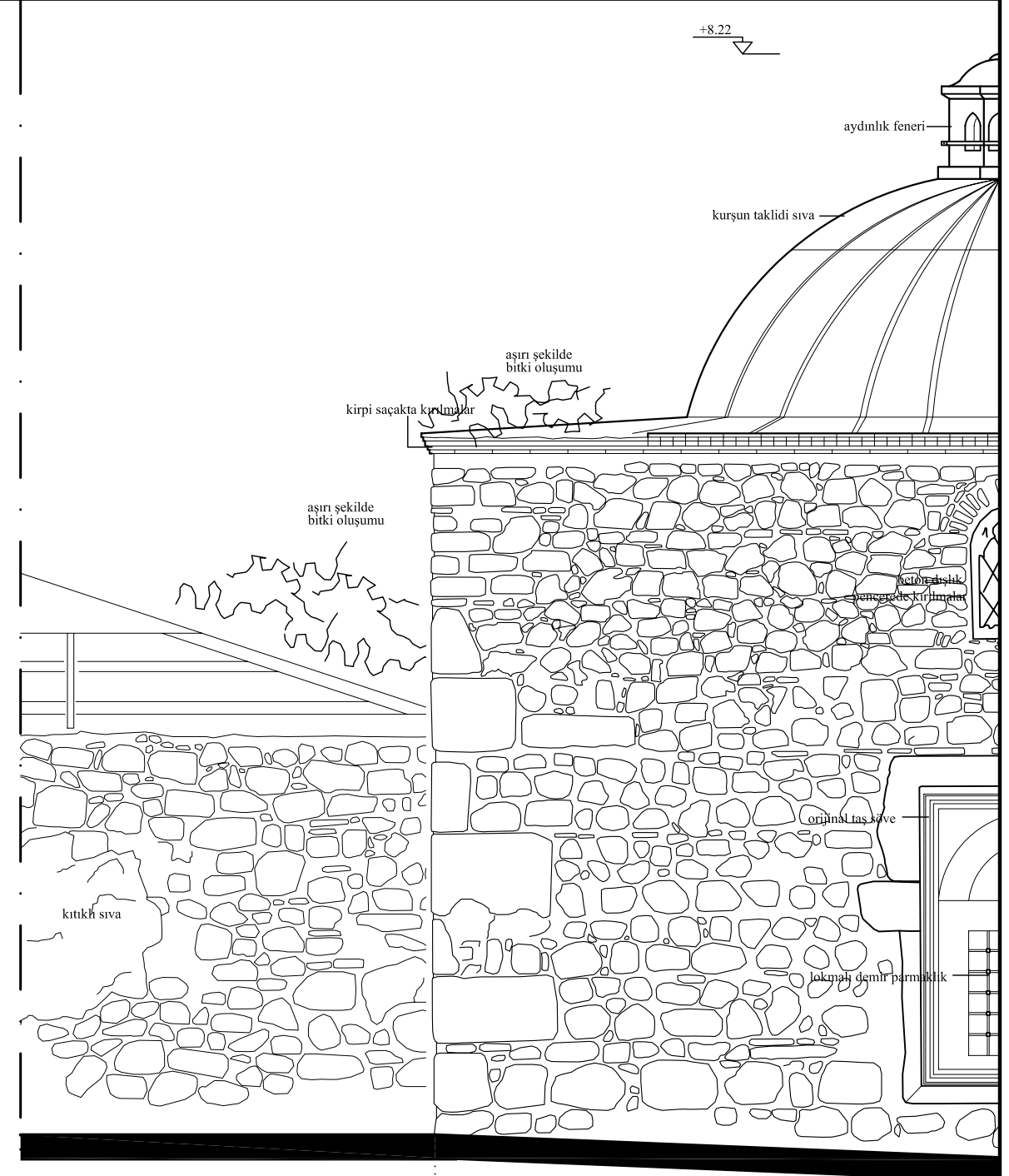
HAMAM +0.50 KOTU PLANI

HAMAM ÇATI PLANI

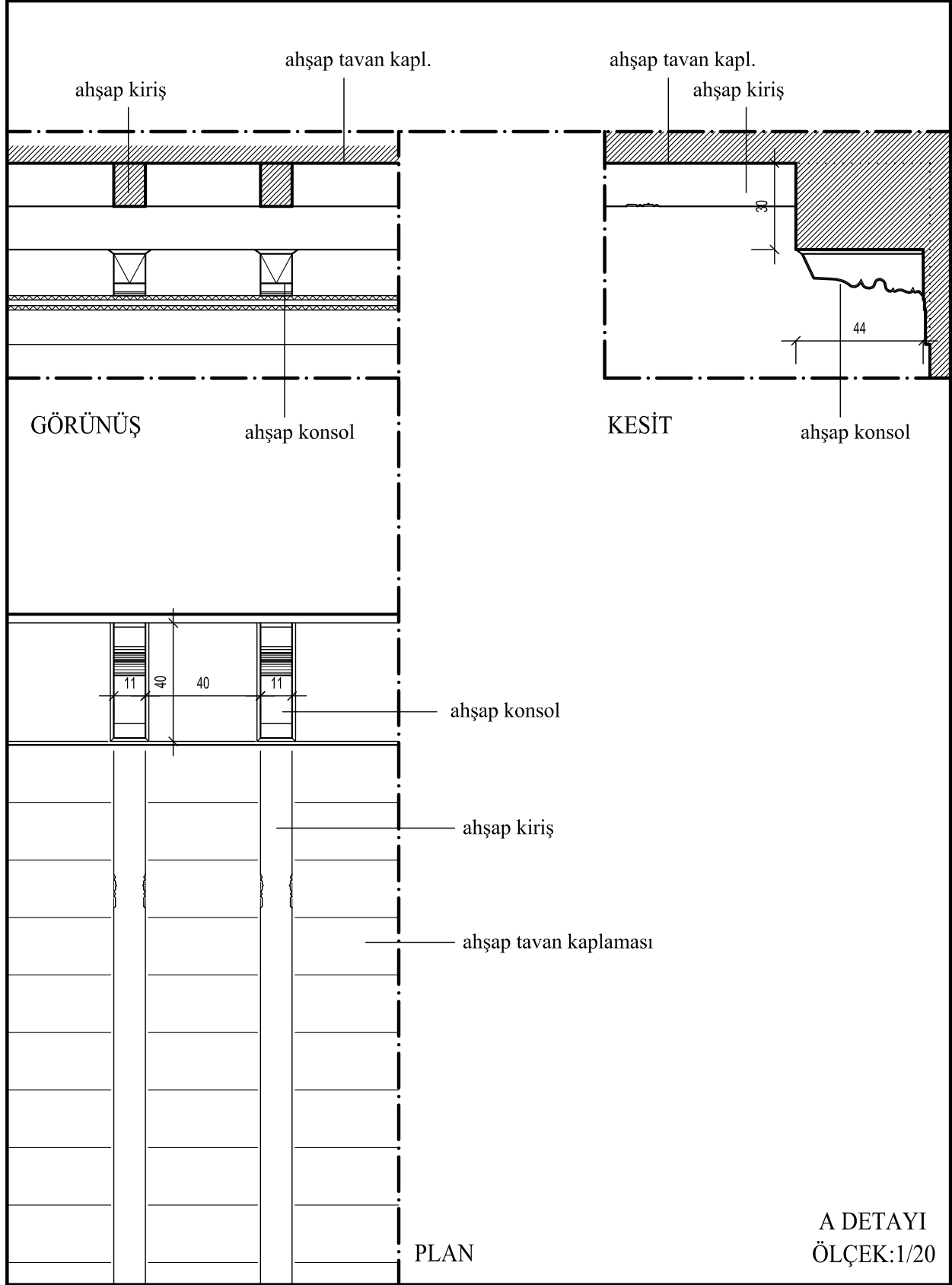

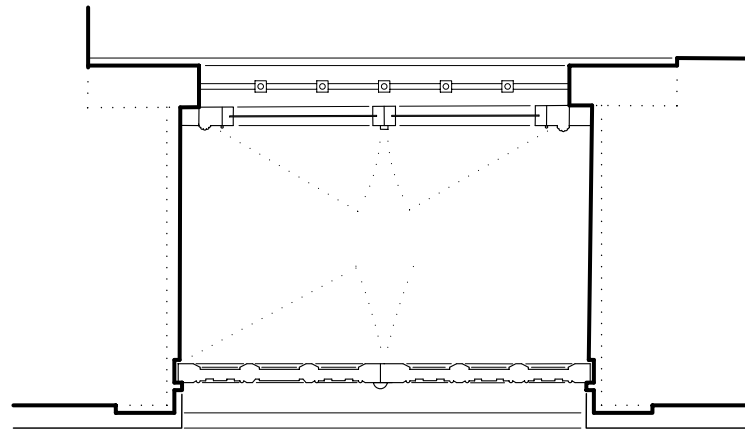
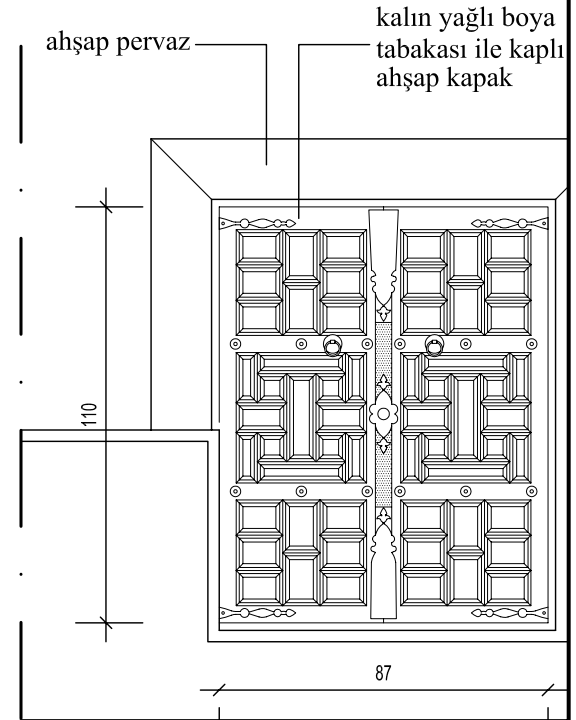
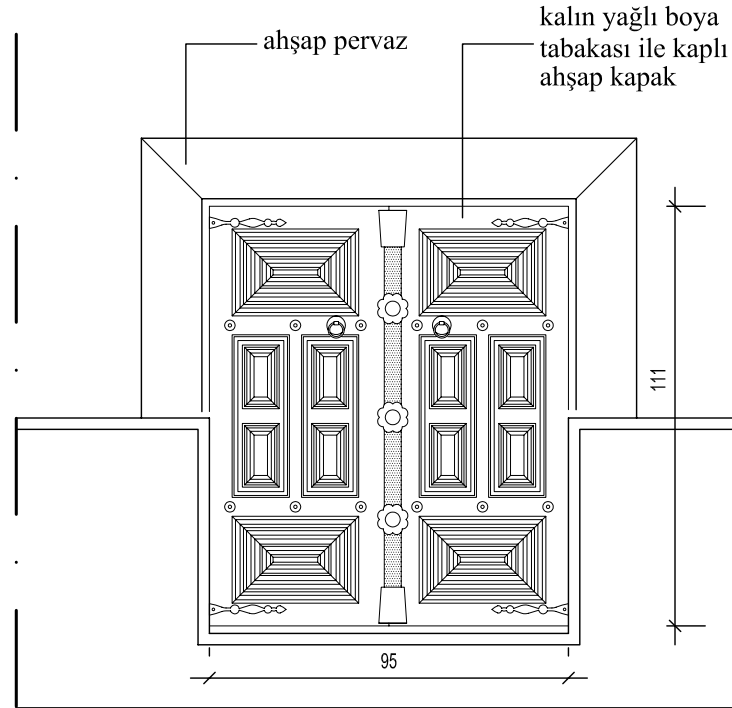
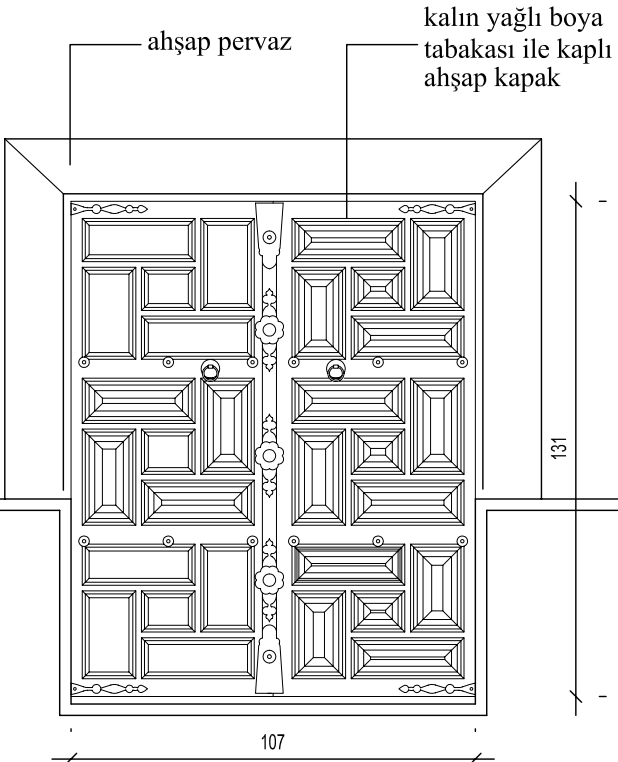
KESİT

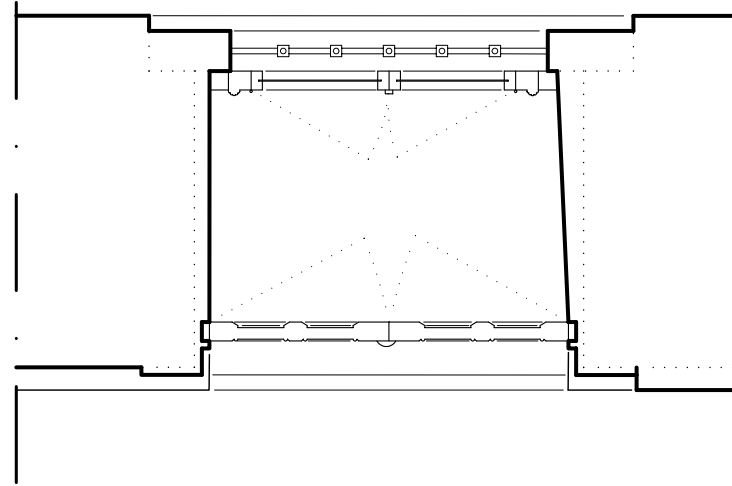
GÖRÜNÜŞ

SİSTEM KESİTİ

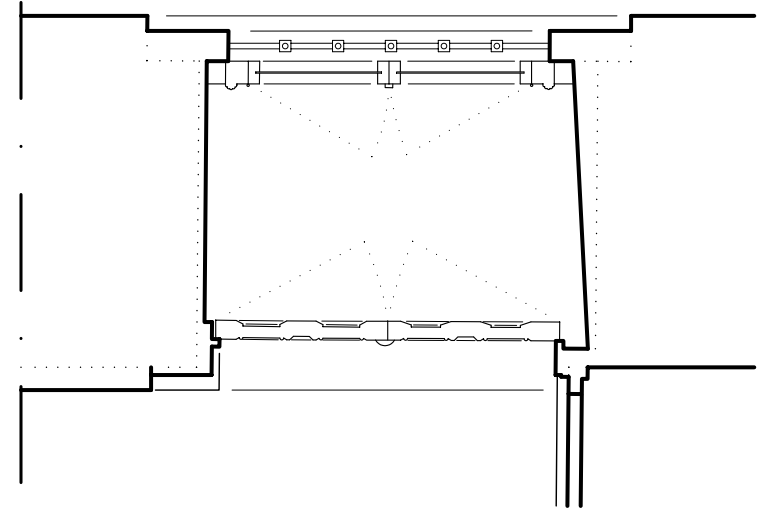

AHŞAP PENCERE KAPAĞI 1 (PK1) DETAYI

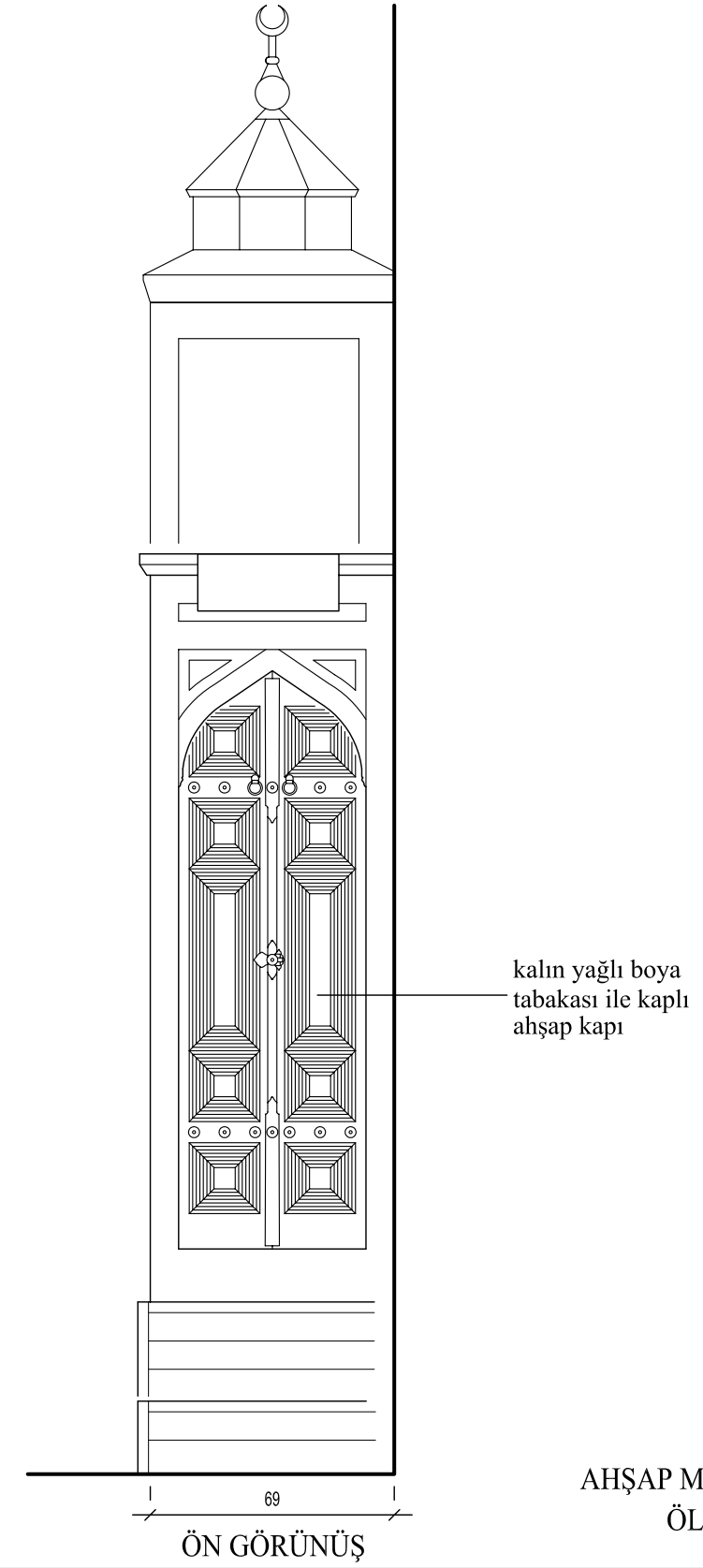
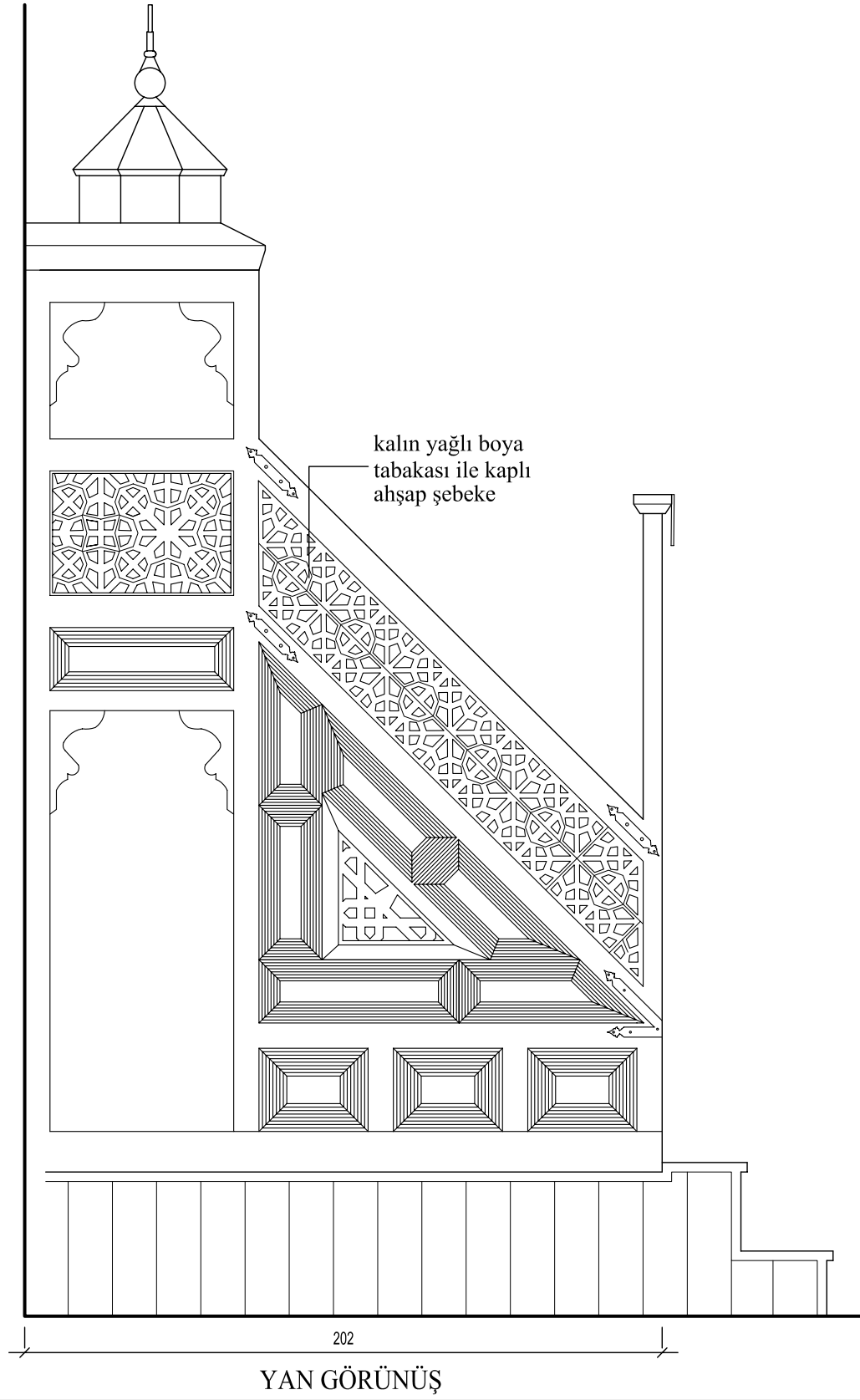

AHŞAP PENCERE KAPAĞI 2 (PK2) DETAYI

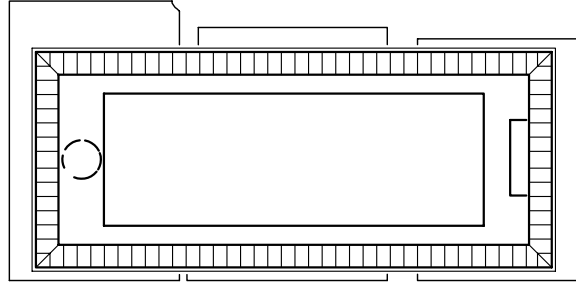

AHŞAP PENCERE KAPAĞI 3 (PK3) DETAYI

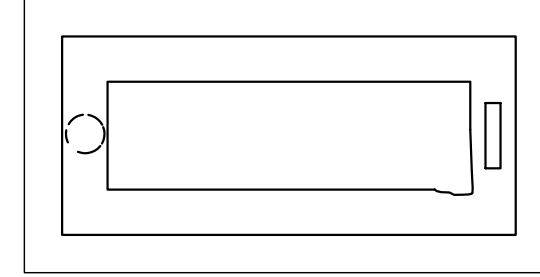
AHŞAP PENCERE KAPAKLARI
ÖLÇEK:1/20

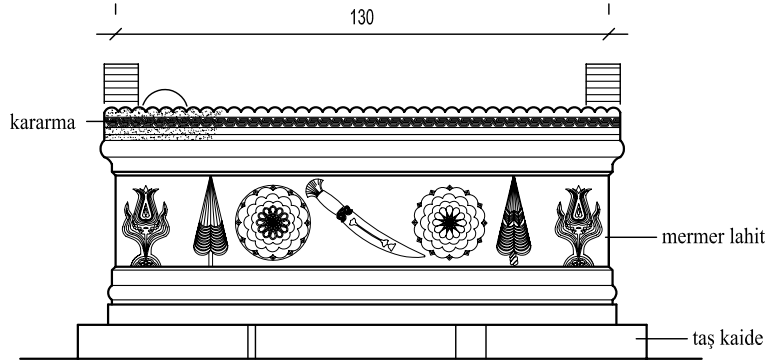
AHŞAP MİNBER DETAYI
ÖLÇEK:1/20

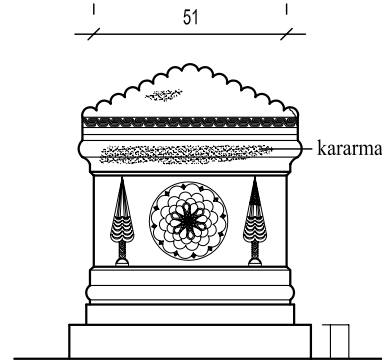
1 NO'LU LAHİT PLANI ÖLÇEK:1/20

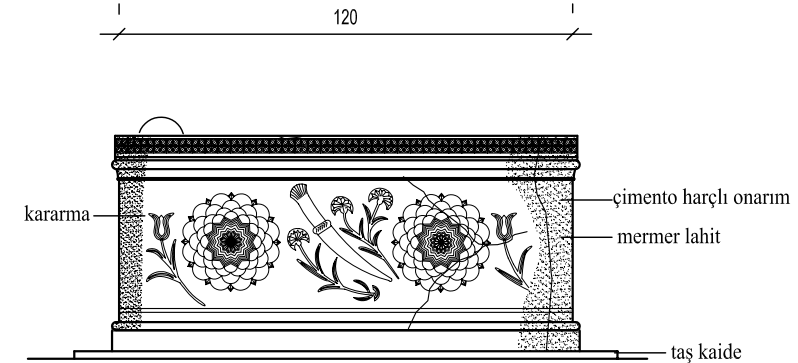
2 NO'LU LAHİT PLANI ÖLÇEK:1/20

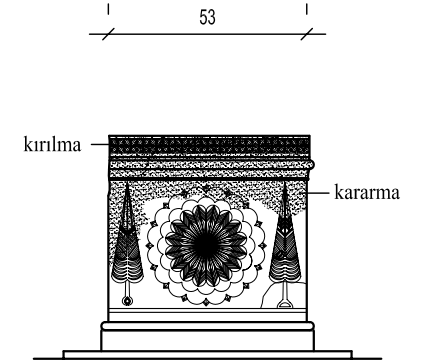
GÜNEY CEPHESİ

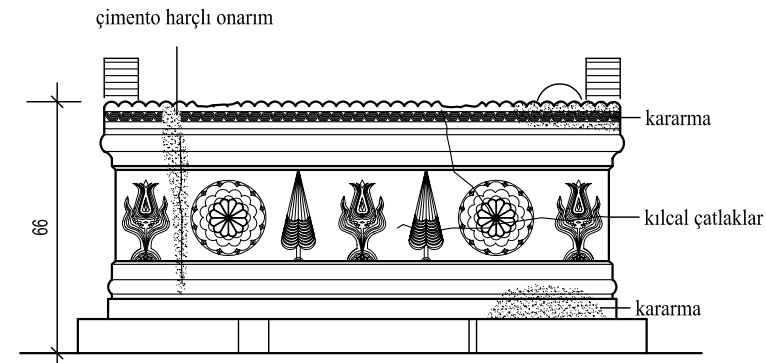
DOĞU CEPHESİ

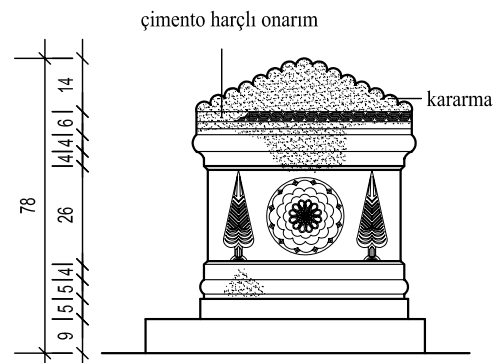
GÜNEY CEPHESİ

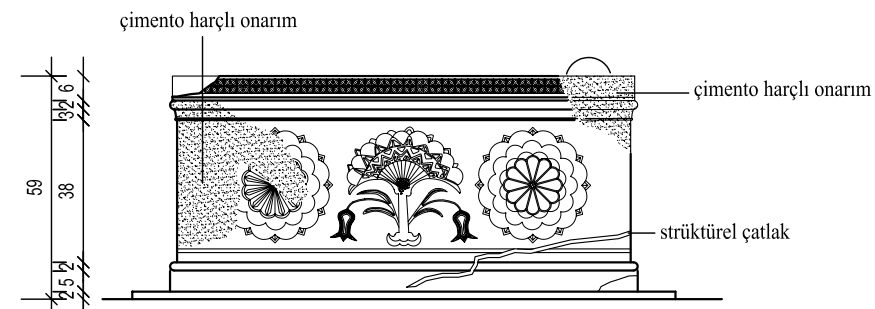
DOĞU CEPHESİ

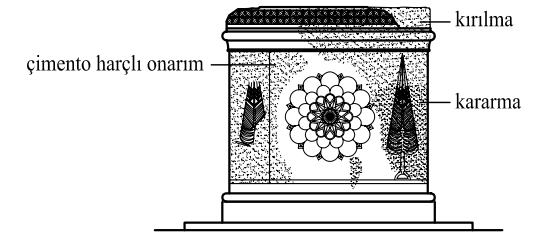
KUZEY CEPHESİ

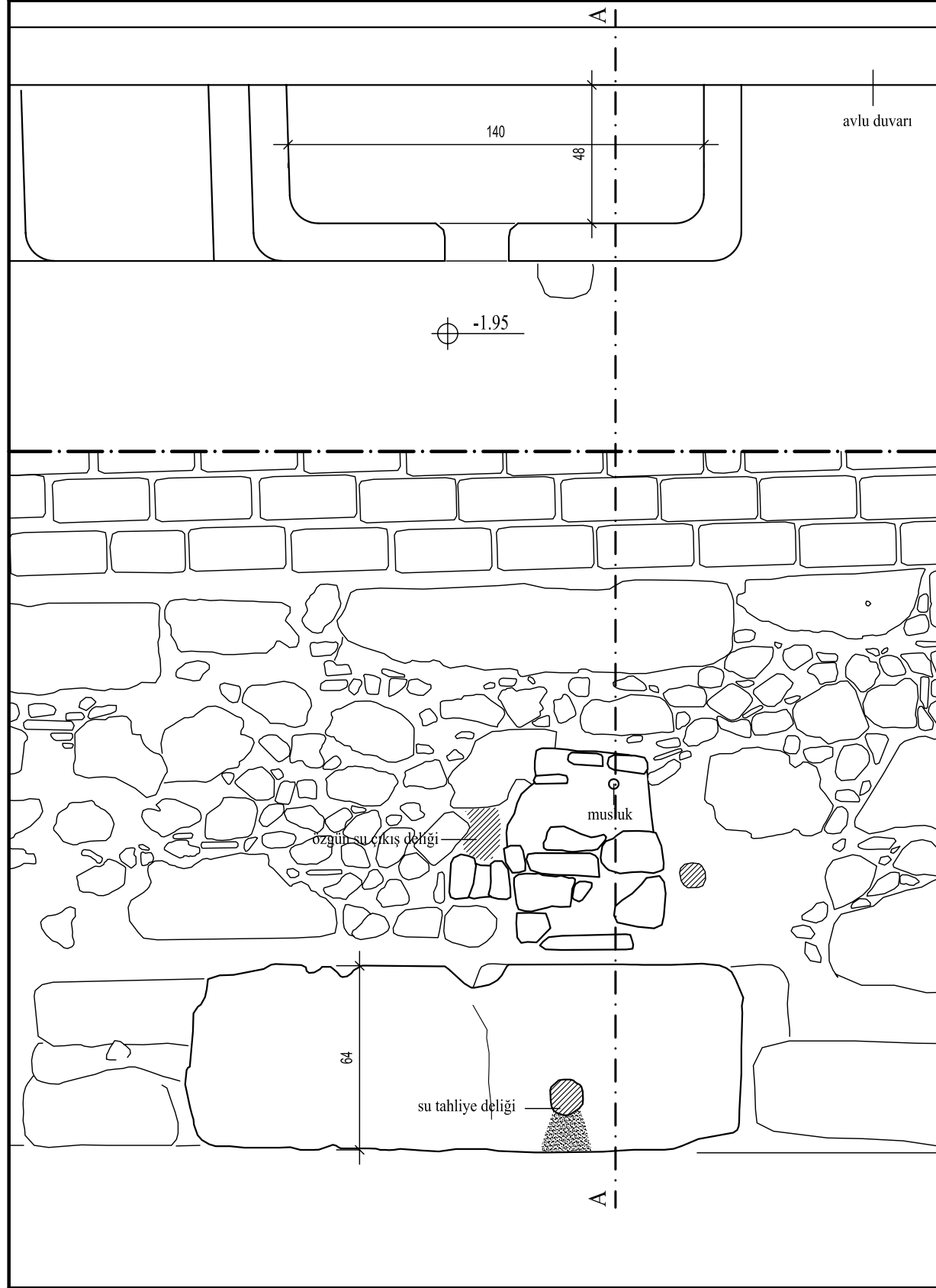
BATI CEPHESİ

KUZEY CEPHESİ

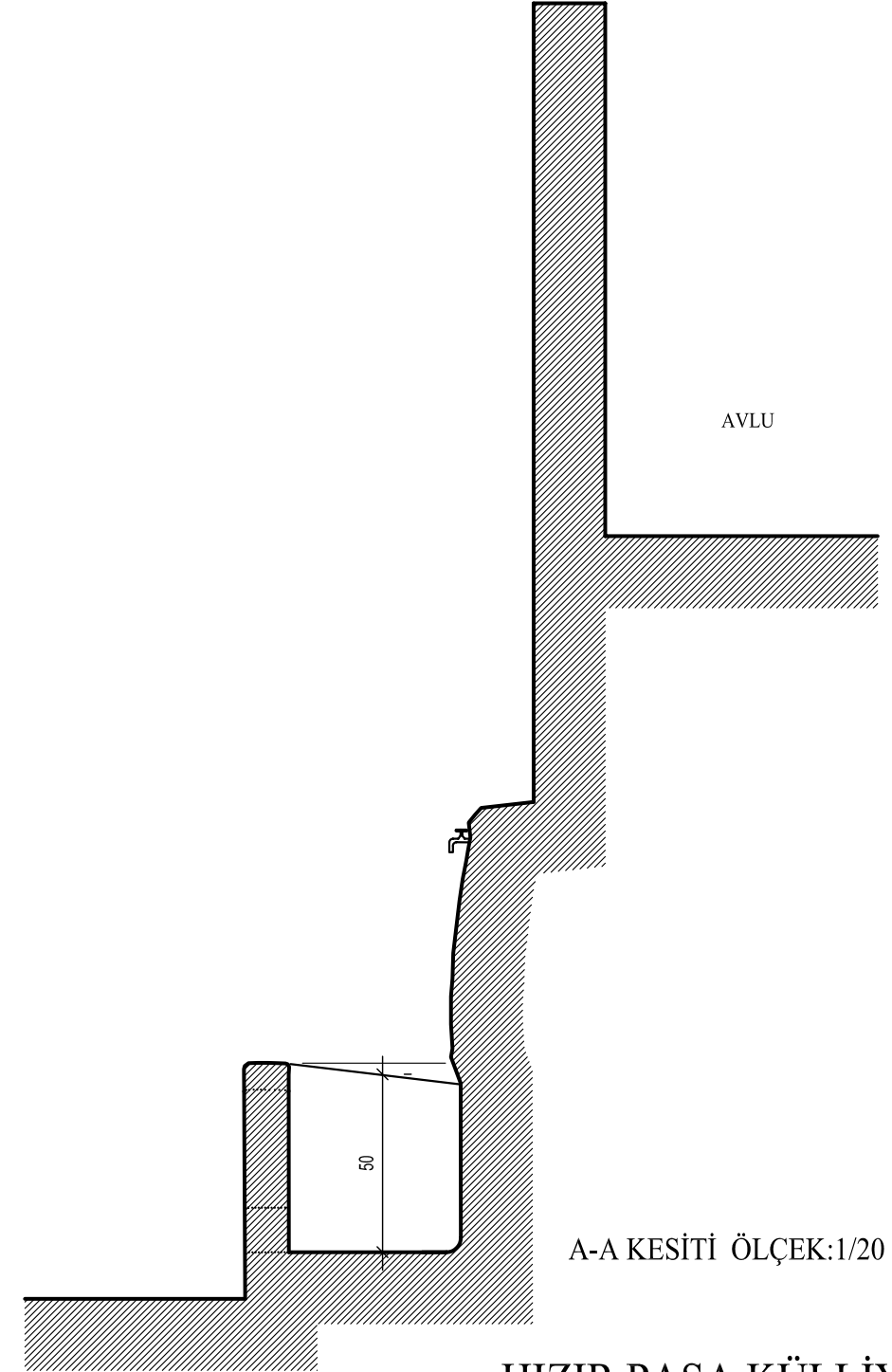

BATI CEPHESİ

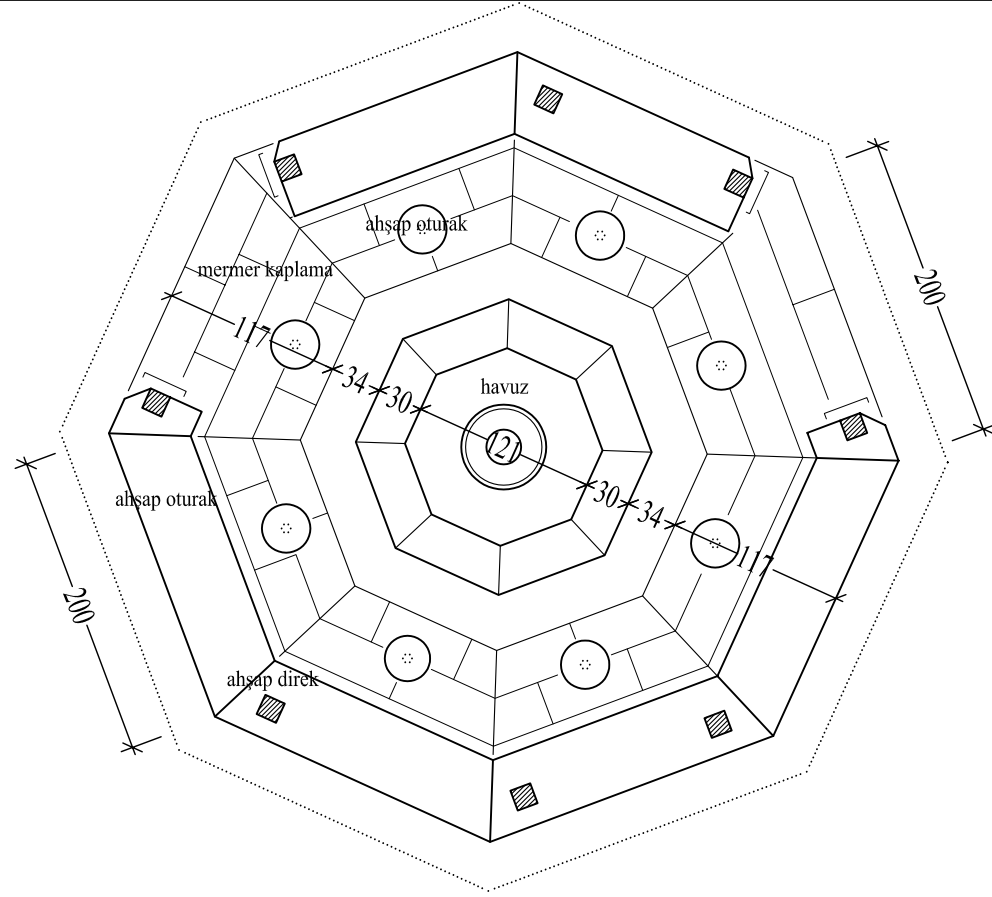
PLAN ÖLÇEK:1/20

GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK:1/20

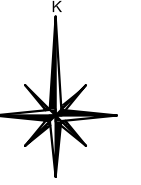
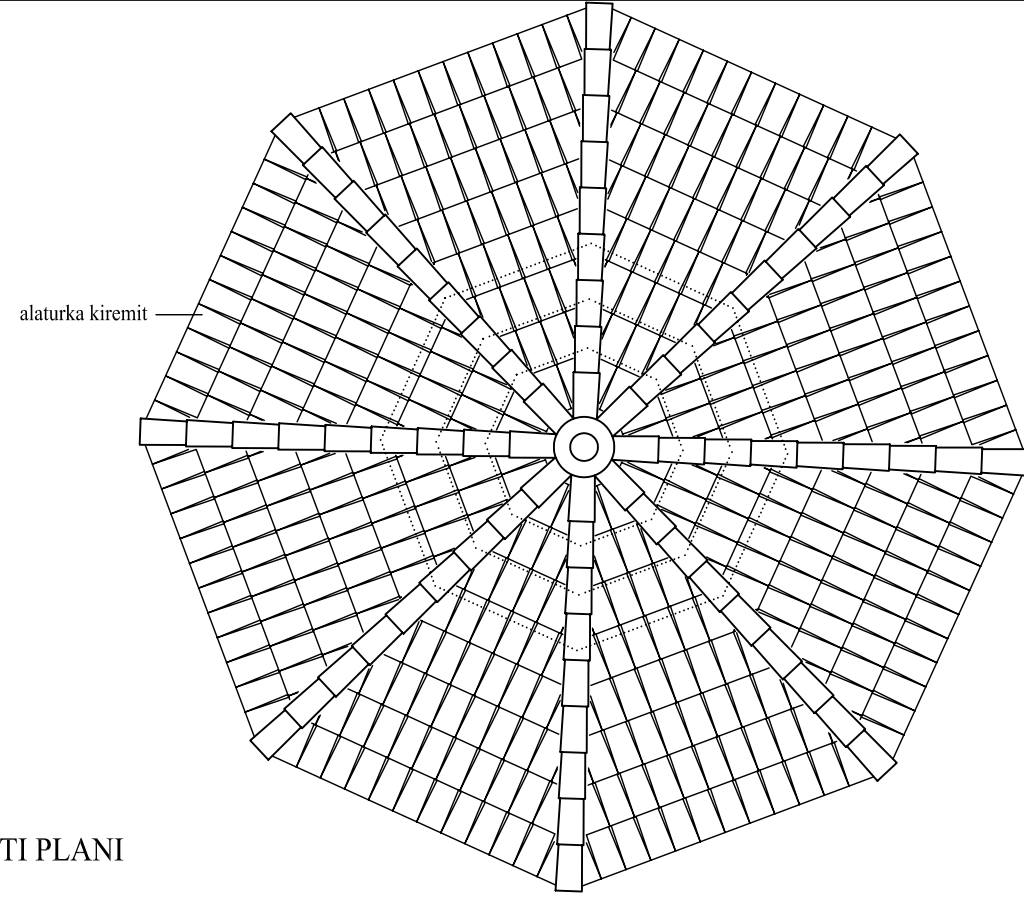

A-A KESİTİ ÖLÇEK:1/20

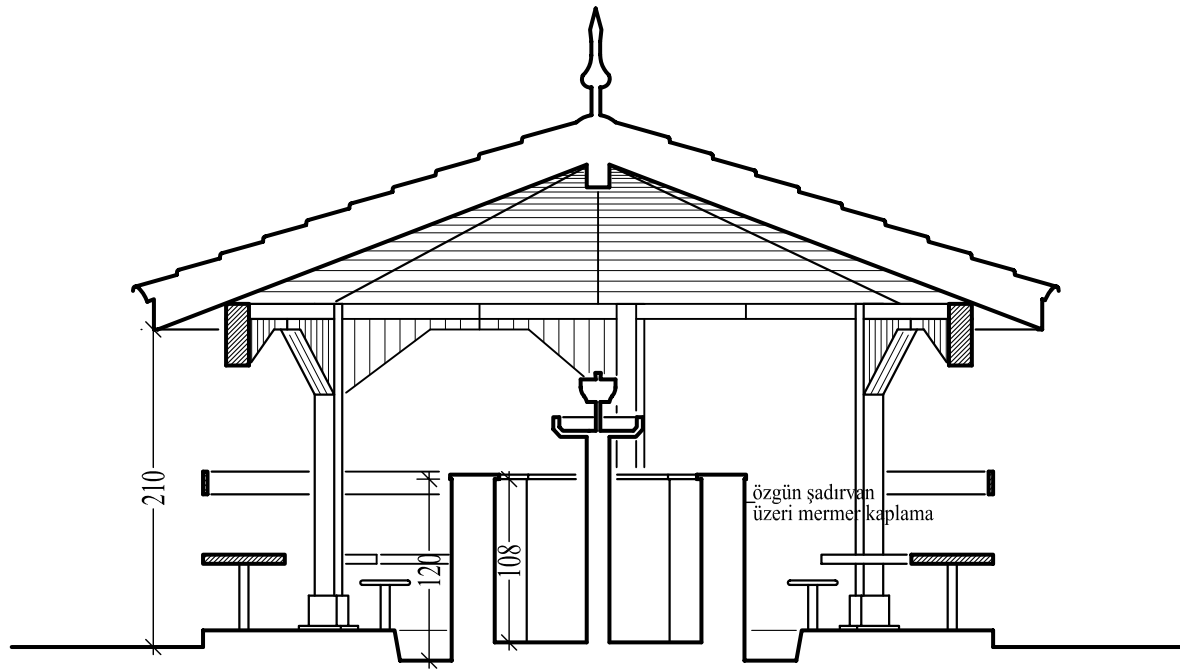
HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ ÇEŞMESİ
ÖLÇEK:1/20

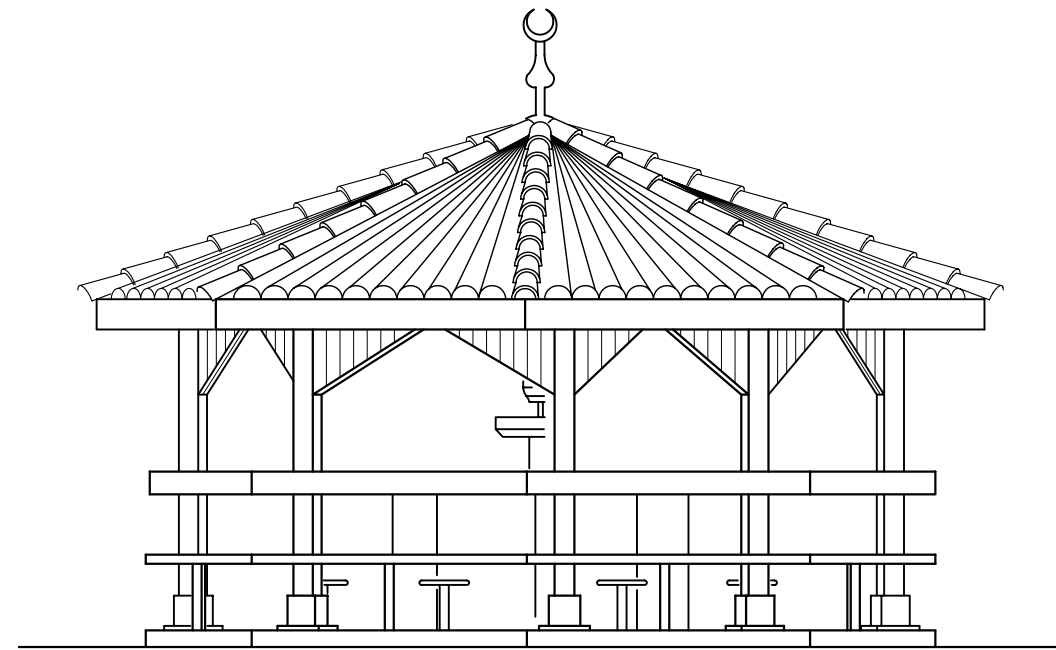
PLAN

ÇATI PLANI

A-A KESİTİ

GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ

ŞADIRVAN ÖLÇEK:1/50

Ek 5 Özgün şadırvan rölövesi

RÖLÖVESI

TEST

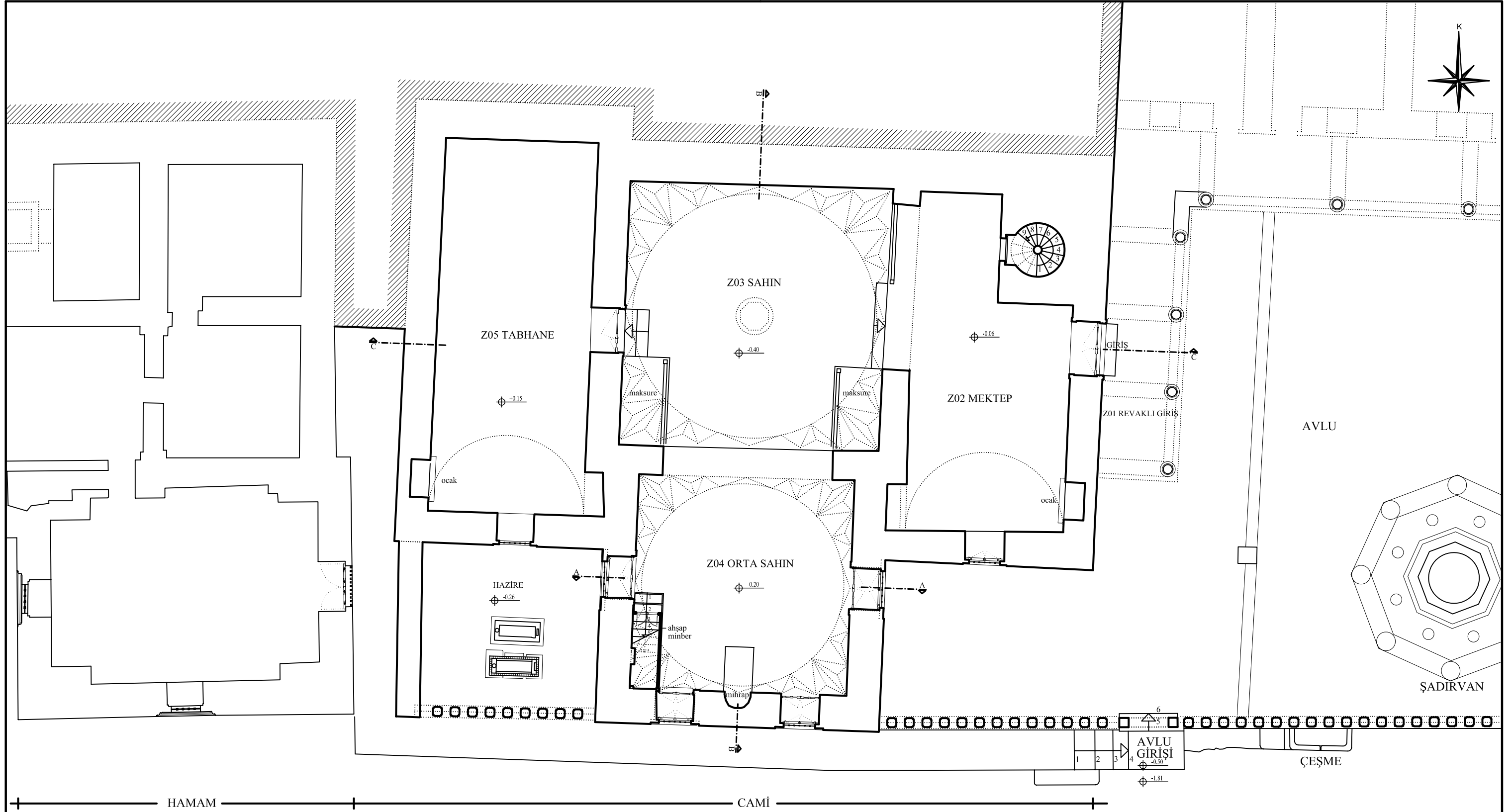
LIAN

Ek 6 Restitüsyon

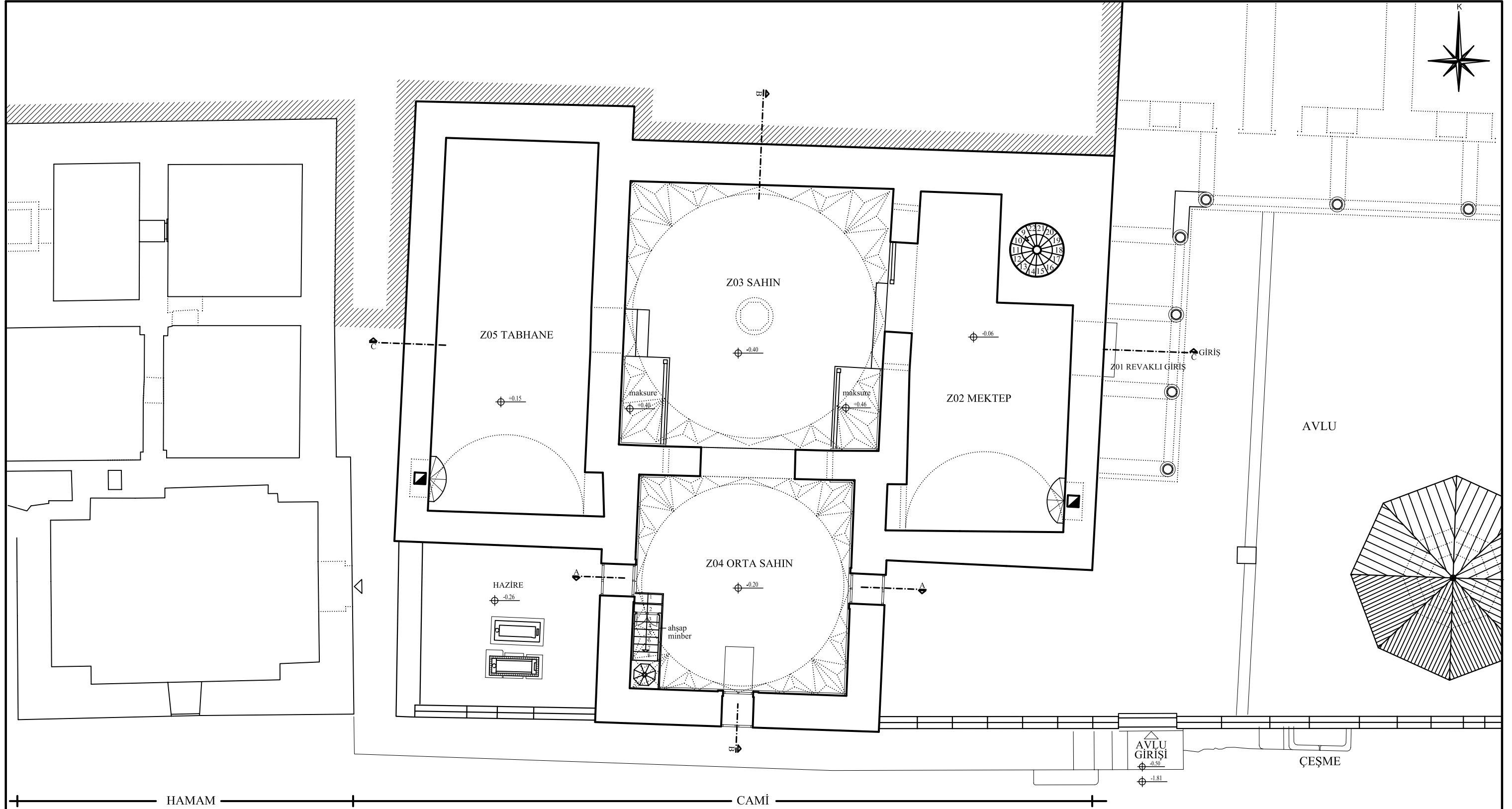

P1

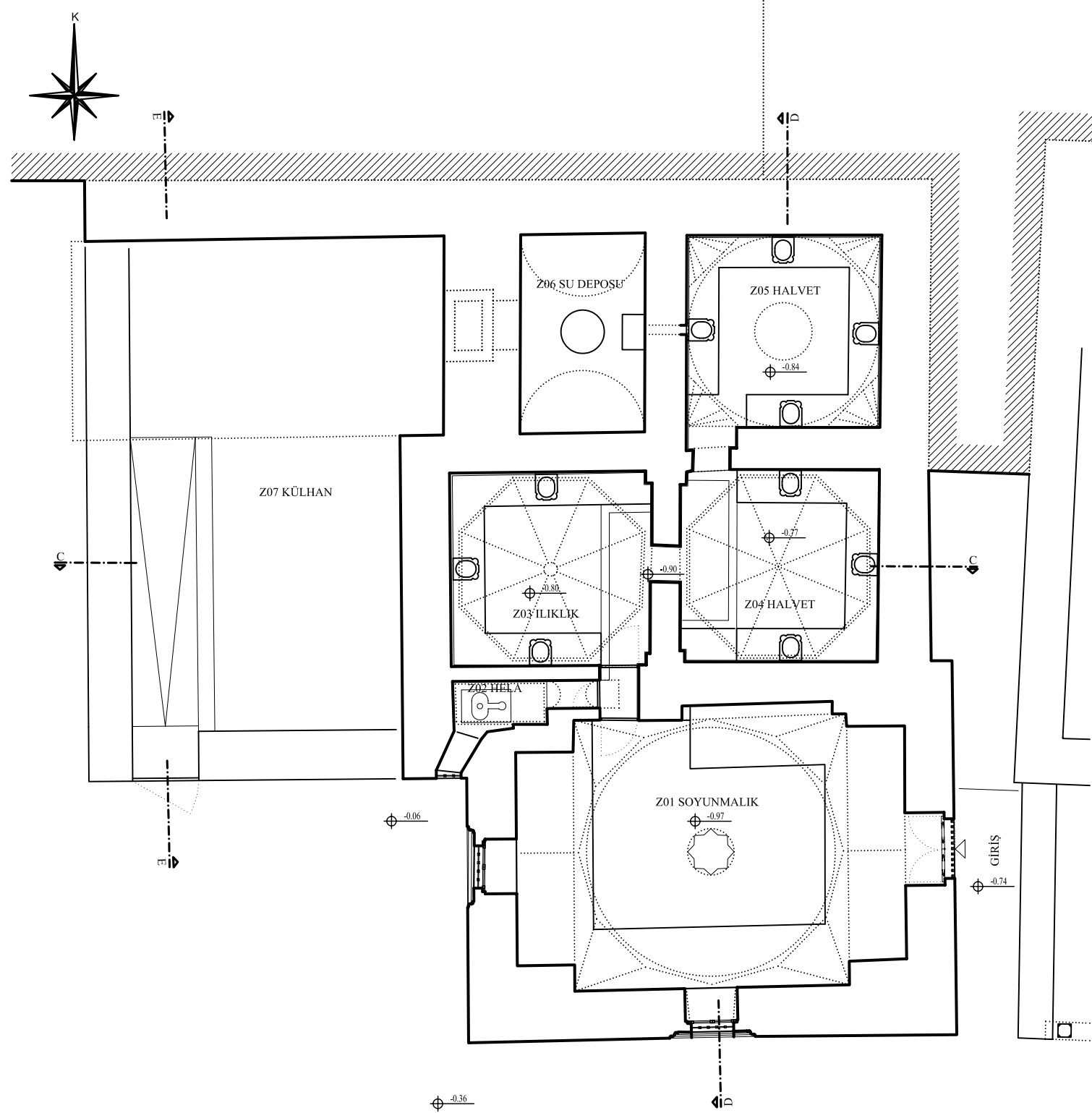

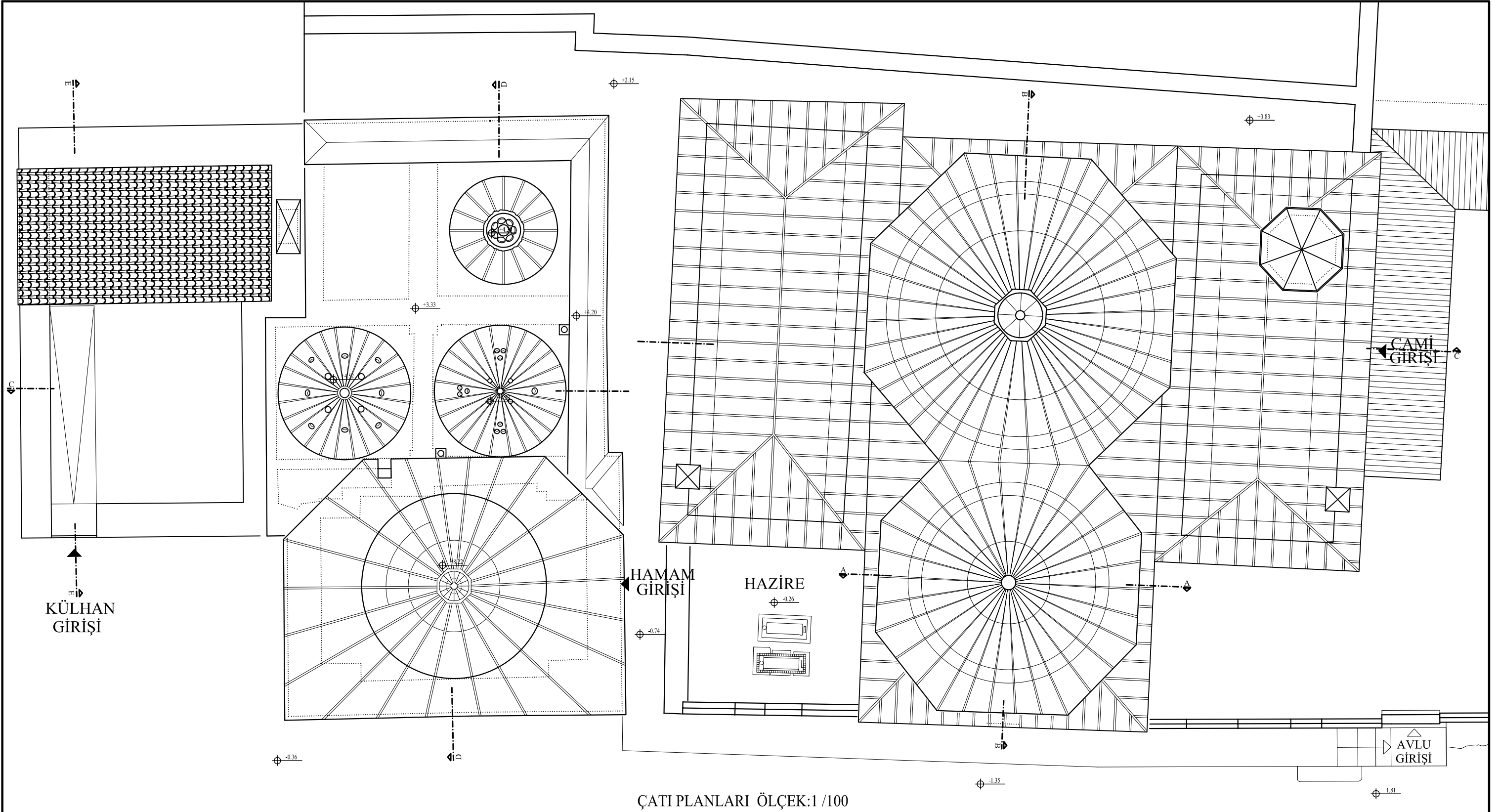
HIZIR PAŞA CAMİSİ +1.35 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

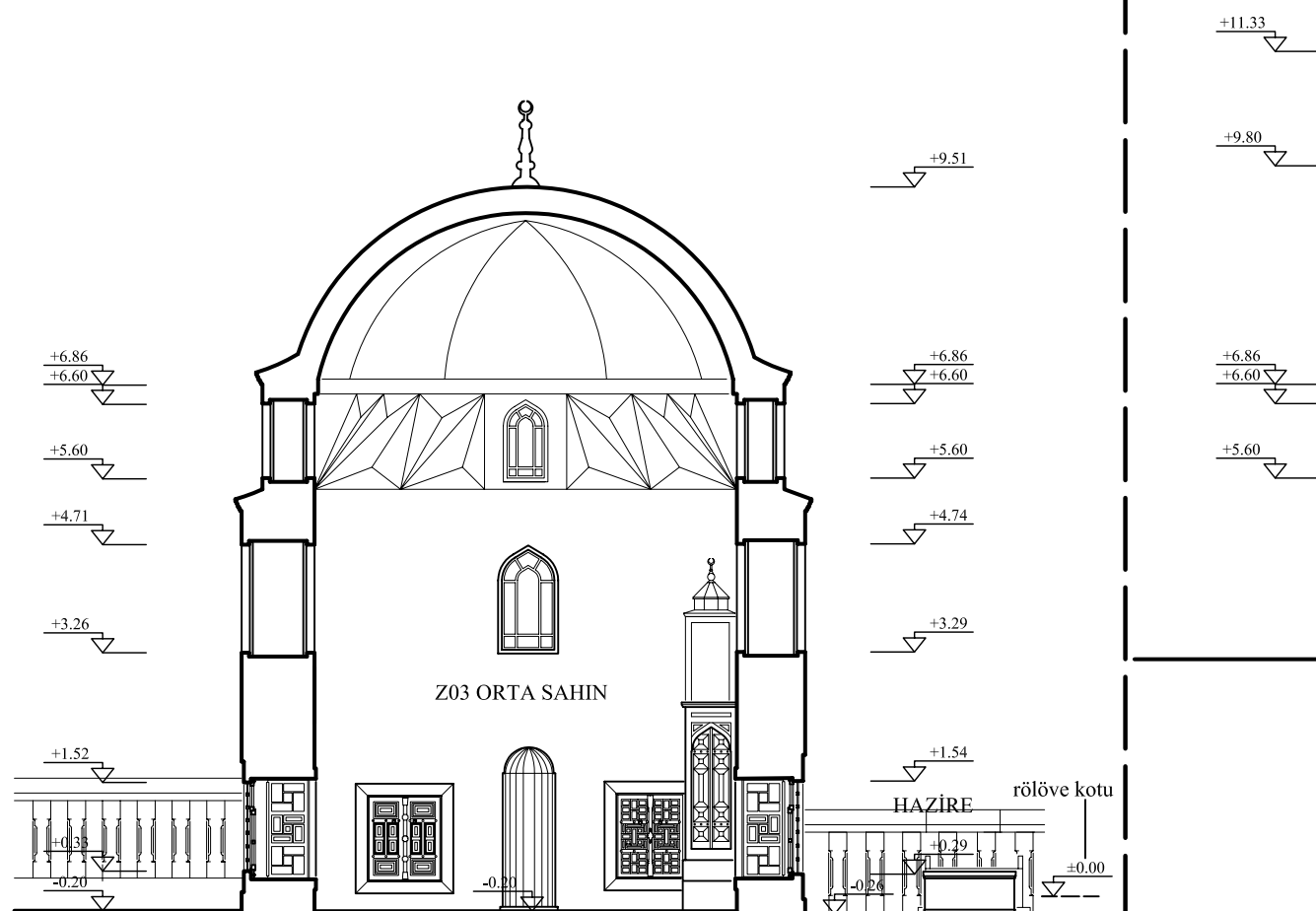

HIZIR PAŞA CAMİSİ +3.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

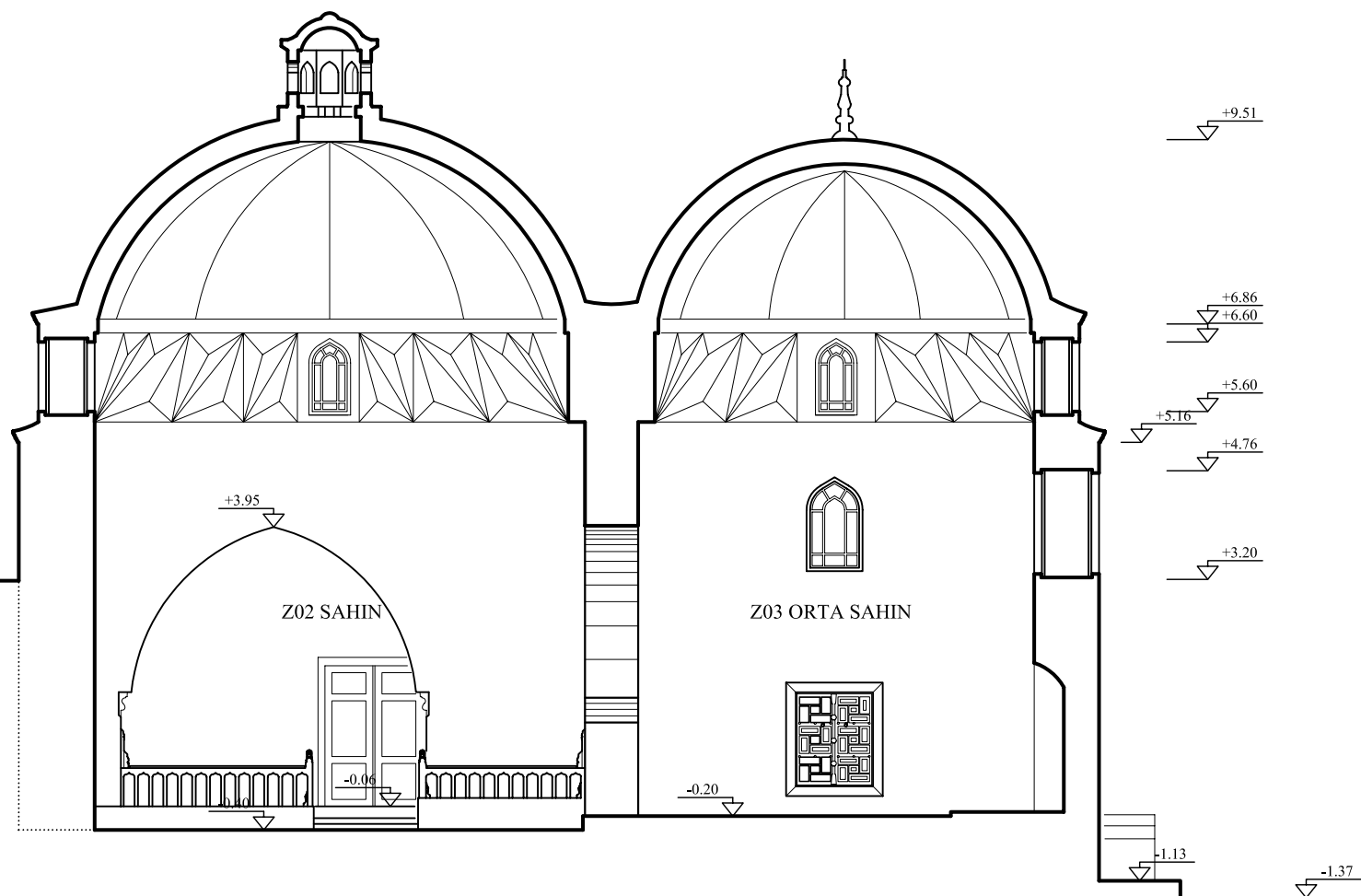

HIZIR PAŞA HAMAMI +0.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

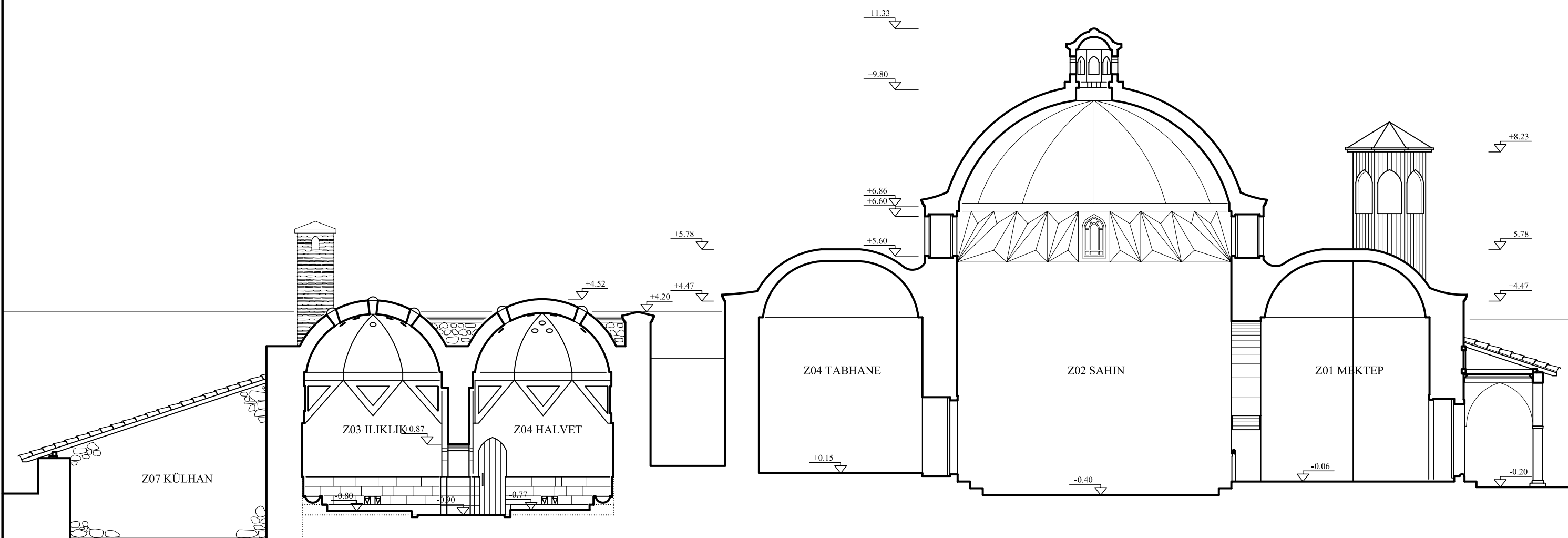

A-A KESİTİ ÖLÇEK:1/100

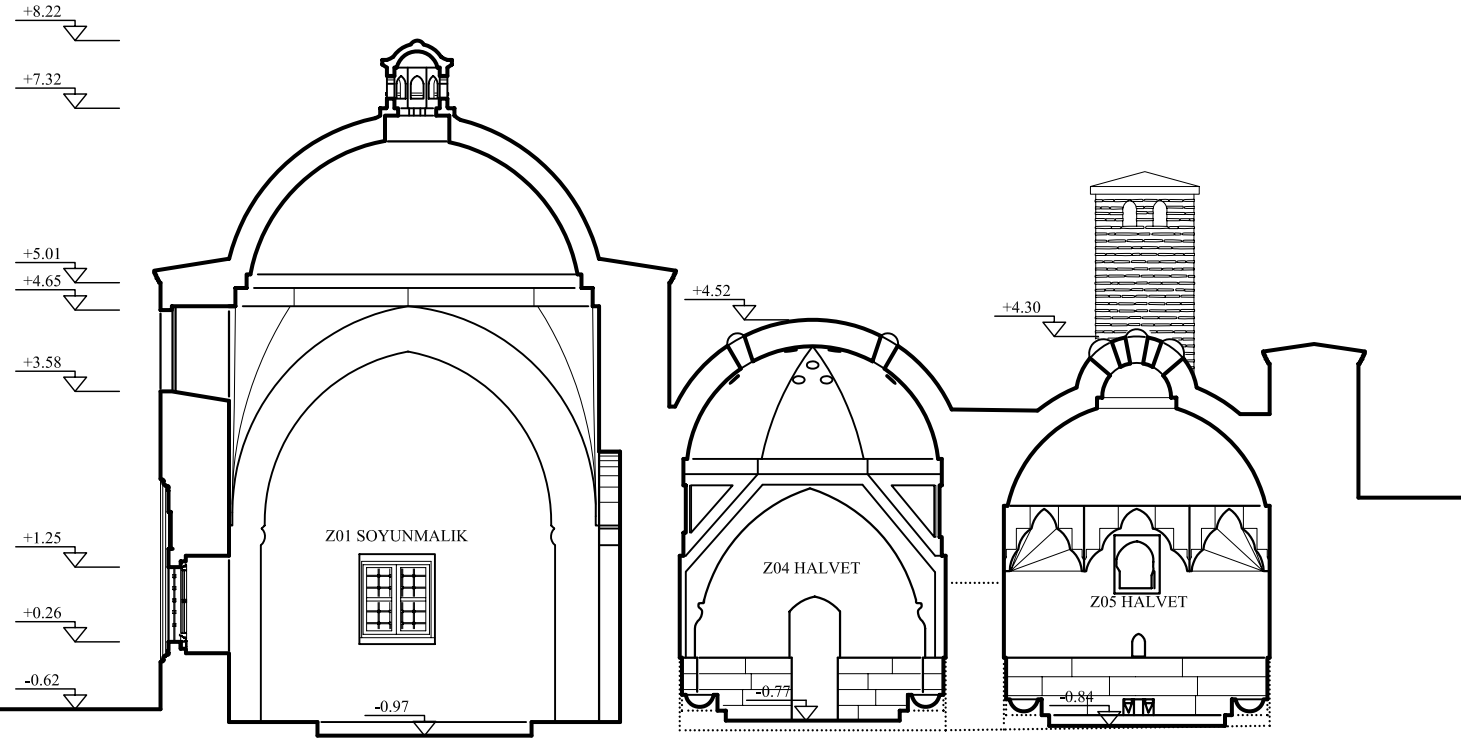

B-B KESİTİ ÖLÇEK:1/100

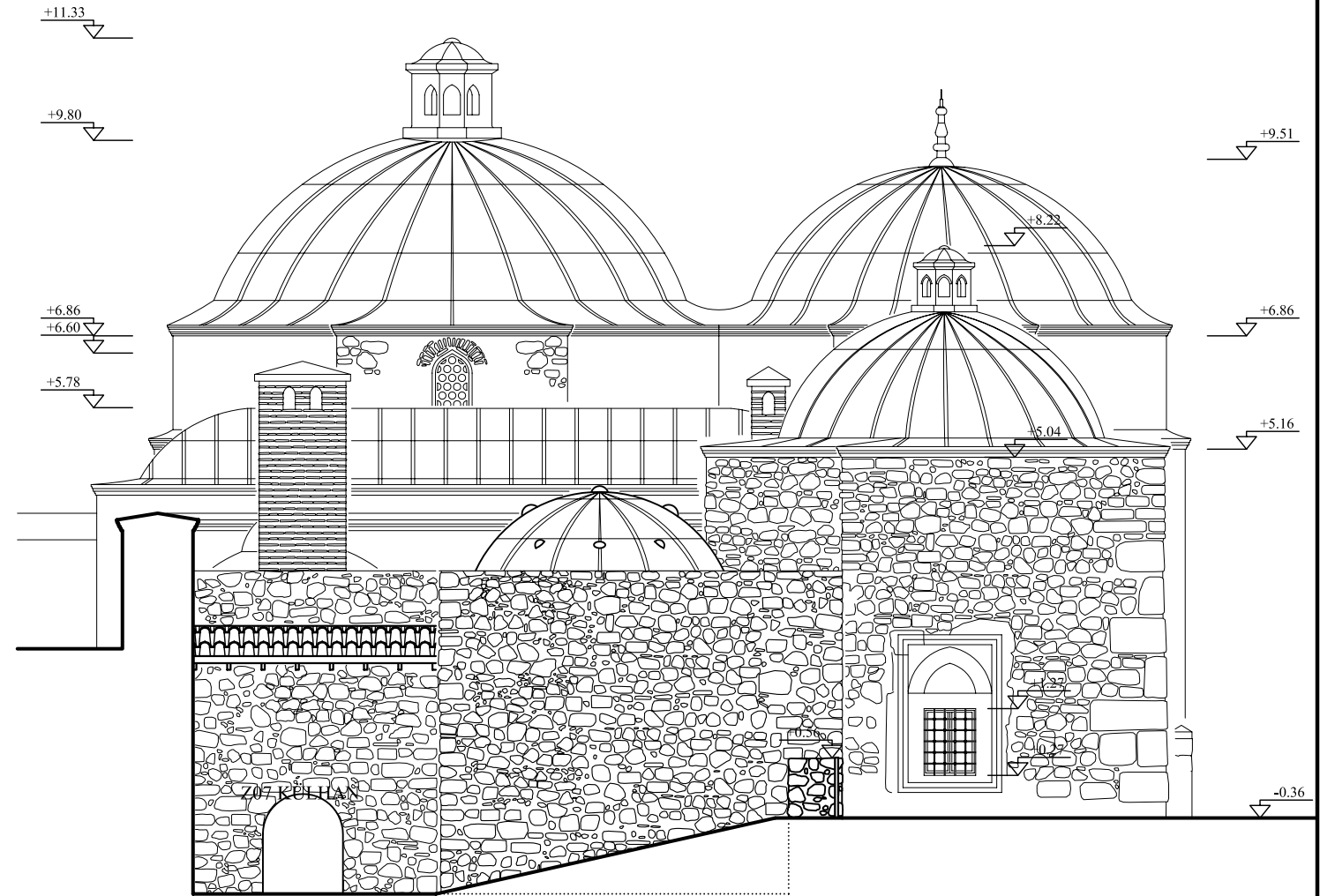

KÜLHAN HAMAM CAMİ

C-C KESİTİ ÖLÇEK:1/100

D-D KESİTİ ÖLÇEK:1/100

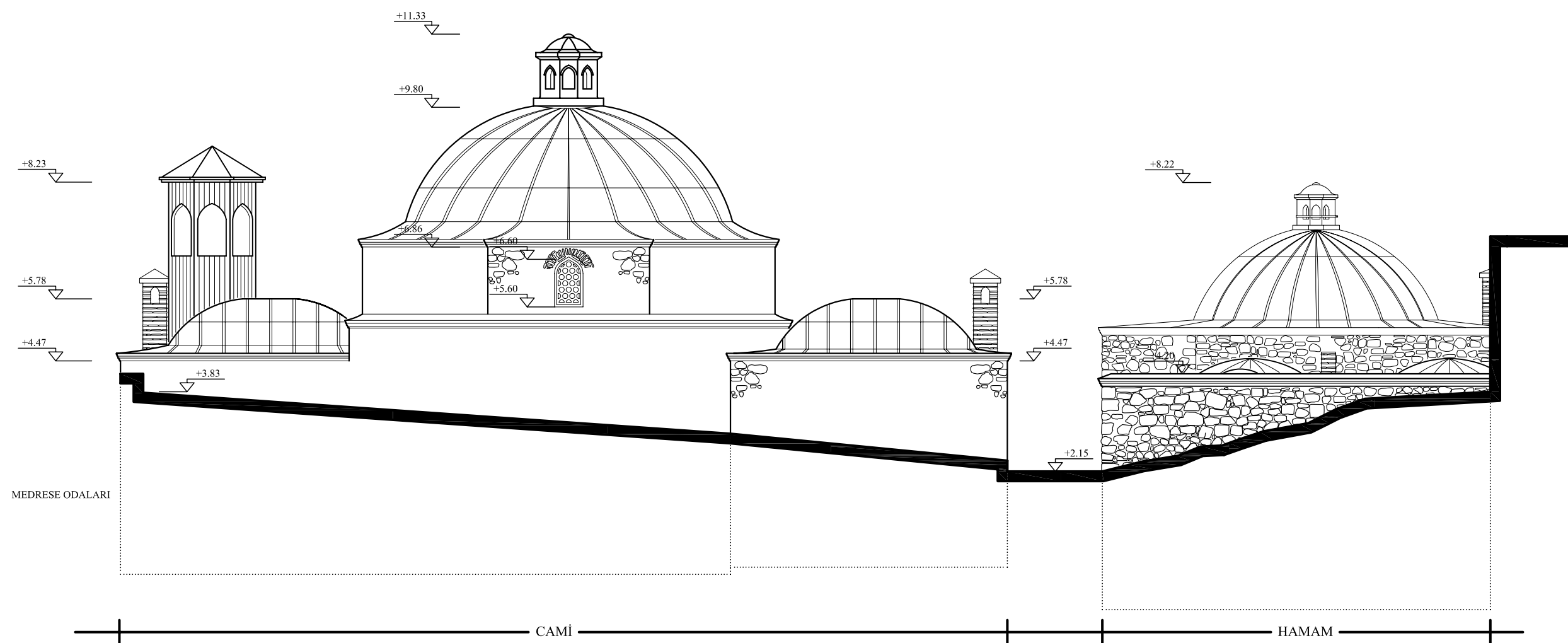

E-E KESİTİ ÖLÇEK:1/100

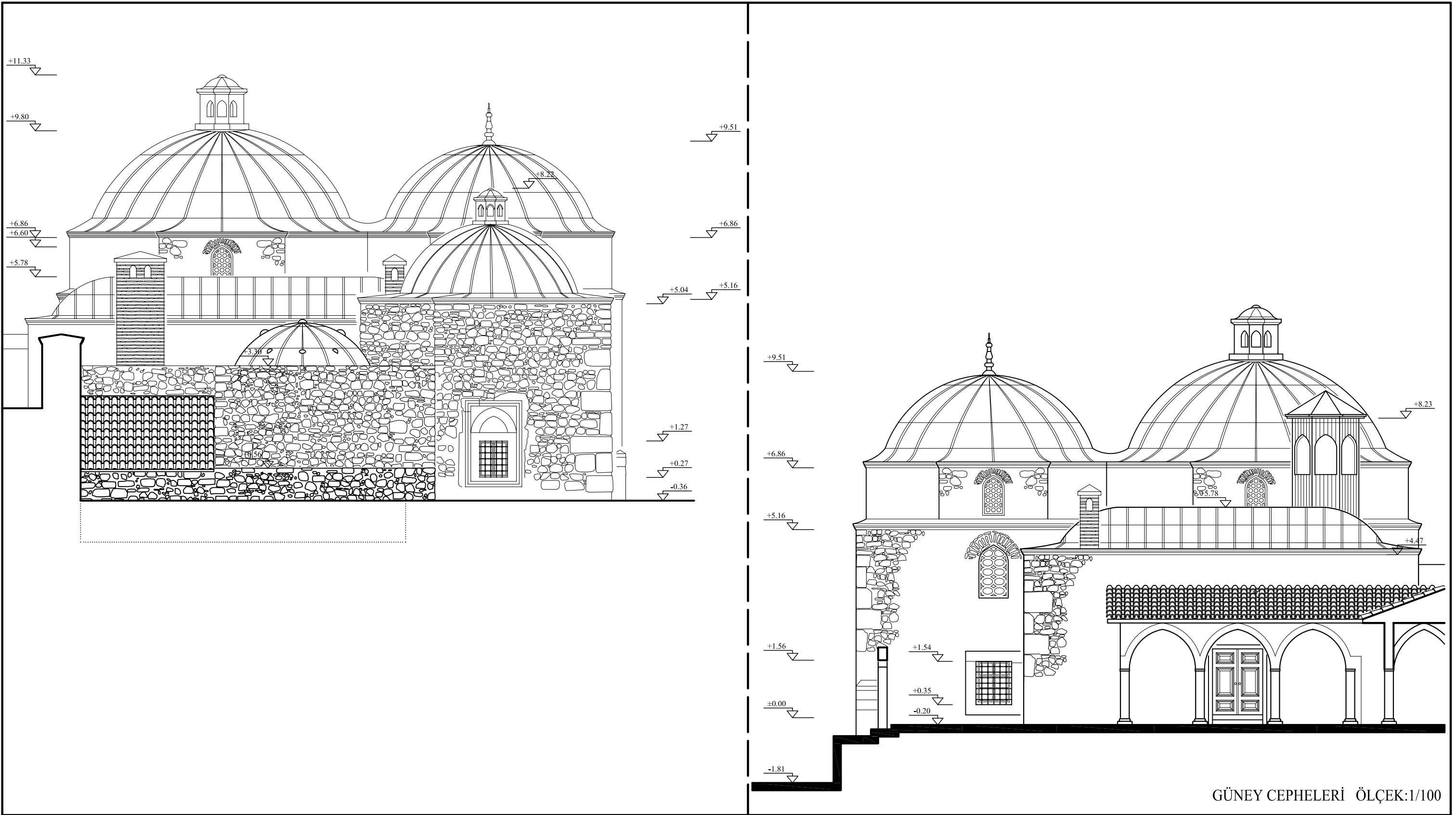

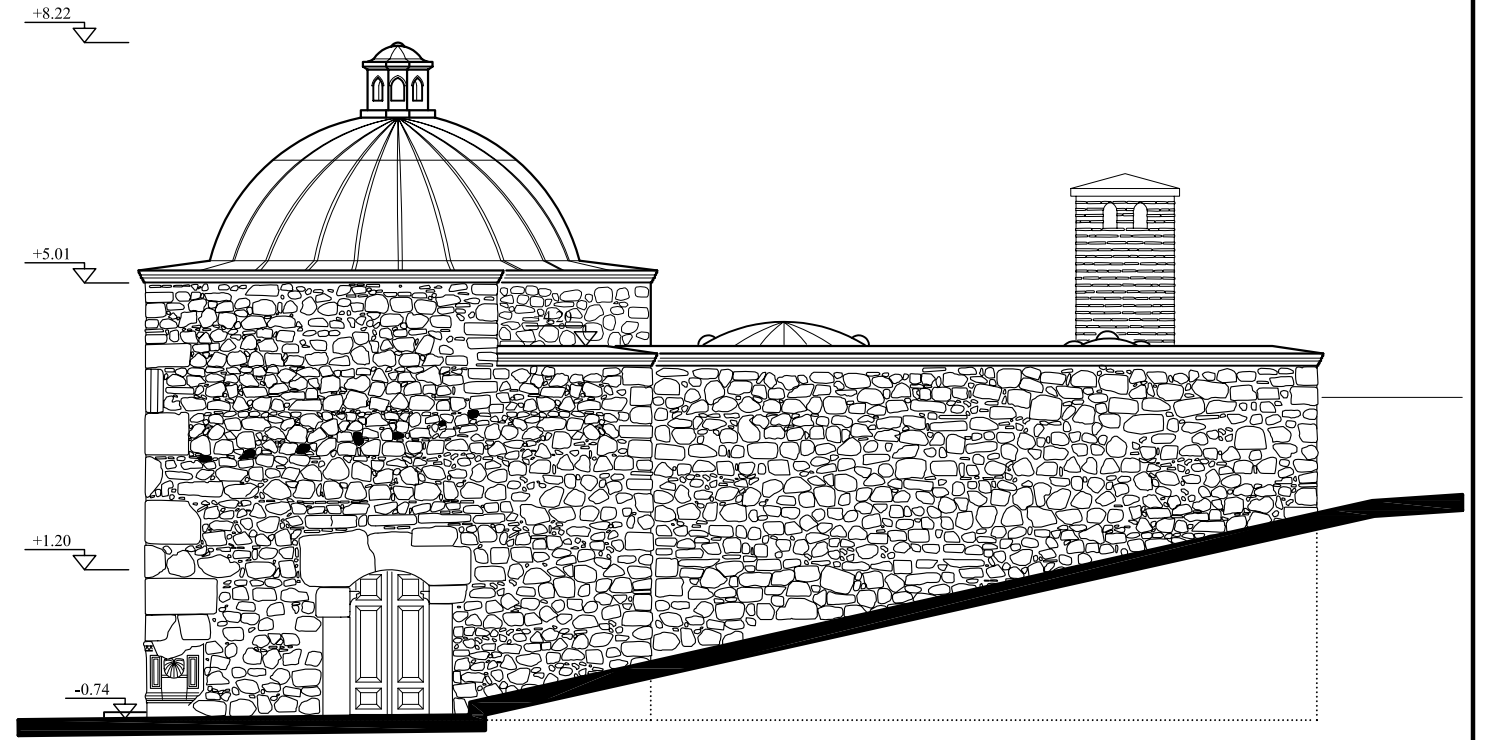
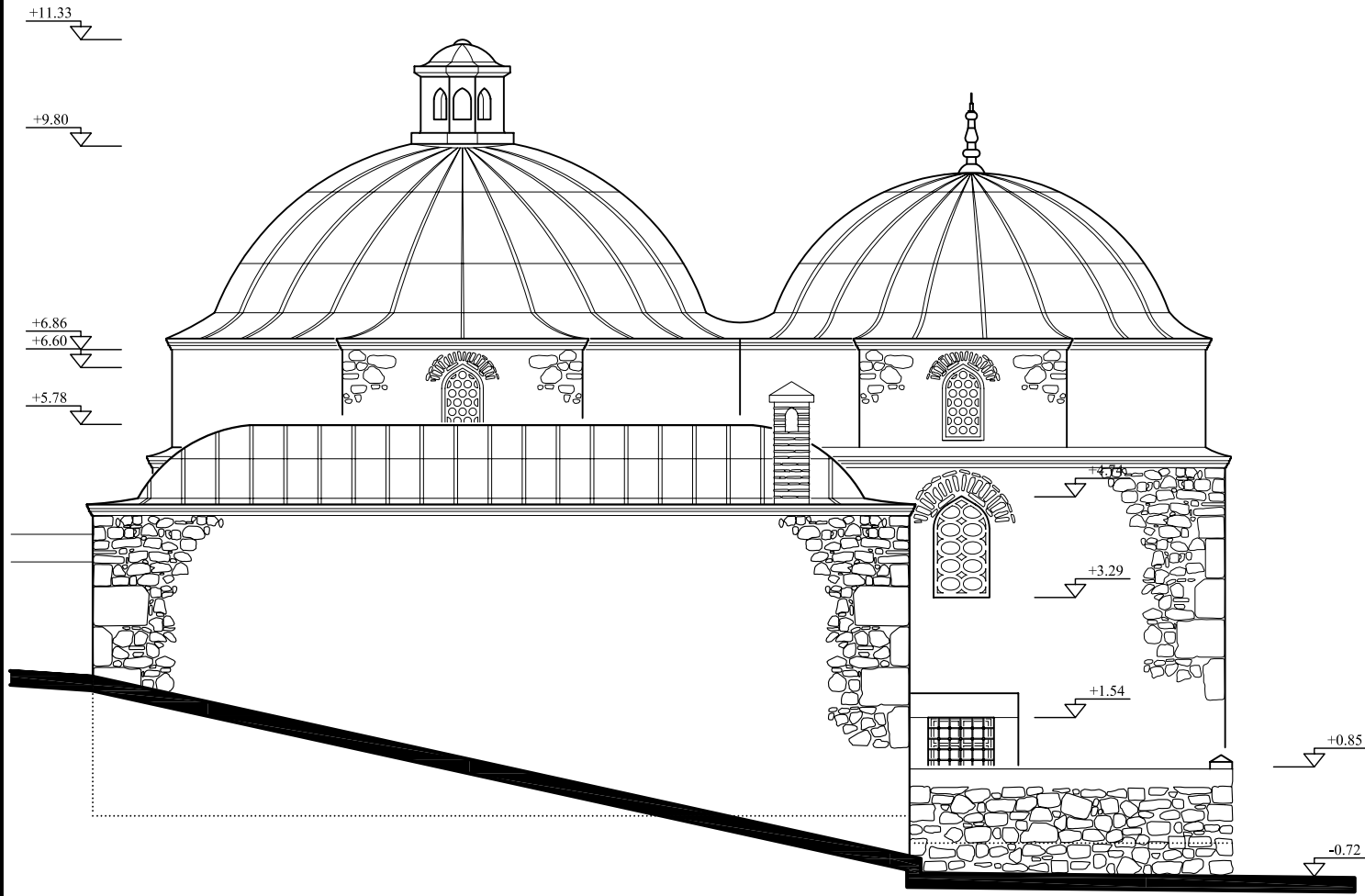
KÜLHAN HAMAM CAMİ

GÜNEY CEPHELERİ ÖLÇEK:1/100

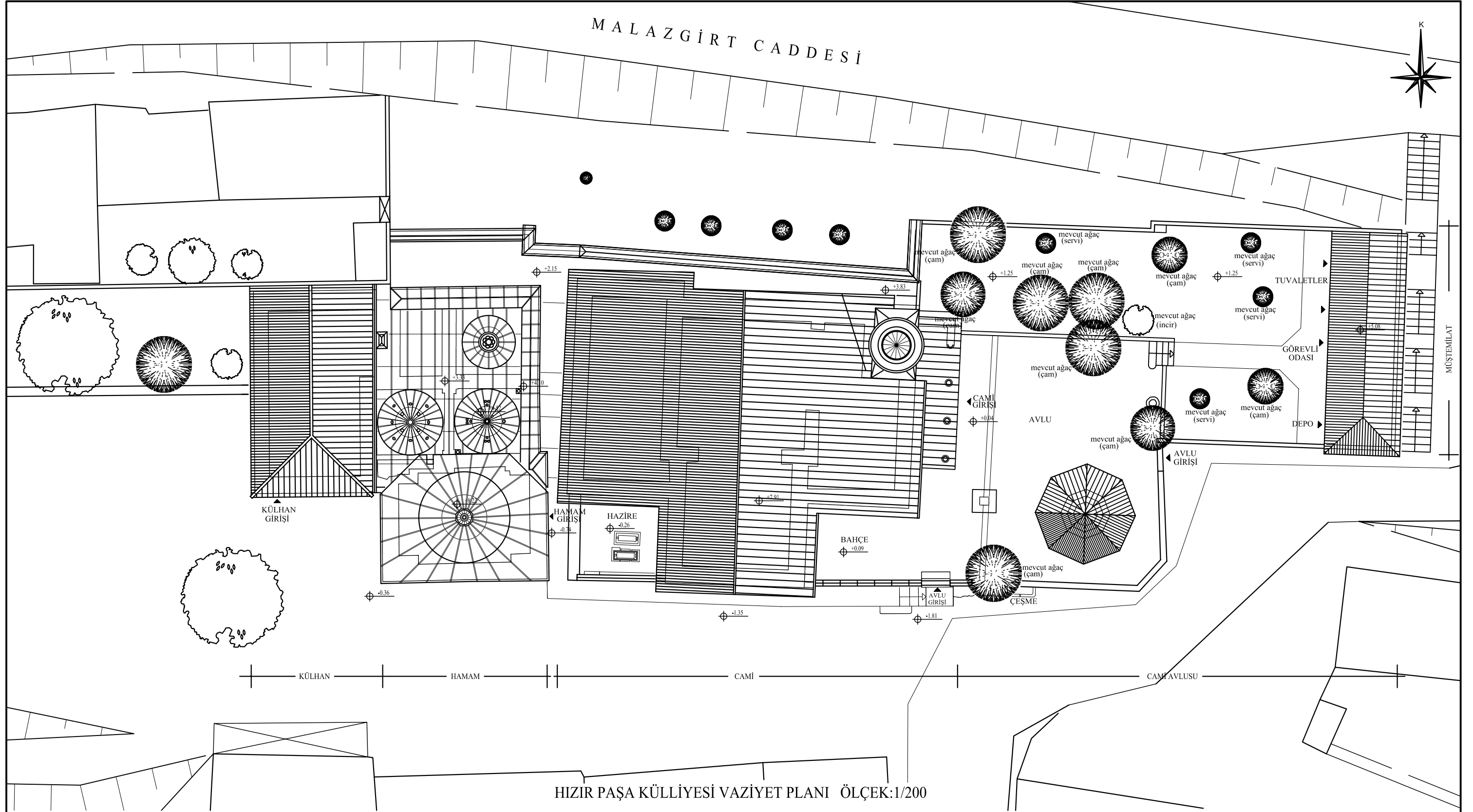

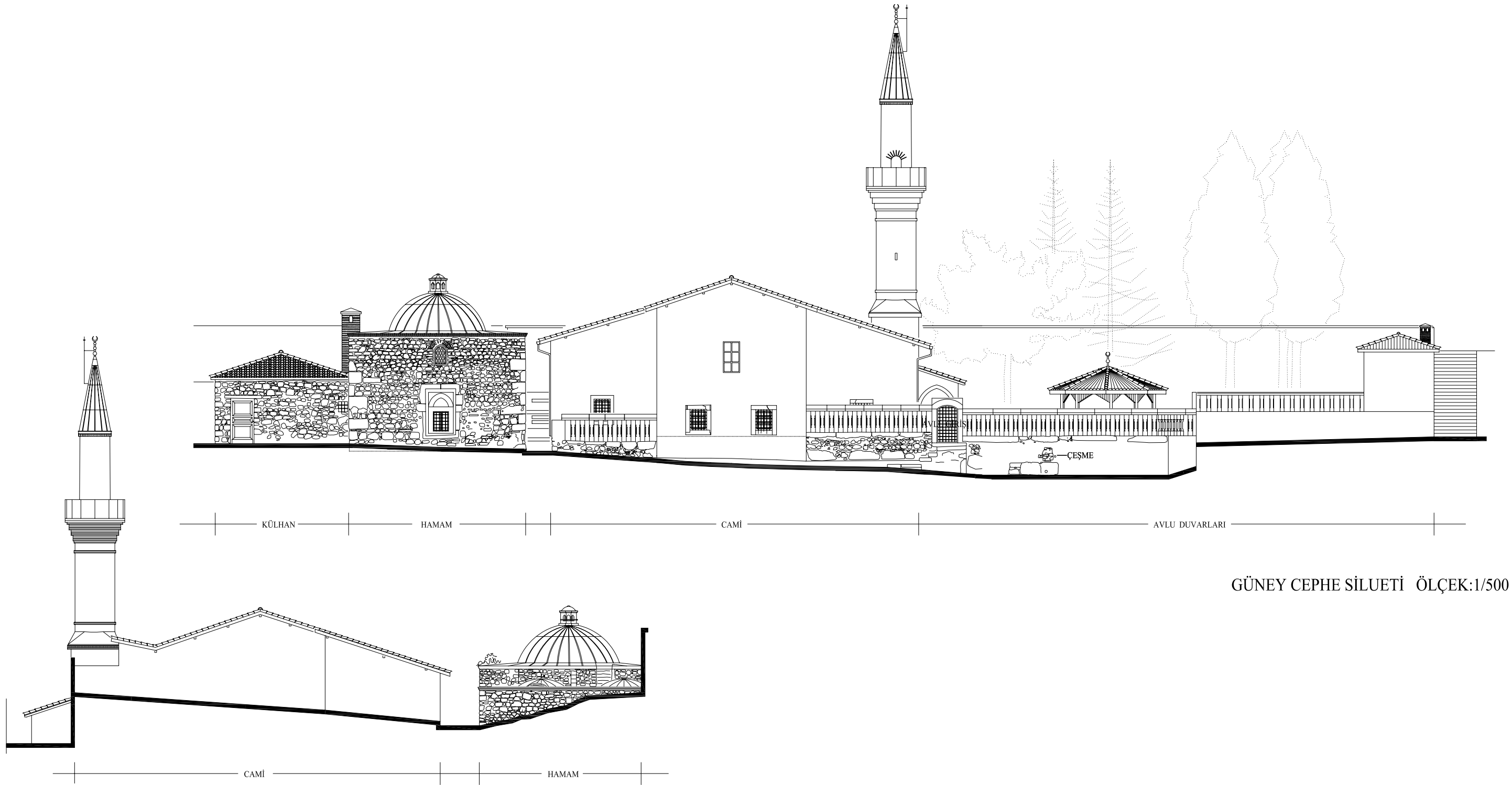
KUZEY CEPHELERİ ÖLÇEK:1/100

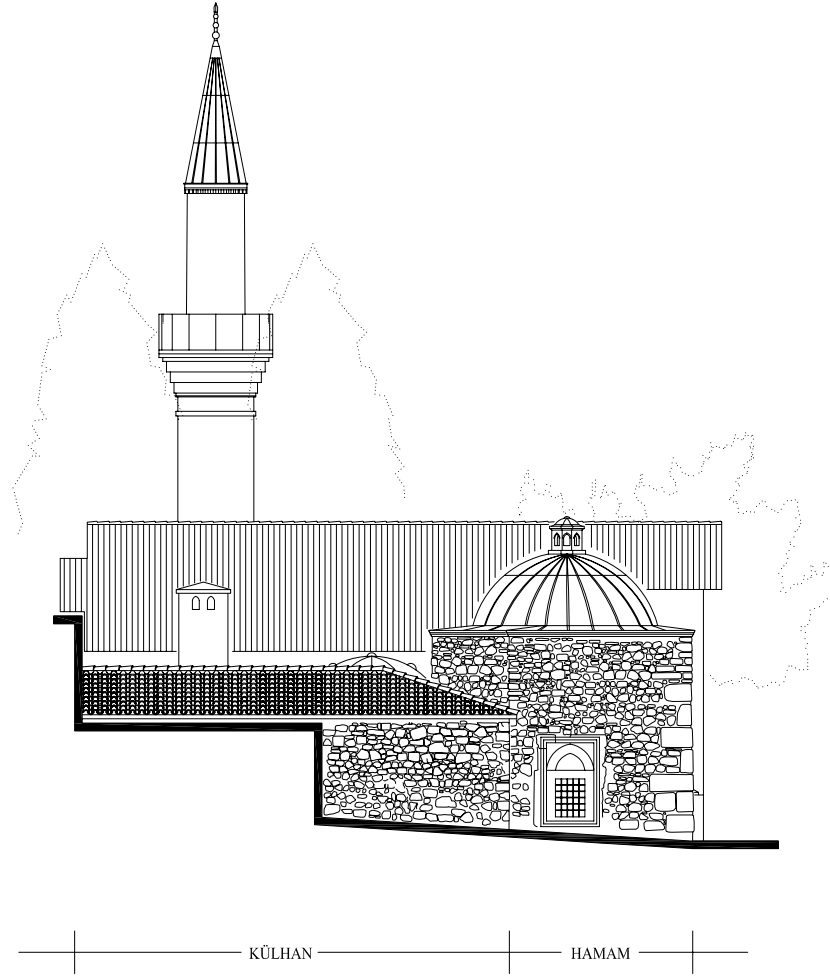
Ek 7 Restorasyon projesi

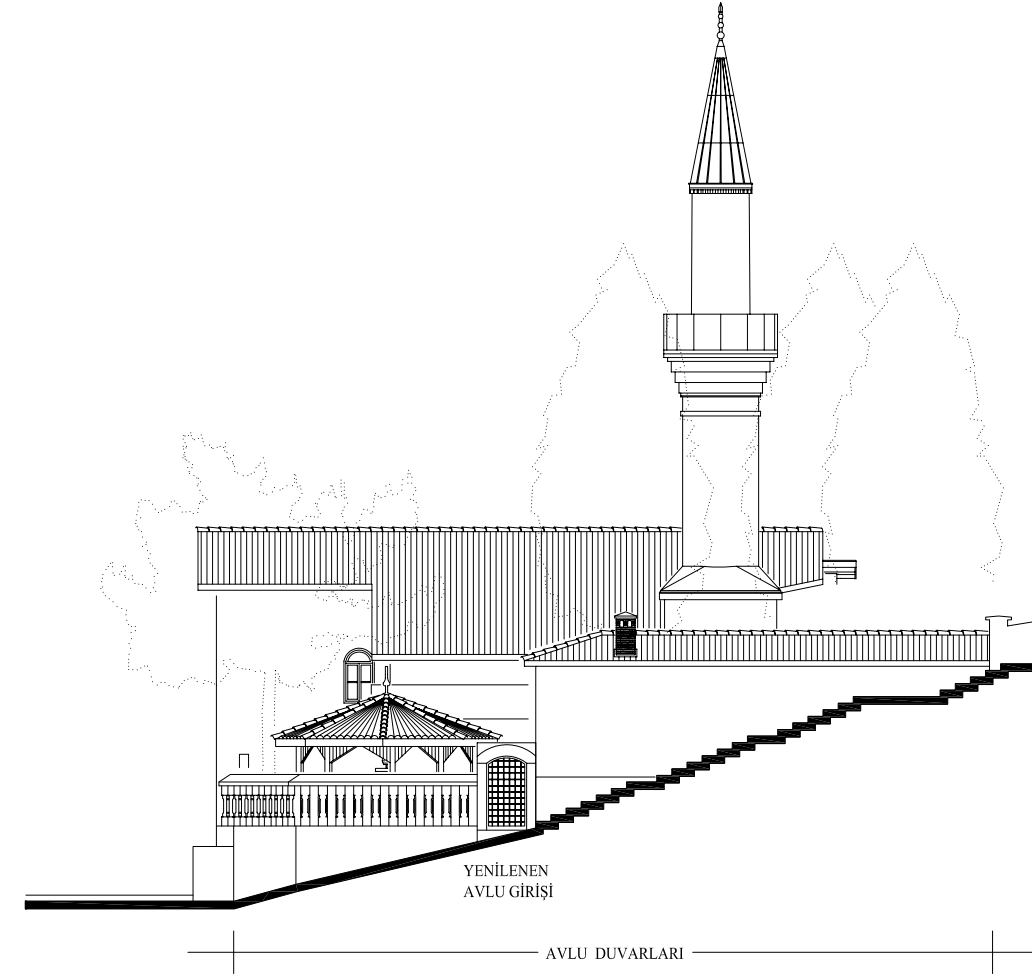

KUZEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

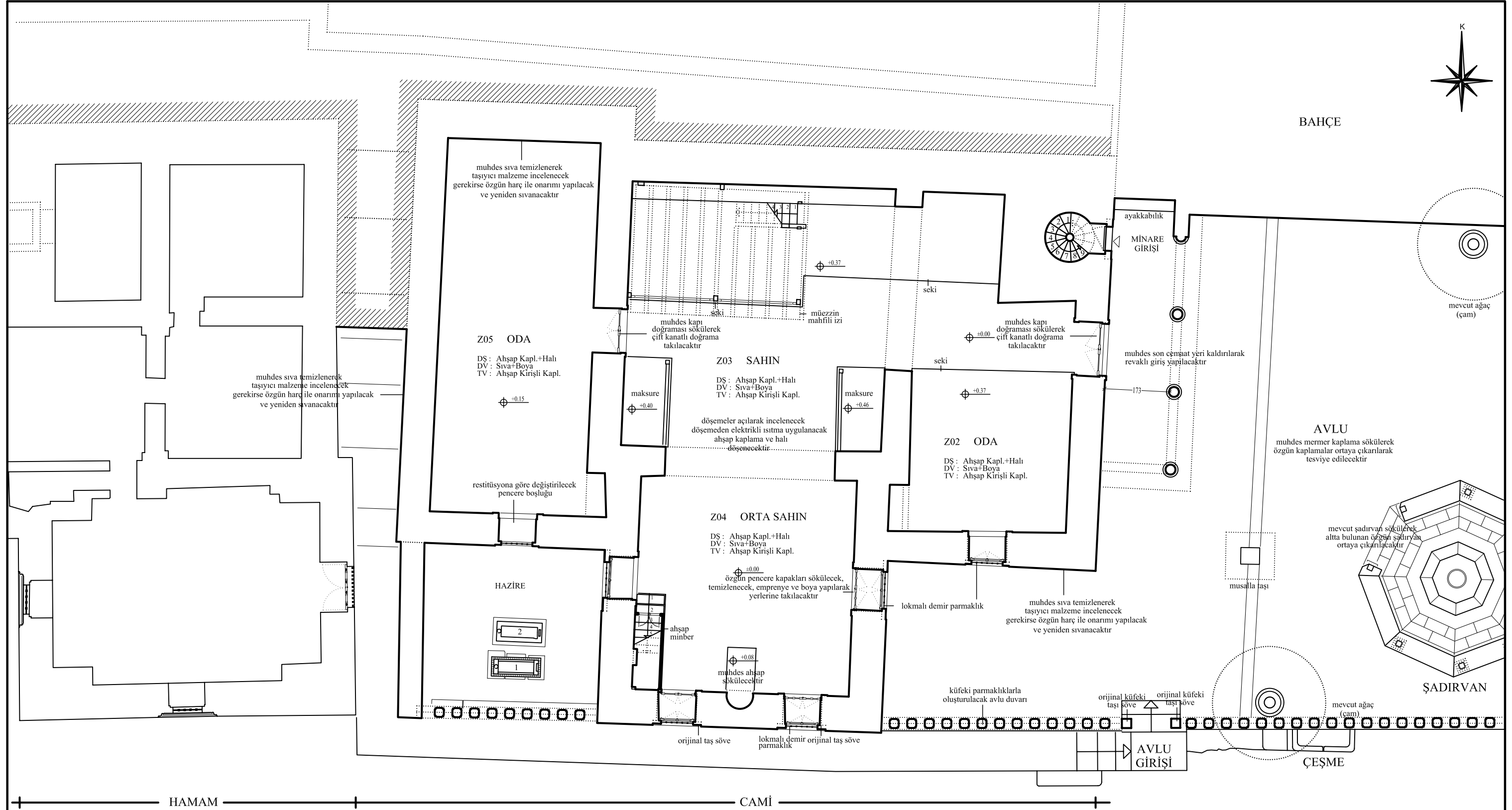
GÜNEY CEPHE SİLÜETİ ÖLÇEK:1/500

BATI CEPHE SİLUETİ ÖLÇEK:1/500

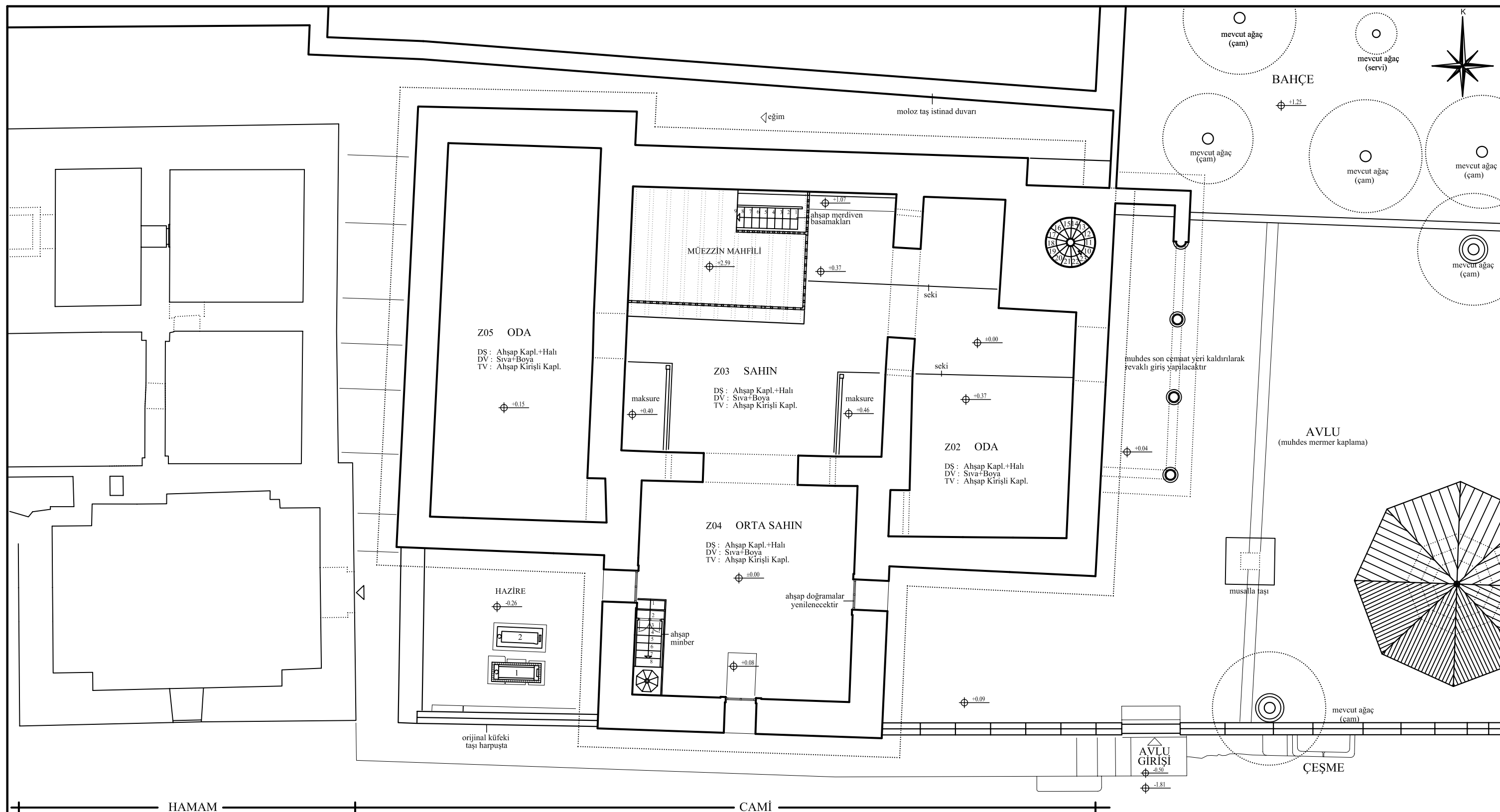
DOĞU CEPHE SİLUETİ ÖLÇEK:1/500

HIZIR PAŞA CAMİSİ +1.35 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

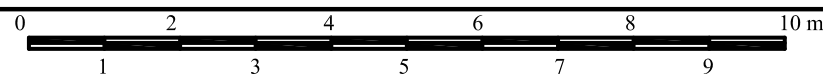
P5

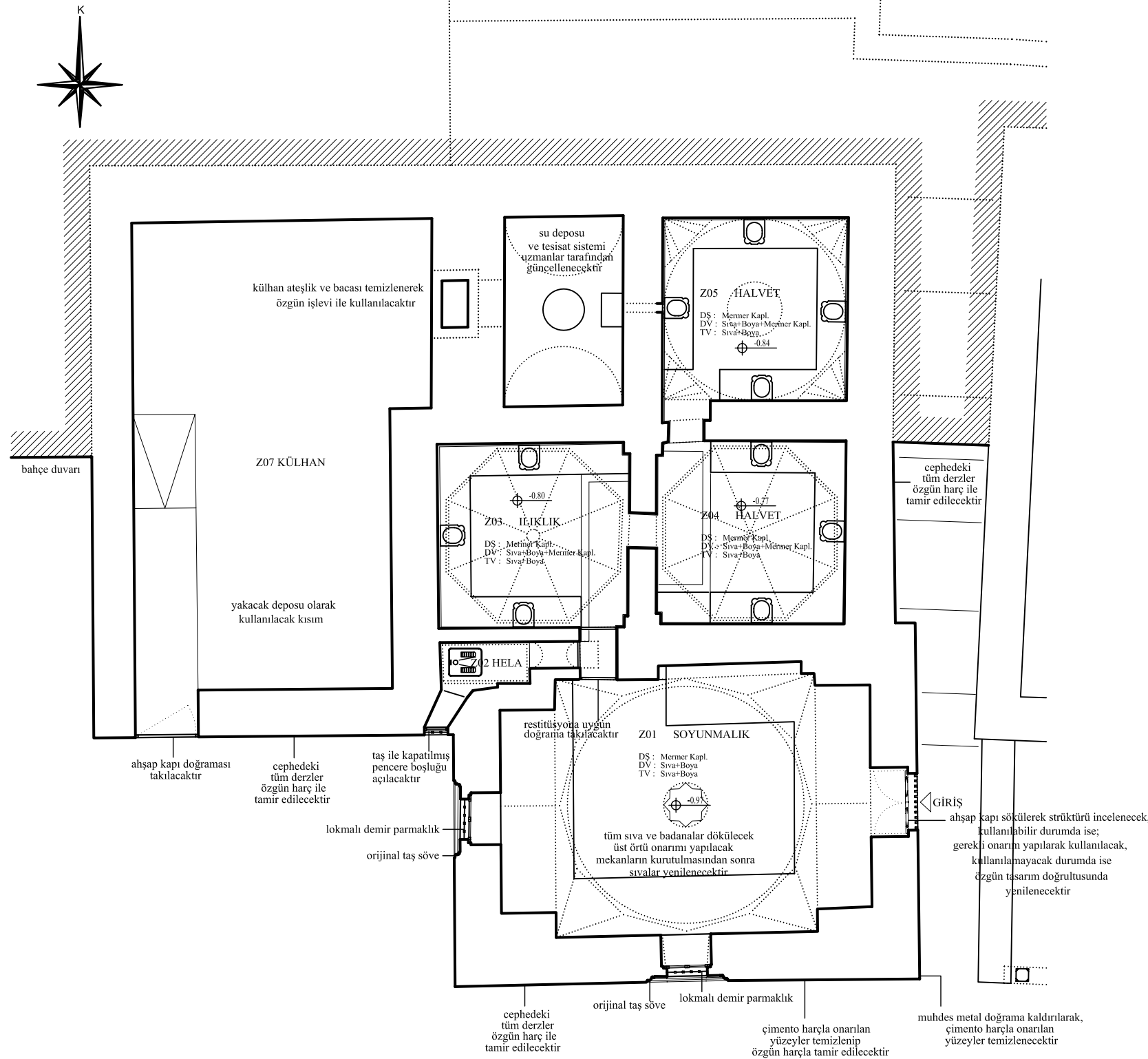

HIZIR PAŞA CAMİSİ +3.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

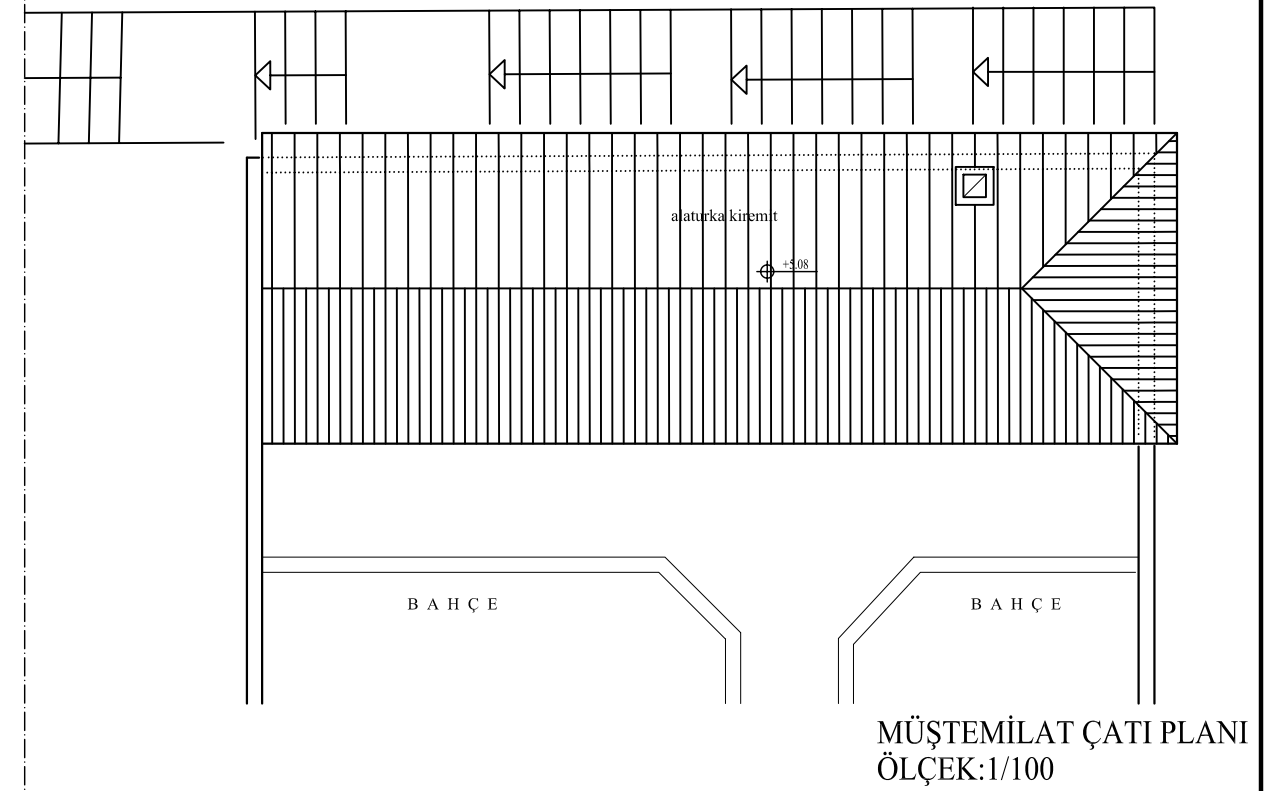
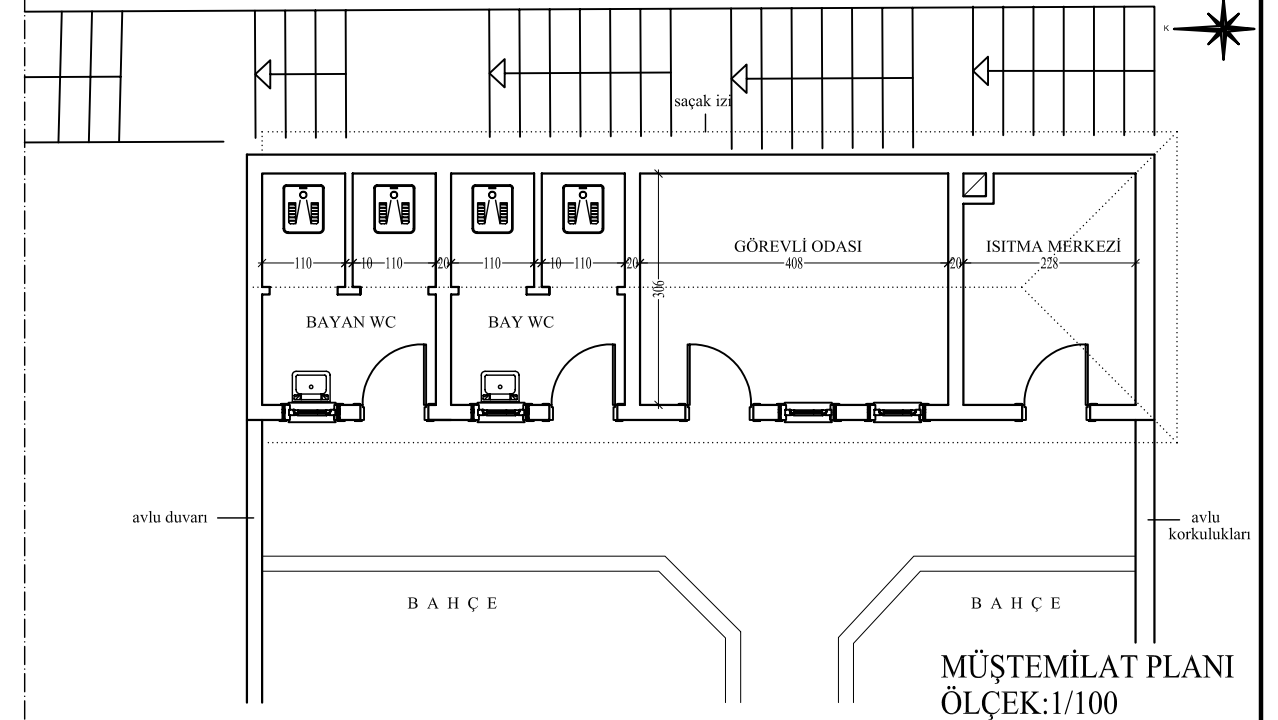
DANIŞMAN: Y.DOÇ.DR.FARUK TUNCER

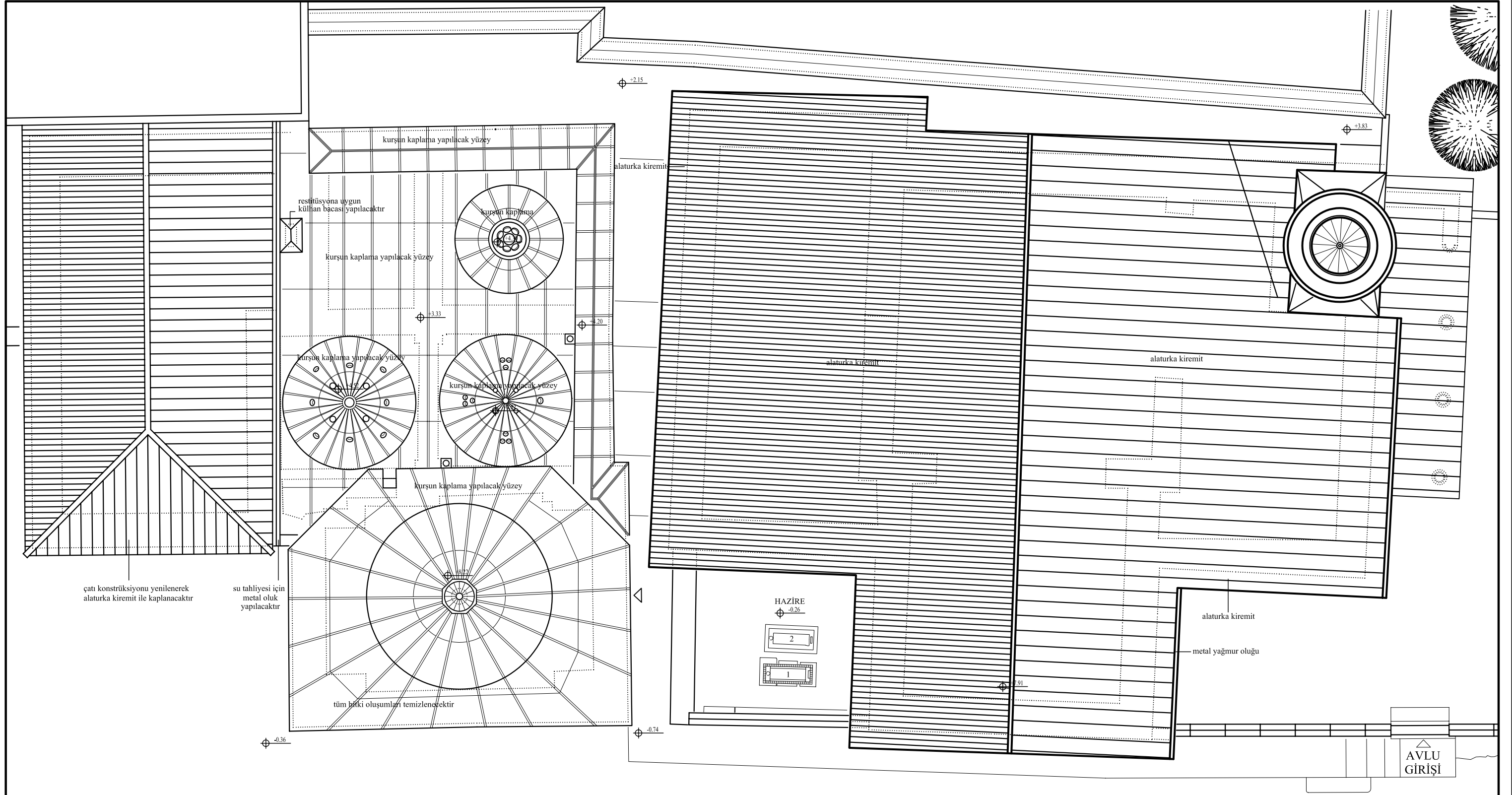
3534013 ERSEL OLTULU

HIZIR PAŞA HAMAMI +0.50 KOTU PLANI ÖLÇEK:1/100

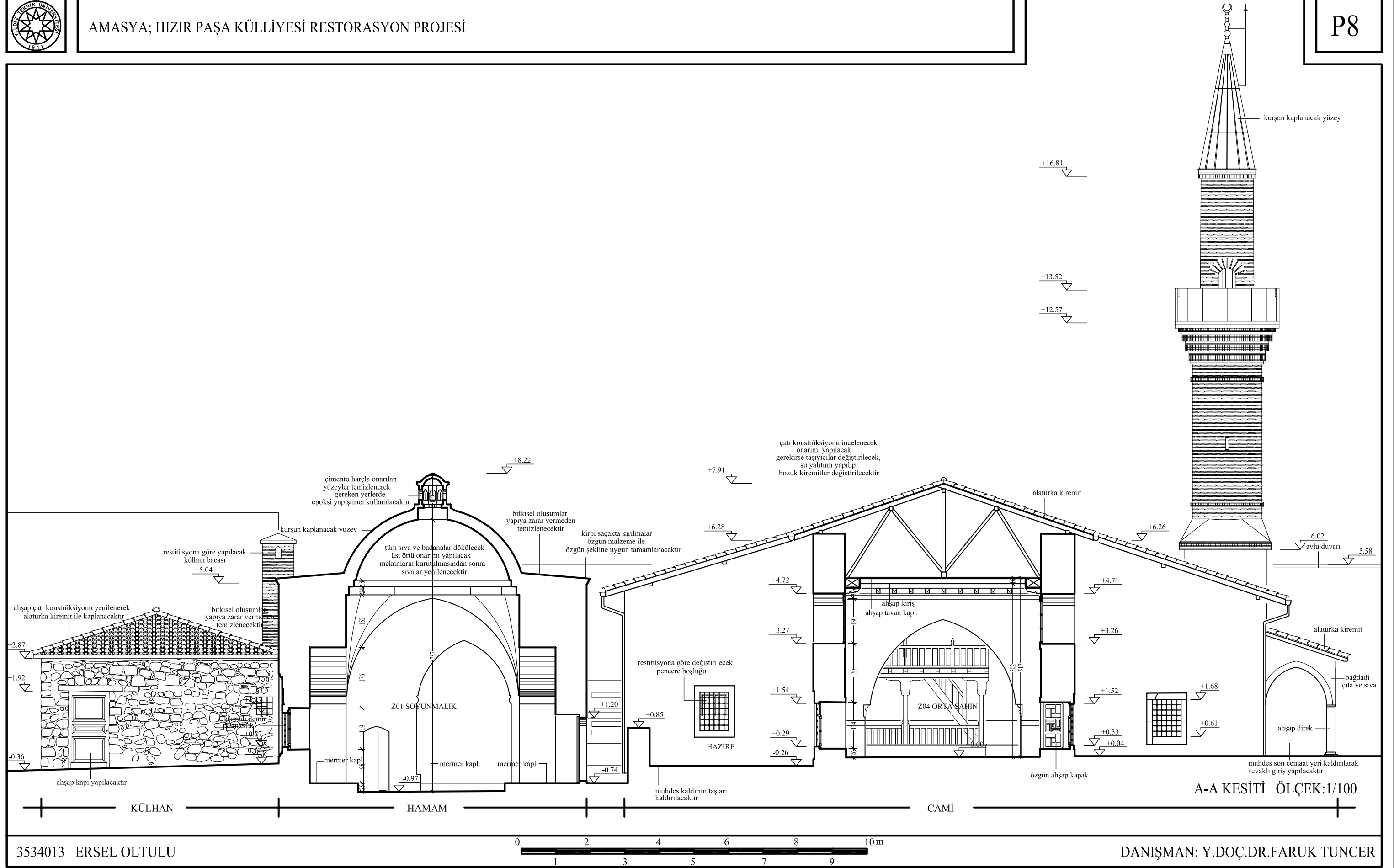

ÇATI PLANLARI ÖLÇEK:1/100

AMASYA; HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ RESTORASYON PROJESİ

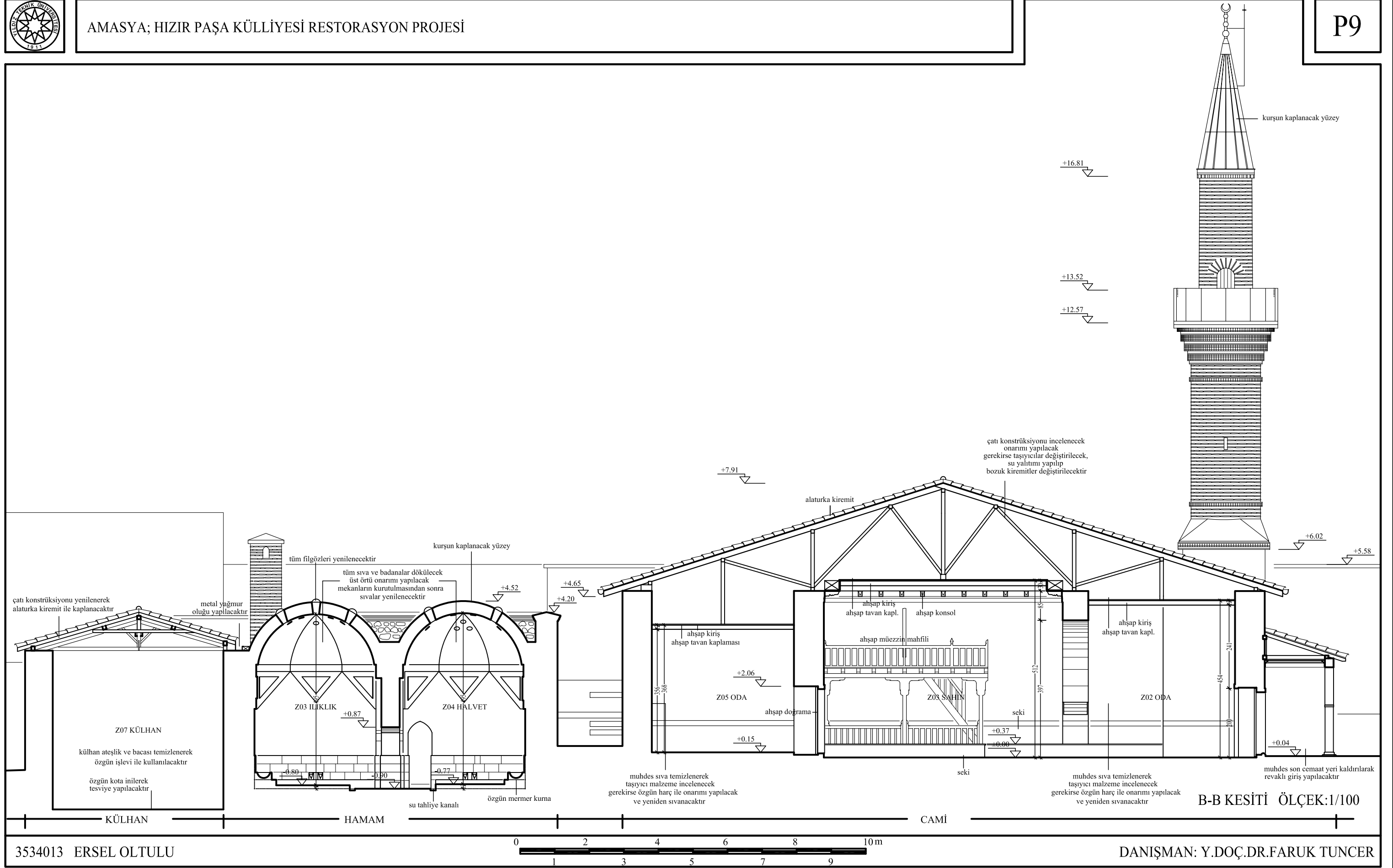
P8

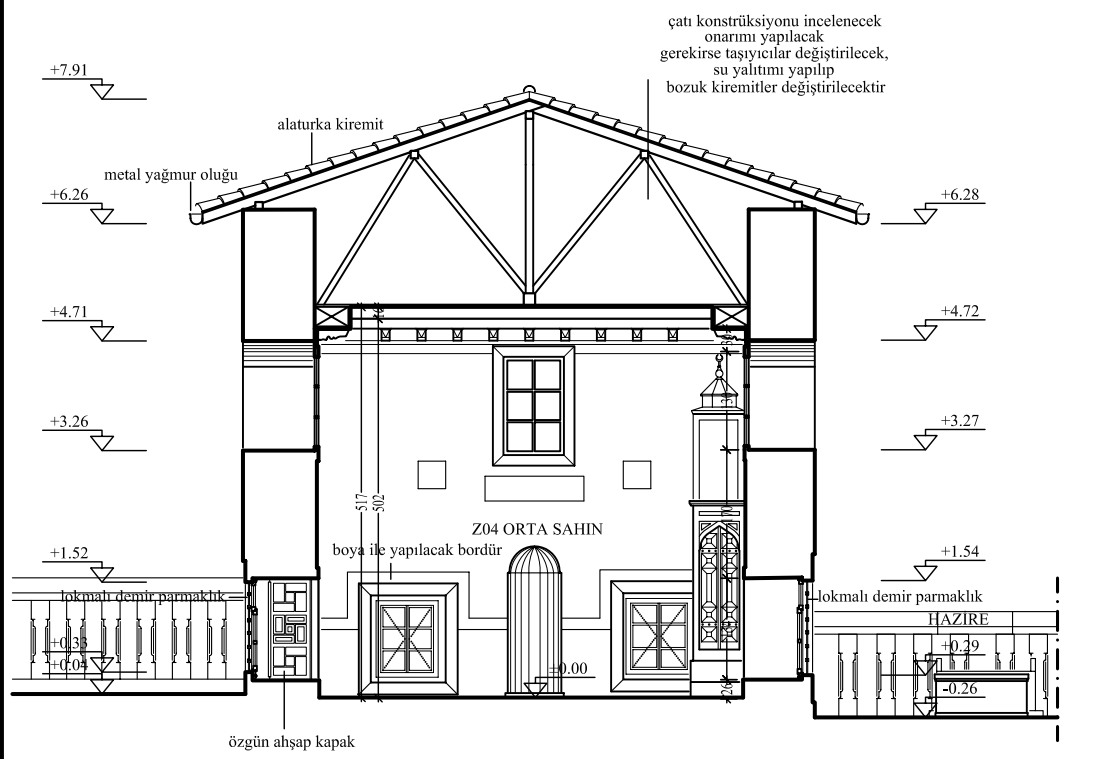

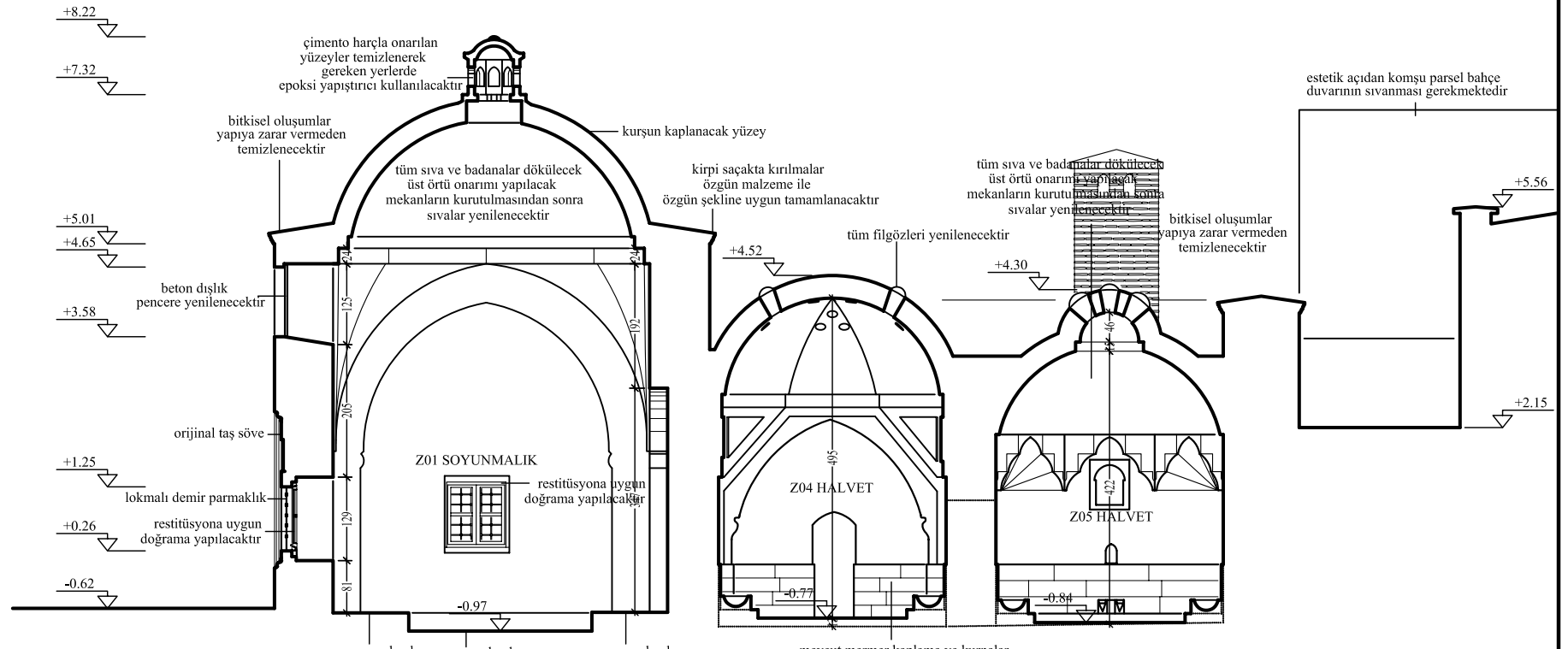
AMASYA; HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ RESTORASYON PROJESİ

P9

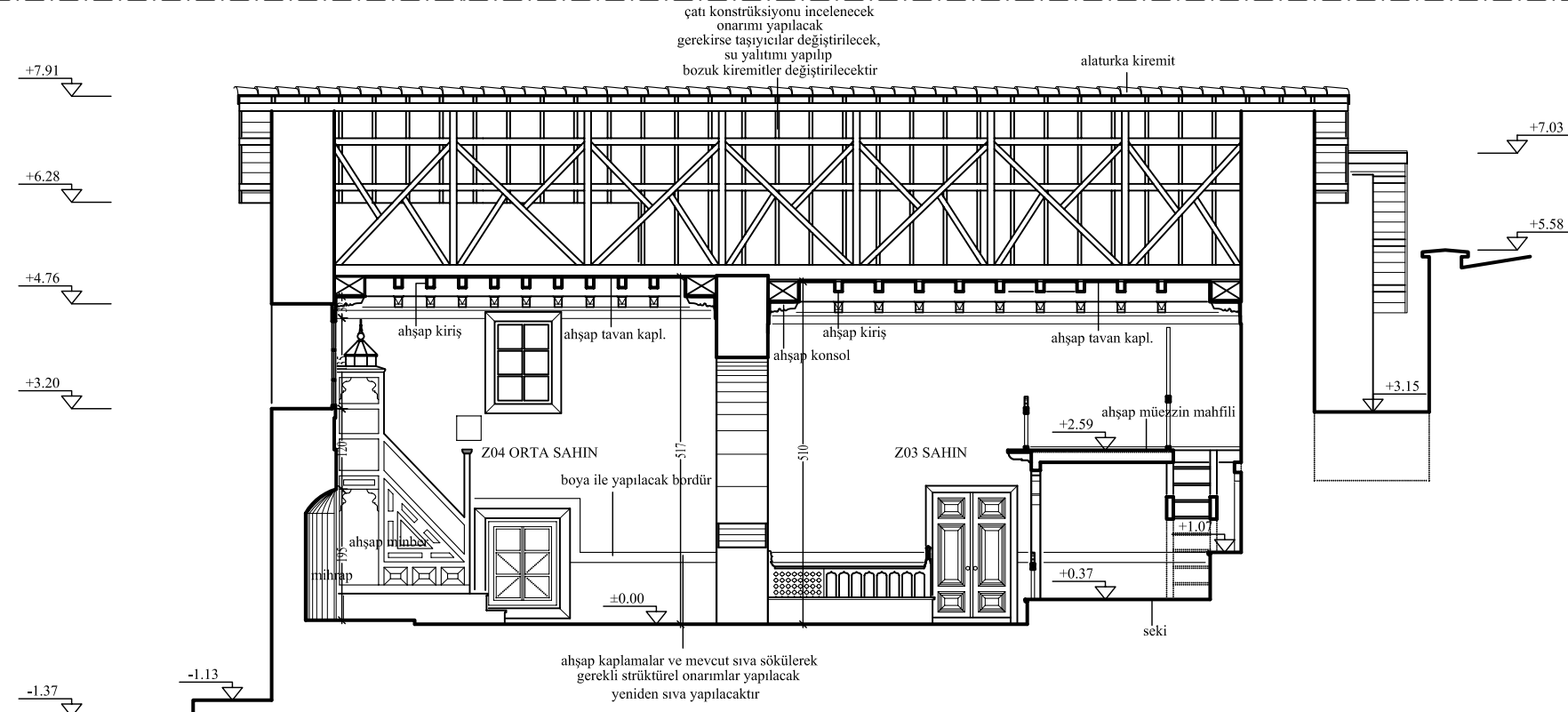

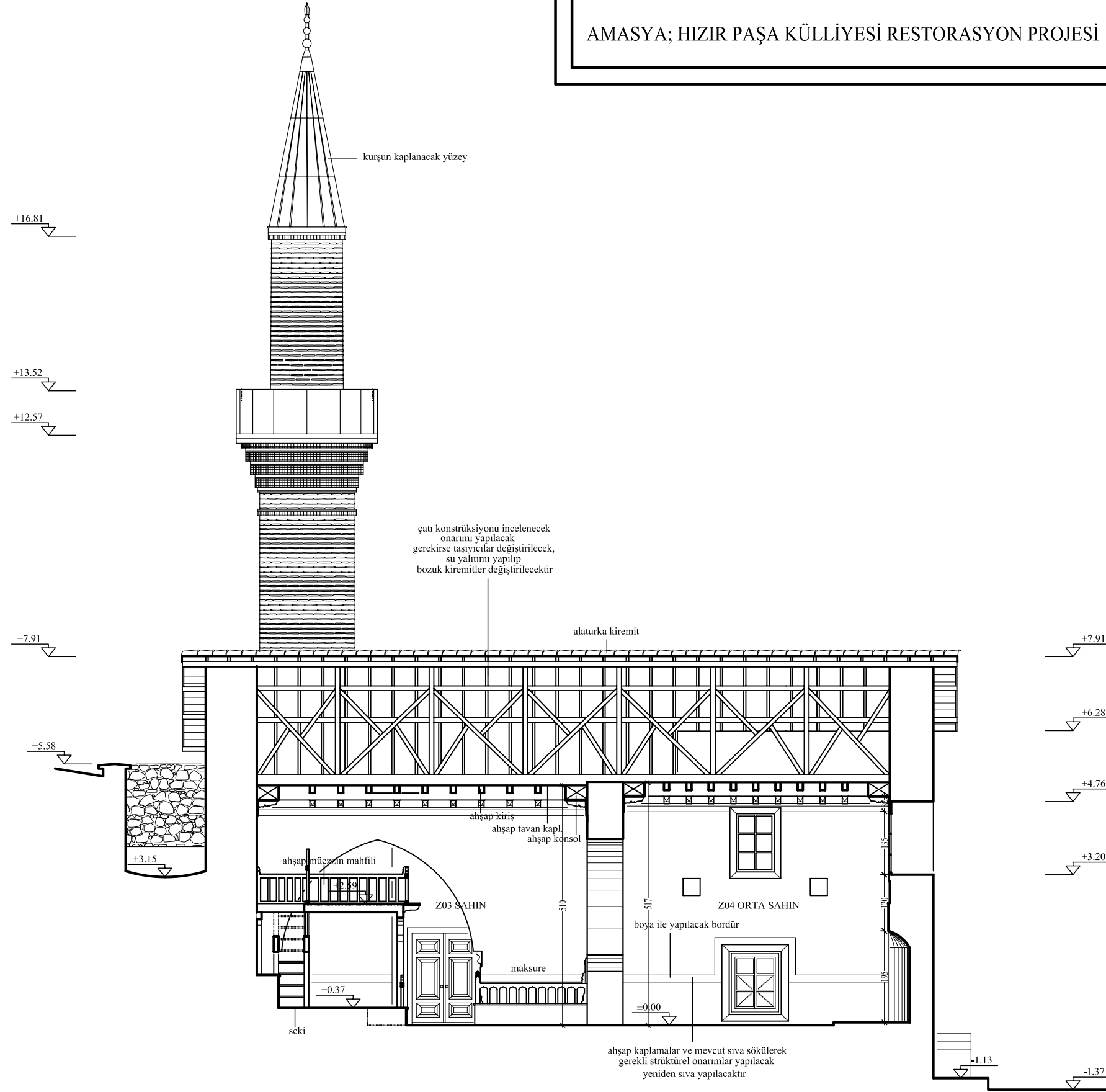
C-C KESİTİ ÖLÇEK:1/100

D-D KESİTİ ÖLÇEK:1/100

E-E KESİTİ ÖLÇEK:1/100

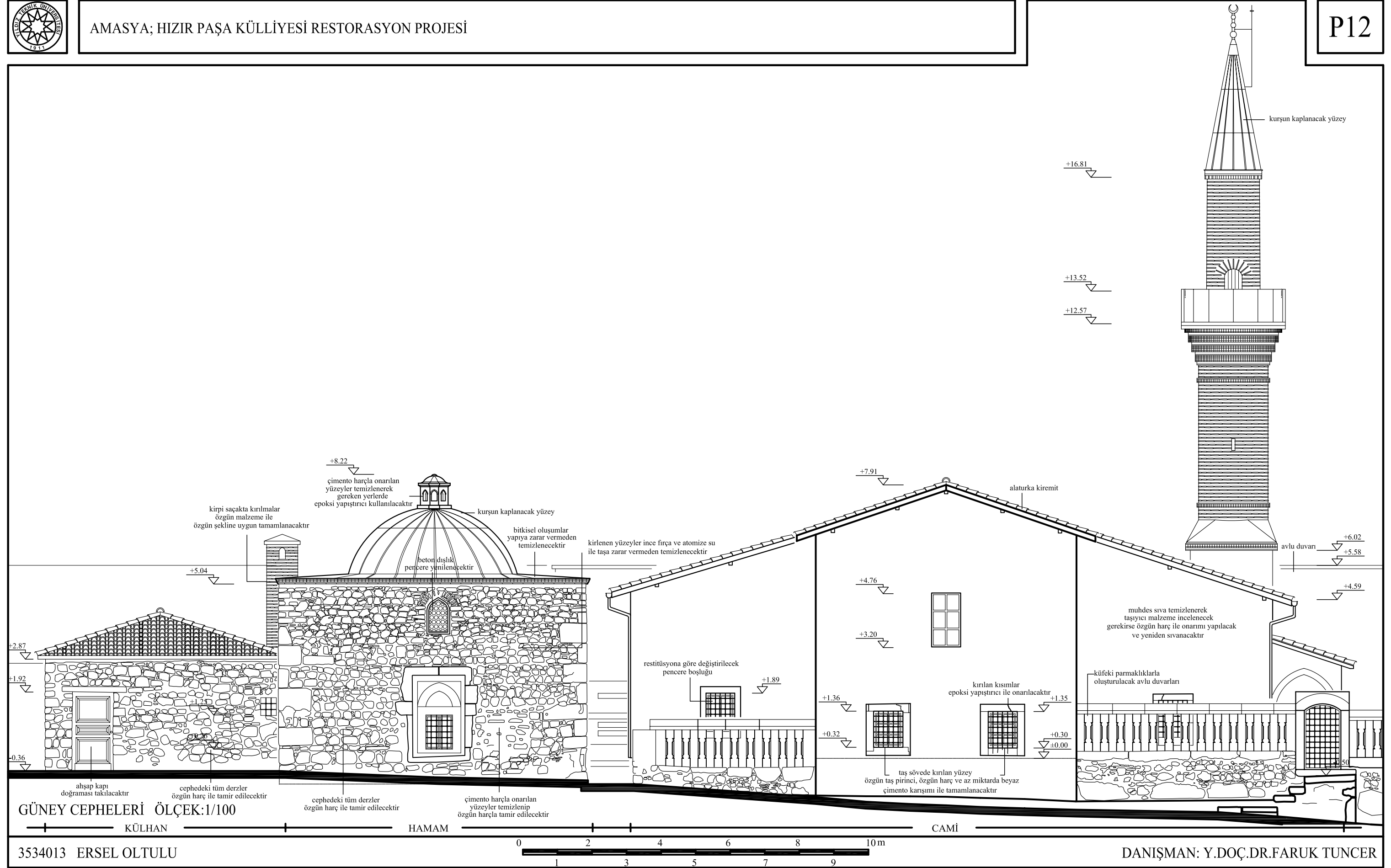

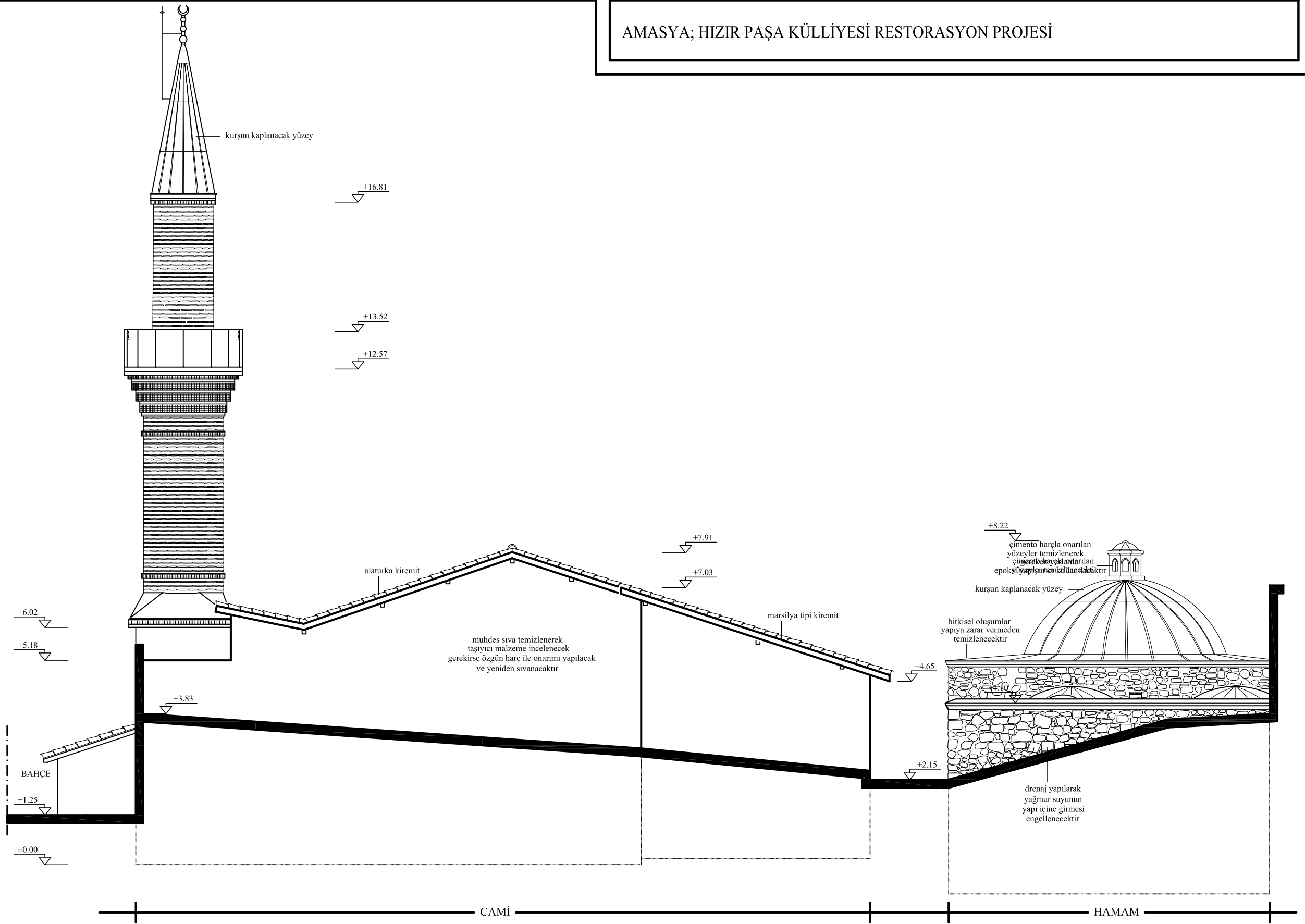
F-F KESİTİ ÖLÇEK:1/100

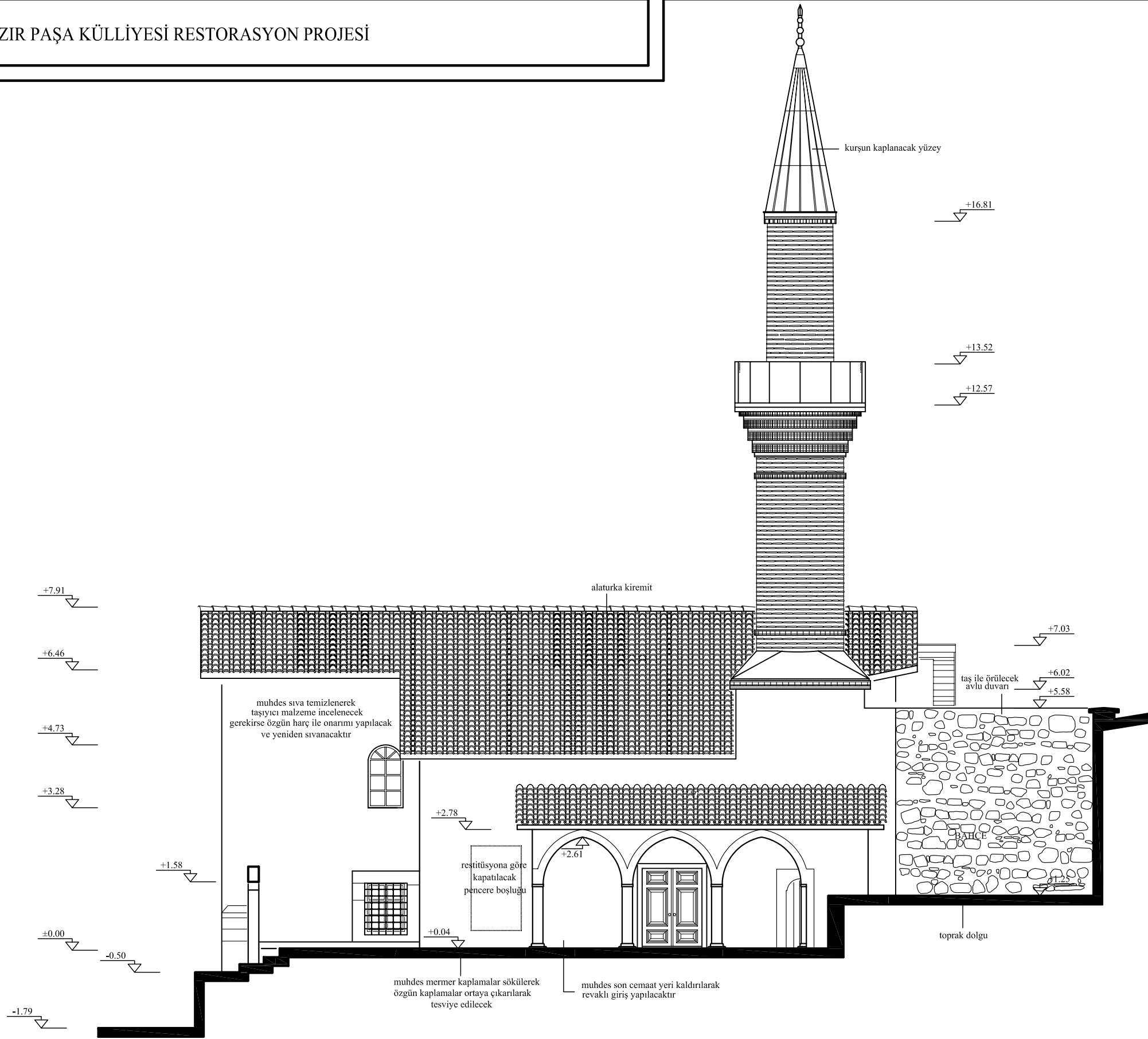

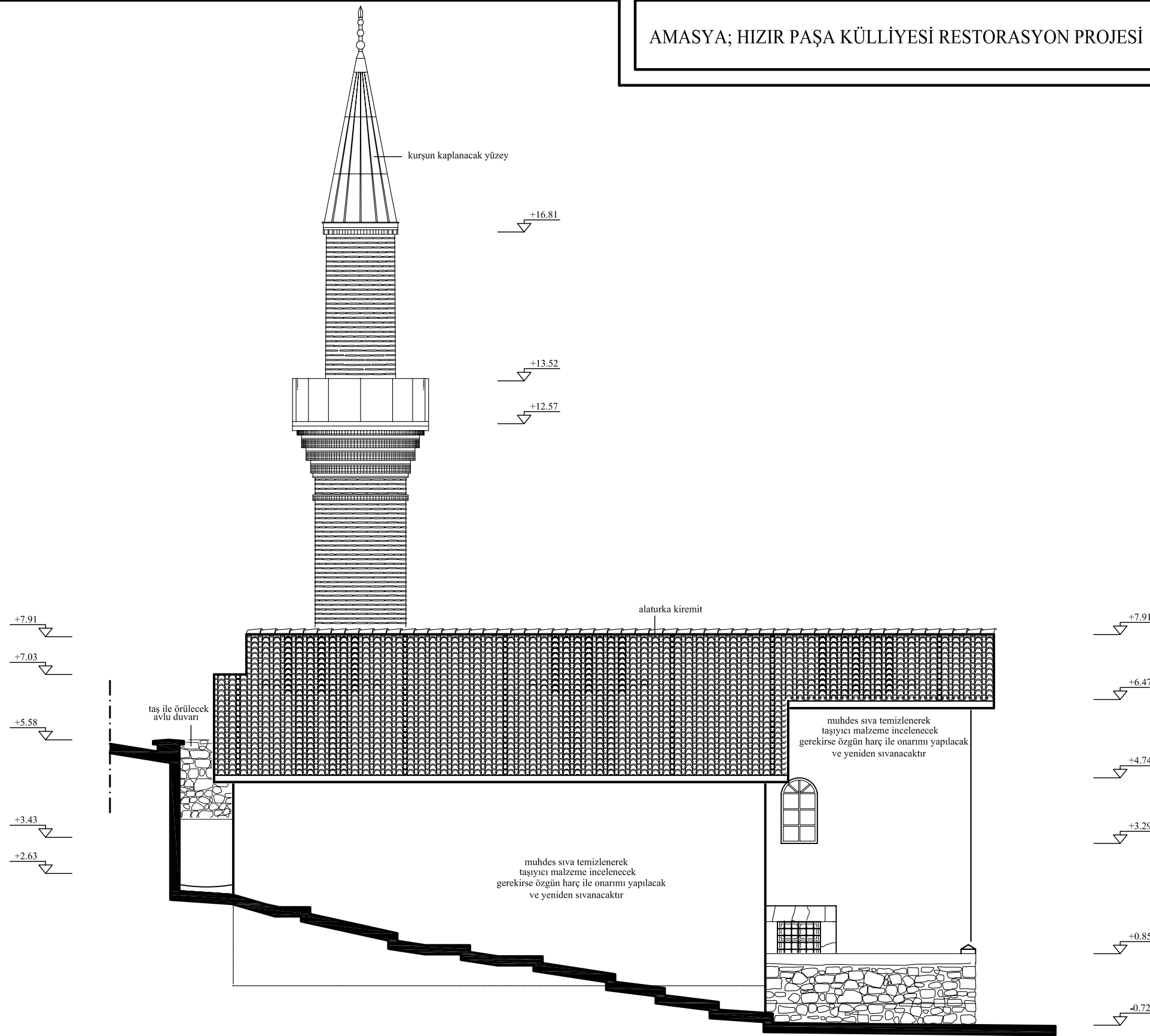
AMASYA; HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ RESTORASYON PROJESİ

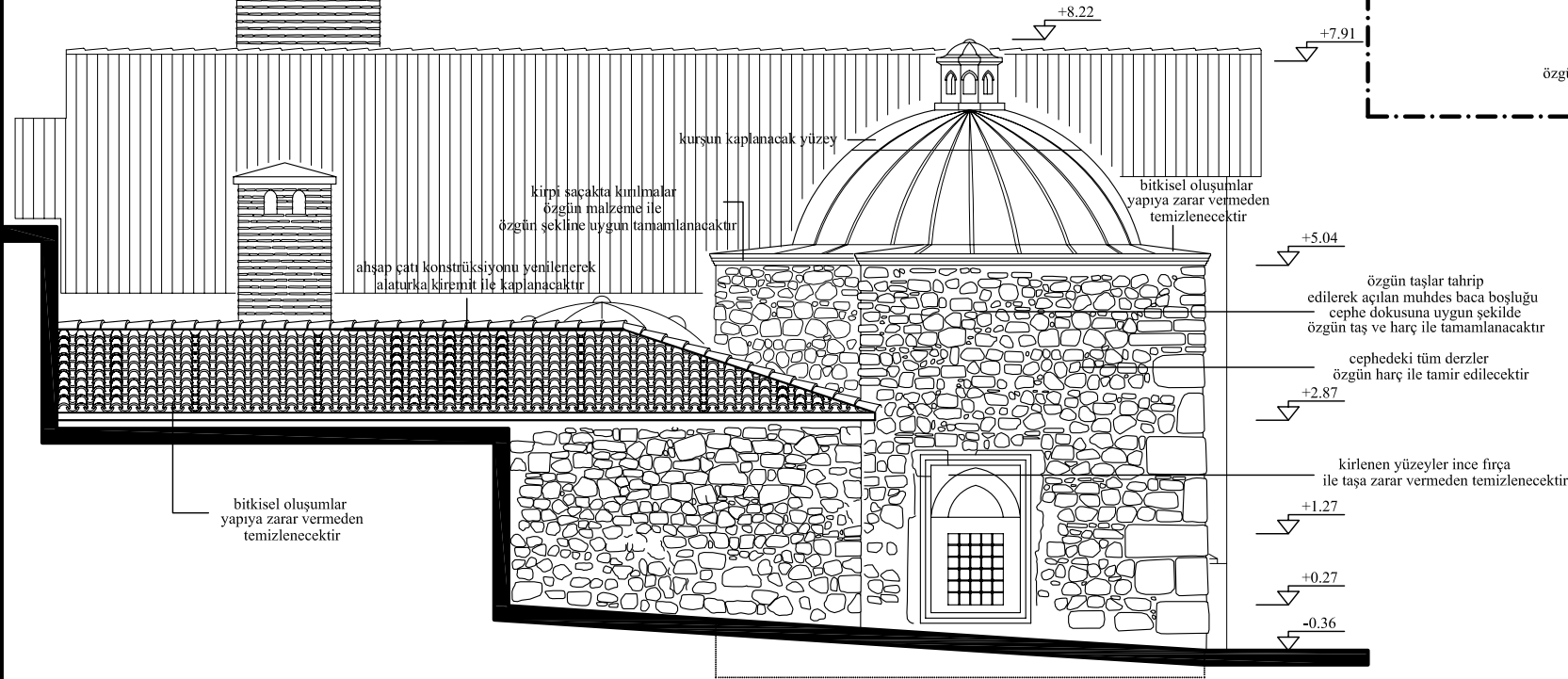
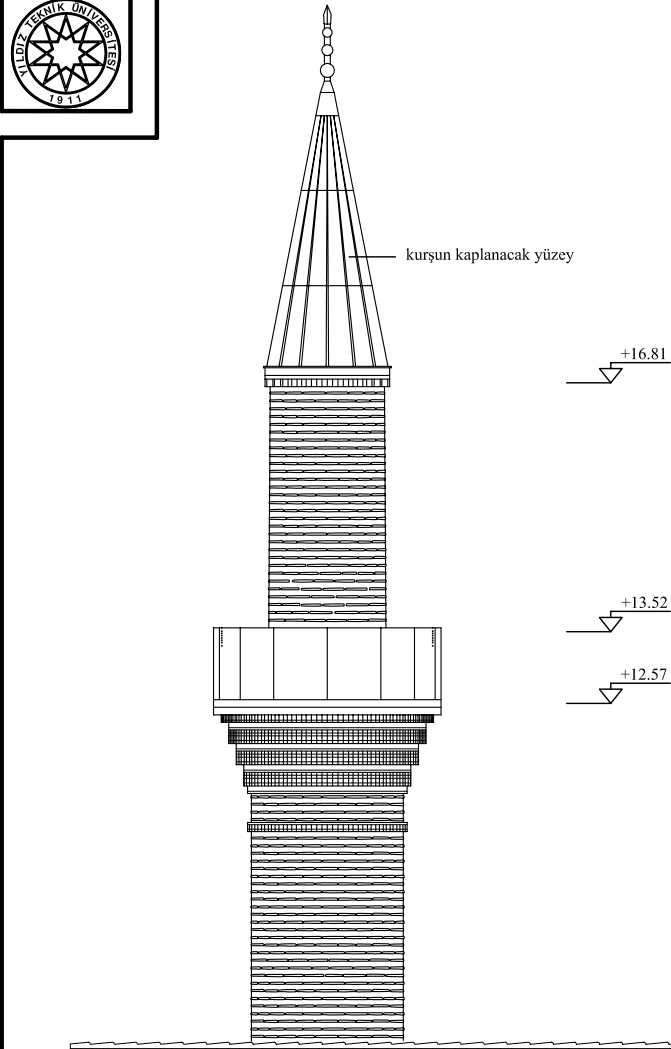
P12

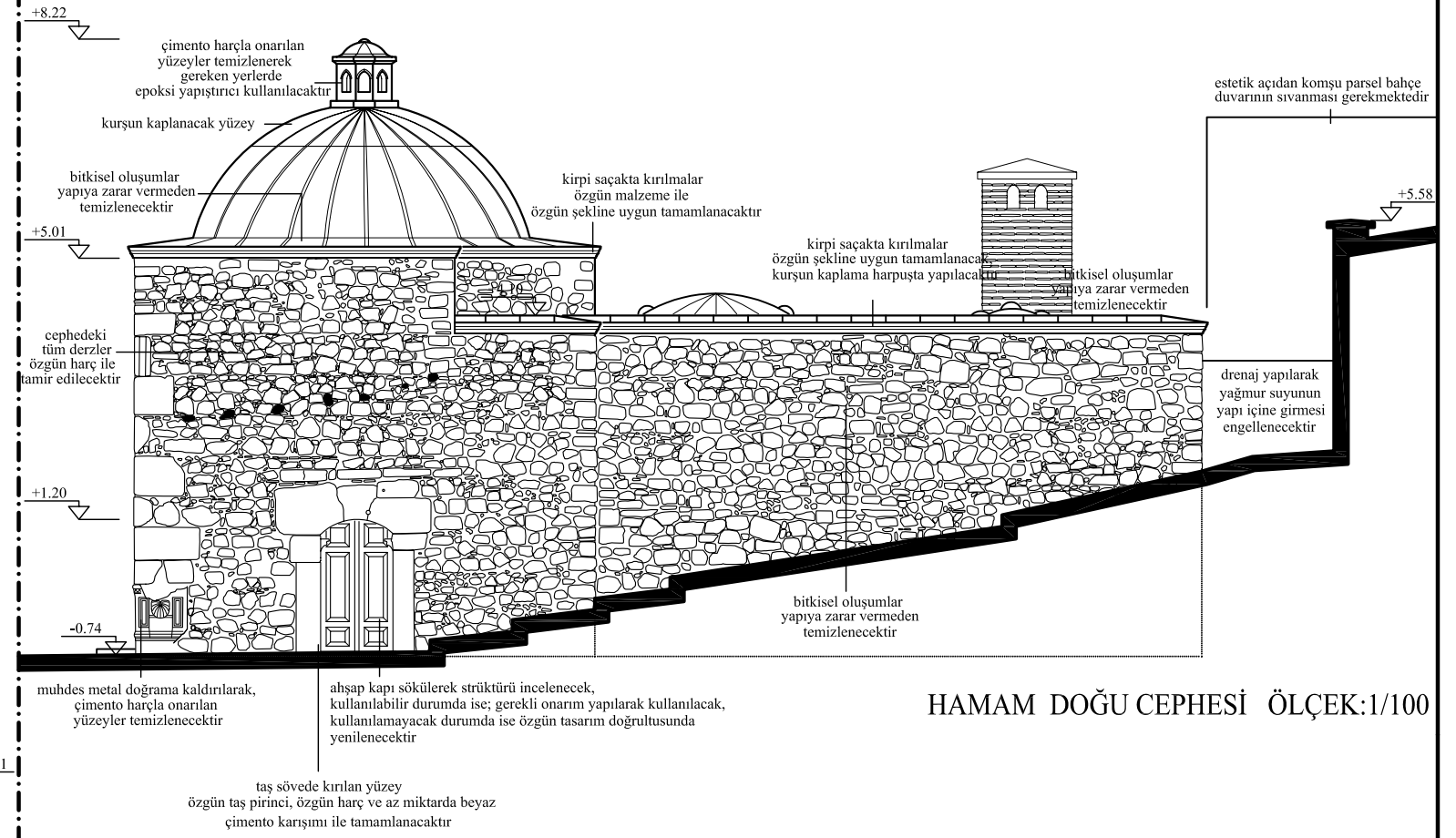

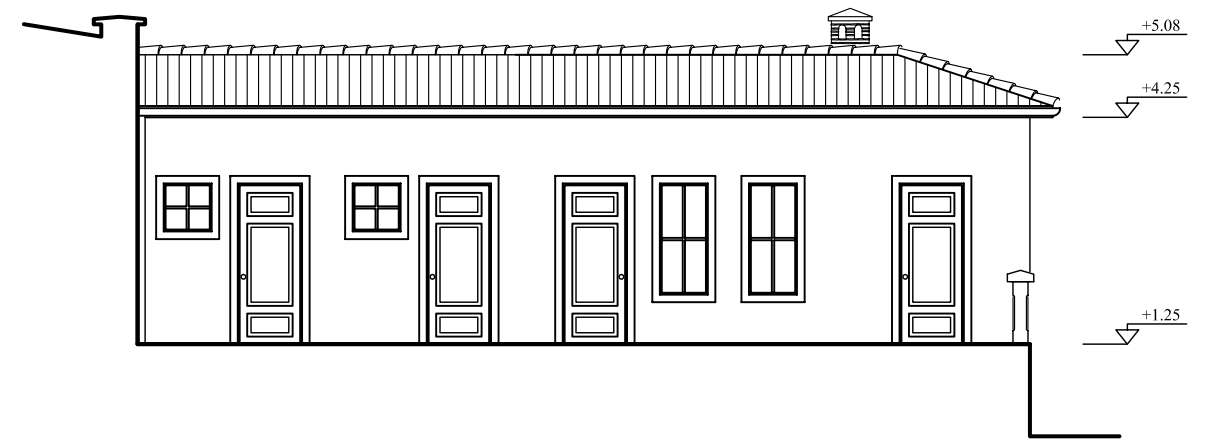

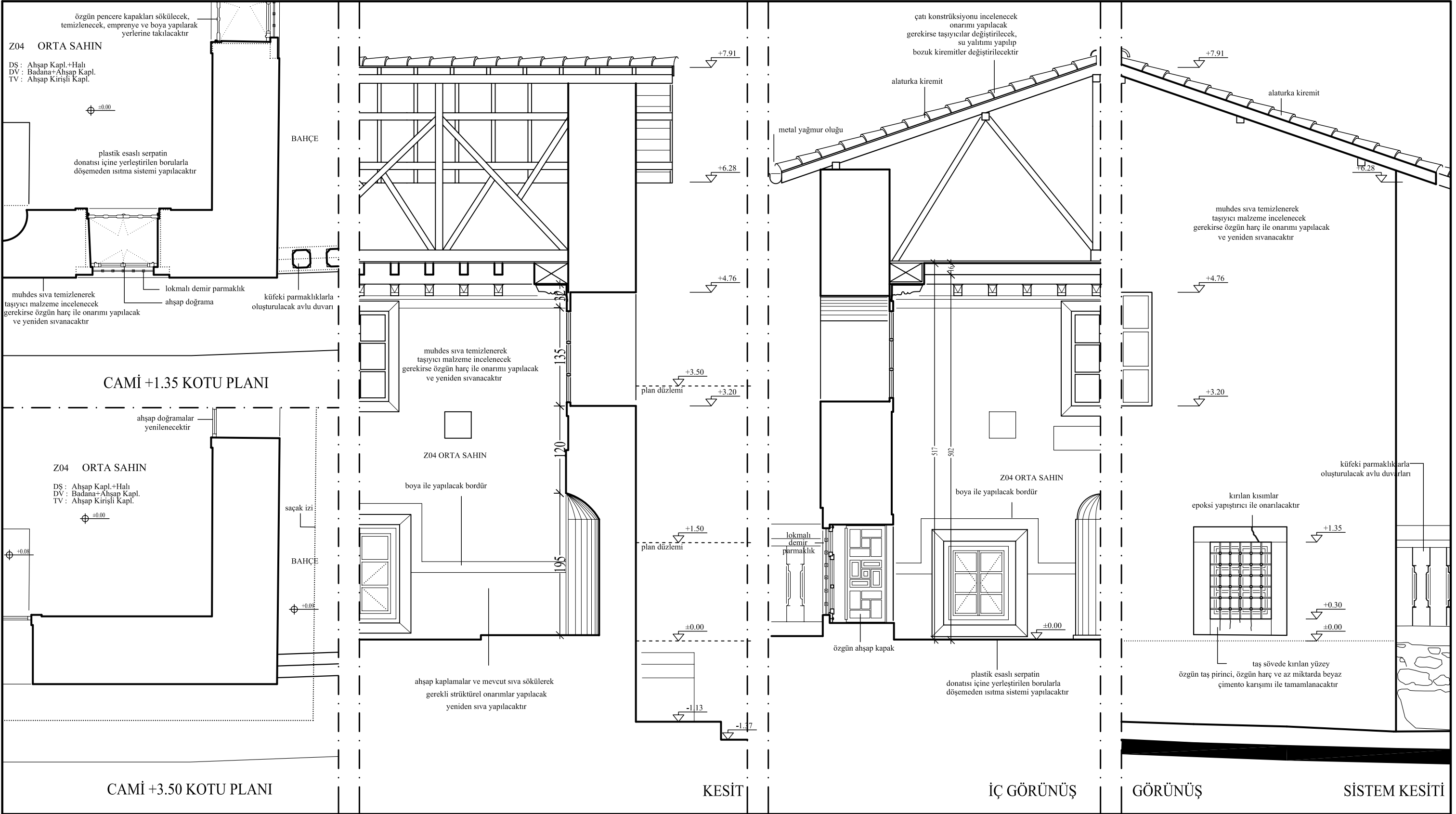
HAMAM BATI CEPHESİ ÖLÇEK:1/100

HAMAM DOĞU CEPHESİ ÖLÇEK:1/100

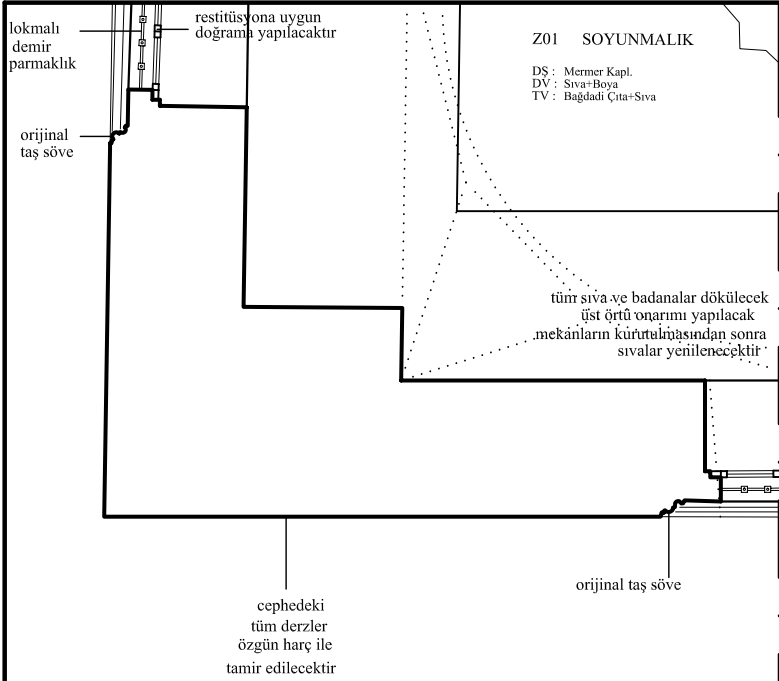
MÜŞTEMİLAT BATI CEPHESİ ÖLÇEK:1/100

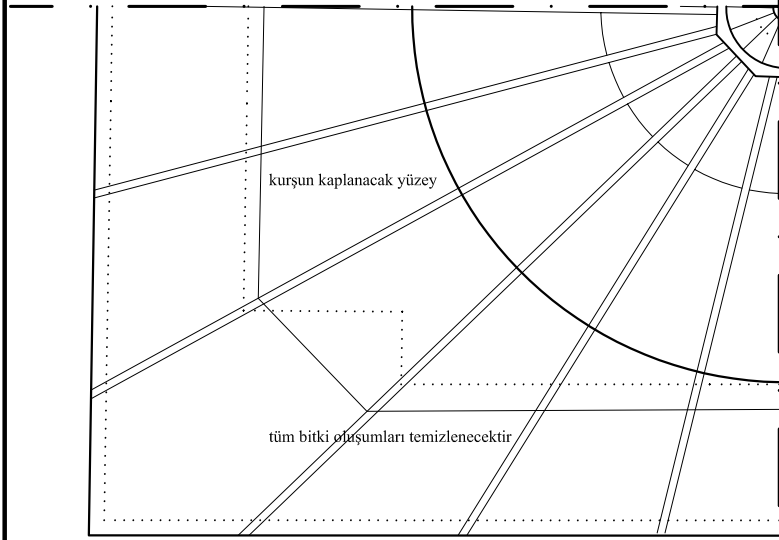

AMASYA; HIZIR PAŞA KÜLLİYESİ RESTORASYON PROJESİ

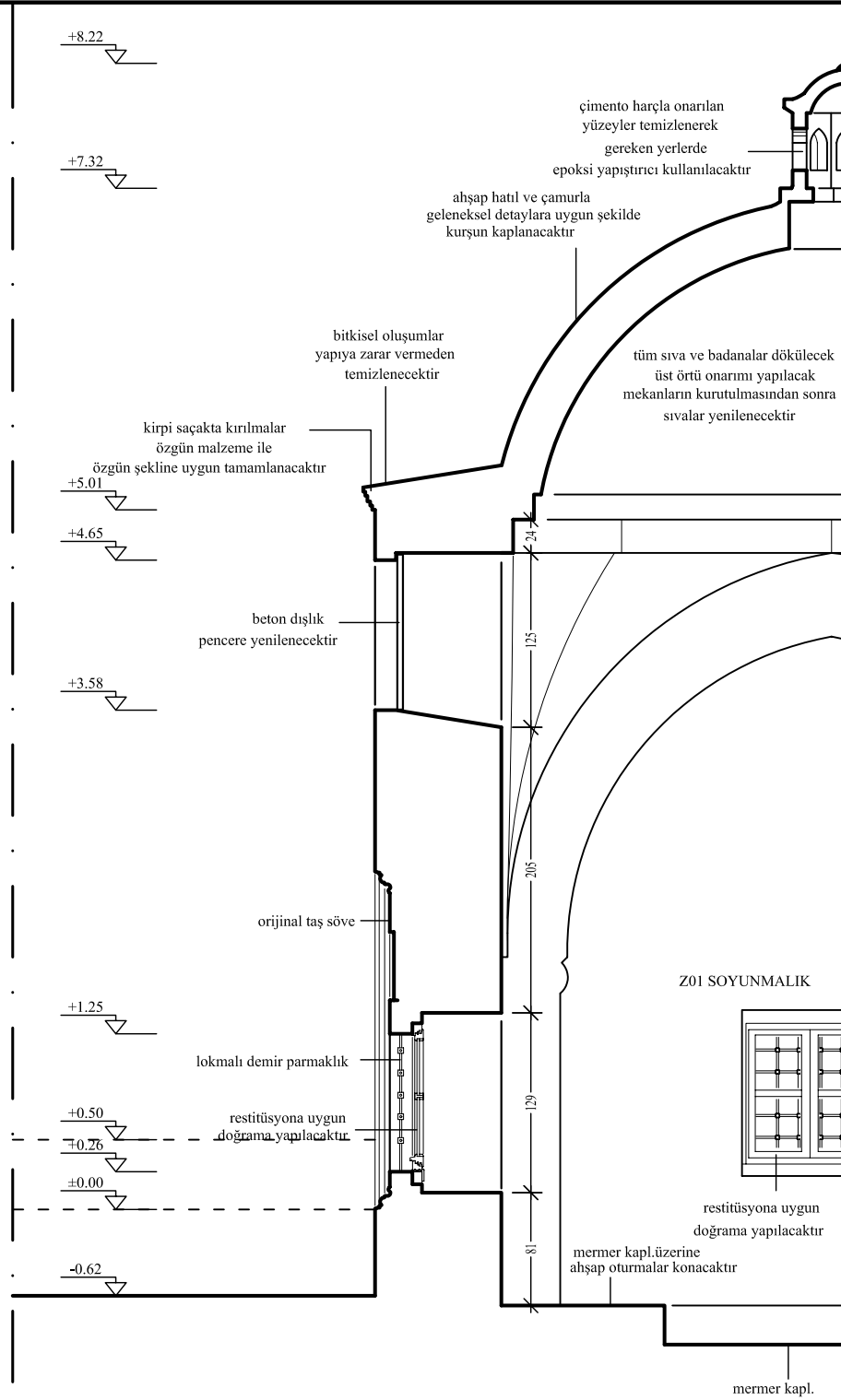
P18

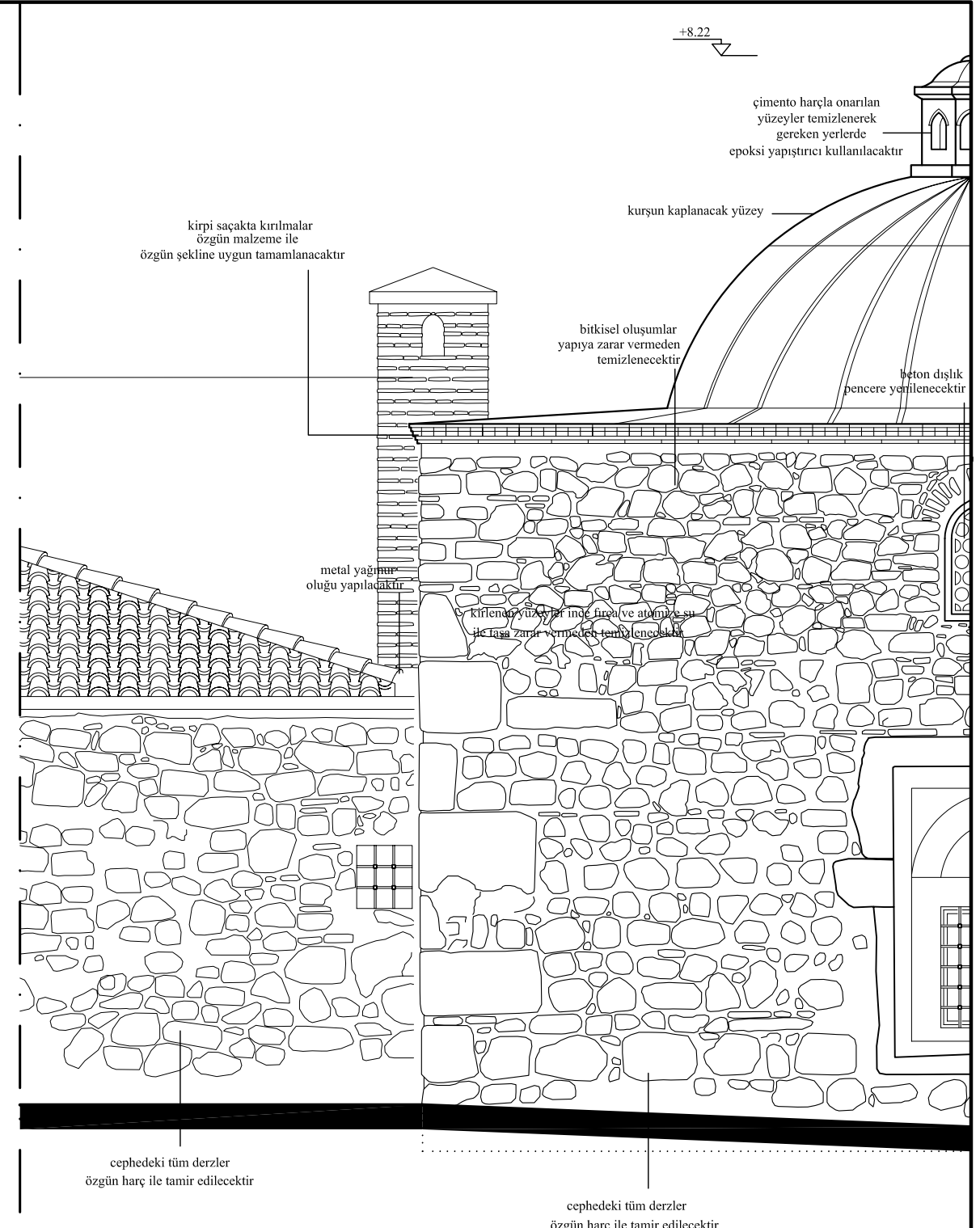
HAMAM +0.50 KOTU PLANI

HAMAM ÇATI PLANI

KESİT

GÖRÜNÜŞ

SİSTEM KESİTİ

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	27.09.1979	
Doğum yeri	Merzifon / Amasya	
Lise	1990-1997	Amasya Anadolu Lisesi
Lisans	1998-2003	Anadolu Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2003-2006	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Programı

Çalıştığı kurumlar

2003	Boyut Mimarlık
2004-2005	Ahmethan İnşaat Ltd.Şti.
2005	Hanart Mimarlık Restorasyon ve İnşaat Ltd. Şti.
2005 – Devam ediyor	Tures Turizm Planlama Restorasyon Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.